

LEZBİYEN ve GEYLERİN SORUNLARI

Ve Toplumsal Barış İçin Çözüm Arayışları

Kaos GL

İNSAN HAKLARI ÇERÇEVESİNDE GEY VE LEZBİYEN HAKLARI

TOPLUMSAL BİR HAREKET OLARAK EŞCİNSSEL KURULUŞ HAREKETİ

ÇALIŞMA HAYATINDA VE SENDİKALARDA GEY VE LEZBİYEN İŞÇİ VE MEMURLARIN SORUNLARI

POPÜLER KÜLTÜR VE MEDYADA EŞCİNSELLİĞİN "ÖİEKİ" OLARAK SUNUMU

ERKEKLİĞİN VE KADINLIĞIN TOPLUMSAL KURULUŞU VE DEĞİŞİMİ

EŞCİNSELLERE YÖNELİK ŞİDDETİN SOSYO-KÜLTÜREL BOYUTLARI

DANIŞMA KURULU

Dr. Koray Başar
Doç. Dr. Selçuk Candansayar
Murat Çelikkan
Prof. Dr. Yıldırım B. Doğan
Doç. Dr. Veli Duyan
Prof. Dr. Yusuf Eradam
Doç. Dr. Melek Göregenli
Kürşad Kahramanoğlu
Yrd. Doç. Dr. Nilgün Küçükkaraca
Pınar Ömeroğlu
Yrd. Doç. Dr. Üstün Öngel
Ali Özbaş
Feray Salman
Pınar Selek
Prof. Dr. M. Őevki Sözen
Prof. Dr. İlhan Tomanbay
Yıldırım Türker

DÜZENLEME KURULU

Emir Birant
Alanur Çavlin Bozbeyoğlu
Gölsüm Çamur Duyan
Ali Erol (Başkan)
Burcu Ersoy (Halkla İlişkiler)
Umut Güner (Koordinatör)
Tüba Özkan
UlaŐ Yılmaz

AÇILIŞ KONUŞMALARI

Burcu ERSOY

Kaos GL

Lezbiyen ve Geylerin Sorunları ve Toplumsal Barış İçin Çözüm Arayışları Sempozyumuna hoş geldiniz.

Kaos GL grubu olarak, Türkiye'de ilk kez eşcinseller tarafından bu kapsamda bir sempozyumu gerçekleştirmenin mutluluğu içindeyiz.

On yıl önce "bu toplumda sadece heteroseksüeller yaşamıyor, biz de varız" diyerek ortaya çıkmıştık. Hayatın her alanında yok sayılmaya ve maruz kaldığımız baskı, aşağılama ve ayrımcılığa karşı solumümü söylemeye devam ediyoruz.

On yıldır eşcinsellerin sesi olan Kaos GL dergisini çıkarıyoruz. Dergiyle birlikte internet aracılığıyla da herkese ulaşmaya çalışıyoruz. Üç senedir herkese açık Kaos Kültür Merkezi ve Kütüphanesi ile eşcinsellerin gündüz de varolabilecekleri bir mekan yarattık. Yine üç sene önce görünmezliğimize bir son vermek için "eşcinseliz, gerçeğiz ve buradayız" diyerek 1 Mayıs alanlarına çıktık.

Bugüne kadar gerçekleştirdiğimiz tüm bu ilklerin toplumsal karşılığını bulabilmesi ve toplumun diğer kesimleriyle sağlıklı bir etkileşim için bu sempozyumun bir ze-

min olacağını umuyoruz. Lezbiyen ve geylerin sorunlarını akademisyenler, uzmanlar ve eşcinsel bireylerle kamuoyu önünde tartışmayı hedefliyoruz.

İki gün boyunca sempozyum programı kapsamında oturumlar, tartışmalar ve bildiri sunumları gerçekleştirilecek. Ülkenin gündeminde birinci sırada olan Avrupa Birliği ve uyum yasaları kapsamında "insan hakları olarak gey ve lezbiyen hakları" ilk oturumda ele alınacak. Eşcinsellere yönelik ayrımcılık ve şiddet ayrı bir oturumda tartışılacak. Bununla birlikte çalışma hayatı, medya gibi alanlarda kendini gösteren ayrımcılık ayrıca ele alınacak. Tüm bu sorunların doğru anlaşılması ve çözüm üretilebilmesi için "erkekliğin ve kadınlığın toplumsal kuruluşu ve değişimi" de bir başka oturumun konusunu oluşturacak.

Pek çok insan bugün aramızda değil. Çünkü pek çok eşcinsel, eşcinsel oldukları anlaşılacak korkusuyla sempozyuma gelmediler.

Pek çok insan bugün aramızda değil. Çünkü pek çok heteroseksüel, eşcinsel zannedilecekleri kaygısıyla sempozyuma gelmekten kaçtılar.

Pek çok insan bugün aramızda değil ve bundan sonra da olamaya-

caklar. Çünkü pek çok erkek eşcinsel intihara sürüklendi ve öldürüldü.

Pek çok insan bugün aramızda değil ve bundan sonra da olamayacaklar. Çünkü pek çok kadın eşcinsel zorla evlendirildi ve tecavüze uğradı. İntihara sürüklendi.

Pek çok insan bugün aramızda değil ve bundan sonra da olamayacaklar. Çünkü pek çok travesti ve transeksüel zorunlu seks işçiliğine mahkum edildi. Evlerinde, sokak aralarında ve otobanlarda öldürüldüler.

Pek çok aile bugün aramızda değil. Çünkü eşcinsel kız ve erkek evlatlarını tedaviye, evlenmeye, evi terk etmeye zorladılar. Fiziksel ve psikolojik şiddet uyguladılar. Evlatlıktan reddettiler ve intihara sürüklediler.

Pek çok aile bugün aramızda değil. Çünkü eşcinsel evlatlarından utanıyorlar. Çünkü komşularına, akrabalarına ve aynada kendilerine yüzleri olmadığı için biz ortaya çıktıkça onlar saklanıyor.

Pek çok aile bugün aramızda bulunmuyor. Çünkü kendi evlatlarının eşcinsel olabileceğini düşünmüyorlar bile.

Pek çok akademisyen bugün aramızda değil. Çünkü at gözlüklerini çıkarıp tüm çıplaklığıyla topluma bakamıyorlar.

Tüm bunlara rağmen bizler toplumun her yerinde olduğumuz gibi bugün de buradayız.

Bu sempozyumun tüm bu korku, kaygı, önyargı ve düşmanlıkların yıkılmasında bir adım olacağına inanıyoruz.

Kaos GL grubunun on yıllık tarihinde katkısı olan insanların emekleri ve özverileri ile bu sempozyumu gerçekleştirebiliyoruz.

Emeklerinden dolayı Kaos GL dostlarına, Çağdaş Sanatlar Merkezi'nin olanaklarını açtığı için Çankaya Belediyesi'ne ve Matra-KAP Programı kapsamında sempozyum projesini desteklediği için Hollanda Büyükelçiliği'ne, konuşmacıların konaklama ve yol rezervasyonlarını üstlendiği için Oniva Tur'dan Yasemin Şan ve Ayçin Şan'a, video gösterimleri için Vide-A Video Araştırmaları Derneği'nden Oktay'a, ilgi ve desteklerinden dolayı danışma kurulu üyelerine, tüm konuşmacılara ve su an salonda bulunan katılımcılara çok teşekkür ediyoruz.

Yüksel IŞIK

Çankaya Belediyesi Başkan Yardımcısı

Çankaya Belediyesi adına hepimizi saygıyla selamlıyorum. Bilmeyenler için söylüyorum, Çankaya Belediyesi'nin Ankara'daki diğer kuruluşlardan ayırt eden bir özelliği

var: Çankaya Belediyesi her sorunun sonuna kadar açık ve özgürce tartışılmasından yana olan bir kurumdur. Biz gelenek olarak 'ötekinin, dışlanmışın' yanında olmaktan

büyük keyif alıyoruz. Bu ülkede, bu coğrafyada yaşayan, kendisini dışlanmış hissedene, milliyeti veya dini itibarıyla dışlanmış hissedene insanların bu mekanda rahatlıkla kendilerini ifade edebileceklerini altını çizerek söylüyorum. Burada 23-24 Mayıs günleri boyunca çeşitli ve çok sayıda akademisyenin katılacağı tartışmalar ve sempozyum boyunca ortaya çıkacak sonuçların bütün toplum tarafından bilinmesi en büyük dileğimizdir. Bu sempozyumu düzenleyen arkadaşlar nezaket gös-

termişler, Çankaya Belediyesi adına bana söz verdikleri için. Biz mekânımızı açmanın dışında hiçbir şey yapmadık, mekânı açmayı da geleceğimizden alıyoruz; biz özgürlükçü bir gelenekten geliyoruz. Bu toplum tümüyle bütün problemlerini, bütün sorunlarını, bütün yasakları tartışacak ve özgür bir ortama kavuşacak.

Hepinize bu sempozyuma katıldığınız ve beni dinlediğiniz için çok teşekkür ediyorum. İyi günler, iyi tartışmalar diliyorum.

ÇERÇEVE SUNUMLAR

Lezbiyen ve Geylerin Sorunları ve Toplumsal Barış İçin Çözüm Arayışları

Ali EROL

Kaos GL

Eşcinselliğin yaşanılışı ve adlandırılışı, toplumdan topluma, farklı zamanlarda farklı şekiller almıştır. Pek çok toplumda anılmayan veya yok sayılan bu gerçeklik, her şeye rağmen varolagelmiştir. Toplumsal kurumların eşcinsellik realitesini ele alma ve denetleme ihtiyacı, din ve hukuk kurumlarının yanı sıra, tıp ve özellikle de psikiyatrinin kendi yaklaşımları çerçevesinde bir takım sınıflandırmalar altında ele almalarına yol açmıştır. Bu kurumların kendi alanlarından hareketle, eşcinselliği günah, suç ve psikoseksüel bir bozukluk/sapma olarak değerlendirmelerine karşılık, eşcinsel bireyler, sanayileşme ile ortaya çıkan toplumsal değişmeler sürecinde, büyük şehirlerde birbirlerini bulmaya başlamışlardı. Süreç içinde ortaya çıkan gey ve lezbiyen özgürlük hareketi, kurumların kuşatmasını kırarak, eşcinselliği, bireysel ve psikoseksüel bir olaydan öte sosyal bir gerçeklik olarak yaratmış ve kurmuştur.

Üzerinde yaşadığımız topraklarda aynı cinsten insanların cinsel açıdan birbirlerine yönelmeleri yüzyıllardan beri bilinen ve yaşanan bir gerçek. "Gey ve lezbiyen olmak" ise Türkiye'de doksanlı yıllarda sosyal karşılığını bulmaya

başladı. Salt bir cinsel edimden öte bir kimlik olarak kurulan eşcinsellik, toplumsal hayatın her alanında yer alan gey ve lezbiyen bireylerin örgütlenmeleriyle kamusal alanda görünür olmaya başladı.

Toplumsal bir realite olarak kendini var eden eşcinselliğin, doğru algılanması ve tanınması, Türkiye toplumunun değişimi ve evrimi sürecinde acil bir tartışma ihtiyacı olarak kendini dayatmaktadır. Toplumsal hayatta heteroseksüelliğin merkezi belirleyiciliğinin, gey ve lezbiyen bireylerin hayatlarının her alanında çeşitli sorunlara yol açtığı görülmektedir. Gey ve lezbiyenlerin toplumun diğer kesimleri ile girdikleri iletişim ve etkileşimin toplumsal barışı kurma yönünde evrilmesi, sorunlara doğru yaklaşım ve eşitlikçi ve özgürlükçü çözüm arayışları ile mümkün olacaktır. Bunun gerçekleşmesi için gey, lezbiyen ve heteroseksüel bireylerle birlikte uzmanların katılımıyla sorunların ele alınması ve çözüm arayışlarının ortaya konulabilmesi için bir sempozyum yapılacaktır.

Lezbiyen ve Geylerin Sorunları ve Toplumsal Barış İçin Çözüm Arayışları adlı sempozyumu tanzim etmemiz aslında hem grup olarak Kaos Gl'nin süreci hem de aynı zamanda toplumsal hayatın, hem Türkiye toplumunun hem de dünyada evrensel olarak geldiği süreçte karşılığını bulan bir zemin. Şöyle ki: Eşcinsellik ya da eşcinsellik realitesi aslında tarihsel, edebî ve dinsel metinlere baktığımızda insanlığın var olduğundan beri ortada olan insan hayatının ve toplumsal hayatın bir parçası olan bir olgu. Fakat bunun evrimi, bundan kurtulmak ya da aynı toplum içinde farklı zamanlarda adlandırılması ve de anlamlandırılması farklılık gösterebiliyor. Yani bir şekilde eşcinsellik realitesi her zaman vardı; ama eşcinsellik realitesinin toplumsal görünürlülüğü farklılık gösterebiliyordu. Artık cinsel yönelim olarak sadece heteroseksüelliğin olmadığını ve heteroseksüellik dışında cinsel yönelimlerin olduğunu biz biliyoruz. Ama bir şekilde, tarihsel sürece baktığımızda eşcinselliğin toplumsal hayatta telaffuz ediliyor olması ya da gey ve lezbiyenlik olarak telaffuz ediliyor olması insanlık tarihi kadar da eski değil. Çünkü insanlık tarihinde belirleyici olan heteroseksüel ilişki tarzının belirleyici olması ve bunun toplumsal, yasal ve diğer kurumsal karşılıklarını göz önünde bulundurduğumuzda, genelde bastırılmış, aşağılanmış, yok sayılmış ya da yok edilmeye çalışılmış. Bunların hepsi bir şekilde ve tarih boyunca denenmiş. Ne zaman ki sanayileşmeyle birlikte, 19. yüzyılın geleneksel aile modelinde ve artık gelenek-

sel toplumda bir dönüşüm ortaya çıkıyor. Geleneksel aile modelinde cinsellik de kadınlar ve erkekler de bir şekilde o modeller içinde baskılanır ve sıkıştırılırken, sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkan bu dönüşüm yani gelenekselliğin parçalanması ve dolayısıyla özgürlükçülüğün ortaya çıkması bireylerin gruplardan topluluklardan ve de büyük ailelerden kopmasıyla birlikte metropollerde ortaya çıkan insan akını ve işçi akını eşcinselliğin de aslında kamusal hayata, toplumsal hayata bir yeni evrilme noktasını beraberinde getirdi. Şöyle ki: Kadın ve erkek eşcinseller o geleneksel yapılardan koptuktan sonra eşcinselliğinden utanmadan, eşcinselliğinin aslında bizatihi hayatın kendisi olduğu ayrımına vardıldıktan sonra metropollerde birbirlerini buldular. Metropollerde birbirlerini bulan erkek ve kadın eşcinseller toplumsal hayatta bir kimlik oluşturmaya, bir araya gelmeye ve toplumsal hayatı kendi eşcinsel hayatı ve eşcinsel varoluşlarını yaratma ve bulma sürecine müdahale etme noktasına geldiler. Bugün bizim lezbiyen ve gey dediğimiz kadın ve erkek eşcinseller de eşcinsel varoluşun geçtiğimiz yüzyılda ortaya çıkan varoluşun toplumsal karşılığına denk geliyor. Yılların sonunda bütün dünyada ortaya çıkan cinsel devrim pek çok şeyi gözden geçirmemize, pek çok şeyin sonlanmasına ve pek çok şeyin değişmesine ve dönüşmesine yol açtı. Bir şekilde geleneksel modellerle birlikte geleneksel-toplumsal modeller de sorgulanmaya başladı. Yani geleneksel işçi sınıfı modeli, geleneksel diğer toplumsal kesimlerin içinde kalan baskılara ya

da bunlara tabi olan kesimlerin, işte kadın kurtuluş hareketinin ortaya çıkması, eşcinsel kurtuluş hareketinin ortaya çıkması ve diğer yeni toplumsal hareketlerin ortaya çıkmasıyla toplumda yeniden bir düzenlenme ihtiyacı da bir şekilde kendini gösterdi. Yani, bugün artık eşcinsellik salt bir cinsellikten ibaret bir şey değil. Dolayısıyla bugün eşcinsel bireylere ya da kendisini eşcinsel olarak adlandıran insanlara "Yatak odalarımızdan dışarı niye çıkıyorsunuz? Yatak odalarınızda eşcinselliğinizi yaşayın! Niye kendinizi bastırmıyorsunuz, niye kamusal alana ve toplumsal hayata adım atmaya çalışıyorsunuz?" diye sormanın hiçbir anlamı yok. Hiçbir maddi temeli yok artık. Artık bu sürece girilmiştir ve bu süreçte içinde yaşadığımız toplumu gerçekten eşcinseller ve heteroseksüeller olarak nasıl birlikte yeniden organize edebiliriz, nasıl birlikte yeniden düzenleyebiliriz. Eşcinseller ve he-

teroseksüeller olarak hayatın her alanında nasıl yeniden yayana yaşayabiliriz. Eşitliğin, adaletin ve özgürlüğün eşcinsellere yönelik, hakça dağıtımının nasıl yeniden düzenlenebileceğine dair kafa yormamız ve bunları sormamız gerektiğini düşünüyoruz. Bu çerçevede, iki günlük sempozyumda bu konuların ele alınması, sorunların irdelenmesi belki önümüzdeki süreçte artık bu görünmezliğe bir son verme ve okulumuzda, iş yerimizde ailemizde, mahallemizde, kısacası eşcinsel olarak yaşadığımız toplumun her kesiminde ortaya çıkmaya başladığımız süreçte, bu sürecin nasıl dengelenebileceğine ve yönlendirilebileceğine eşcinseller ve heteroseksüeller olarak birlikte karar verebileceğimizi düşünüyoruz biz. Bu sempozyumun da bir şekilde buna vesile olmasını diliyoruz.

Eşcinsellik, Travestilik, Transeksüellik

Dr. Verda TUZER

Psikiyatr, Ankara Numune Hastanesi

Bu hafta belki de tesadüfen, Amerika'da, Amerikan Psikiyatri Derneği'nin yıllık toplantısına denk geldi ve 23 Mayıs yanılmıyorsam son günleri. 1973 yılında, Amerikan Psikiyatri Birliği eşcinselliğin bir hastalık olmadığını ilk kez açıkladı ve bu sene de otuzuncu yıllarını kutluyorlar. Dolayısıyla bir psikiyatrist olarak bugün eşcinselliğin ne anlama geldiğini anlatmaya çalışacağım. Ama buna geçmeden önce galiba biraz temel birkaç kavramı incelememiz gerekiyor.

Bunlardan bir tanesi cinsel kimlik dediğimiz kavram. Cinsel kimlik dediğimiz zaman kişinin biyolojik cinsel özelliklerini anlıyoruz. Yani temel olarak kromozomlarını anlıyoruz. XX ya da XY olmayı anlıyoruz. İç ve dış cinsel organlar, gonadlar, hormonlar bizim cinsel kimliğimizi oluşturan yapılar.

Önemli kavramlardan bir diğeri ise toplumsal cinsiyet dediğimiz, daha doğrusu 'toplumsal cinsiyet' diye çevirdiğimiz ama İngilizcesi belki daha çok anlam ifade ediyor gibi gelen 'gender identity' dediğimiz bir kavram. Burada da kişinin kendisini kadın ya da erkek olarak algılamasından bahsediyoruz. Bu iki yaşlarında, hatta belki de daha önce kız ya da erkek çocuğun, 'ben erkeğim ya da ben kadınum' diyerek dile getirdiği kadınlık ya da erkekliğe ilişkin davranışın psikolojik yönüdür. Bireyin yaşamında önemli

rolü olan kişiliğin etkisiyle kazanılır.

Bir diğer temel tanım da cinsiyet rolü dediğimiz şeydir. Cinsiyet rolü de toplumsal cinsiyet konseptinin bir parçası; kişinin kendini erkek ya da kadın kimliğinde göstermek için yaptığı ya da olduğu şeylerin tümü.

Son kavramımız da cinsel yönelim. Bu da kişinin cinsel dürtülerinin ya da sevişsel-erotik nesne seçimini anlatan bir kavram. Bunun da üç bileşeni var: 1. İstek (Kime, neye istek duyuyor) 2. Davranış (Kiminle, nasıl bir davranış gösterebiliyor, bunun sonucunda belirlediği kim) 3. Cinsel ilgi, sevgi (Heteroseksüellik dediğimiz karşı cinse, homoseksüellik dediğimiz aynı cinse ve biseksüellik dediğimiz iki cinse birden ilgi) Dolayısıyla bütün bu kavramlar biraz sonra konuşacağımız diğer terimler ve tanımlamalarla son derece ilişkili. Her biri birbirinden farklı olabiliyor ve böyle olduğunda tanımlamalar değişebiliyor. Dolayısıyla en fazla yakınılan şey her tür kavramın belirli bir sepetin içine toplanmasıdır. Halbuki bunlar birbirinden oldukça farklı olabiliyor.

Eşcinsellik terimi ilk olarak on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında kullanılıyor. Eşcinsel terimi aynı cinsten kişileri içeren aktiviteler veya bilişsel düşünceleri gösterebiliyor. Eşcinsel kimlik gelişimiyle

aynı cinsten biriyle ilişkiye girme birbirleriyle tamamen bağımsız gelişen iki süreç olabiliyor. Peki insanlar niçin eşcinsel olabiliyorlar? Bunun üzerinde çok fazla durmayı düşünmüyorum: Çünkü geçmişten günümüze kadar bir çok teori ileriye atılmış, hatta dönem dönem son derece katı yöntemler kullanılmış. Örneğin, erkek olduğu bilinen bireylerin testisleri alınıp eşcinsel olduğu düşünülen kişilere verilmesiyle hormonal destek yapılması gibi... Ama bütün bunların sonucunda bizim geldiğimiz noktada, aslında cinsel yönelimi neyin etkilediğini tam olarak bilmiyoruz. Genetik teoriler ağırlık kazanmakta.

Birçok başka konudan bahsediyor, ama hepsi ortaya atılan varsayımların bir ucundan açıklayabiliyor. Bir başka çalışma diğerini çürütüyor.

Dolayısıyla geldiğimiz nokta, psikiyatrinin bugün bize söylediği araştırmalara göre, cinsel yönelimi neyin belirlediğini bilmiyoruz.

Burada eşcinsellik dediğimiz zaman her şeyden önce eşcinsel kimlik oluşumundan bahsetmemiz gerekiyor. Eşcinsel kimlik oluşumu bir süreç ve bu süreçte her şeyden önce kişinin kendini tanıması, diğerlerini sınaması dediğimiz bir süreç var. Belki buna geçmeden önce, bununla ilgili bir açıklama olarak şundan bahsetmemiz gerekiyor: Eşcinsellik genellikle çocukluktan itibaren veya ilk ergenlik diyebileceğimiz on iki yaşa kadar olan dönemde kişinin bir şekilde kendisini daha farklı duyumsaması ile karakterize olabiliyor. Bu her zaman için geçerli bir şey değil ama çoğuluktan bahsettiğimi söylemek istiyorum.

Yapılan bazı araştırmalarda, -erkek araştırmalarından bahsedeceğim- erkek çocuklar arasında ki bunlar genellikle ilkökul dönemini kapsayan çalışmalar, öbür cinsin davranışlarını benimseyen çocukların oranı tüm araştırmalarda % 46'ya varırken, bu daha sonrasında öbür cinsle ilgi duyan çocuklarda % 11 düzeyinde kalmış. Bu kişilerin cinsel davranışlarını araştıran daha sonraki çalışmalar, kendi kimliklerini ortaya döktükleri, kendi seçimleri ve yönelimleriyle ilgili rahatladıkları dönemde bu tür stereotip davranışların azaldığını, ama çoğunlukla cinsel yönelimlerinin aynı kaldığını gösteriyor. Bundan neyi anlıyoruz? Birincisi, bir çok kişinin yaşantısında farklı olma duyumsaması çok önemli. Bu ilk aşamayı oluşturuyor. Burada, ergenliğin başlarında gelen dönemde kendinin ve diğerlerinin tanınması, fark edilmesi diye tanımladığımız bir dönem var. Bunu izleyen dönemde araştırma başlıyor. Kendisi gibi olduğunu düşündüğü diğer eşcinselleri tanıma, onlarla Tanışma ve ilk ilişkiler... Bunlar genelde kısa süreli, çatışmalı olabiliyor. Çalkantılı olabiliyor.

Kimlik gelişiminin evrelerine baktığımızda da ilk evresinde, yani ergenliğin başladığı dönemde kendisini bir heteroseksüel gibi düşünüyor. Ama eğer böyle bir çekim varsa, aynı cinsten kişileri çekiyorsa 'Bu ne olabilir' diyebilir ve bununla ilgili kendisine birtakım stratejiler geliştirebiliyor. Şimdi burada strateji dediğimiz zaman, kullanılan, yani birçok kaynaktan rastlayabileceğimiz klasik bir durum aslında.

Yaftalanma ya da damgalanma konusuna yabancı değilsinizdir.

Damgalanma, eşcinsel kimlik oluşumu süresince önemli bir süreç. Çünkü kendisinin farklı olduğunu düşünen bir çocuktan bahsetmişim. Bu çocuk aynı zamanda belli bir dönemde de bir homofobiyle karşılaşıyor. Bu nedir?

Eşcinselliğe ya da eşcinsel bireylere karşı duyulan nefret ya da korku olarak adlandırabileceğimiz bir durum. Gene yabancı olmadığınız bir kavram, bu homofobinin o genç, o kişi tarafından içselleştirilmiş olması. İşte bütün bunlar biraz önce bahsedilen, ortaya çıkmayı gerektiren koşulları oluşturuyor. Kişi bunlarla o kadar fazla karşılaşılıyor ki bir süre sonra heteroseksüellerin hiçbir sorun yaşamadan - çünkü her şey onlara zaten hazır bir şekilde veriliyor- kendi cinsel yönelimi ve davranışlarıyla, isteğiyle kendi kimliğini bütünleştirmesi, ve bu bütünleştirme sonucunda duyaçağı fazla olumlanmayla başka toplumsal etkilerle yöneleceğı daha ileriki kişilik aşamaları çok daha zor, çok daha sancılı ve gerçekten o kişi için üzücü bir şekilde gelişebiliyor. Dolayısıyla yaftalanma ile başa çıkabilecek kişinin çeşitli düzeylerde gösterdiği birtakım stratejiler var. Bunlardan en başta görüleni daha alt düzeyde olan bir strateji: 'inkar'. 'Ben aslında böyle değilim, böyle bir şey oldu ama bir seferlik oldu, o zaman zaten alkol almıştım, veya şöyle, veya böyle'... Mesela, kadın eşcinsellerde bazen öyle bir noktaya varılabilir ki kişi sırf kendisine eşcinsel olmadığını kabul ettirebilmek için hamile bile kalabilir.

Dolayısıyla inkar etme, birtakım bahaneler bulma, yeniden tanımlama, yani 'aslında eşcinsellik şu demek ama o zamanki hoşlanmam bunu açıklamaz' gibi birtakım gerekçelerle bir strateji seçilebilir.

Kimlik kompozisyonu olan dönemde alt düzey stratejilerin birçoğı kullanılır. Kişi tamamen karşıtı birtakım gruplara katılabilir, eylemlere girişebilir. Gene bu dönemde kendisinin ya da yakınlarının önerisiyle karşı cinsten birisiyle evlenmeyi tercih edebilir. Yani kendisinin daha çok heteroseksüel gibi düşündüğü, aynı cinse duyduğu çekim nedeniyle de kafasının son derece karıştığı bir karmaşık dönemdir bu. Bu dönemin, belki daha sonra yeri gelmez, eşcinselliğın otuz sene önce bir hastalık olmaktan çıktığını söylemişim; artık eşcinsel bireyleri düzeltme amacıyla görmüyoruz, hatta bu etiğe aykırı bir durum olarak kabul ediliyor. Fakat biz kişiyi ne zaman görüyoruz, mesela bu kimlik karmaşası olan dönemde kişi bize eğer psikoterapi için gelebilir veya yakınları tarafından düzeltilsin diye getirildiğinde onun sıkıntılarını kendisiyle konuşabildiğimiz bir ara dönem, burada olabiliyor.

Bir diğer durum: Kimlik karşılaştırma dönemi. Kişi eşcinsel olduğunu fark ediyor, ancak rahat heteroseksüel kimlik kaybı ve bununla ilgili sıkıntılar olabiliyor; çünkü heteroseksüel olmanın getirdiğı bir rahatlık var. Yani hiç kimse hiçbir şey sormuyor, hiçbir şeyi sorgulamak, kabul etmek, benimsemek zorunda değilsiniz. Kişi bazen bundan dolayı çok büyük bir sıkıntı ya

da öfke duyabiliyor. Gene ara düzeyle ilgili olarak, yani stratejilerle ilgili olarak, bir diğer aşama görülmeye başlıyor. Bu dönemde yavaş yavaş, o çok klasik deyiimiyle artık dolaptan çıkma süreciyle, kendini eşcinsel olarak açıklama süreciyle karşı karşıya gelmeye başlayabiliyor. Dolayısıyla bu dönemin arkasından da bununla ilgili birtakım stratejiler olabiliyor. Bazı kişiler homofobiye karşı utanç karşıtı tutumlar geliştirip, tam bir uça yer alıp, neredeyse karikatürize bir kimlik ortaya koyabiliyor. Kimisi kendisini ikiye bölüp kendi gibi grubun içinde kendi davranışlarını sergilerken, kamusal alanda hiçbir şekilde açığa çıkmayabiliyor. Bunlar giderek 'grup kimliği ya da sentez kimliği' dediğimiz sürece geliyor.

Eşcinsel kimlik oluşumu sürecinde, daha önce de varsayılageldiği gibi çoğu eşcinselin ilişkileri uzun süreli. Çiftler arasında çift olmayla ilgili aynı uyum sorunları olabiliyor, yani heteroseksüellere benzer süreçler yaşanabiliyor. Cinsel ilişki sıklıklarında herhangi bir fark yok.

Eşcinsel ebeveynlerin yetiştirdikleri çocuklar farklı değil. Dolayısıyla eşcinsellikle ilgili benim en fazla vurgulamak istediğim şey, biraz önce söylediğim gibi, sokaktaki herhangi bir kişinin başvurma sebebine benzer şikayetler dışında psikiyatrinin şu an eşcinsellikle ilgili başka bir görüşü yok.

Gelelim transeksüelliğe. Transeksüellik, güçlü ve ısrarlı biçimde toplumsal cinsiyetle özdeşleşme, kendi biyolojik cinsiyetinden rahatsızlık duyma, diğer cinsin özelliklerini edinme isteği taşıma şeklinde özetlenecek bir durum. Bura-

da temel farklardan bir tanesi, eşcinsel erkeklerde efemine tavırların oluşması, kızlarda tersi özelliklerin olabileceğini söylemişim.

Fakat eşcinsel biri her zaman için kendi eril kimliğinden, özdeşliğinden memnundur ve hiçbir zaman cinsel organlarından sıkıntı, mutsuzluk duymaz ve bunlardan kurtulmak istemez. Transeksüellikte ise cinsel kimliğin daha önceki bir aşamasıyla ilgili bir sıkıntı vardır. Bu kişiler kendi cinsel organlarından hoşnut değildir. Hatta kimi durumlarda onlara dokunmamayı bile tercih edebilirler. Bunların çok değişik alt düzeyleri olabiliyor. Ama çok fazla uzatmak istemiyorum.

Travestiliğe geçmek istiyorum. Travestilik karşı cins gibi giyinmek için cinsel dürtü fantezilerin olmasıdır. Eğer kişi bu durumundan rahatsızlık duyuyorsa, yani 'ben böyleyim ve bu benimle ilgili bir sorun, başka bir cinsel uyum tarzı bilmiyorum' diyorsa, ancak o zaman psikiyatri bunları parafili dediğimiz veya transvestik fetişizm dediğimiz bir tanıyla izleyebiliyor; ama onun dışında belli bazı gruplara bir tanı koyma durumu yok. Çift rollü transvestizm dediğimiz, kişinin geçici olarak karşı cins gibi giyinme görülebiliyor. Burda kişi normal hayatını sürdürebiliyor, kendi heteroseksüel kimliğini yaşıyor, fakat zaman zaman karşı cins gibi giyinebiliyor. Bazen cinsel dürtü bile olmayabiliyor; kalıcı olarak cinsiyet değiştirme isteği de olmuyor. Transvestik fetişizm bunların içinde ayrı bir yerde. Onu biraz açıklamak istiyorum. Bunların bir şekli, kendi başınayken karşı cins

gibi giyinme; ilk baştaki dönemlerde bu şekilde olabiliyor. Daha sonrasında bazıları bunu eşine açarak -tabii eşi hem aynı cinsten hem de karşı cinsten bir eş olabilir, kişilerin cinsel yönelimine göre değişebilir, kimisi de biseksüel olabilir- cinsel oyunlarına konu edebiliyor. Günlük yaşamın bir kısmında, bir bölümünde karşı cinsin bir üyesi gibi giyiniyor, bu da transgenderizm dediğimiz bir durum. Veyahut da erkek toplumsal cinsiyet rolünü tamamen terk ederek transeksüel kimliğini kabul ediyor.

Şimdi son olarak anlattığım transeksüellik ve travestilik konusunda çok ufak bir şey söyleyerek sözlerimi bitirmek istiyorum. Bu kişilerin de kendi aralarında grupla-

rı olur, bu kişiler de tamamen yetişkin seçimlerini yapıp mesleki, ilişkisel, kişilik anlamında bir sorun yaşamaksızın kendi hayatlarını yaşayabilirler. Dolayısıyla herhangi bir bozukluk ya da tedavi çabasının gerekmediğini söyleyerek bundan yıllarca öncesinde bu konuda atılımlarını yapmış durumdalar. Benim anlattıklarımın hepsi, "kişilerin kendileriyle ilgili bir sorun duymaları durumunda" denilerek, bizim psikiyatrinin kara kaplı kitaplarına alınmış durumlardır. Ama kişinin kendisinin herhangi bir sorunu olmadığı durumlarda bunlar da bozukluk olarak adlandırılmamaktadır ya da biz bunlara tanı koymamaktayız. Teşekkür ederim.

Cinsel Kimliğin Kuruluşu

İskender SAVAŞIR
Psikoterapist

Konuşmama psikanalitik bir psikoterapist olarak konuştuğumu vurgulayarak başlamak istiyorum. Bunu vurgulamak istememin nedeni bırakın "cinsel kimlik"i, "kimlik" kavramının kendisinin bile psikanalizin kavramsal dağarcığının bir parçası olmadığına işaret etmek için "kimlik" bizim için olsa olsa, kökeni itibarıyla diğer semptomlarla benzeşen semptomatik bir nitelik taşıyor.

İlk bakışta soyut gelebilecek bu sözleri açıklamak için bir iki temel kabul ile başlayayım. İnsan, diğer memelilere kıyasla çok az içgüdü ile dünyaya gelir.

Rahim içinde gerçekleşmesini beklediğimiz bir sürü gelişme rahim dışı hayatta devam eder. Tüm bunların bir sonucu olarak insan varlığını harekete geçiren şeye biz 'içgüdü'dense 'dürtü' demeyi tercih ederiz. İçgüdü ile dürtüyü ayırt eden çok önemli faktörlerden biri, içgüdü tatmin ya da doyumunu hedeflediği yerde dürtünün sürekli bir huzursuzluk hali olmasıdır. Dürtü sürekli bir yatışmama halidir çünkü dürtü doyumunu, tatmini değil hazzı, hazın sürekliliğini hedefler. Bu anlamda da, kendisi kendi sürekliliğini hedefleyen bir enerjidir, yatışmayı hedefleyen bir enerji değil.

Dürtü derken tekil bir kavramdan bahseder gibi konuşuyorum ama vücudun çok çeşitli bölgelerinden kaynaklanabilir bizi dürtten şeyler ve bu kaynaklar genellikle mukoza bölgeleri diye adlandırdığımız yani gövde içi ile gövde dışı arasındaki sınırın belirsizleştiği, dünyayla alış-verişin kurulduğu yerlerdir. En belirgin örneğinden başlayayım: Göz, ağız, anüs, genital bölgeler... Bunların yanı sıra, vücut içinde de bazı mukoza bölgelerinden, dolayısıyla erotize edilebilecek bölgelerden bahsedebiliriz, örneğin mide gibi.

Dolayısıyla dürtü dediğimiz zaman aslında bir sürü dürtü birleşeninden bahsediyoruz. Bunların hepsi sürekli olarak uyarılmaya ve dürtülmeye devam etmek ister, örneğin doymak için yemeyiz, yemek için yeriz. Doyduğumuzu bilmediğimiz çok zaman vardır. Bunun vardığı patolojik uçlarda "obesity" problemlerine varacağız. Yahut bebeklere bakalım; bebek için doyunluk anı değıldir önemli olan, daha ziyade emme davranışının kendisidir dürtüyü ifade eden. Bu yüzdendir ki memenin yerini parmak gibi, yahut herhangi bir oyuncak gibi, doyurucu hiçbir vasfı olmayan nesnelere alabilir.

Bütün bunların cinsel kimlikle ne ilgisi var, diyeceksiniz; aslında kimlik kavramını ben öncelikli olarak "benlik" diye anlıyorum. 'Ben demek zorunda kalmak' nasıl meydana geliyor? Yalnızca dürtülerine teslim olmuş olarak yaşayan bir canlı, yani insan dağılacaktır.

Çünkü derdi gücü içinden gelen dürtüleri, sözgelimi dışkılama sürecini, yemeyi sonsuza kadar

uzatmak olacaktır, ki böyle yaşamaz.

Çünkü bir kere yaşamak için başka yetişkinlere muhtaçtır yenidoğan. Bu gereklilikle birlikte ise, bir sınıra çarpacaktır.

Yenidoğan hakkındaki söylediğimiz çoğu şey, son otuz-kırk yılın doğrudan video teknolojisiyle yapılmış gözlemleriyle de destekleniyor ama dayanıyor ama asıl bilgimiz yetişkinlerin anularından veya hala içlerinde taşıdıkları ilk iki yaşa dair davranış ve duygu özelliklerinden kaynaklanıyor. Bu anıları yorumlayarak şöyle bir dönemin var olduğunu farz ediyoruz: Yenidoğan'ın kendisiyle öteki arasında fark yaratmadığı, bir tür haz fabrikası gibi çalıştığı, yani uyarılmayı süreklileştirmek üzere kendi bedeniyle meme arasında bir ayrım yaratmadığı, dışkısını bir hediye gibi gördüğü, dünyaya verilmiş ve dünyadan alınmış bir şey gibi gördüğü bir dönem....

Ama demin de belirttiğim gibi bu bir noktada bir sınıra çarpmak durumunda ve çarptığı bu sınırda ben ve öteki ayrımı yapmaya başlıyor. Cinselliğin doğmasıyla benliğin doğması bu anlamda hemzamanlıdır. Çünkü bu ayrımı yaptığımız anda bir feragat işin içine giriyor. 'Artık bazı şeyler benim, bazı şeyler bana dışarıdan verilecek.' Bazı şeyler "ben" diğer bazı şeyler ise "benim arzuladığım şeyler" yani "arzu nesnelere" olarak tarif edilecek.

Biraz fazla romantik bir bebeklik dönemi tarif ettik. Memeden kesilme süreci içerisinde, hazzın sürekliliği içerisinde yoğun bir hınc, öfke, saldırganlık duygusu da yaşa-

nır. Bebek yalnızca iştah, arzu ve haz yuvası değildir. Bunun kesildiği her an, sınır tanımaz bir öfke ile morarana kadar ağlayan çocuklar görmüşümdür. Dolayısıyla bu ötekileştirme süreci, benliğin korunması sırasındaki ötekileştirme süreci, aslında ikili bir doğrultu izler. Bir öteki vardır, bende eksik olanı, kendi dışıma atmak zorunda kalmış olduğumu bana geri verecek. Arzumun nesnesi olacak.

Heteroseksüaliteden bahsediyorsak, 'annemin rahmine geri döneceğim'. Eninde sonunda o terk etmek zorunda kaldığım muazzam kucağa geri döneceğim.

Ama bu ötekileştirmenin bir yönü de, benliğimi kurabilmek için kendimde duyduğum bazı hazları inkar etmek zorunda kalmam ve 'bunlar da bana geri dönebilir ve tehlikelidir' dememle ilgilidir.

Homofobinin aşığı yukarı temel niteliği de bu tehlike yaşantısından kaynaklanır. 'Ben annem karşısında pasif olmak istiyorum' ya da 'babamı çok sevmişim, onun bana verebileceği bir şeyler var ona karşı pasif olmak istiyorum' demiş olduğumuz ama diğer yandan kendime ben diyebilmek için bunları reddetmek zorunda kalmış olduğumuz içindir ki bu edilginlik yaşantılarından korkulur, onlar 'kötü' addedilir.

Şimdi niye cinsel kimlik kavramını sevmediğim noktasına geleceğim. Dürtünün aslında tekil bir şey olmadığını söylemişim. Çok çeşitli bileşenlerden oluştuğunu söyledim. Bir de şunu eklemek gerekiyor: Toplumsal cinsiyet rolü ile cinsellik tam anlamı ile örtüşen şeyler değil. "Gender" kavramını

karşılama üzere kullandığımız "toplumsal cinsiyet rolleri" farklı dürtü bileşenlerinin bir şekilde birbirlerine teyellenmesi ile örülür ve örgü oldukça gevşektir. Dolayısıyla analitik çerçevede bana birisinin heteroseksüel olduğunu söylediğinizde çok az şey söylemiş olursunuz. Arzu nesnesiyle ne yapmak istiyor, ağzına almak, yutmak mı istiyor? İçine girip ondaki birtakım değerli şeyleri almak mı istiyor? Yoksa onu bir zaman terk ettiği için kendi içindeki birtakım şeyleri mi ona vermek istiyor? Onu parçalamak mı istiyor?

Bütün bunlar bir heteroseksüel kalıbın içinde karşımıza çıkabilecek şeyler.

Keza eşcinsellikle ilgili olarak 'annesine çok bağlı kaldı ya da babasını çok sevdi' gibi şeyler bana çok komik geliyor. Bir erkeği seven bir erkek, o erkekle ne yapmak istiyor? Ona imreniyor mu? Onun gibi mi olmak istiyor? Kendisinde yoksun olduğu bir gücü mü içine almaya çalışıyor? Babası ile rekabet kuramayacak kadar onu sevmiş olduğu için mi bütün erkeklerle rekabet yerine arzu ilişkisi kurmak istiyor? Bunlar toplumsal düzeydeki cinsiyet rollerinden, 'gender'den hareketle okuyabileceğiniz şeyler değil. Burada benim için önemli olan ve psikanalizin tüm düzeydeki tartışmalarının ortasında yer alan sorunlu iddia "benliğin" kendisinin aslen bir savunma mekanizması olduğu iddiasıdır. Dolayısıyla her toplumsal rolü üstlenmek, bir savunma mekanizması barındırır. Kendi varlığımızın temelinde yatan, tekinsiz, çok yönlü, kaygan haz potansiyelimiz, dünyayı çok değişik şekillerde

kavrayabilme yeteneğimize karşı geliştirilmiş bir savunma.... Ama son kertede kaçınılmazdır savunma mekanizması. 'Öyle yaşanmaz!' Başta da vurguladığım şey. 'Öyle yaşanmaz'a karşı 'böyle yapılır' diye kurduğumuz bir savunma mekanizmasıdır 'ben' diye ortaya koyduğumuz. Bu anlamda her türlü cinsel kimlik bir dizi inkar üzerine kuruludur.

Şimdiye kadar daha çok erkek kimliğinin inkar ettiği boyutlar üzerinden konuştum. Psikanaliz bu yüzden, teorizasyonun erkeklerden hareketle geliştirilmiş olmasından ötürü hep eleştirilmiştir ama bu eleştiriye kısmî bir yanıt olarak, dürtünün ima ettiği davranış biçimleri ile cinsel kimliğin ima ettiği davranış biçimlerin örtüşmediği tekrarlanabilir. Dolayısıyla erkekler kadınlardan arasındaki paralelliklerle farklılıklar çok beklemediğim yerlerde karşımıza çıkabiliyor. Tek bir örnekle yetineyim: Fuhuş ilişkisi kuran erkeklerde sık karşılaştığımız bir davranış her şeyi yaptıkları halde, öpüşmeyi reddetmeleridir. Seks işçisi olarak çalışan kadınlarda da buna benzer davranışlar görüyoruz: 'İçime alacağım penisini ama seni öpmeyeceğim'. Fuhuşun müşterisi ile sunucusunun toplumsal kimlikleri elbette çok farklı ama bir davranış biçimi ve bir dürtü bileşeni hakkındaki tavırlarında çarpıcı bir benzerlik bulabiliyoruz. Dolayısıyla tek bir inkar değil (örneğin erkek sözkonusu olduğunda "karı gibi olmayacağım") bir dizi inkardan kurulu cinsel kimlik dediğimiz şey.

Bu inkârların bir kısmı toplumsal hayat için mecburen katlandığı-

mız şeyler. Buna hiç itirazım yok ama psikanalizin bu alanı kavramaya olan katkısından da vazgeçmek istemiyorum. Yani katlanılan şeyin, bunun bir mecburen katlanılan bir gerçeklik olduğunu görmemizi sağlamak, bunu unutmamak.

Dolayısıyla ben heteroseksüalite ile eşcinsellik ya da toplumsal gruplar olarak heteroseksüeller ile eşcinseller arasındaki ideal ilişkiyi, bir "hoşgörü" ya da "demokratik ortaklık" modelinden hareketle kavramak istemem çünkü "yok aslında birbirimizden fazla farkımız". Hepimiz birbirimizin istediği şeyleri istiyoruz. Feragat edeceğimiz bir kısmından. Bir kısmını o kadar uzaklaştırmış oluyoruz ki artık bir daha benliğimizin, bünyemizin içine almak noktasına, 'cinsel tercihtir' noktasına çevirmek istemiyoruz. O kadar uzaklaşmış ki benliğimizden, onu - her neyse o-artık bir arzu nesnesi olarak bile uyandırmak bize çok güç gelebiliyor. Benliğin de cinsel yönelimin de temelinde, demek ki bir cinsel yönelimi tercih etmiş olmanın da temelinde, diğer bütün seçenekleri inkar ederek oraya varmış olduğumuz gerçeği vardır. Bütün bunların, kendi oluşum tarihimizde korktuğumuz, ürktüğümüz, yabancıladığımız, dışladığımız tüm bu farklı cinsel yönelimleri -eşcinsellik, sadomazoşizm, vs.- ve bunların ardında yatan dürtünün kayganlığını, çok yönlü sapkınlığını, sonuç olarak toplumsal hayatla barışma uğruna feda ettiğimizi görmeli, hiç değilse tamamen unutmamalıyız. Cinsel devrim benim hâlâ önemmediğim bir terim ve devrimin temelinde yatanın bu fedakarlığın bedel-

lini azaltmak uğruna girişilmiş eylem ve bilinçlenmeler toplamının yattığını düşünüyorum. Evet, bazı hazlardan, tatminlerden, doyumlardan vazgeçerek kendimize 'ben'

diyebiliyoruz ama bunu da çok fazla mutlaklaştırmadığımız ölçüde medeniliğimizi koruyabiliriz.

Eşcinsellik, Farklılık ve Toplumsal Barış

Yrd. Doç. Dr. Nilgün KÜÇÜKKARACA

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Öğretim Üyesi

Giriş

Eşcinsellik ve birey, aile ve toplumu ilgilendiren sorunlar her zaman bir arada akla gelmektedir. Cinsel ilgiler ve tercihler bireylerin en özel tercihleridir ve gizlidir. Bu nedenle saklanan ve görülmeyen cinsel tercih ve cinsel yaşam ile ilgili olarak toplumsal baskılar, düzene uygun davranışların olması gerekliliği söz konusudur. Bu çalışmada eşcinselliğin önemli bir farklılık olduğu ve toplumsal barış açısından bazı konular üzerinde durulacaktır.

Eşcinsellik ve Farklılık

Farklılık genel olarak insanları birbirinden ayıran özelliklerdir. Bu özellikler genel olarak inanç, gelenek, kültür ya da etnik özdeşimler, yaş, cinsiyet, fiziksel ya da mental yetenek, cinsel tercihler, sosyo-ekonomik durum ve toplumlarda da yerleşim bölgeleri ve bu bölgelerin gelişmişlik düzeyleri şeklinde ele alınabilir (Johnson 1995, Goldstein 2000, Küçükkaraca 2002).

Farklılık kavramı özellikle üçüncü kuşak hakların kabul edilmeye başladığı zamana denk gelen süreçte net olarak ortaya çıkmıştır. Üçüncü kuşak haklar, dayanışma hakları olarak geçer ve kadınları,

özürlüleri, yaşlıları, eşcinselleri ve diğer toplum içinde baskı ve şiddete maruz kalan gruplara yöneliktir. Aslında bazı yazarlar "dayanışma" hakları olarak kabul etmemekle birlikte bu haklar silsilesi beraberinde toplumda yeni bir bakış açısını da taşımıştır. Benim dışındaki "öteki" değil "farklı olan"dır. "Öteki" kavramı içinde daha çok toplumda "ben"i özne haline getirmek söz konusudur. "Ben" özne isem o zaman benim dediklerim, benim yaptıklarım, benim düşündüklerim doğrudur. "Benim" dışındaki "öteki"dir. Bu da benim dışımda olan "iyi" değildir, "olumlu" değildir, "sağlıklı" değildir düşüncesini taşır. "Ben"im dışımdakine bakış da her zaman önyargıları ve öfkeyi beraberinde taşır. İnsanlık kendi dışındakilere karşı önyargılarda bulunmasını en acı şekilde zenci ve Kızılderililere karşı yaşadı ve onlara kötü davranırdı. Buradaki farklılık renk ve ırk üzerinedir. Ancak sadece renk ve ırk değil aynı zamanda özürülere, suçlulara da ayrımcı davranılmıştır. Özürülere yönelik farklılık bedensel ve zihinsel farklılığı yansıtmaktadır. Suçlular ise toplumsal normlara uymayan davranışlar nedeniyle

kabul görmemişlerdir. Göçmenler yerleşik olanlara göre yabancı oldukları için, kadınlar erkek egemen toplumda ezildikleri için hep farklılıkları temsil etmişlerdir. Farklılıklar çok uzun süre ayrımcılığa uğrayan bir nüfus kitlesini beraberinde taşımıştır. Ancak ayrımcılık hiçbir kültürel ve sosyal, ekonomik hakka sahip olmamayı da beraberinde taşımaktadır. Önyargılar varolan "diğer" özellikleri gözardı etmeye yöneliktir. İnsan hakları düşüncesinin gelişmesi ve çeşitli "farklı" grupların kendilerini hem hakları hem de özgürlükleri ile ifade etmeye başlamaları ve bunlara sahip çıkmaları beraberinde toplum içinde çoklu-boyutlu insanların varlığının gerekliliğine inanılmasına getirmiştir. Farklılık beraberinde biyo-psikososyal ve kültürel çok renkliliği ve insan olarak onur, saygı ve erdemi taşımıştır. Önyargıların yerini kabul düşüncesinin alması toplumların çeşitlilikleri beraberinde taşımalarına ve bu farklı olan gruplardan dolayı büyük bir zenginliğe ulaşmayı düşünmelerine yol açmaktadır.

Egemen bakış açısının ya da düşüncenin dışında yer alanların genele uyması için bir zorunluluğun yerine daha çok farklı olan özelliklerin korunmasına yönelim söz konusudur.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından sonra ortaya çıkan farklı grupların korunması, desteklenmesi ve dayanışılması düşüncesi aynı zamanda küresel bir dünyaya doğru ilerlerken yerelin, ulusalın korunması düşüncesiyle de çakışmış olup birbirlerini destekleme ortaya çıkmıştır. Küreselleşme ile ilişkisi

nasıl olursa olsun bu toplumda farklı oldukları özellikleri nedeniyle dışlanan, örselenen insanların bir birey olarak toplumdaki yerlerini almaları, farklılıklarının içinde ayrımcılık değil haklarının ve özgürlüklerinin korunması düşüncesi önemlidir.

Eşcinsellerin; "farklı" bir grup olma özelliklerine (Ridlen, Dane: 1992) kısaca bakılacak olursa:

1- Diğerlerinden farklı bir özellikleri vardır. En temel özellikleri cinsel yönelimin farklı olmasıdır. Bunun dışında da farklılıklar söz konusu olabilir. Aile ve evlilik kurumuna bakış, aile içi rol paylaşımı vb. gibi. Ancak bu konularda yapılan çalışmalar yok denecek kadardır. Bu nedenle böyle de bir farklılıkları vardır denilemez. Çünkü bazı eşcinsel radikal gruplar eşcinselliğin aslında egemen toplum yapısında farklı bir yapılanmayı gerektirdiğinden bahsederken bazıları da eşcinsel olmanın hiçbir sosyo-kültürel yapıyı değiştirmediğini sadece cinsel yönelim konusu olduğunu ileri sürmektedirler.

2- Eşcinsellik içinde farklı özellikte kişileri ve cinsel yönelimleri barındırır da temel bir özellik olarak diğerlerinden sürekli olarak ayrılacak bir özelliktir. Her farklı grup kendi içinde de farklı kişi, grupları barındırır. Ancak bu ana grup içindeki farklılıkların olması temel farklı özelliğin geçerliğini etkilemez. Örneğin özürüllüler genel bir gruptur. Ancak bu farklı grup içinde çocuk, kadın, erkek, yaşlı, zihinsel ya da bedensel engelli ve birçok özelliğe göre alt gruplar vardır. Hatta kendisini özürülü olarak değerlendirmeyenler de vardır.

Farklılık, farklı grupların kendi kültürlerini, özelliklerini korumak, hak ve özgürlüklerini gerçekleştirilmesindeki engelleri aşmakla ilgili olduğu için genel bir çerçeve artık önyargıya değil farklılıkların korunmasına yöneliktir.

3- Gruplar arasındaki herhangi bir karşılaştırma sırasında birbirinin karşıtı özelliklerinin ortaya çıkması gerekmektedir. Örneğin yaş, cinsiyet, özürlülük, cinsiyet, cinsel yönelim ve birçok birbirinin karşıtı özelliklerin olması gerekmektedir.

Özellikle göçmenlerin evsahibi ülkelerde kendi özgün giysileri ile dolaşmaları ve farklılıklarını bir bayrak haline getirmiş olmaları yukarıdaki özelliklere de ayrıca bir örnek olarak sunulabilir.

Farklılığın biçim ve kaynakları üç odakta toplanmaktadır. Bunlar biyolojik, toplumsal yapı ve intrapsişik kaynaklardır. Ancak hiçbir farklılık tek başına bulunmaz. En az iki odak birbiri ile ilişkilidir. Farklılık tek bir nedenle de açıklanamaz. Mutlaka birden fazla nedeni vardır. Aşağıda verilen farklılık biçim ve kaynakları sadece konunun daha iyi anlaşılması içindir.

Biyolojik özellikler aynı zamanda genetik özellikleri de beraberinde taşır. Irksal renkler ve biyolojik özellikler, genetik olarak taşınan özellikler, yaş, cinsiyet ve diğer özellikler söz konusudur.

Toplumsal yapı farklı din, etnik köken, farklı sosyal yapı, farklı sosyal yapı içinde farklı statüler, beslenme ve benzerlerini taşır.

Intrapsişik özellik ise kişinin kendisiyle ilgilidir. Kişi farklılığı kendisine göre yaşar. Kişi kendisini

diğerlerinden nasıl farklı görüyorsa ve diğerleri kişiyi nasıl farklı hissettiriyorsa farklılık o derece hissedilir.

Eşcinsellik ile ilgili olarak bakıldığında sadece biyolojik bir farklılığın olduğunu söylemek yeterli olmayacaktır. Çünkü eşcinsellik bir temel işlev farklılığı olmasına karşın toplumsal yapı ile ilişkilerde de önemli bir farklılığa yol açmaktadır. Eşcinsel evlilikler ya da kadın ve erkeğe ait rolleri farklı bir cinsin yaptığı ilişkiler temeli toplumsal olarak farklıdır. Örneğin gelişmiş toplumlarda eşcinsel evliliklerde çocuk sahibi olma konusunda tartışmalar sürmektedir. Eşcinsel bir kişinin psiko-sosyal durumu aynı intrapsişik durumu her iki temel özellik nedeniyle farklı olacaktır. Öncelikle geneli temsil eden bir cinsel yönelimin tam tersini hissetme ve bunun gerçekliğini sınıama, kendi yönelimini yaşama deneyimleri mutlaka farklılık yaratacaktır. Eşcinsellik ile ilgili farklılık özelliklerinin araştırmalara konu edilmesi ve sınıanması gerekmektedir.

Farklı olmak önemli bir özellik değildir. Kimse farklı olduğu için diğerinden önemli değildir. Ancak bunun tam tersi değersiz de değildir. Yüzyıllarca farklı olanın değersizleştirme süzgecinden geçen insanlık bugün farklılıklara önem veriyor. Ancak biri diğerinden daha önemli olsun diye değil sadece insanların farklı oldukları konularda ayrımcılığa uğramalarının önüne geçilmesi içindir. Yoksa "beyaz" olmak diğerlerine göre daha fonksiyonel değildir. Heteroseksüel olmak ya da eşcinsel olmak da diğerine göre iyi, güzel, doğru, olumlu demek değildir. Ancak her ikisi de

vardır. Kabul etmek gerekir (Küçükkaraca 2002 a- b).

Eşcinsellik ve Farklılık Sorunları

Eşcinsellik insanlığın varolduğu dönemden itibaren yaşanan bir durumdur. Eşcinselliğin nasıl ve nerede ilk yaşandığının tespiti çok zordur. Eşcinsel olma öncelikle bir duygudur. Daha sonra hayata geçen bir dürtüdür. Herkesin yaşadığı cinsel yaşam gizlidir ve korunaklıdır. Aynı zamanda toplum içinde de bir baskı söz konusudur. Cinsellikle ilgili konular ya hiç konuşulmaz ya da argo olarak konuşulur. Örneğin çocukların Oedipus kompleksi çok yeni zamanlarda konuşulur olmuştur. Yaşlıların cinsel ilgileri ve yönelimleri yok gibi davranılır.. aslında cinsel yönelimlerin ve yaşamın yaşı olmamaktadır. Zihinsel engellilerin cinselliği hiç yokmuş gibi davranılır. Bu çok önemli bir sorundur. Çünkü zihinsel engelli açlık, susuzluk, cinsellik gibi temel güdülerini zaten baskı altına alamaz. Bir de toplum ve aile cinsellikleri yokmuş gibi davrandıklarında çok önemli sorunlar yaşamaktadırlar. Toplumlar aynı zamanda eşcinselleri de yok kabul ederler. Kanunlarda yer alan cinsiyet ile ilgili konular hep iki cinsiyete dayalıdır. Neden eşcinsellik kabul edilmemektedir? Bu noktada egemen bakışın araçlarına bakmak gerekmektedir. Egemen kültür de başat olan cinsiyet erkektir. Aynı zamanda erkek yöneticidir. O zaman farklılıkları kabul etmek ya da etmemek biraz da cinsiyet ile ilgilidir. Heteroseksüel yaklaşım aslında tek boyutludur. Kendi dışındakini kabul etmeyen bir bakış açısı vardır.

Çünkü kendi sınırları dışındakileri görürse ve onları kabul ederse egemenliği kaybolacaktır. Aynı ataerkil aile gibidir. Dahası ataerkil bakış açısı cinsiyetçi toplumun ürünüdür ve yine cinsiyetçi bir toplum üretilmesinde de araçtır. Ataerkil toplum düzeni ya da geleneksel bakış açısı yüzyıllar içinde özürülülere, suçluları dışlamıştır. Dışlanan bir başka grup ise kadınlardır. Kadın emeğinin gizlice sömürülmesine dayanmak kolay iken onların haklarının ve özgürlüklerinin olduğunu kabul etmek ve uygulamaya aktarmak uzun zaman almıştır. Halen de devam etmektedir. İnsan hakları bakımının temel araç olduğu çağdaş düşüncelerde ezilen, horlanan, toplum dışında tutulmaya çalışılan gruplara özel önem verilmesi farklı grupların kendilerini ifade edebilmelerine olanak sağlamıştır. toplum içinde en az şekilde kendilerini ifade edebilen pek çok farklı grup haklarının olduğu yere de gelmeye çalışmaktadırlar.

Geleneksel toplum içinde özürülülere yaklaşım farklı olarak değil koruma düşüncesi ile, yaşlılara yine farklılık açısından olmamakla birlikte saygı, çocuklara koruma duygusu ve diğerlerine farklı duygu ve düşüncelerle "farklı olma" özellikleri verilmektedir. Ancak kadınlar, eşcinseller ve mülteciler gibi sayıca az olan bir grup hala mücadele etmektedirler. Eşcinsellerin haklarını savunabilmeleri için hem kendilerinin farklılıklarını kabul etmeleri hem de toplumda farklılıkları ile tanınmaya yönelik çalışmalarının olması önemlidir.

Sonuç Yerine: Toplumsal Barış

Barış iki grup, şey, toplum, kişi ve diğerlerinin arasında yapılır. Eşcinsellerin toplumsal barışında önemli olan bazı noktalar bulunmaktadır. Öncelikle eşcinsellerin kendileri toplumsal olarak barışmanın neresindedir? Toplum ile ilgili sorunlarının hangilerini çözümledikler? Çözümlenen temel çelişkiler nelerdir? Gibi soruların yanıtlarının verilmesi gerekmektedir. Aynı zamanda barışma iki grup arasında olacağına göre toplumu oluşturan hangi gruplarla nasıl bir barış imzalanacak?

Eşcinsel bir kişinin öncelikle kendisiyle barış yaptığı kabul edilirse geriye eşcinsel olamayan arkadaşları, ailesi, okulu, iş arkadaşları ve diğerleri kalır. Toplumsal barış gerçekten çok önemli ve gereklidir. Çünkü ailesiyle barışmayan bir eşcinselin yaşamında diğerlerinin çok da önemi kalmamaktadır. Çünkü sorun çok içtedir. Aile ile barışan bir eşcinselin ise hemen hemen tüm sosyal destek sistemleriyle ilişkisi de olumlu olabilir. Aile eşcinsel çocuğu, kardeşi ile bir araya geldiğinde geniş ailenin diğer fertleri de bu anlaşmayı onaylamakta aynı zamanda yakın çevre de baskıyı azaltmakta ya da hiç kurmamaktadır.

Ailelerin genel olarak cinsellik ve özelde eşcinsellik konusunda eğitilmeleri gerekmektedir. Aileler çocuklarının farklı cinsel yönelimlerini nasıl fark edecekler, fark ettikleri çocuklarla nasıl iletişim kuracaklar, cinsel yönelim hakkında nasıl baskı kurmayacaklar gibi pek çok

konuda hem aydınlatılmalıdır. Ayrıca eşcinsel çocukları ile daha iyi ilişkiler kurmaları açısından aralarındaki problemleri de çözümlenebilecekleri danışma hizmetleri oluşturulmalıdır.

Eşcinsellerin toplumsal barışında en önemli noktalardan birisi sosyal arkadaşlarıdır. Çocuklar farklı olanlarla arkadaşlık etmeyi çok severler. Ancak aileleri genellikle bu duygularını ve düşüncelerini olumsuz olarak etkiler. Eşcinsel çocukların arkadaşları ve okul aynı zamanda ele alındığında sosyalleşme araçlarından en önemli iki araç yan yana gelmiş olacaktır. Hem eşcinsel hem de Heteroseksüel çocuklar cinsiyet yöneliminin arkadaşlık yapmada çok önemli bir etken olmadığını bilmeleri önemlidir.

Toplumsal barış da okul tek başına çok önemlidir. Çünkü eşcinselliğin en azından bir sağlık dersinde anlatılması, pek çok eşcinselin "bu duyguları sadece ben yaşıyorum" yalnızlığından ve çaresizliğinden kurtulmasına yol açacaktır. Eşcinsellik tercih edilen değil hissedilen bir durum olarak belirtilmektedir. Böyle ise eşcinsellikten bahsetmeyecek eşcinsel olmayanları eşcinsellikten korumanın da anlamı kalmamaktadır.

Eşcinselliğin toplumsal barışı oldukça zahmetli bir yol olarak gözükmekle birlikte toplumdaki insan haklarının korunması ve güçlendirilmesine yönelik düşüncenin varlığı ve mücadeleye inanma barışma daha kısa bir zamanda gerçekleşecektir.

Kaynaklar

1- Küçükkaraca, Nilgün. a-"Sosyal Hizmet Eğitiminde 'Farklılık'." Sosyal Hizmet Eğitiminde Yeniden Yapılanma-I. (Yayına Hazırlayanlar: Karataş, Kasım; İl, Sunay). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu yay. No: 012, 2002, 89-94.

2- b. "Kültürel Yetkinlik ve Sosyal Hizmet"Yayına hazırlanan makale, 2003.

3- Miley, Karla Krogsrud; O'Melia,Michael; DuBois, Brenda. Generalist Social Work Practice An Empowering Approach.USA: Ally And Bacon Published, ikinci baskı, 1998.

4- Ridlen, Sylvia; Dane, Elizabeth. "Individual and Social Implications of Human Differences" Journal of Multicultural Social Work, 2(2),25-41, 1992.

1. GÜN/CUMA, 23 MAYIS 2003

BİRİNCİ OTURUM

İNSAN HAKLARI ÇERÇEVESİNDE GEY ve LEZBİYEN HAKLARI

*Oturum Başkanı: Kürşat KAHRAMANOĞLU
Uluslararası Lezbiyen ve Gey Birliği Genel Sekreteri*

Ben şununla başlamak istiyorum arkadaşlar. Benim bir kehanetim var. Bu kehaneti sizlerle, özellikle bu salonda bulunan genç arkadaşlarla paylaşmak istiyorum. Kehanet şu: Bugünü ben bir milat olarak görüyorum. Önümüzdeki yirmi beş senede, yani çeyrek asır sonra benim kehanetim o ki Türkiye'de eşcinsellerin durumu ve şu anda yaşadıkları şartlar hiçbirimizin düşüneyemeyeceği ve tanımayacağı kadar değişecek. Ben bu kehaneti yapıyorum, çünkü benim yaşım müsait olmayabilir yirmi beş sene sonra ben bunu göremeyebilirim, ama özellikle genç arkadaşlarımın bunu zihinlerine yazmasını istiyorum, düşündüğünüz zaman bu kehanetin 23 Mayıs günü bu sempozyumda yapıldığını göreceksiniz. Şunu da söyleyeyim, bu kehaneti de faldan iyi anladığım için değil, sadece kendi tecrübelerime dayanarak yapıyorum. Ben yirmi altı senedir İngiltere'de yaşıyorum, bir sendikacıyım, daha önce akademisyendim. Ayrıca da bir insan hakları aktivistiyim. Yirmi altı senedir bu işin içindeyim. İngiltere'de bu söylediğimi ben yaşadım. Yani İngiltere'ye ben 1977 yılında gittiğim zaman İngiltere son

derece tutucu, özellikle eşcinsellere karşı olan davranış ve tutumlar hem kanun önünde hem de toplum içinde son derece tutucu ve çok itilip kakılan bir grup olarak var idi ve şu anda tanınmayacak bir değişiklik içinde. Yirmi beş senede ben bunu oradaki organizasyon ve mücadele sonunda gördüm ve aynı şeyin Türkiye'de olacağını bekliyorum, ummuyorum. Bu kehaneti yaparak bugünkü oturumu açmak istiyorum. Bu işi, miladı başlatmış olan Kaos'a da teşekkür etmeden ilk konuşmacımıza söz veremem. Kaos, ILGA'nın bir üyesidir ve Türkiye'de ciddi çalışmalar yapan bir organizasyondur ve çok kıt şartlar altında ve benim her zaman için gönlümde özel bir yeri olmuş bir organizasyondur. ILGA'nın beş yüzün üzerinde üyesi olmasına rağmen. Türk olduğum için değil, onların mücadelelerini ve kökenlerini bildiğim için. Beni bu çalışma içine, danışma kuruluna ve daha sonra da buraya hem konuşmacı hem de oturum başkanı olarak davet ettikleri için onlara çok teşekkür etmek istiyorum ve başarılarının devamını diliyorum. Şimdi ilk konuşmacımıza söz vereceğim, teşekkür ederim.

Avrupa Birliği

Sema KILIÇER

Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, Siyasi İşler Danışmanı

Öncelikle Kaos GL'ye çok teşekkür ederim. Böyle önemli bir sempozyumu organize ettiği için ve bu çok güzel programa bizleri de davet ettiği için. Ben Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği'nde çalışıyorum. Konuşmamda kısaca Avrupa Birliği'nde gey, lezbiyen, biseksüel, transseksüellerle ilgili olan son yasal düzenlemeleri aktarmaya çalışacağım. Benden sonra gelen konuşmacıların benim anlattıklarımı tamamlayacak konuşmalar yapacaklarından eminim. Özellikle arkadaşım tarihçi Kurt Ole Lin'in konuşması benim konuşmamı tamamlayıcı nitelikte olacak ve İskandinav ülkelerinden örnekler verecek. Öncelikle 1997 Amsterdam Anlaşması ile başlamak istiyorum. Bu anlaşma AB'nin esas anlaşmalarına entegre edildi ve 13. Maddesi özellikle cinsel yönelim bazında ayrımcılığa karşı yaptırımlar getirdi. Amsterdam Anlaşmasından önce AB mevzuatında cinsel yönelim bazında ayrımcılığı önleyici ve ayrımcılığa karşı koruyucu hukuki bir madde yoktu, onun için bu gelişme çok önemli.

Bunun dışında önemli diğer gelişmelerden biri de 2000 yılında Nice'de ortaya çıkan Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı. Bu da yine cinsel yönelim bazında ayrımcılığa karşı duran bir şart. Belki şimdi bizim için bağlayıcılığı yok ama giderek Avrupa Birliği Anayasası olarak ortaya çıkıyor. Avrupa

Anayasası olarak kabul edilince Avrupa Birliği üye ve aday ülkeleri için bu anayasanın bağlayıcılığı olacak tabii ki. Hatta şöyle tartışmalar var şimdiden: Avrupa Birliği içinde insan hakları alanında farklılaşmalar, farklı uygulamalar mı olacak? Aslında Temel Haklar Şartı şimdiye kadar belki Avrupa Birliği'nin, Avrupa Konseyi'nin etnik ve ırk alanında yarattığı mevzuat kadar gelişmiş olmamakla birlikte, üst hukuk düzeyinde ayrımcılığa karşı bir dizi yaptırım getiriyor ve bu anlamda Avrupa Birliği içinde farklılaşma mı olacak şeklinde tartışmalar var. Bu anlamda Avrupa Birliği'nin bazı ülkelerinde gey ve lezbiyen hakları daha az korunurken diğer ülkelerinde daha mı çok korunacak diye endişeler var. Ama haklar anlamında daha geride olanları ileriye doğru itirme yönünde önemli tabii bu Şart.

Avrupa Birliği üye ülkeleri arasında bile bu konuda yasal farklılıklar var. Elimde dört ayrı AİHM kararı var, ikisi İngiltere'den, biri Avusturya'dan biri Portekiz'den. Avusturya'daki ceza kanununun 232. maddesi hâlâ daha bu konuda Avusturya aleyhine bir AİHM kararına yol açacak kadar ayrımcılığa neden olabiliyor. Şu an elimizde 1997 Amsterdam Anlaşması, 2000 Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı taslağı, ve ayrıca 2000 yılında Avrupa Konseyi'nin benimsediği önemli bir yönerge (directive) var:

adı Avrupa Birliği İstihdam Çerçeve Yönergesi. Bu gerçekten çok önemli bir yönerge, ve Avrupa Birliği'nin müktesebatı dediğimiz yüzbinden fazla sayfadan oluşan ve devamlı gelişmekte olan birikmiş AB hukuki mevzuatının ve hukuki kazanımların içinde gerçekten önemli bir yeri var. Çünkü bu yönerge ile birlikte artık bütün ülkeler müktesebatlarını değiştirmek durumunda, hem de en geç Aralık 2003 tarihine kadar. Aday ülkelerin de üye ülkelerin de artık dikey ve yatay olarak bütün yasalarını detaylı olarak değiştirmelerini gerektiren standartlar getiriyor. Ayrıca biliyorsunuz Avrupa Komisyonu'nun diğer aday ülkelerde de olduğu gibi Türkiye için de hazırladığı ilerleme raporları var. Bu raporlara göre örneğin Romanya'da da sorunlar vardı. Kıbrıs, Estonya, Macaristan ve Romanya önemli ve değerli değişiklikler yaptılar bu konuda mevzuatlarında. Ancak Bütün bu Avrupa Birliği müktesebatına ve yükseltilmiş haklar/özgürlükler çitasına rağmen, örneğin Polonya hala diyebiliyor ki: 'Ben kendi moral değerlerimi korurum tüm koşullarda'. Nisan 2003'de Polonya Parlamentosu'nun alt kamerası bu alana eğildi. Ve açıkça şuna karar verdi: 'sosyal yaşamın ahlaki düzeni, ailenin saygınlığı, evlilik ve eğitim kurumları hiç bir uluslararası kanun ve yönetmelik tarafından tehdit edilemez" Görüldüğü gibi temel eşitlik değerlerine gelince ve azınlıklara saygı söz konusu olunca gerçek gerilimler olabiliyor bu ülkelerde de. Ancak bunlar çok uzun olmayan zaman dilimlerinde zorunlu olarak aşılacak AB sürecini kabul etmiş ülkeler için.

Bu genel bir problematiktir, yasalar değişse bile her zaman her yapı birden bire değişmiyor maalesef. Avrupa Komisyonu 1998'den beri ilerleme raporları yazıyor Türkiye için. 2003 Kasım ayının başında altıncı rapor çıkacak biliyorsunuz. Bu raporlarda şu ana kadar gey ve lezbiyen haklarından hiç bahsedilmedi. Bu sene çıkınca denecek ki işte yine Türkiye için icat edilen ve yeniden yeniden karşımıza çıkan yasal talepler. Oysa şu çok doğal ve her aday ülke için de geçerli: katılım müzakerelerine yaklaştıkça doğal olarak yeni ve daha rafine düzeyde haklar ve hak talepleri ortaya çıkıyor.

Burada raporlama açısından da bir eksiklik var denebilir belki. Ama bir yandan sorun biraz da sivil toplumun örgütlülüğü meselesine dayanıyor. Sivil toplumun var olan hak ihlallerini nasıl yansıttığı, bunların kamu veya hukuk davaları ile nasıl dokümente edildiği, hukuki ve sosyal takip, hak taleplerinin gelişmesi açısından çok önemli. Bu sempozyumla birlikte daha da iyi bir sonuç alınacağını düşünüyorum. Dolayısıyla örneğin gey haklarından şimdiye kadar sorunların hak ettiği ölçüde bahsedilmemesi bu sorunların var olmaması demek değil kesinlikle. Demek ki bu konularda, kamuoyu duyarlılığını arttırmak ve hak taleplerini irdelemek için daha çok örgütlü çalışma yapmak gerekiyor. Mesela Türkiye'deki Çingenelerin durumu ilerleme raporlarında sadece son iki senedir ele alınıyor -sanki Türkiye'de Çingene-ler iki yıldır varmış gibi. Ancak biliyoruz ki durum tabii ki böyle değil. Ayrıca herkesin bildiği gibi

Türkiye'de şöyle bir şey de var: Türk yasalarında belki çok fazla ve doğrudan cinsel yönelim ve ayrımcılıkla ilgili maddeler yok ama yüz kızartıcı suçlar, ve genel ahlak başlıkları kapsamına sokulabiliyor hukuki pratikte. Cins değiştirme konusunda açıkolarak ayrımcı yasa var. Bu sene karşılaştığımız "Gemi Kaptanları Yönetmeliği" metninde var örneğin.

Avrupa Birliği'nin haklar ve özgürlükler alanında giderek yükselen çitasına hem aday ülkeler hem de üye ülkeler uymak zorundalar, mevzuatlarını uyumlulaştırmak zorundalar. Gerek detaylı yönergeler bazında, gerek Temel Haklar

Şartı bazında olsun, diğer anlaşmalar olsun, ülkeler artık yasalarını yeniden düzenlemek; anayasalarını bu yönde değiştirmek zorundalar. Bütün bunlar bir süreç meselesi, ama hak ve özgürlükler konusunda artık zaman daha hızlı işliyor ülkelerin değişimleri yolunda. Ben izninizle konuşmamı burada bitiriyorum. Bu Sempozyumun ilk olması da bu alanda bundan sonra atılacak hızlı adımların bir öncü işareti sayılmalı. KAOS GL'yi tekrar tebrik ediyorum bu yönde çok önemli bir adım atılmasını sağladığı için. Bu alanda çalışan tüm diğer kişilerin ve sivil toplum kuruluşlarının da değerli katkılarını unutmadan.

Kurt Ole LINN

Arkadaşlar ilk olarak özür diletim, çünkü o kadar iyi Türkçe konuşmuyorum. Dolayısıyla İngilizce konuşmalıyım.

Tercüme:

Öncelikle çok teşekkür etmek istiyorum Kaos'a beni davet ettiği için.

İskandinavya'da edindiğimiz kazanımların Türkiye'de Kaos'a ve Türk eşcinsellere ışık tutabileceğini düşünüyorum. On yıldan daha fazla zaman önce Danimarka Parlamentosu'nda 'Kayıtlı Partnerlik Yasası' kabul edildi 1989 yılında. Ben bir Norveçli olarak, bu yasayı kullanarak hemcinsim bir Danimarkalı ile evlenebildim. Bu evliliğe bakarak İskandinavya'nın eşcinsel hakları bakımından çok daha önde olduğunu düşünebilirsiniz ama inanın bu bizim için de çok zor bir

mücadele oldu, her zaman böyle bir rahatlık yoktu.

Ben hemen sonuca gelmek istiyorum, bu kolay olmadı ve bu eşcinsel hareketin bir kazanımıdır. Bu hareket ısrarlı bir şekilde kırk yıldır süregeldiği için bu kazanımlar elde edilmiştir. Bu mücadelenin üç ayrı evresi oldu. Birinci evresi, arenası politik arena idi, yasa koyucuları, milletvekilleri ve politikacıları bizim ikna etmemiz ve onlara kendi fikirlerimizi söylememiz gerekti. İkinci arenamız medya idi, gazetecilerle sürekli irtibatlarımız oldu, onları ikna etmeye çalıştık. İlk önce medyanın liberal kanadı bize destek oldu. Daha sonra sosyalistler ve sosyalist eşcinseller konuyu gündeme getirdiler. En sonra da muhafazakar medya bize destek oldu, şu anki sıkıntımız Hıristiyan medya

ile. Üçüncü arena ise dinî arena idi, şu an da halen öyle. Bağımsız kilise üyeleri ile çok çalışmamıza rağmen dirençle karşılaşıyoruz. Özellikle İncil'in çağdaş yorumlanması gerektiği doğrultusunda konuşmalarımız, tartışmalarımız oluyor. Eşcinsel hareket olarak kazanımlarımız için iki organizasyona teşekkür etmek lazım. Birincisi medyadır, bize çok destek oldu. İkincisi de kadın kurtuluş hareketidir. Bizim her zaman müttefikimiz oldular. 1970'lerde eşcinsel hareket İskandinavya'da yükselişe geçtiğinde diğer gruplarla çok irtibatları oldu, güç birliği yaptılar. Özellikle azınlık grupları, öğrenci hareketi, çevreci hareketle, fakat biz en fazla kadın kurtuluş hareketinden yararlandık, onlarla işbirliği yapabildik. Birçok lezbiyen, kadın hakları için mücadele ettiğinden bir gelişme olarak toplumsal cinsiyet konusuna eşcinsel hakları da dahil olmuş oldu. Yavaş yavaş da olsa 80'lere gelindiğinde, Danimarka ve Norveç vatandaşları günlük hayattaki eşcinsellerle kendilerini özdeşleştirebildiler. En önemli olay, 1989'da Danimarka Parlamentosu'nun aynı cinsten kişilerle evliliği yasallaştırması oldu. Bir eşcinsel evliliği, heteroseksüel evlilikteki haklara sahip olmuş oldu. Benzer

bir yasa 1999'da Norveç Parlamentosu'nda kabul edildi, daha sonra Finlandiya, İsveç ve İzlanda benzer kanunları kabul ettiler. Günümüzde yarımından fazla Avrupa Birliği üyesi ülke aynı cinsten evliliği yasallaştırmış durumda. Ben şunu özellikle vurgulamak istiyorum, hükümetlerin eşcinselliği yasal olarak kabul etmesi çok önemlidir. Toplumun diğer kesimlerinde benzer eşdeğer haklara sahip olmak çok önemlidir. Yasal zemin çok önemlidir. Biz eşcinseller olarak hem gey hem lezbiyenler yasal ve resmi tanınmayı, resmi haklar ve sorumlulukları, toplumumuzdaki diğer kişilerle benzer haklara sahip olmayı çok önemsiyoruz. Biraz sabırlı olmamız lazım, mücadeleye devam etmemiz lazım, medya, parlamento, politikacılar konusunda ısrarlı davranmamız ve sabırlı davranmamız lazım. Türkiye de dinî duyguların yoğun olduğu bir ülke ve müslümanların olduğu bir ülke. Türkiye eşcinsel hareketinin bizimle aynı sorunları yaşanacağını düşünüyorum. İskandinavya'da Hıristiyan Demokratlar bize karşı biraz temkinli davranıyorlar. Türkiye'de de böyle bir sorunla karşılaşılabilir. Kaos'a çok teşekkür ediyor ve başarılar diliyorum.

Avrupa Birliği'ne Girme Sürecinde Gey ve Lezbiyen Hakları

Michael CASHMAN

İngiltere İşçi Partisi, Avrupa Parlamentosu Parlamenti

Tercüme:
Burası bir tiyatro salonu olabilir ama bizim oynadığımız bir oyun

değil. Bugün çok önemli bir gündür. Medyanın, politikacıların ve herkesin gözünün üzerinde olması gere-

ken bir gündür. Anlamadığınız bir konu olursa lütfen müdahale edin ve soru sorun. Çok resmi olmak istemiyorum.

Avrupa Parlamentosu'ndaki görevimden biraz bahsetmek istiyorum. İki komitede yer alıyorum. Biri Avrupa Birliği'nin genişlemesi ile ilgili bir komite: Dış İlişkiler Komitesi. Bu, genellikle Avrupa Birliği üyesi olmayan ülkelerdeki insan hakları ile ilgilenen bir komitedir. İkinci komite daha çok İçişleri Bakanlığı benzeri bir misyon üstlenmekte: Avrupa Birliği'ne üye ülkelerdeki insan hakları konusunda uzmanlaşmış bir komisyondur. Özellikle de GLBT hakları konusunda, eşcinsel hakları konusunda uzmanlaşmış bir komitedir.

Ben aynı zamanda İngiliz İşçi Partisi Ulusal Yürütme Komitesi üyesiyim. Geçen gün Adalet Bakanlığı'na da söyledim, "Burası sanki Türkiye'deki Milli Güvenlik Kurulu gibi" dedim. Özet olarak konuşacağım. Amsterdam Anlaşması'ndan bahsetmek istiyorum. 1997 yılında yapılmış bir anlaşmadır. 13. maddesi, ayrımcılığa karşı kuruluşlara yasal zemin sağlamaktadır. Ayrımcılık yapılan zeminler şu şekilde tespit edilmiştir: Irk, etnisite, din, inanç, yaş, toplumsal cinsiyet, engellilik ve eşcinsel yönelim.

Avrupa Birliği yasalarının iki önemli çerçevesi vardır. Bunlardan birincisi istihdam yönergesidir. İkinci çerçeve ise ırk veya etnik köken bağlamında ayrımcılık yönergesidir. Birinci çalışma, yani istihdam yönergesi ile artık iş verme ve işe girme sırasında herhangi bir ayrımcılığa uğramayacağımız garanti altına alınmıştır. Bu bahsetti-

ğim iki yönerge zaruri yönergelerdir. Ulusal yasama süreçlerinden geçmesi gerekir. Bir seçenek değildir, seçime tabi değildir. Sadece üye ülkeler için değil, aday ülkeler için de ulusal zeminde yasallaşması mecburiyettir. Eğer herhangi bir ülkede -aday veya üye- bir kişi bu iki ilke çerçevesinde ayrımcılığa uğradığını söylerse, Adalet Divanı'na başvuru hakkı bulunmaktadır. Çünkü böyle bir sıkıntıda çözüm alabilmek için en kolay yol budur. Cinsel yönelim konusunda, iki ülkedeki bazı sorunlara dair benim tecrübelerim oldu. Bunlar Bulgaristan ve Romanya. Bu iki ülke, bu ilkeleri kendi yasal mekanizmalarından geçirmekte biraz isteksiz davrandılar. Cinsel yönelimden kastım GLBT'dir. Bulgaristan ve Romanya'da özellikle ceza yasalarında eşcinsellere yönelik ayrımcılık vardı, diğer heteroseksüel gruplara kıyasla eşcinseller daha fazla cezaya tabi tutuluyorlardı. Biz bunu Avrupa Parlamentosu ve Komisyonu'nda görüştük. Bu görüşmelerimiz sonrasında Bulgaristan ve Romanya ceza hukukunda değişikliklere gitti ve diğer konularda da reform süreci devam ediyor. Aralık 2004 yılında eşcinsel yönelimle ilgili tüm yasal değişiklikleri tamamlayacaklar. Burada sormamız gereken soru şu: Bulgaristan ve Romanya neden değişiyor? Çünkü Avrupa Birliği üyesi olmak istiyorlar. Eşcinsel hakların yasalarda ifade bulmaması, zannedilmesin ki sadece aday ülkelerin sorunudur. Üye ülkelerin de bir sorunudur. Ben İngiltere'den geliyorum, İngiliz politikacısıyım. Bizim ülkemizde de çok fazla sorun var. Özellikle dini kuruluşların cin-

sellikle ilgili ayrımcılık yapabilme hakkı olduğu konusunda ayrımcılık var. Burada altını çizelim ki hem aday hem de üye ülkeler aynı süreçten geçmelidir. Kilise-din ve devlet muhakkak suretle birbirlerinden ayrılmalıdır. Genelde aday ülkelerin savunduğu argüman şudur: Toplumumuz hazır değil, biz buna hazır değiliz. Bu yasal değişikliği yapmayacağız. İşte bu noktada politikacılara çok büyük görev düşmektedir. Bence politikacının görevi toplumu yansıtmak değil, topluma liderlik etmektir. Biz politikacılara çok büyük işler düşüyor. Örneğin İngiltere'de 1960'larda politikacıların önderliğinde sosyal hareketlerde işbirliği halinde eşcinselliğin suç olmaktan çıkarılması, kürtajın bir hak haline gelmesi konusundaki ayrımcılıkların önlenmesi ve idam cezasının kaldırılması özgürlüklerini sağlayabildik. Şimdi Türkiye'ye geliyoruz. Türkiye eşcinsel hareketi İngiltere ile benzer şeyler yaşıyor. İngiltere de çok tutucu bir ülke. 1950-60'larda İngiltere'de eşcinsel hareketin öncülüğünü sanatçılar, gazeteciler, aktivistler ve Kaos'a benzeyen çok küçük gruplar yaptı ve bugün gelinen nokta budur. Türkiye'nin de böyle bir süreçten geçtiğini düşünüyorum. Türkiye ile ilgili gözlemim, Türk politikacılarının

değişmek istediği ve Türkiye'nin bir ilke olarak daha katılımcı, daha demokratik, daha modern bir ülke olma isteğini taşıdığı yönündedir. Türkiye'de insan hakları bakanlığı kurulabilir ve bu bakanlıkta LGBT alt komisyonu olabilir. Eğer bu daha sonraki süreç olursa, insan hakları komisyonlarında LGBT alt birimleri kurulması da mümkündür. Başbakanlık'ta bu sabah yapılan insan hakları kurulu toplantısında GLBT'nin bu kurulda temsil edilmesi gerektiğini söyledim. Önemli olan LGBT topluluğunu hükümete çözümler götürmesi, sorunlar saptamasıdır. Politikacılara sadece eleştiri değil, çözüm önerileri ile gidilmesi gerekir. Aslında her yaptığımızla, her faaliyetimizle tarih yazıyoruz. Gelecek hep bu mücadelelerimizle şekillenecektir. İki noktaya değinmek istiyorum. Birincisi, şunu hiç unutmamalıyız ki biz sıradan erkek ve kadınlarız; fakat toplum bizi sıra dışı bırakıyor. Sıradan erkekler ve kadınlar olarak bizim eşit haktan başka istediğimiz bir şey yok. İkincisi ise elbette başaracağımızdır. Sadece ülke içinde değil, ülkeler arası bir işbirliği ile, birlikte çalışarak bunu başaracağımıza inancım var. Çok teşekkür ederim, görüşürüz...

İnsan Hakları Alanında Çalışan Dernekler ve Eşcinsellik

Feray SALMAN

İnsan Hakları Derneği Genel Sekreteri

İnsan Hakları Derneği, her şeyden önce İnsan Hakları Evrensel

Bildirgesi'nin hem başlangıç metninde hem de birinci maddesinde

yer alan iki değere çok önem verir: İnsan onuru ve eşitliği. Bunu kendisine temel prensip edinirken asla insanların kadın mı, erkek mi, eşcinsel mi, travesti mi, Kürt mü, Türk mü, Laz mı oldukları gibi bir ayrıma gitmez. İnsan Hakları Derneği'nin yapmaya çalıştığı şey bu ülkenin sınırları içinde ve dünya yüzünde insanların kendilerini koydukları yerde ve tanımladıkları biçimde özgürce, onurlarına sahip çıkılarak ve onların onurlarına sahip çıkılarak yaşamalarını sağlayacak bir düzene erişmektir. Ülkemizde hepimiz yakından tanık oluyorsunuz, ben de İnsan Hakları Derneği içinde aldığım meyillerden, gazetelerden, özellikle lezbiyen arkadaşlarımızın katıldığı kadın platformu içinde nelelerin yaşandığını ve nasıl ayrımcılığa uğrandığını görüyoruz. Sadece ayrımcılığa uğrama değil ama en te-

mel özgürlüklerimize aykırı olan işkence görme gibi uygulamalara maruz kaldıklarını ve maruz kaldıkları zaman diğerlerimizin aslında belki daha da sessiz kaldığını gözlemleme, bilme, olgulaştırma durumu yaşıyoruz. Eşcinsellerin bugün ülkede yaşadığı sorunlar bize uzak sorunlar değildir. Belki sorabilirsin, 'niye burada insan hakları savunucuları yok?' Belki yoklar ama bu bir mücadele ve karşılıklı etkileşim sorunudur. Birbirimizi bildikçe ve birbirimizle dayanışmayı bildikçe, birbirimizin ezberleri üzerinde biraz çalışmaya gayret ettikçe, bu ülkenin erkek egemen anlayışının ve yönetiminin ezberlerini birlikte yıkmaya çalıştığımız sürece hepimiz için daha iyi bir Türkiye olanaklıdır diye düşünüyorum. Sevgi ve saygıyla hepimize teşekkür ederim.

Özlem DALKIRAN

Uluslar Af Örgütü, Türkiye Genel Sekreteri

Selamlar. Ben bir şeyin altını çizerek başlamak istiyorum. Uluslararası Af Örgütü, Türkiye'de yaygın olarak kullanılan GLBT yerine LGBT kullanmayı tercih ediyor; bu bilinçli bir seçimdir. Çünkü lezbiyenlerin çifte ayrımcılığa uğradığına inanıyoruz, kadın olarak ve eşcinsel olarak. Dünyanın büyük çoğunluğu ataerkil hayat tarzına sahip. Dolayısıyla kadınların bu çifte ayrımcılığının farkında olduğumuzu ve kadın-lezbiyen haklarında bir çifte mücadele olduğunu belirtmek için L harfini öne almayı tercih ettik. Dolayısıyla konuşmamın devamında ve

bütün Af Örgütü belgelerinde bu şekliyle kullanacağım. İkinci girişim de şu olsun: İnsan hakları savunucuları, eşcinsel hakları savunucularından ya da LGBT hakları savunucularından daha farklıdır; çünkü daha karma bir üye yapısına sahiptir. O yüzden insan hakları örgütlerinde LGBT insan hakları ile ilgilenmek ya da bunları savunmak ne yazık ki bayağı uzun ve sancılı süreçlerle gerçekleşebiliyor. Biz Uluslararası Af Örgütü'yle yüz ve savunuyoruz demek çok kolay ama itiraf edelim ki aktif çalışmaya 90'lı yılların başında başladık. Bunun çeşitli

nedenleri var. Uluslararası Af Örgütü dünyanın yüz kırk ülkesinde var olan bir örgüt. Bu yüz kırk ülkede çok çeşitli topluluklardan bahsediyoruz. Bizim kendi şubelerimiz, hatta gruplarımız içinde bile neredeyse hiçbirimiz birbirimizle aynı görüşte değiliz. Hakikaten çok farklı bir taban örgütlenmesi dediğimiz yapımız var. Dolayısıyla Kültürel, dinî ve algılayış farklılıkları bunu çok zorlaştırıyor. Kadın ve çocuk haklarını savunmak gayet kolay, örgütte itiraz görmüyor. Ama iş LGBT haklarına gelince 'Bu bir hak değil, hatadır' mantığını insan hakları savunucularından duyabiliyoruz. Çünkü yerleşik alışkanlıklara baktığımızda, örneğin Afganistan'da eşcinsellik değil ama transseksüellik ölüm cezasıyla sonuçlanabiliyor. Britanya'da yasal olarak legal ama son derece ayrımcı. Romanya'da teknik olarak yasalarda illegal değil ama son derece ayrımcı. Elimde bir doküman var 'Cinsel Azınlıklar ve Hukuk' diye. Buna göre Türkiye'de eşcinsellik yasa dışı değil. Cinsiyet değiştirmek legal. Böyle güzel güzel yazıyor ama sosyal hayata baktığımızda, kamusal alanda ne kadar bunu yaşayabiliyoruz? Büyük bir cesaretle burada böyle bir sempozyum yapıldı. Ama ilk seyrettiğim videoda ve biraz önce dışarıda tanık olduğum şey: Görüntülenmek istemiyoruz. Haklarımızı savunurken bile görüntülenmek istemiyoruz. Çünkü görüntülendiğimiz andan itibaren toplumsal baskı başlayacaktır. Birçoğunuz hala ailelerinize açılmamış durumdasınız. Dolayısıyla çok zor bir mücadele. Ve biz heteroseksüel olan insan hakları savunucuları daha fazla çaba gös-

termek zorundayız; çünkü heteroseksüel olan insan hakları savunucularının çoğunun içinde de gerçekten bir homofobi olma ihtimali çok yüksek. Yaşadığımız toplumdan bizi soyutlayamazsınız. İnsan hakları savunucusu da piru pak, ideal bir insan değildir. Çerçeve konuşmalarda değinildi, bizim de duygularımız var. Ama burada, düşüncelerimizi, doğru olanı, rasyoneli savunmak çok önemli. Homofobim olabilir, gerçekten bunu bilmiyorum. Bir rahatsızlığım yok, ama oturup da bir psikanaliz yapılsa belki böyle bir şeyim çıkabilir. Ama bu beni ilgilendirmiyor insan hakları savunucusu olarak. Çünkü benim cinsel yönelimlerim nedeniyle LGBT ayrımcılığına karşı savunmam gerekiyor. Çünkü benim bir insan hakları savunucusu olarak her türlü ayrımcılığa karşı mücadele etmem gerekiyor. Benim görevim bu. Burada yan yana durabiliyoruz. Dolayısıyla insan hakları örgütlerinin vereceği destek ancak LGBT haklarını insan hakları platformuna sokmaktır. Bu platformda tartışılmasını sağlamaktır. Burada çok önemli bir görevimiz olduğuna inanıyoruz. Çünkü dışlanan, marjinalleştirilen topluluk içindedir LGBT. Toplumsal olarak böyle bir yerde durmaktadır. İnsan hakları daha kabul edilir, herkesin kolaylıkla savunabileceği bir alandır. Bir tek cümleyle belki insanlara LGBT haklarının ne demek olduğunu anlatabiliriz. İnsan hakları evrensel bildirgesinin giriş bölümünde çok güzel, basit bir cümle vardır: Bu bildiride yer alan ve korunan haklar insanlık ailesinin tüm bireylerinin kullanacağı ve faydalanacağı haklardır.

Biz bu ayrımcılığı yaptığımızda LGBTnin insanlık ailesine kabul edilmediğini söylüyoruz. Biz LGBT haklarını insan hakları platformunda tartışabilmeliyiz. Af Örgütü bunu yapıyor, Af Örgütü'nün çalışma alanı çok dardır. Bu yüzden de o çalışma alanına giren hakları savunmaktadır. Yani eşitlik, ayrımcılığa uğramama hakkı. Yani insanların eşcinsellikleri ya da cinsel yönelimleri nedeniyle zulme uğramaması, işkence görmemesi, hapse atılmaması, yargısız infaza uğramaması. Biliyorsunuz Brezilya'da 'sosyal temizlik' sırasında çok sayıda LGBT öldürüldü. 'Brezilya'da sokak çocukları ölüm timleri tarafından öldürülüyor' haberi yaptığımızda sürmanşet oluyor. 'LGBT ölüm timleri kuruldu, kitlesel olarak transseksüeller ve eşcinseller öldürülüyor' diye haber yaptığımızda, gazetecilerin 'tükürük haber' dediği, bir köşede kalmış bir açıklığı doldurmak için kullanılıyor. Bu eşitlikçi mantık (!) medyaya da yansıyor. Biraz önce biz Murat'la güldük, 'Medya bize çok destek verdi' dediğinde. Türkiye'de tam tersi, 'öcüleştirilen' zaten medya bence. Uluslararası Af Örgütü içinde 1979 yılında şöyle bir deklarasyon yapıldı üyelere: Kişilerin eşcinsellikleri nedeniyle zulüm görmesi onların temel haklarının ihlalidir.

Bir yumuşak geçiş yapıldı; fakat bir yandan da LGBT hakları için çalışan diğer grupların Uluslararası Af Örgütü'ne yaptığı sistematik ve istikrarlı kampanya, ayrıca kendi üyelerimiz arasında sürdürülen yoğun kampanya Af Örgütü'nü bu konuya daha fazla odaklamaya doğru itti. Çok ciddi ve sancılı bir

dönem yaşandı. Bu tartışmalar çok sancılı oldu Af Örgütü'nün içinde. Yüz kırk farklı ülkeden iki yüz elli farklı kayıtlının bir araya geldiğini düşünün. Ama 1991 yılında bizim uluslar arası konsey toplantısında önemli bir, mihenk taşı diyebileceğimiz bir karar alındı. Af Örgütü'nün temel çalışmalarında düşünce mahkumları dediğimiz, çeşitli nedenlerle şiddet kullanmamış ya da şiddeti savunmamış olduğu halde din, dil, ırk, renk, etnik köken, vicdani-dini görüşleri ya da düşünceleri nedeniyle hapse atılmış, özgürlüklerinden mahrum bırakılmış kişilerden bahsediyoruz. LGBT içinde sadece cinsel yönelimi nedeniyle hapse atılmış kişileri düşünce mahkumu olarak kabul etme kararı aldık. Bu bence çok önemli bir karardı; çünkü toplumun söylediği gibi sapkınlık, günahkarlık gibi birtakım tedavi edilmesi gereken hastalar bakış açısından birden bire düşünce mahkumları ile aynı seviyeye getirdi. Tabiki bu hemen topluma yansiyabilecek bir şey değil ama çok sayıda protesto mektupları ile kendi ülkemizdeki sivil toplum örgütleri ile çalışarak 'bunu daha eşitlikçi, diğer insanlarla LGBT insanlarını aynı görüyoruz' demek için çalışma yapıyoruz. İnsan hakları savunucularının terminolojisi, LGBT hakları savunucularının terminolojisi ile denk düşmeyebilir. Buna lütfen takılmayın, bazen doğru kelimeleri kullanmak amaçtan sapabiliyor. Çünkü bizim terminolojimiz daha farklı. Burada bir ayrımcılık söz konusu değil, daha az kullanılmaktan gelen bir terminoloji söz konusu. Türkiye'de bunu yaşamıyoruz ama bazı ülkelerde biz

LGBT insan hakları dediğimizde onlar 'Hayır, LGBT hakları' diyorlar. Af Örgütü'nün çalışma alanı LGBT insan haklarıdır. Bizde böyle bir ayırım var. Af Örgütü nasıl çalışıyor? Af Örgütü'nün bir networkü var. Her ülkedeki LGBT haklarını savunan üyelerimizin networklerinin oluşturduğu büyük bir uluslar arası network var. Tamamen bu konuya odaklı çeşitli acil eylemler yapılıyor. Bilinç yükseltme toplantıları, atölye çalışmaları yapılıyor. Pride yürüyüşlerine ısrarla, bayraklarla katılıyor. Hollanda'daki etkinliklerde aktif bir şekilde rol alıyor. Çeşitli dokümanlar ve raporlar çıkarıyor, belge filmler yapıyor, yaygınlaştırmaya çalışıyor. Hem kendi üyeleri arasındaki homofobiyi ya da bu konuya bakış açılarını değiştirmeye çalışıyor hem de toplumu bu konuda bilgilendirmeye çalışıyor. Burada çift ayaklı bir mücadele sürüyor. Ve bu networklerdeki arkadaşlarımız kendi ülkelerindeki LGBT örgütleri ile yoğun çalışma içinde bulunuyor. Söylediğim gibi, hangi alanlarda çalışıyoruz: Eşit yaşam hakkı, eşit ifade ve örgütlenme hakkı, yasalar önünde eşitlik, onur ve haklar bakımından eşitlik. Bu eşitlikleri sağladığımızda otomatikman LGBT hakları da kendiliğinden hayata geçmiş olacak. Örgütlenme özgür-

lüğü deyince, burada biraz daha Türkiye'ye özel bir örnek vermek istiyorum. Dernekler Kanunu'na baktığımızda, hiç bilmiyorum, LGBT topluluğunun Türkiye'de dernekleşme için başvurusu oldu mu ama büyük ihtimalle cevap hayır olacaktır... "Cevap alabildiniz mi? Reddedildiniz?"

İnsan hakları örgütlerinin mücadele etmesi gereken bir başka alan da dernekleşmedir. İyileştirme önerilerine bakarken insan hakları örgütleri bunu göz ardı edebilir. Bazı maddeleri pratiğini yaşamadığımız için unutup atlayabiliriz. Böyle yaşanan pratikleri ortaya çıkarırsak ayrımcılık olarak nitelenir. Nitekim Alevi Derneği ayrımcı kabul edildi. Muhtemelen LGBT için de aynı şey sorun olacaktır. Bunu ortaya çıkarmak gerekiyor. Bunu önerilerimizde eşitlikçi ve özgürlükçü bir mantığa sokmamız gerekiyor. Bir şeyin altını özellikle çizmek istiyorum: İnsan hakları örgütlerine çok iş düşüyor ama LGBT hakları için çalışan örgütlere çok daha fazla iş düşüyor; çünkü insan hakları örgütlerine bilgi sağlamak ve bizi bu konuda yönlendirmek gibi ekstra bir işiniz var.

Genel olarak Af Örgütü'nün nasıl çalıştığını anlattım. Teşekkür ederim.

Gey ve Lezbiyen Hareket, İnsan Hakları ve Medya

Murat ÇELİKKAN

Gazeteci, Radikal Gazetesi

Hem çok sıcak hem de uzunca bir panelin konuşmacısı olarak doğ-

rusunu isterseniz çok kısa notlar halinde bir şey söylemek istiyorum.

Kaldı ki bu işin uzmanları, bir konuşmanın İskoç eteğine benzemesi gerektiğini söylerler; merak uyandıracak kadar kısa, mevzuyu örtecek kadar uzun.

Öncelikle şunu belirtmek istiyorum ki galiba Pınar Selek'in sözüydü: İnsan haklarının yazılı kuralları ve uluslar arası sözleşmeleri erkek egemen ideoloji ve heteroseksüeller tarafından belirlenmiştir. Dolayısıyla gey, lezbiyen, biseksüel ve transeksüeller için insan hakları alanı da bir mücadele alanıdır. Özlem, Af Örgütü'nün cinsel eğilimler konusundaki ayrımcılığı 1990'lar başında kabul ettiğini söyledi. Kürşad benden daha iyi bilecektir; bu ancak ILGA'nın (Uluslararası Lezbiyen ve Gey Federasyonu'nun) 1980'li yıllar boyunca üç ana alanda, Af Örgütü'nde, Birleşmiş Milletler'de ve yerel projelerde bu kampanyayı sürdürmesi sonucu sağlanmıştır. Dolayısıyla görünürlük, cinsel tercihler ve eğilimler nedeniyle eşit haklara sahip olmak bir mücadele konusudur. Özlem'in de belirttiği gibi daha önce İngiltere'de olduğu gibi Türkiye'de eşcinselliği ve transeksüelliği doğrudan hedef almış yasalar yoktur ama kamusal alanda çok ciddi ayrımcılık tespit edebiliyoruz. Her ne kadar yasal bir düzenleme olmasa da ve dolaylı üç yasayla bu çözümlense de, ben, mesela yeni hazırlanan ceza yasasında, açık alanlarda flört, ilişki maddelerinin özellikle cinsel tercihleri farklı olanlara yönelik nasıl uygulanacağını merak ediyorum, henüz bunları bilmiyoruz. Her ne kadar bu yasalarda olmasa da kamusal alanda çok açık olduğunu söyledim. Bu alandaki mücadelenin,

dünyanın her yerinde olduğu gibi en önemli unsuru görünülebilirliktir; yani eşcinsellerin gey, lezbiyen, transeksüellerin kendilerini görünülebilir kılmasıdır. Zorluktan ise kastım şu: Bildiğiniz gibi din, ideoloji ve önyargıların yeniden üretim en önemli araçlarından bir tanesi. Bu anlamda medya bu görünülebilirlik açısından oldukça önemli. Medya sansasyon peşindedir. Haber, özellikle bütün dünyadaki yeni eğilim uyarınca haber ve magazin haberlerinin iç içe geçmiş olması nedeniyle sansasyon üzerine kuruludur. Medyanın şu toplantıdan haber yapacağı şey, burada çıkabilecek olan bir olaydır. Ön planda, akşam televizyonlarda ya da gazetelerde bunu seyredersiniz; yoksa burada yapılan konuşmaları, içeriği, önerileri değil. Bir kere bunu bilerek hareket etmek lazım. Türkiye'de medya oldukça tutucu ve erkek egemenliğine sahiptir. Bu ideolojinin ve bu anlayışın toplumda sürekli yeniden yapılmasını sağlamaktadır.

Halen ne kadar yasalar buna müsait değilse de üç örnek vermek istiyorum: Birincisi transeksüellere ait, özellikle büyük şehirlerde fuhuş yaparken öldürüldüklerine yönelik haberler transeksüellerin öldürülmesini haklı kılacak nitelikte verilmektedir. 12 Eylül'le başlayarak, transeksüellere başka hiçbir alanda hayatlarını kazanma olanağı bırakılmadan sadece fuhuşa hapsedilmişlerdir. Sonra medya aracılığı ile 'fuhuş yapıyorlar, üstelik caddelerde yapıyorlar, öldürülebilirler' ideolojisi yerleştirilmiştir. İkincisi eşcinsel cinayetleridir. Halen medyada genel kural, bunu ayırt edici bir

haber özelliği yoksa, insanın etnik ya da dinî kökenini söylememektir. Ama bu GLBT için geçerli değildir. Orada, haber unsur zaten başlangıçta kişilerin cinsel eğilimlerinin farklı olması üzerine kurulmuştur. Ve başlarına gelen her şeyi alttan alta rasyonalize etmek üzere kurulmuştur. Özellikle eşcinsel erkeklere yönelik cinayetlerde, eşcinsellerin hızlı eş değiştirmeleri ve bu eşleri çeşitli klüplerde aramaları sonucu başlarına gelen saldırı ve cinayetler rasyonalize edilmektedir. Bir tür 'bunları hak etmektedirler' yaklaşımı ve ideolojisi yapılmaktadır. Kaldı ki bu ideoloji zannetmeyin ki sadece egemenlerde, heteroseksüellerde vardır. Bu konuda iyi niyette haber yapmak isteyen, örneğin bir yayın organında eşcinselliğini açıkça belirtmiş bir şairden cinayet üzerine görüş almaya kalktığınızda, hiç düşünmeden şöyle diyebilmektedir: 'Nasıl ki heteroseksüel ilişkiler evlilikle sonuçlanıyorsa eşcinsel ilişkilerin de sonuçlanacağı yer ölümdür!' Bunun mantığını anlamanın imkanı yok; çünkü orada zaten sorduğunuz toplumun bu rasyonalizasyonudur ve o bu rasyonalizasyonu yeniden üretmektedir, kendisi bir eşcinsel olduğu halde. Demin Özlem'in vurguladığı şey bence çok önemlidir: İnsanın insan hakları savunucusu olması ve bizatihi eşcinsel olması, karşıt ideolojilerin egemenliği altında olmadığı anlamına gelmez. Dolayısıyla bura sürekli bir mücadele alanıdır. Hem insanın kendisi hem de karşıımızdaki kurumlarla. Üçüncü olarak çok yakın bir haberi örnek vermek istiyorum, benim çözemediğim bir haber: Komşusunun lezbiyenlikle suçladığı kadın, mahke-

mede sürekli evlenme teklifleri aldı. Haber bu. Bir kere lezbiyenlik niye suçlama? Türkiye'de yasalarda böyle bir şey yok. Yani birine 'Vay sen heteroseksüelsin' dediğinde bu mahkemeye düşme konusu olmuyor. Hangi yasa temelinde mahkemeye düşme konusu olmuş, meçhul. İkincisi, niye lezbiyenlik hakaret? Üçüncüsü niye lezbiyenlik sürekli evlenme teklifi alıyor, bunu da Türkiye'de anlamak çok güç. Fakat burada çok vahim bir şey var; haberi böyle verdiğiniz vakit altında şu var: Lezbiyenlik bir suçlama, o haber tamamıyla bunu yeniden üretip rasyonalize ediyor ve bunun üzerine kurulmuş bir haber. Şimdi emin olun ki bu haberi yapan kişinin bu konuda kötü bir niyeti yoktur, hatta belki homofobik bile olmayabilir. Ama din, egemen kavramlar ve kalıplar, Türkiye'de ideolojinin, haberin sürekli bu terminoloji üzerinden yeniden üretilmesini gerektiriyor. Dolayısıyla, zannediyorum ki ayrımcılığa karşı ve GLBT'nin kendilerini görünülebilir kılmaları açısından mücadele alanlarından bir tanesi de Türkiye'de medya. Şunu vurgulayarak bitirmek istiyorum, genel olarak muhalefet ya da azınlıkta kalan insanların ilişemedikleri ve yanlış sunuldukları için ilk akla gelen medyanın protestosudur. Ancak çok önemli bir paradoks var: Bu protestoyu duyurma aracı ne yazık ki gene medyadır. Yani siz bir şeyi protesto ettiğinizi duyuramazsanız bunun bir yararı yok. Protesto ettiğiniz medya olduğu vakit bu iş çok zorlaşır. Aslında genel olarak söylemek istediğim, reddetmenin dışında farklı protesto biçimleri vardır. Bir haber üzerine 'bunun

böyle verilmesi yanlıştır' diye iletişim ağı ile bir bombardıman yapılmasında, Türkiye'nin içinde bulunduğu Avrupa Birliği sürecinin hatırlatılmasında ve buradaki uygulamalardan örnek verilmesinde yarar vardır. Örneğin, Türkiye'nin en büyük gazetelerinden bir olan Hürriyet'in son on beş yıllık gelişimine baktığımız vakit bu konuda her şeye rağmen bir gelişme olduğunu da söylemek mümkündür. Çok kolay kullanılabilen, özellikle cinsel eğilimler konusundaki ayrımcı ifadeler artık o kadar kolay kullanılmamaktadır. Üstelik, Hürriyet gazetesinin bir baskısında eşcinsel cinayetlerine yönelik, bunların ortak noktalarına yönelik, polisin tutumuna yönelik hakikaten nötr olabilen haberler sızabilmektedir(!) Yani bunun aslında normalde böyle olması gerek ama oraya sızmış. Ama bu bile emin olun ki bir mücadele sürecidir. Muhtemelen orada bulunan, muhabir ve editör konumundaki insanların kendi sorunlulukları ve iyi niyetlerinden ve etrafa karşı verdikleri mücadeleden kaynaklanmaktadır. Ben orada çalıştığım dönemde, yazı işleri toplantısında

genel yayın yönetmenlerinin şöyle dediğini hatırlıyorum: "Yahu bu ne biçim manşet, burada böyle bir ayrımcılık olur mu?" dediğinde "İşte burası Türkiye, yanlış ve doğru demokratik bir biçimde eşit" gibi cevap alabiliyorsunuz. Ama bunun bir mücadele alanına ve gündemine girmiş olması bile oldukça önemlidir. Doğrusunu isterseniz, deminden beri sayılan nedenlerle, Türkiye'de GLBT'nin doğal olan haklarını, diğer insanlardan farklı olmadıklarını, herhangi bir alanda ayrımcılığa uğramamaları gerektiği konusundaki doğal haklarını elde etmeleri için ciddi ve yoğun bir mücadele vermek gerekecek. Bildiğiniz gibi Türkiye toplumu, yasalardan da örnek verdiğimizde bu konuda ciddi olarak iki yüzlü bir toplumdur. Görünmediği sürece herkes var olduğunu bilir, kabul eder, hatta onu uygular. Halbuki bu mücadelenin temelinde bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de görünebilirlik yatmaktadır. Dolayısıyla toplumsal değerlerle doğrudan bir zorlama, çatışma gündeme getirecektir; fakat bunun yapılması gerekmektedir.

Çok teşekkür ederim.

Kürşad KAHRAMANOĞLU

(Oturum Başkanı)

ILGA Genel Sekreteri

Arkadaşlar, gitmeden evvel şöyle bir toparlamak gerekirse, benim gördüğüm kadarıyla sempozyumumuzda şu ana kadar şöyle bir durum ortaya çıktı. Birinci bölümde özellikle birçok akademisyenden dinlediğimiz gibi, cinselliğini kendi cinsine karşı ve yahut hem kendi hem de karşı cinse karşı kullanan insanlar var. Ya da karşı cinse geçenler var. Yani LGBT. Bu insanların hasta olmadıklarını, otuz sene evvel hastalık literatüründen çıkarıldıklarını öğrendik. Özellikle Avrupa Birliği'nden benim aldığım mesaj, anladığım kadarıyla bu haklar verilmezse Avrupa Birliği üyeliği hayal. Bu kadar basit olarak size özetlersem. Peki o zaman diyebilirsiniz ki 'Niye uğraşıyoruz, nasıl olsa Avrupa Birliği'ne girmek istiyoruz, bu olmazsa olmaz, bırak adamlar halletsinler biz de keyfimize bakalım' Bunun nedenini diğer konuşmacılar gördüğüm kadarıyla sizlere izah ettiler. Çünkü Türkiye gibi ülkelerde bilinen çok büyük bir problem var. Haklar genellikle verildikten sonra verenler tarafından istenildiği zaman çiğnenip geri alınabiliyor. Bunun en iyi örneğinin kadın hakları olduğunu siz bilirsiniz Türkiye'de. Sık sık övünürüz, ben de uluslar arası toplantılarda sıkışıp kalınca 'bizim kadınlar sizin kilerden daha önce oy hakkına sahip oldular' gibi övünürüm. Fakat bunun Türkiye'deki bugünkü gerçeğini biliyorsunuz. Hâlâ kadınlarımızın büyük çoğunluğu kocasının yönlendirmesiyle oy kullanmakta.

Bu verilmiş hakkın nasıl hak olduğu tartışılır. Yani demek ki bizim belli bir mücadele içine girmek zorunluluğumuz var. Ben genellikle Türkiye'de gündelik mücadelelere taraf olmak istemiyorum, dışarıda uzun süre kaldığım için hariçten gazel okumak gibi geliyor. Dışarıdan baktığınız zaman Türkiye'nin iki problemi var gibi görünüyor: Biri baş örtüsü, diğeri Kürt sorunu. Başka bir problem o kadar ses getirmiyor dışarıda okuyup baktığınız zaman. Bir genç kız kendi iradesi ile ne kadar başını örtme hakkına sahip ise ve bu hakkı tatbik etmek için çevresinden -ailesinden, üniversitesinden, hükümetten, polisten- destek almayı beklemesi doğal ve normal ise, bir Kürt genci kendi dilinde eğitim yapmak için ne kadar talepte bulunma hakkına sahip ise Türkiye'deki genç bir lezbiyen 'ben evlenmeyeceğim' dediği zaman aynı hakkı gözetmesi için ailesinden, devletten, üniversitesinden, polisten destek istemeye ihtiyacı ve hakkı vardır diye düşünüyorum.

Gandhi'nin, Hindistan'ın İngiltere karşısında bağımsızlık mücadelesi için söylediği ama en aşağı bizim için de o kadar geçerli bir sözü var: "Önce sizi yok kabul ederler, sonra size gülerler, daha sonra sizinle kavga etmeye başlarlar, sonra da kazanırsınız". Hiç şüphem yok, bizim için de gelecek böyle olacaktır ama mücadeleciler günler bekliyor.

Hepinizi kucaklıyor, teşekkür ediyorum.

İKİNCİ OTURUM

Toplumsal Bir Hareket Olarak Eşcinsel Kurtuluş Hareketi

Yıldırım TÜRKER

(Oturum Başkanı)

Yazar

Ben bu oturumun kolaylaştırıcısı olarak bulunuyorum. Çok fazla konuşmayacağım. Öncelikle kendi gerçeğimden başlamak istiyorum. Birincisi, gündelik hayatımda yakınlarımı gevezeliği ile bezdiren bir insan olmama rağmen kalabalık önünde, masalarda, mikrofon arkalarında konuşma özürlüyüm. Dolayısıyla bu tür sempozyum, panel gibi şeylerden uzak durmaya çalışıyorum ama ikinci gerçeğim de bugün burada olmaktan uzak durma imkanına sahip değilim; çünkü bunu şiddetle istedim. Gene kendimden birazcık bahsedeyim. Kendi eşcinselliğimi siyasi bir proje olarak aldım hep çocukluğumdan itibaren. Ama sonuç olarak insan olmayı, birisi olmayı, bir şey sevmeyi, bir şeyden zevk almayı siyasi projenin parçaları olarak algıladım. Dolayısıyla bir aşk örgütlenmesi olarak aldım eşcinselliği. Buraya gelirken kafamda birkaç görüntü canlandı. Bundan on altı-on yedi yıl önce bir

barın duvarlarına bir ilan yapıştırıp insanları toplantıya çağırdım. Orada birkaç hafta tek başıma beklediğimi, daha sonra ikili bir grup oluşturduğumuzu hatırladım. Şimdi bu noktaya gelmiş olması, bugün Kürşad'ın sabahki konuşmasında söylediği o kehanet içimizi sırf rahatlatmak için değil ama çok ciddi bir gerçek payı var bu kehanetin. Hayatlarımız kısa olduğu için galiba biraz tahammülsüz olabiliyoruz. Kendi kişisel tatminlerimizle bakıyoruz talihimize. Belki hiçbir şey yeterli gelmiyor, hiçbir şey yeterince hızlı gelişmiyor hayatımızla mukayese ettiğimizde ama şu anda bu noktaya gelmiş olması, bu sempozyumun düzenlenmiş olması bana çok heyecan veriyor. Bunu başaran arkadaşlarımı muhabbetle kucaklıyorum, hepsine teşekkür ediyorum ve bu arkadaşlarımdan birine ilk olarak söz veriyorum. İlk olarak Ali'ye söz veriyorum.

Kaos GL Süreci

Ali EROL

Kaos GL

Yıllar önce ben bir eşcinsel olduğumu fark ettiğimde, 'acaba benim gibi başka insanlar var mıdır ve bu insanlar nerededir' sorusu en az bin kere kafamdan geçti; pek çok eşcinselin kafasından geçtiği gibi. Şüphesiz ki eşcinsel olduğumu fark ettiğim dediğim, kendi cinsime olan

duygu ve arzularımın eşcinsellik olduğunu bile bilmiyordum. Bize hep şu söyleniyordu: Günlük hayatın, medyadan, oradan buradan duyduğumuz şeyler söyleniyordu. 'Eşcinsellik, cinsellik merkezli bir eğilim. Dolayısıyla bu kişisel bir şey, bu olsa olsa kişisel tercihindir,

eğilimindir' deniliyordu. Oysa yapayalnızdım ve daha sonra kendim gibi olan insanları bulduğumda onların da yapayalnız olduğunu fark ettim. Daha sonra biz eşcinsel olarak birbirimizi bulduğumuzda bir şekilde yalnız olmadığımızı, bir şekilde toplumda bizim gibi pek çok insan olduğunu, pek çok kesimden köyden, metropolden, kültürü farklı insanlar olduğunu, ama insanların birbirinden habersiz belki de yan yana, aynı barda, aynı otobüste, aynı sokakta, hatta aynı sınıfta ve iş yerinde yan yana yaşadığını ama birbirinden haberdar olmadığını fark ettik. Bir şekilde acı çekiyorduk ve hayatımızı ortaya koyamıyorduk ve aslında özellikle lise döneminde eşcinsel var oluşumuzu ortaya koyma yaklaşımımıza karşı bir baskı vardı ve biz bunu bir zulüm olarak yaşıyorduk. Ama daha sonra ağlamanın sızlamanın çok da bir şey değiştirmediğini gördük. Yani birbirimizi buluyorduk yine ağlıyorduk, yalnız kalıyorduk yine ağlıyorduk. Yaklaşık on yıl önce, -Kaos GL süreci üzerinden söylüyorum bu on yılı, yoksa şüphesiz ki daha çok uzun bir süreç- sorular sormaya başladık. Bu ağlama ve sızlama nereye kadar gidebilir? Biz kendi hayatlarımıza ve kendi sorunlarımıza sahip çıkabilir miyiz? Elimizden geldiğince ve aklımız erdiğince biz buyuz ve kendi hayatımızı yaratırken toplumda da kendimizi yaratmak anlamında ne yapabiliriz? Bir şekilde biz dışlanıyorduk, marjinalize ediliyorduk ve üç beş kişiden ibaret öteki sınıfına sokuluyorduk. Bu doğru değildi ve biz Kaos GL olarak en başta bugünlere geldiğimiz ve bizi bugünlere getiren süreç açısından baktığım-

da bugün doğru olduğunu düşündüğüm ve doğru olduğu ortaya çıkan bir adım atmıştık. Gey, lezbiyen ve anti-heteroseksistlere çağrı adı altında eşcinsellere yönelik bir çağrıda bulunmuştuk. Bu ne anlama geliyordu? Biz geyiz, lezbiyeniz, ama aynı zamanda anti-heteroseksist, yani heteroseksüelliği tek başına dayatmayan, eşcinsellerle birlikte yan yana yaşamak isteyen ve kendi baskın kimliklerini ve konumlarını sorgulamak isteyen heteroseksüellerle de iletişime geçmek ve bu iletişimden bir etkileşim ortaya koyabilmek için bir çağrıda bulunmuştuk. 80'lerin ikinci yarısından sonra travesti ve transseksüellerin kapalı kalması mümkün olmadığı için, kendilerini gizlemeleri mümkün olmadığı için, haliyle zaten görünür oldukları için eşcinsellik bir şekilde telaffuz edilmeye başlamıştı. Kişisel hayatların dışında toplumsal hayatta, kamusal hayatta bunun şu ya da bu şekilde bir karşılığı olduğu ortaya çıkmıştı. Kaos GL tam da bu noktada ortaya çıktı. Üniversitelerde ve üniversite dışında biz birbirimizi bulduk ve eşcinselliğin salt bir cinsel eğilimden ibaret olmadığını, bir var oluş biçimi olduğunu, bu var oluşun da baskılanma, ayrımcılık dışında bu toplumda kendisini var etmesi gerektiği noktasından hareketle bir araya geldik ve Kaos GL sürecini başlattık. Aslında bizim şöyle bir talihsizliğimiz vardı: Batıda eşcinsel kurtuluş hareketi 60'lı yılların sonuna doğru ortaya çıktı. Bütün dünyayı sarsan 68 hareketinin tam da merkezinde ortaya çıktı eşcinsel kurtuluş hareketi. O zamana kadar şekillenen kültürel, toplumsal yapı-

lar ve toplumsal örgütlenmeler artık insanların ihtiyaçlarını karşılayamaz olmuştu. Aynı şekilde o yapıların içinde olan, o yapılara tabi olan ya da onlarla bir şekilde eklemlenen eşcinsellerin, kadınların, gençlerin ve diğer pek çok kesimin kendi hareketlerini yaratmaları ve toplumda gey ve lezbiyen var oluşunu yaratmalarıyla birlikte Batı'da şekillenen bir hareket ortaya çıkmıştı. Ama bizim toplumumuzda bu eşcinsel kurtuluş hareketinin ortaya çıkması bir şekilde 12 Eylül hareketinin kırılmasıyla egemen yapıların artık toplumsal hayatın üzerinde ve bir bütün olarak insanların üzerinde kendi iktidarını yeniden türetmediği bir dönemde daha önce sesi çıkmayan ya da daha önce sesi çıksa bile duyulmayan, sesi bastırılan insanların kendi hayatlarına sahip çıkmasıyla ve kendi hayatlarının bizatihi öznesi olma kararlılığıyla eşcinsel kurtuluş hareketi ilk adımları attı Türkiye'de. Bunlardan bir grup olarak Kaos GL de Kaos GL dergisini çıkardı. Türkiye'de ilk kez bir gey-lezbiyen dergisi çıkarıldı. Gey ve lezbiyenlerin, bir bütün olarak eşcinsellerin kendi sözlerini üretebildiği ve kendi sözlerini toplumun diğer kesimlerine iletmek için bu dergi çıktı. Aynı şekilde o dönem için büyük çoğunluğumuz öğrenciydik. Üniversitelerde eşcinseller olarak ortaya çıktık. Yaşanan on yıllık süreçte özellikle sabah izlendi, üç yıl önceki 1 Mayıs'ta ise bir dönüm noktası olmuştu. Biz eşcinseller olarak açık kimliğimizle

1 Mayıs mitingine katılmıştık. Eşcinsel realitesini herkes biliyordu. Medyada birkaç tane stereotipi herkes biliyordu. Ama sıradan eşcinseller, günlük hayatın içindeki, okuldaki, otobüsteki, sınıftaki, mahalledeki eşcinseller nedir ve böyle bir realite var mıdır? Biliniyor bile olsa yok sayılıyordu. Ama biz tam da o hayatın içinden geldik. Yani gerçekten toplumun sosyoekonomik ve sosyokültürel olarak, bir bütün olarak her kesimden bir araya geldik ve toplumun her kesiminde eşcinseller olarak var olduğumuz ve artık toplumda cinsel yönelimimizden dolayı yok sayılma ve baskılanmaya daha fazla sessiz kalamayacağımız noktasında bir araya geldik ve bugün de önümüzdeki süreçte, eşcinsellerin bu toplumun bir parçası olarak yeniden bu toplumun organize edilebileceğini, eşcinseller ve heteroseksüeller olarak bir arada ve birlikte yaşanacaksa, bu birlikte yaşamının bir baskılama ve bir dışlama ile değil, gerçekten yeniden bir anlaşmayla şekillenebileceğini düşünüyoruz. Bu sempozyum da bu çerçevede ortaya çıkmış ve tüm taraflarla birlikte konunun üzerine eğilme ve söz üretme anlamında bir zemin olması için organize edilmişti. Kaos GL olarak bu sempozyumdan sonra da aynı şekilde eşcinselliğin salt cinsellikten ibaret bir şey olmadığını, toplumsal hayatın bir parçası olan eşcinsellik realitesinin tanınması noktasında devam edileceğini düşünüyorum.

Türkiye'de Eşcinsel Kurtuluş Hareketini Yaratırken

Yeşim T. Başaran

Kaos GL

Bugün bir araya gelerek lezbiyenlerin ve geylerin toplumda yaşadığı sorunlara çözüm üretmek ve bu anlamda da toplumsal barışı kurmak için tartışıyorsak, bu tarihin somut bir sonucu ve aynı zamanda geleceğe doğru örülecek tarih içerisinde de bir adım olarak ele alınmalıdır. Konuya tarihin bize yüklediğine inandığım bilinç ve sorumlulukla yaklaşmaya çalışacağım.

Dünya toplumları içinde eşcinseller kültürden kültüre farklılık gösteren koşullar içinde yaşıyorlar. Bu koşulların tarih içerisindeki değişimlerinin de farklı şekillerde geliştiğini biliyoruz. Pek çok disiplinin eşcinselliğe bakış açısı yıllar içerisinde değişime uğradı. Örneğin bir zamanlar eşcinsellik tüm dünyada hukuk açısından suç, din açısından günah, tıp açısından ise hastalık olarak tanımlanıyordu. Şimdi ise eski bakış açısı ve uygulamaların devam ettiği çok geniş bir coğrafyanın yanısıra, belli bir yumuşamanın varlığını da gözleyebiliyoruz. Artık, eşcinsellere yönelik ayrımcılık insan hakları çerçevesinde tartışılabilir. Psikiyatri bir zamanlar eşcinselliği psikoseksüel bir hastalık sayar ve tiksindirme terapisi, elektroşok, vs. yöntemlerle eşcinselleri "iyileştirmeye" çalışırken, artık pek çok psikiyatri otoritesi eşcinselliğin bir hastalık olmadığını kabul etmeye başladı. Bugün "Lezbiyen ve Geylerin Sorunları, Toplumsal Barış İçin Çözüm Arayışları Sempozyumu"nda biraraya gelmemiz de bu değişimlerle oldukça bağlantılı bir gelişme.

"Tüm bunlar nasıl oldu?" sorusunun yanıtını her zaman hatırla-

malıyız. Devam etmekte olan bu değişim özgürlük, eşitlik veya sadece kaba bir kabul amacıyla toplum içinde mücadele geliştiren, toplumla çatışmaya giren eşcinsel hareketi sayesinde gerçekleşti. 1896'da Almanya'da çıkan ilk eşcinsel dergisi, 20. yüzyılın başında İngiltere'deki Oscar Wilde davası, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Batıda var olan genel hareketlenme, modern eşcinsel hareketinin miladı varsayılan Stonewall ayaklanması, Türkiyeli eşcinsellerin 90'lardan beri süreklileştirdiği örgütlenme ve mücadele çalışmaları bizi bugün bir araya getiren tarihin parçaları. Tıpkı başlangıcından bugüne egemenliğe karşı var olan bütün özgürlük çığlıkları ve özgürlük mücadeleleri gibi. Bugün bu salonda çeşitli kavramları kullanıyor, bu kavramlara çeşitli içerikler yüklüyor, eşcinsellerin yaşadıkları sorunları çeşitli bakış açıları üzerinden ele alıyorsak, bu dünya tarihinde eşcinsel hareketi diye bir olgunun var olması sayesinde gerçekleşebiliyor. Toplumsal barış için çözüm arayışları diyorsak, Türkiye'de kendini yaratmaya çalışan eşcinsel kurtuluş hareketini gündemleştirmeli, yaşadığı sorunları ortaya koymalı ve birlikte çözümler üretmeye çalışmalıyız.

Yaşadığımız toplum içinde eşcinsel hareketini yaratmak kolay değil. Hatta hareket, gerekliliğine inanan herkesin katkısını sunduğu bir gerçeklik de değil maalesef. Batıdaki hareket sayesinde oluşmuş kavramları üniversitelerde tartışan insanlarla, o kavramların içeriklerini burada yeniden doldurmaya, onları sokakta canlandırmaya, ayağa kal-

dırmaya ve içeriğini dönüştürmeye çalışan insanların bir araya gelip tartışma yürütmesi, önümüzde özgürlüğe dair bir açılım yaratabilecekse çok iyi. Biz eşcinsel hareketini yaratmaya çalışırken çok ciddi sorunlarla karşılaşyoruz. Sempozyumun tarihsel hakkını verebilmemiz için, bugün onları açmaya çalışacağım, zaten var olan çabalara bir yenisini daha eklemeyi deneyeceğim. Bahsedeceklerim yeni ve sistemli tartışmalar açmak için bir biraraya getirme ve yeniden üzerine düşünme çabası.

Sorularımızın bir bölümü yaşadığımız çelişkinin kendine özgü niteliklerinden kaynaklanıyor. Toplumun çakıl taşlarından ibaret bir yapı olarak düşünürsek - zihinlerinizde bir resim çizmek istiyorum-birisi elini kum torbasına daldırıp, bir avuç kum almış, toplumun üstüne rasgele yaymış. İşte eşcinseller o kum parçaları. Kum parçaları olarak tek tek bir kuşatma içerisinde herhangi bir insana bile açılma noktasında ciddi korkular besleyerek var oluyoruz. Çünkü eşcinselliğimizi keşfettiğimizde, toplum bunun iğrenç, sapıkça bir şey olduğunu, unutmamız ve ondan kurtulmamız gereken bir şey olduğunu telkin ediyor. Futbol sahalarından ciddi sanat eserlerine, evlerin en kuytu köşesinden okul sıralarına, here yere yayılmış bu kuşatma altında var olmaya çalışıyoruz. Ciddi bir inkar ve imha ile karşı kaşıyayız. Varlığımız yok sayılıyor. Bu durum bizim içimizdeki korkuları büyütüyor. Bu tehdit, aralarında yaşadığımız çakıl taneleri içinden en yakınlarımıza bile, annemize, babamıza, arkadaşlarımıza, sevdiğimiz insan-

lara, doğrudan açılmadığımız yaşıntılar içerisinde bizi yalnızlaştırıyor. Bu yalnızlıktan kurtulmak için diğer yönelimdaşlarımızı arayıp buldukça toplumun içinde çeşitli gedikler açıyoruz. Örneğin arkadaş çevreleri, üniversitelerde çeşitli gruplaşmalar, vs. içerisinde bu anlamda bir araya gelip kendi aralarında sürekli tartışan insanlar var. Böyle birbirinden kopuk, çeşitli sosyal alanlarda, toplum içinde açtığımız küçük gedikler içinde var olduğumuzu hissedebiliyor, varlığımızın gerçek karşılığı ve manasıyla yüzleşmeye çalışıyoruz.

Eşcinsel hareketi de bu tarz alanlardan bir tanesi. Sosyal arayışlarla ulaştığımız diğer alanlardan bir tanesi. Eğer biz özel bir mücadele göstermezsek, eşcinsel hareketi de diğer küçük gediklerden çok farklı niteliklere sahip olmayabiliyor. Arayış, nefes alabilecek sosyal bir alan açmaktan öte değilse, eşcinsel hareketi diğer küçük gedikler gibi bir noktada sınırlı kalabiliyor. Nihayetinde diğer alanların üzerinde toplumu dönüştürmek gibi siyasi bir misyon yok, ancak eşcinsel hareketi bu söylemle ortaya çıkmış ve toplumda eşcinsel özgürlüğünü örgütlemeye çalışan bir alan . Bu misyon, onun toplumla çatışmasını gerektiriyor. Bu çatışma, açılma konusunda gözümüzde büyüttüklerimiz ve karşı karşıya kalmaktan korktuklarımız nedeniyle engelleniyor ve çoğunlukla geleceğe erteleyebiliyor. Eşcinsel hareketi içerisindeki bireyler olarak sosyal alan yaratıyor olmakla yetinerek, toplumla karşı karşıya gelmeme konusunda bir uzlaşma yaşıyoruz kendi aramızda. Başka konular belki daha

temel gündemimiz olurken, açılma konusuna yaklaşımımız "herkes açılmaya kendi koşulları ile bulunduğu yerde kendisi karar verecektir" söylemi ile birbirimizi "özgür" bırakmak oluyor. Elbette ki herkes kendi karar verecektir, ancak birbirimizi yüreklendirmek de konuyu ele alışımızdaki temel politika olmalı. Çatışma zemini oluşturmaya dönük varolan çalışmalarımızı inkar etmiyorum, onlar olmasaydı şimdi burada biraraya gelemezdik. Kendi içimizdeki uzlaşmanın yarattığı kuşatmadan kaynaklanan bir yavaşlık içerisinde olduğumuzu iddia ediyorum. Toplumsal statüko susturarak bizi hizada tutmaya çalışıyor. Biz hiza içinde kalacak mıyız? Yer değiştirmek istiyorsak kıyısında tutulduğumuz sınırı aşmamız gerekmektedir mi?

Yarattığımız bu gettolar, bu küçük toplumsal gedikler bizi hareket-siz kılabilir, çünkü ayağımıza bağlanan prangaları unutmamızı sağlıyorlar. Biraraya gelmemizin en temel gerekçesi olan siyasal misyonumuzu gerçekten karşılayamıyoruz, bu konuda bir iddia eksikliği içerisindeyiz. Yaşadığımız sorunların karşısında çözüm üretmek yerine toplumun ya da heteroseksizmin dedikodusunu yapmak, şikayetçi pozisyonunda kalmak en yaygın tepkilerimizden. Politika üretmekte zorlanıyoruz. Çaresizliği yeniden üreterek sürekli kendimizi kurban konumunda meşrulaştırıyor, toplumsal bir haksızlığın devamını yaşatan insanlar haline geliyoruz. Ayrı ayrı gettoların kendi içlerine kapanmışlıkları deneyimlerinin birbirine akmamasına neden oluyor. Dolayısıyla bu deneyimler eşcinsel

hareketine de akmıyor, eşcinsel hareketi kendi içinden çıktığı camia içerisinde bile yalnız kalıyor, yalnız bırakılıyor.

Geçen hafta Bilgi Üniversitesi'nde düzenlenen aktivist ve akademisyen buluşmaları, zaten bildiğimiz, hakkında dedikodu yaptığımız bir gerçekliği yeniden hissetmemi sağladı. Batıdaki hareketlerin üretimleri kitaplaşmış durumda ve belli bir akademik çevre bu kaynaklara ulaşabiliyor. Bu kaynaklar üniversite çevresinde tartışılan konuları besleyen en temel alanlardan birisi. Bizim için de öyle ama biz bu tartışmaları Türkiye'de eşcinsel hareketini yaratma iddiamızı güçlendirmek için geliştirdiğimizden farklı duygular yaşıyoruz. Bilgi iktidarı dolayısıyla üniversite içindeki tartışmalar daha çok konuya daha fazla hakim olmak, daha iyi tartışabiliyor, daha iyi yorum ve çıkarımlar yapabiliyor olmak gibi bir duygu ile motivasyon kazanıyorken, sokakta gelişen tartışmalar gerçekten sorunların keskinliğine karşı çözüm doğrultusunda politika üretmek için, bir toplumsal kuşatmayı kırmak heyecanı ile yaşanıyor. Bu kadar farklı duygularla yan yana gelecek tartıştığımızı düşündüm o toplantıda. Bu sempozyum için de bir araya geldik ama önümüzde ciddi bir tehlike var. Çünkü bugünlerde "eşcinsel" gözde bir araştırma nesnesi üniversitelerde. İstanbul'daki sempozyumda Esmeray, "Öğrenciler sorular sorup sorup gidiyorlar, sonra ne olduğunu bile bilmiyorum, kendimi kobay gibi hissediyorum" demişti. Gerçekten eşcinsel hareketi bunu yıllardır yaşıyor. Genelde araştırmacılara sorularının yanlışlık-

larını söylediğimizde, bize anti-heteroseksizmin özneleri olduğumuzun bilinciyle ciddiye alarak kendilerini sorgulamak amacıyla değil, hakkımızda bilgi toplayıp yazı yazmalarını sağlayacak insanlar olarak yaklaşıyorlar. Üniversitelerde ders için veya tez için yapılan çalışmalara harcanan emek, bir hareketi yaratmak için harcansaydı bugünkü konumumuz çok farklı olabilirdi. Artık üniversitelerden öğrenciler aradıklarında yapacağımız bir çalışma yerine o araştırmacıya vakit ayırmak için yeterli gerekçe bulamıyorum kendime. Üniversitelerdeki üretimi önemsemediğimden değil, üniversitelilerin kendilerini koydukları "aklı olan dolaşısıyla araştırabilecek olan ve dolaşısıyla söyledikleri doğru olacak olan" konumunu sorgulamalarının gerekliliğini hatırlatmak ve üretimlerinin statükodan beslenen ve statükoyu besleyen "sadece araştırmak ve merak gidermek" amacıyla değil, toplumda özgürlüğü örgütlemek için ihtiyaç duyduğumuz bilgiyi üretmek amacıyla yapılması gerektiğini paylaşmak için bu eleştirileri yapıyorum. Bunun yanısıra, eşcinsel arkadaşı olmak, birey birey eşcinsellerle ilişki kurmak, yanında çanta gibi eşcinsel taşımak, insanların ne kadar özgürlükçü olduklarının bir göstergesi haline de geldi çeşitli çevrelerde. Bu anlamda çok fazla araçsallaştırıyoruz ve kimliğimiz sömürülüyor. Akademisyenlerin bizlere yaklaşımlarında sorgulamaları gereken çok fazla nokta olduğunu düşünüyorum, ancak konunun sınırlarını aşmamak için bunu başka bir zamana erteliyorum şimdilik.

Yaşadığımız çelişkinin kendine özgü niteliklerinden başka bir tanesi de toplumsal sorunlar hiyerarşisinde ya en altta sayılmamız ya da toplumsal sorunlar çerçevesinde bile ele alınmamamız. Bu baskı ve sömürüye karşı mücadele eden diğer hareketlerin bize yaklaşımını, bu sorunu ele alma düzeylerini, ya da hiç ele almamalarını belirliyor. Örneğin pek çok başka alanda siyaset üreten yapının aynı zamanda kadın sorununa da dair bir politikası vardır ama hemen hemen hiç kimsenin eşcinsel sorununa dair bir politikası yok. Biraz önce bahsettiğim gibi, özgürlükçü görünmek adına birey birey eşcinselleri soğurma yaklaşımıyla bizimle iletişim kurmaya çalışanlar oluyor, ama yaklaşımlar bununla sınırlı kalıyor. Bundan dolayı biz bir siyasal gelenekten çıkmadık. Bizim yaratacağımız siyasal gelenek ancak 90'lı yılların başında arkadaşlarımızın yaptığı gibi kendimize bağımsız bir alan açarak başlayabilmekten geçiyordu. Türkiye örneğinde deneyimlerinden faydalanabileceğimiz, deneyimlerini geleceğe taşıyabileceğimiz, eleştirisi üzerinden kendimizi geliştirebileceğimiz bir siyasal geleneğimiz yok. Aksine, düşe kalka pek çok hata yaparak yaratmaya çalışıyoruz eşcinsel hareketini. Bu gerçekten zor bir şey. Yine de okları biraz da kendimize doğru çevirmeliyiz. Örneğin, yaratmaya çalıştığımız geleneğin geleceğe aktarılmasının araçlarını da yaratıyor muyuz? Bu anlamda deneyim aktarımını kendi içimizde çok fazla kurumsallaştıramadığımızı düşünüyorum. Bunun sonucunu süreklilik problemi veya aynı şeyleri yeniden keşfetmek zorunda kal-

mak biçiminde yaşayabiliyoruz. "Kendi tarihlerini bilmeyen kuşaklar o tarihleri tekrar etmeye mahkumdurlar". Örneğin, Kaos GL belli bir süreklilik göstermiş ama deneyim aktarımı alanları yaratma noktasında çok güçlenememiş bir grup. Ama Lambda İstanbul süreklilik konusunda bile çok fazla sıkıntılar yaşamış bir grup. Birileri başlatmış, çabalamış, bir şeyler üretmiş, bırakmış, başkaları gelmiş ve bir önceki deneyimden habersiz yeniden düşe kalka kendini yaratmaya çalışmış. Sonra onlar gitmiş, başkaları gelmiş... Bu kırılmalar kendini güçlendirmesininin, var etmesininin ve politika üretmesinin önünde ciddi engeller oluşturmuş. Ama son üç yıldır Lambda İstanbul'un yaratmaya çalıştığı alana sahip çıkması, süreklilik gösterme çabalarının da var olduğunu ve bunun çok umut verici bir gelişme olduğunu da paylaşmak istiyorum.

Deneyim aktarımını kendi içimizde kurumsallaştıramıyoruz. Tabii ki bunun ihtiyacını hissediyoruz, bu konuda çabalarımız var ama bunu yaygınlaştırıp kurumsallaştıramıyoruz. Biraz önce tarif etmeye çalıştığım sosyal ve siyasal alan arasında gidip gelmemize neden olan uzlaşma aynı zamanda bizde bir iddia eksikliği de yaratıyor, bu iddia eksikliği sorunlarımıza çözüm üretme düzeyimizi, kendimizi sorgulama düzeyimizi belirliyor. Kendi gelişimimiz açısından bir yavaşlık yaşıyoruz. Bu yavaşlığın nedenlerinden biri olarak şunu tahmin ediyorum. Eşcinsel hareketini doğrudan toplumun içinde yaratmaya çalışan özneler olarak, yalnız bırakılmışlığımız yüzünden çoğunlukla

"bu işe biz sahip çıkıyorsak, sadece biz bir şeyler yapıyorsak, yaptıklarımız doğrudur" gibi bir anlayışın bize hakim olduğunu düşünüyorum. Bu anlayış kendimizi sorgulamamızın önüne geçiyor; özeleştirme geliştirmek, yaptıklarımızı yeniden değerlendirmek, sorunların içinden dışarı çıkmak gibi konularda engellenmemize neden oluyor. Kendi katkılarımızla oluşmuş olan sorunları çözmek yerine onun bunalımı içinde yuvarlanmamıza neden oluyor.

Yaşadığımız çelişkinin kendine özgü niteliklerinden kaynaklanan başka bir şeyden bahsetmek istiyorum. Feminizmin yıllarca ortaya çıkardığı gibi cinsellik ve aşk toplumsal iktidarın yeniden üretildiği alanlar. Biz eşcinsellerin baskılanmasının ve dışlanmasının nedenleri de bu alanlara ait dinamikler. Bu gerçeklik, cinsel yönelimimiz nedeniyle dışlanmamız sonucu oluşturduğumuz alt kültürün niteliğini ve rengini belirliyor. Cinsellik ve aşk temel gündemlerimiz haline geliyor. İktidar ilişkisinin sürekliliğini sağlamaya dönük olan aşk politikaları yüzünden toplumda aşk ve cinsellik tartışmaları nasıl yürüyorsa, eşcinsel camia ya da yaratılmaya çalışılan eşcinsel hareketi içerisinde de aşk ve cinsellik tartışmaları aynı düzeyde yürüyebiliyor. Aşk ve cinsellik üzerine radikal bir toplumsal dönüşüm yaratmaya yönelik tarzda tartışmak yerine, daha çok aşk acısı, aradığın kişiyi bulamamak vs. üzerinden yine şikayetçilik, dedikodu ya da haksızlığa uğrama mantığı çerçevesinde kalabiliyor aşk konusunu gündemleştirmelerimiz. Biz tam da bu nokta üzerinde ciddi bir

sorgulama tarzı geliştirebilirsek kendi çelişkimizi aşabileceğimize inanıyorum. Bunun yine bizim sosyal alanda kendi kendimizi kuşatıp birbirimize bağlamış olduğumuzla da çok büyük ilgisi var. Bunun içinde düştüğümüz küçük aşk bunalımı tuzakları da bu kuşatmayı ikiye çıkarıyor; çünkü bu kuşatma içerisinde birey birey de yalnızlaşıyoruz.

Biraz da bu çelişkiye özgü olmayan şeylerden bahsedelim. Kimlik politikasının kendi içinde yaşadığı bir çelişkidenden bahsetmek istiyorum. Bu noktada heteroseksizmi açmak gerekiyor. Heteroseksizm, toplumsal cinsiyetin sürekliliğini sağlayan bir ideoloji. Toplumsal cinsiyet, aralarında iktidar ilişkisi olan ve birbirinin karşıtlığı üzerinden tanımlanan ayrı bir kadın ve ayrı bir erkeği tanımlıyor. Bu iktidar ilişkisinin sürekliliği, onların ayrı kutuplar halinde kalmasının da sürekliliğini yaratıyor ve gerektiriyor. Ataerkilliğin hakiki erkeği ile hakiki kadını toplum içinde sürekli dönüşüm halindedelerken nasıl karşı kutuplar halinde kalacaklar, nasıl zapturapt altında tutulacaklar? Tabii ki kadınlığını kaybeden kadınların ya da erkekliğini kaybeden erkeklerin zapturapt altında tutulmasıyla. Kadınlık ve erkeklik kategorileri biyolojik cinsiyete dayanarak toplumsal olarak yaratılmış kategoriler. Biz bu kategoriler üzerinden kendimizi tanımlayabiliyoruz. Kadıncı kadına, erkekken erkeğe aşık olduğumuz zaman, cinsel yönelimimiz yüzünden eziliyoruz, diyoruz. Kendimizi tanımlayabilmek için cinsel yönelim, toplumsal cinsiyet ve biyolojik cinsiyet arasında bir bağ kurmak zorundayız.

Oysa bu, iktidar ilişkilerinin üzerinde yaratıldığı zemini oluşturan bağ. Başka bir deyişle "eşcinsel" olarak tanımlanmamız aslında zaten dışlanmamıza neden olan zihniyetin arka planından kaynaklanmaktadır. Cinsel yönelimi bir kimlik haline getiren zaten varolan baskı ve dışlamadır. Bizim asıl yıkmamız gereken ise bu zeminin varlığı. Ama hemcinslerimize yönelik hissettiğimiz duygularımız toplum içinde asimile edilmeye çalışılırken bize sunulan eşcinsel kimliğine bir şekilde sahip çıkmalı ve bu kimliği sürekli yeniden tanımlamalıyız, aksi takdirde yok olup gideriz. Bu nedenle kimlik politikası yapmak zorundayız. Ama bunu yaparken bir yandan da bizi kimlikler içerisine hapseden zemini yıkmaya dönük tartışmalar yapmamız gerekir. Bu noktada, Batıdaki eşcinsel hareketinden, 70'lerden slogan örnekleri verilebilir. Örneğin, "Eşcinseller güzeldir", "Sonsuza dek lezbiyen" gibi sloganlar. Bu sloganlar eşcinsel kimliğine sahip çıkmak için üretilmişler. Ancak, aynı zamanda kimliği katılaştırıcı ve üzerine kurulduğu zeminden güç alarak onun sürekliliğini sağlayan sloganlar bunlar. Türkiye'de biz işe bu sloganlarla başlamadık elbette ama bunları teorik düzeyde tartışıyor olmaktan bir adım daha atıp onu yaşama geçirme noktasında zorlanabiliriz. Çünkü onun içinde kendimizi var edebilmemiz için kimliğimizi katılaştırmak ve sadece onun içinde sürekliliği var etmek zorunda kalıyoruz.

Eşcinsel hareketi, kadınların ve erkeklerin yan yana olduğu karma bir hareket. Kadınların siyasete

katılmasının önündeki engeller kadınların eşcinsel hareketine katılım açısından da geçerli. Bu tek tek kadınların bireysel olarak öne çıkmalarına engel olmuyor ama bir kadın iradesi haline gelip eşcinsel hareketin cinsiyetçiliğini sorgulayabilmemiz ve orada kendimizi kadınlar olarak var edebilmemizin önünde bir engel oluyor. Bu noktada, sonuçta bütün diğer karma hareketlerin de ihtiyacı olduğu gibi, aslında kadın hareketinden doğru bu karma alanlarda kadın iradeleşmesinin yaratılması gerekiyor.

Sorunlar saydım, bunun üzerine bir de çözüm önerisi de geliştirmek gerek, sorunlar gibi çözüm önerisini de tartışmaya açabilmek için. Şöyle bir çözüm benim kafamda canlanıyor. Konuşmanın başında da söylediğim gibi biz bir özgürlük mirası sayesinde bu salona geldik ve bunları tartışabiliyoruz. Öyleyse bunu tarih içinde yok etmek yerine geleceğe akacak bir özgürlük mirasına çevirebilmemiz gerekiyor. Dolayısıyla tarih çok önemli bir kavram. Biz eşcinsel kurtuluş hareketini yaratırken aynı zamanda bunun tarihini de yazacağımız, üzerine yeniden düşüneceğimiz, yarattığımız değerlere sahip çıkacağımız alanlar örgütlemeliyiz. Kurumsallaşma, örgütlenme ve politika üretme konularına öncelik vermeli, bu konularda gerçekten dersimizi çalışmalı, ayrıca bu çalışmaların deneyimlerinin tarihini de yazmalı, harekete katılan ve ulaştığımız arkadaşlarımızın da hangi deneyime, hangi mirasa sahip çıktıklarını öğrenebilmeleri için eğitim politikaları geliştirmeliyiz. Tüm bunları bütünlüklü bir eğitim sürecine dönüştü-

rebileceğimiz alanlar yaratmamız gerekiyor.

Eşcinsellik etrafında örülen hepimizin ayrı ayrı beklediği gettoların kuşatmasının kırılabilmesi için herkesin eşcinsel hareketine sahip çıkması gerekiyor. Çünkü eşcinsel hareketi bizim gelecekteki toplumsal konumuzu, kaderimizi belirleyecektir. Eşcinsel hareketini birlikte yaratmamız gereken bir değerler bütünü olarak görmemiz ve ona sahip çıkmamız gerekiyor. Bu ödev toplumsal barışın gelişebilmesi için hepimizin önünde sükunetle farkedilmeyi beklemektedir.

Yıldırım TÜRKER (Oturum Başkanı)

Yazar

Yeşim'e çok teşekkürler. Gerçekten çok berrak ve kapsayıcı bir konuşma yaptı. Cinsel kimlik politikası sorunlu bir alan. Karşılaşılan ve karşılaşılabilecek sorunları çok güzel aktardı.

Ben bir şey daha eklemek istiyorum. Görünür olduğun andan itibaren, birden imgeler endüstrisinin çarkları arasında buluyorsun kendini. Buna kendin de zamanla inanma ve bunu kendin de savunma gibi bir konuma kilitlenme tehlikesiyle karşı karşıyayız. Eşcinsel erkeklerin hayat biçimi diye bir şey benim bilgim dahilinde değil. Çünkü ben eşcinsel erkekler diye bir topluluk, birbirine benzeyen insanlar grubu olduğunu bilmiyorum. Kendimi hiç öyle hissetmedim mesela. Dolayısıyla Yeşim'in de kendini eşcinsel kadınlar grubunun hayat biçimini sürdüren bir kadın olarak gördüğünü zannetmiyorum. Yani eşcinsel kimlik politikası yapmak bizi öncelikle belirli kalıplara yön-

lendiriyorsa buna karşı çok uyanık olmamız gerekiyor. Ben öncelikle kendimi eşcinsel olarak burada adlandırıyorum ama sadece eşcinsel ve eşcinsel bir hayat biçiminin savunucusu ya da onun bir örneği olarak görülmeyi reddediyorum.

YENİ SOSYAL HAREKETLER ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE GEY-LEZBİYEN HAREKETİ VE SİYASALIN DÖNÜŞÜMÜ

Şule Toktaş & Gülbanu Altunok

Araştırma Görevlisi

Bilkent Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü

Giriş

1990'lardan bu yana tüm dünyada yaşanan değişiklikler kimlik politikalarının değişen yapılar ve içeriklerle yeniden kur-gulanmasını beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte siyasal olanın ve modernitenin yeniden düşünülmesi, sorgulanması ve tasarlanması da Yeni Sosyal Hareketlerin gündeme gelmesiyle ivme kazanmıştır. Dünyada "Yeni Sosyal Hareketler" olarak adlandırılan oluşum-larda gözlemlenen en belirgin özellik, bugüne değin hedeflenen sınıf temelli eşitlik politikalarının birey ve grup temelli kimlik ve farklılık politikalarına evrilmesidir. Bu politikalarda öne çıkan, farklılığın vurgulanması, tanınması ve onanması gereken bir durum olduğu düşüncesidir. Dolayısıyla, bireylerin öznel, kolektif kimliklerinin özgürce ifade edilebileceği bir siyasal mekan tasarımı, varolan tanımı ve işleyişiyle siyasalın yeniden tanımlanmasını ve sürekli dönüşümünü de zorunlu kılmaktadır. Gey-Lezbiyen Hareketi de Yeni Sosyal Hareketler çerçevesinde cinsel kimlik farklılıklarının altının çizildiği bir sosyal harekettir. Heteroseksüelliğin ötekisi olarak kurgulanan homoseksüelliğin, bastırılması, marjinalize edilmesi ve hatta dışlanmasına karşı, gey ve lezbiyen olma iddiası bir özne olma

ve bu öznellikte siyasalda yer alma iddiasına işaret etmektedir. Gey-Lezbiyen Hareketi salt bir cinsel tercihin özgürleştirilmesi çabası değildir. Daha ziyade, bir cinsel kimliğin "kendi" olarak siyasal ve sosyal alanda ifade hakkını savunan bir hareket niteliğindedir. Diğer bir deyişle, Gey-Lezbiyen Hareketi hem cinsel kurtuluş, hem öznel varoluş hem de siyasal dönüşüme zorlayan bir toplumsal hareket olarak okunmalıdır.

Bu çalışma 1990'lardan bu yana dünya ile paralel olarak kimlik politikalarının yükselişe geçtiği Türkiye koşullarında, Gey-Lezbiyen Hareketin çizilen bu teorik perspektif çerçevesinde genel bir profilini çıkartmayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda birinci olarak dünyadaki Yeni Sosyal Hareketlerin belirleyici özellikleri değerlendirilecektir. İkinci olarak ise Gey-Lezbiyen Hareketin Yeni Sosyal Hareketlerle uzlaştığı ve ayrıştığı noktalar tespit edilecektir. Üçüncü kısım, Lezbiyen Hareket ile Feminist Hareket üzerine yoğunlaşacak ve birliktelik zeminini sorgulayacaktır. Dördüncü bölüm ise Türkiye Gey-Lezbiyen Hareketini Yeni Sosyal Hareketler bağlamında ele alacak ve öznel/yerel karakteristiklerini değerlendirecektir. Beşinci ve son bölümde Türkiye Gey-Lezbiyen

Hareketinin Türk siyasalını dönüştürme potansiyeli irdelenecektir.

1. Yeni Sosyal Hareketler-Yeni Olan Ne?

"Sosyal Hareketler" ilk olarak 1960'lı yıllarda ortaya çıkan muhalif hareketin genel adıdır. Bu muhalif dalga Batı Avrupa ve Amerika'da başlayıp, üçüncü dünyanın bağımsızlık mücadeleleri ile eşzamanlı bir şekilde hem bu mücadelelere destek verir nitelikte hem de daha önce gündemde yer almayan çevreci, barış yanlısı, eşcinsel, feminist içeriklerle ifadesini bulmuştur. Sosyal Hareketlerin ortaya çıkmasının en önemli sebebi İkinci Dünya Savaşı sonrası uygulanan ekonomik yapılanma politikaları neticesinde zafelerini ilan eden refah devleti uygulamalarının sorgulanma ihtiyacıdır. Bu sorgulama salt bölüşüm üzerinden giden politikaların ekonomik indirgemeci yapısına işaret etmekle birlikte, diğer toplumsal eşitsizliklerin siyasal alanda yer bulmadığı düşüncesine dayanmaktadır. Sosyal Hareketler bu bağlamda makro projelerin eleştirisini yapmakla kalmamış aynı zamanda mikro düzeyde günlük hayatı etkileyen, bireylerin yaşama pratikleri ile ilgili politikaların önemini dile getirmiştir. Diğer bir ifadeyle, bireylerin ekonomik üniteler olmadığı, aynı zamanda etnik, cinsel, kültürel, dini kimliklere sahip özneler oldukları gerçeğini gözler önüne sermiştir. Bu, aynı zamanda yöneten ve yönetilen ilişkisinin, yani siyasetin çerçevesini de yeniden çizme amacını taşımıştır.

Sosyal Hareketlerin amaçlarının bilinen anlamı ile siyasal iktidarı ele geçirmek olmadığı, ancak siyasa-

lın alanını ve siyasalın gündemini geliştirmek olduğu söylenebilir.[1] Bu hareketler aslında siyasal olarak tanımladığımız alanın ne kadar dar, topluma yabancılaşmış hatta toplumdandan kopmuş olduğunu, siyasetin ne denli içi boşaltılmış bir pratik olmaya başladığını bize hatırlatmıştır. Siyasetin, salt politikacılar tekelinde, hiyerarşik parti yapıları bünyesinde, kapalı kapılar ardında toplumu dışarıda bırakan bir pratiğe dönüştüğünü, bununla birlikte siyasete katılımın sadece seçimden seçime sandık başına giderek sınırlı seçenekler arasında tercih yapmakla tanımlandığını göstermektedirler.

'60'ların Sosyal Hareketleri siyaseti zorlarken en önemli araç olarak 'eşitlik' söylemini kullanmıştır. İş yerlerinde, parlamentoda, sokakta, evde, okulda kısacası her yerde kadınlar erkeklerle, siyahlar beyazlarla, eşcinseller heteroseksüllerle eşit koşullarda yer alma taleplerini vurgulamışlardır. Kısacası eşitlik talebi bir şiar haline gelmiştir. Eşitlik talepleri ezilen azınlığın çoğunluk tarafından kabul görme, çoğunluğa benzeme ve hatta çoğunluğu taklit etme şeklinde gelişmiştir. Bu anlamda egemene karşı girişilen bu muhalif çaba egemen olana eklemleme ile sınırlı kalmıştır. Örneğin 1970'lerde ivme kazanan Feminist Hareket başlangıç itibariyle sistemin dayattığı kadınlığı reddederek yeni bir kadın kimliği arayışına girmiş fakat bu çaba zaman içerisinde erkeklige öykünme ve kamusal alanda erkek değerlerini içselleştirerek yer almaya evrilmiştir. Egemene karşı girişilen bu mücadelede, mücadele veren kimliklerin homojen olduğu varsa-

yımı kendi içlerindeki farklılıkları görmezden gelmelerine sebep olmuştur. Yine Feminist Hareketten örnekle 'kadın'ın siyah da, Müslüman da, lezbiyen de olabileceği düşüncesi yadsınmıştır.

Kurulan ve politikleştirilen kimliklerin kendi içerisinde bir bütünlük barındırdığı iddiası 'farklılık' vurgusunu içeren 90'ların Yeni Sosyal Hareketlerince eleştirilmiştir. İşte, 1990'ların Sosyal Hareketlerinde 'yeni' olan, 1960'ların 'eşitlik' söyleminin 'farklılık'la desteklenmesi gerektiği, kimliklerin bütüncül olamayacağı, katmanlar içerdiği ve hatta ilişkisel olduğudur. Bu noktada 1960'larda egemen sisteme eklenme, sistemce onanma çabası çerçevesinde gelişen kimlik politikasına karşı, 1990'ların Yeni Sosyal Hareketleri, egemeni ve değerlerini sorgulayan, bu değerlerin evrensel değil, tarihsel ve hatta politik olduğunu iddia eden, ve değerlerin kendisini sürekli dönüşüme zorlayan bir nitelik kazanmıştır. Örneğin, 1970'lerde Kuzey Amerika ve Avrupa'da ortaya çıkan Eşcinsel Hareket eşcinsel olmalarına rağmen toplumdaki farklı olmadıklarını ispat çabasına girerken, 1990'larda eşcinselliğin kutsanması, gurur duyulması ve altının çizilmesi gerektiği düşüncesi yer almıştır.

1990'ların kimlik politikalarında ve Yeni Sosyal Hareketlerinde 1960'ların hareketleriyle kıyaslandığında yeni olan diğer bir nokta ise bu hareketlerin varsaydığı evrensellik ve yerellik zeminleridir. 1960'ların hareketleri genel itibarıyla evrensel bir kimlik kurgusundan yola çıkmıştır. Bu tekçi söylem kendisini "Tüm dünyada kadınlar ezil-

mektedir", "Tüm dünyada siyahlar ikinci sınıf vatandaşlar" gibi motolarla kendisini ifade etmiştir. Böylesine evrensel varsayımlar, 1990'larda yerini daha yerel, daha özgül varsayımlara ve politikalara bırakmıştır. Globalleşmenin bağımsız değişken olduğu tespitiyle yerelin özgünlüğü, farklılığı, evrenselliğin kırıl-ganlığı '90'ların Yeni Sosyal Hareketlerinde sıklıkla konu edilen kavramlar olmuş ve hem siyaset teorisinde hem de pratiğinde dönüşümlere sebep olmuştur.

Evrensellik ve yerellik dinamiğinde '90'ların ve sonrasında konu edildiği tartışmalardan bir diğeri temsil edilme, kimin neyi temsil edeceği, düşüncelerin mi grupların mı temsil edileceği sorularıdır. Bu yeni gelişen anlayışla, ezilen grupların toplumda kendilerini ifade edebilmesi olanağının koşulları sorgulanmış ve üç soru temelinde şekillenmiştir. Birinci soru, ezilen bir grup içerisinde bir kişinin mi grubun dayandığı kimlik politikasının mücadelesini vereceği yoksa o grubun yaşadığı sorunları hiç de yaşamayan bir kişinin mi toplumsal duyarlılıkla bu görüşleri dile getirip siyasi mücadele verebileceği sorusudur. Örnek soru şu olabilir: "Eşcinsel Hareketin mücadelesini sadece eşcinseller mi vermelidir yoksa heteroseksüeller de eşcinselliğin toplumsal zorluklarını yaşamadan bu mücadelede yer alabilir mi?" İkinci soru ise kişinin o ezilen grubun tüm özelliklerine sahip olmakla birlikte diğer alanlarda yaptığı politikalar veya geliştirdiği söylemlerde grubun politize olmuş bakış açısını ve taleplerini yansıtmaması fakat buna rağmen o azınlık grubundan

olmasının desteklenmesi gereken bir durum olup olmadığı sorusudur. Örneğin, "Eşcinselliğini açık olarak yaşayan bir kişinin, eşcinsel politikaya uzak durmasına ve hatta belli durumlarda çatışmasına rağmen bu kişi eşcinsel olma sıfatı dolayısıyla desteklenmeli midir?" Üçüncü soru, bir kişinin aynı mağduriyetleri tecrübe etmiş olmasına rağmen talep ettiği veya politikasını yaptığı konuların o gruba mensup diğer kişilerce paylaşılıp paylaşılmamasının yarattığı gerginlik ile ilgilidir. Bu sorunun da örneği şöyle verilebilir: "Eşcinsel Harekette yer alan bir eşcinselin talep ettiği veya politikasını yaptığı konular tüm eşcinselleri ve eşcinselliği bağlar mı?" Tüm bu soruların işaret ettiği aslında demokrasi ve nasıl bir demokrasi tartışmasıdır. Bu üç soruyu temsil etme ve parlamento yapısı ile gösterebiliriz: "Heteroseksüel bir milletvekili mecliste eşcinsel politikanın taleplerini dile getirebilir mi veya getirmeli mi? Eşcinsel bir milletvekilinin eşcinsel politika yapmamasına rağmen meclisteki varlığı değerli midir? Eşcinsel bir milletvekili, mecliste eşcinsel politika yaparken tüm eşcinselleri mi temsil ediyor? [2]

Yukarıda değindiğimiz konular ışığında 1990'ların Yeni Sosyal Hareketlerinde yeni olanı özetleyecek olursak şu noktalar ön plana çıkmaktadır. Birincisi eşitliğe yapılan vurgunun giderek farklılığa yapılan vurgu ile desteklenmesi; ikincisi evrenselliğe yapılan vurgunun giderek yerelliğe ve özgüllüğe yapılan vurguya evrilmesi; üçüncüsü ise demokrasi ve temsiliyet tartışmasının yerini nasıl bir demokrasi ve

nasıl bir temsiliyet tartışmasına bırakmasıdır.

2. Gey-Lezbiyen Hareketin Yeni Sosyal Hareketlerle Uzlaştığı ve Ayrıştığı Noktalar

Genellikle Yeni Sosyal Hareketleri inceleyen çalışmalarda Gey-Lezbiyen Hareketine yönelik bir ilgi eksikliğine rastlanmaktadır. Bu çalışmalarda yapılan sınıflandırmalarda Gey-Lezbiyen Hareketi bir alt-kültür hareketi olarak düşünülmektedir, yani gündeme getirilen konuların ve taleplerin toplumun tüm kesimlerini ilgilendirmediği sadece belli bir grubun elde etmek istediği özel haklar çerçevesinde yürüttüğü bir mücadele olarak sunulmaktadır. Ayrıca bu çalışmalarda, cinsel kimliğin bir siyasal kimlik olmadığı cinselliğin siyasalın gündeminde yer almadığı varsayımı bulunmaktadır. Diğer yandan, cinsel kimlik politikalarının ve cinsellik politikalarının önemine değinen ve siyasalın cinsel kimlik ve hatta cinsellik üzerindeki denetimini gösteren çalışmalar da mevcuttur. 1920'lerin başından bu yana süregelen Feminist Hareket ve 1960'ların sonlarında ortaya çıkan Eşcinsel Hareket Batıdaki kazanımları ve siyasal dönüşürücü güçleri düşünüldüğünde bu tür bir ilgi ve ilişki eksikliğinin hatalı olduğu görülmektedir. Bu noktadan yola çıkarak Eşcinsel Hareketin hem ortaya çıkış koşulları hem de karşılaştığı açmazlar ve geçirdiği dönüşümler itibariyle Sosyal Hareketlerle büyük benzerlikler gösterdiği söylenebilir.

1960'larda ivme kazanan Sosyal Hareketler, varolan koşulları içinde siyasal alanın ajandası itibarı ile sınırlı, eşitsiz ve topluma kapalı

olduğunu ortaya koymuştur. Siyasal ajandanın salt ekonomik bölüm politikaları ile sınırlı kaldığını, yasal hukuk düzenlemelerindeki eşitlik varsayımının toplumda var olan ve siyasal katılım ve temsiliyeti engelleyen fiziksel, sosyal ve kültürel eşitsizlikleri gideremediği ve siyasetin içi boşalmış bir pratiğe dönüştüğü yönündeki saptamalara yukarıda değinilmişti. Ancak burada altı çizilmesi gereken nokta hem Sosyal Hareketlerin hem de eleştirel kuramların işaret ettiği gibi siyasal alanın bir müdahale alanı olarak düşünüldüğünde sınırsız olduğu ve toplumu şekillendirdiğidir. Diğer bir ifadeyle, siyasal olarak tahayyül ettiğimiz alan her ne kadar sosyal alanı, toplumsal dinamikleri ve buradan gelen talepleri dışlar gibi görünse de aslında üzerinde yükseldiği değerler ve pratikler düşünüldüğünde topluma geniş ölçüde nüfuz etmiştir. Cinsellik ve cinsel kimlik de siyasalın etkin olarak düzenlediği edim ve değer sistemlerinden biridir. Belli bir cinsel kimlik, belli bir cinsel yönelim ve belli bir ilişki türü normal, ahlaki olarak kurgulanmakta, sunulmakta ve yüceltilmektedir. Özellikle, modern devletin kurulması ve yerleşmesi sürecinde görülmektedir ki modern siyasal alan 'heteroseksüel' ve 'rasyonel' erkeği eyleyen ve hak sahibi özne olarak tanımlamakta ve tanımaktadır. Bu anlamda yukarıda tanımlanan 'erkek' özne özelliklerini taşımayan kişi ve gruplar (heteroseksüel kadın, gey ve lezbiyenler, transeksüeller) erkekliğin ötekisi olarak dışarıda bırakılmaktadır. İşte bu noktada Eşcinsel Hareket yine kendisi gibi cinsel kimlik üzerinden

yürütülen bir mücadele tarzı olan Kadın Hareketi ile benzer bir amaçla siyasalın cinsellik üzerindeki iktidarını sorgulayan ve onu dönüşüme zorlayan bir hareket olarak önem kazanmaktadır.

Bu tarihe değin eşcinsel kimlik ve eşcinsel yönelime yönelik farklı düzlemlerde kimi zaman çakışan kimi zaman çelişen tutumlar ve politikalar izlendiği gözlemlenmektedir. En genel anlamda eşcinsellik ya görmezden gelinmekte, yok sayılmakta ya da kontrol altına alınmaya çalışılmaktadır. Görmezden gelindiği durumlarda, eşcinsellik özele, mahreme ait ve mahrem kalması gereken bir konu olarak düşünülmemekte ve dolayısıyla toplumsal ve siyasal mekanın dışında bırakılmaktadır. Eşcinsellik heteroseksüelliğin dışında ve uzağında mekanlarda yaşanabilen bir deneyim olabilmektedir. Ancak 'görünürlük' arttığında, eşcinsel kimlik farklılığını ele verdiğinde dışlayıcı, kontrol edici, baskı uygulayıcı ve hatta dönüştürücü pratikler devreye girmektedir. Eşcinsellere yönelik şiddet, toplumsal ve siyasal hak ve görevlerden mahrumiyet, işten çıkarılma, eşcinsellere yönelik terapi ve tedavi girişimleri bu pratiklere verilebilecek örneklerden birkaçıdır. Öte yandan söylemsel olarak bakıldığında görülmektedir ki tüm bu pratikler bireyleri eşcinselliklerinden soyutlamak, bundan sıyırmak ve rehabilite etmek amacı taşımaktadır. Dolayısıyla, söylem, siyasalın eşcinseller ve eşcinsellik üzerindeki denetimini bireylerin iyilikleri, sağlıkları ve normalliklerini sağlama iddiası ile meşru kılmaya çalışmaktadır. Bu noktada eşcinsel (homo-

seksüel) kelimesi ve kavramının İngilizce'de 1869 yılında zihni bir bozukluğu tanımlamak amacıyla kullanılmaya başlanması ve sözcüğün tarihsel olarak heteroseksüel kavramını öncellemesi de ilginçtir.[3] Eşcinsel yönelim ve eşcinsel kimlik garip, dışlanan, toplumsal ve ahlaki değerlerden sıyrılmış bir pratik ya da deneyim olarak normal, sağlıklı, ahlaklı ilişki türü olarak sunulan karşı cinsel yönelimin 'ötekisi' olarak işlev kazanmaktadır. Böylece, heteroseksüellik eşcinselliğin karşısında kurgulanarak olması gereken zorunlu ilişki türü olarak bireylere dayatılmaktadır. Bu yolla da denetim hem eşcinselleri hem de heteroseksüelleri kapsayarak etki alanını genişletmektedir.

Cinsel kimliklerin kurgu ve denetiminin siyasal doğasını vurgulayan ve cinsel kurtuluşun siyasal bir kurtuluş olduğunu iddia eden Eşcinsel Harekete geldiğimizde görmekteyiz ki 60'ların sonlarında ortaya çıkan hareket yukarıda genel özelliklerini sunduğumuz Sosyal Hareketlerle benzer bir düzlemde ortaya çıkmıştır ve bu hareketlerin söylem ve özelliklerini taşımaktadır. Dolayısıyla 1960'ların Eşcinsel Hareketi bu tarihe değin dışlanan ve 'öteki' olarak kurgulanan diğer kimlik hareketleri gibi öncelikle 'eşitlik' talebini dile getirmiştir. Bu eşitlik talebi bireyler arasında farklılığın olmadığını, eşcinsel bireylerin de heteroseksüeller gibi 'rasyonel', vatandaşlık bilincine sahip-vergisini ödeyen, askere giden, aile kuran vb.-'vatandaşlar' oldukları vurgusunu yapmaktadır. Bu nedenle de bu dönemin eşcinsel politikası özellikle 'vatandaşlık' kavramı çerçeve-

sinde toplumca kabul edilme, eşit haklara tabii olma amacındadır. Eşcinsel erkeklerin askerliğe kabul edilmeleri, eşcinsellerin evlilik iznine sahip olmaları gibi en başta heteroseksüel erkeğe daha sonra kadına tanınan hakların talebi bu politika çabalarının örnekleri arasında gösterilebilir. Bu anlamda denilebilir ki, 60'ların Eşcinsel Hareketi eşcinsel kimliği sembolik düzeyde aklama ve heteroseksüel kimliğe denk kılma mücadelesi yürütmüştür.[4] Böylece Batı'da eşcinsellere yönelik tutum, görüş ve politikaların dönüştürülmesinde önemli rol oynayarak hakların genişletilmesi talebini gerçekleştirse de, cinsellik ve cinsel kimliklerin özgürleştirilmesi ve siyasal ve toplumsal yapılara nüfuz etmiş ataerkil, hiyerarşik yapıyı dönüştürmek yolunda eksik kalmıştır.

Oysa 90'lara gelindiğinde gelişen ve hatta güç bulan Eşcinsel Hareket eşitlik söylemini değiştirmiş, talep ettiği hakların temel sahibi olarak kurgulanan heteroseksüel kimliğin anlamını sorgulamaya başlamıştır. Bu anlamda iki tarz eşcinsel kimlik hareketi yürütüldüğü söylenebilir. Birincisi, eşcinsel gurur, davranış ve benlik iddiası ile eşcinsel kimliği sahiplenmektedir. Bu yolla bilişsel, görsel ve dilsel sembollerin kullanımı ile 'varlığını' görünür kılmakta ve siyasallaşmaktadır.

Gökkuşluğu renklerinin yer aldığı bayrak ilk defa 1978 San Fransisko Gey-Lezbiyen Özgürlük Geçidinde kullanılmış daha sonraki yıllarda hareketin en önemli sembollerinden biri olmuştur. Pembe ve siyah renkteki ters üçgenler de bir

diğer kommünite sembollerindedir ve tarihi İkinci Dünya Savaşına kadar uzanmaktadır. Almanya'da Hitler döneminde toplama kamplarına gönderilen gruplar hücrelerinde mahkumların hangi nedenle orada olduğunu belirtmek için değişik renklerde ters üçgenlerle işaretlendirilmekteydi. Buna göre, kırmızı üçgen siyasi mahkumları, yeşil üçgen adi suçluları, iki sarı üçgen Yahudileri sembolize ederken pembe ters üçgen de eşcinsel erkek mahkumlar için kullanılmaktaydı. Ayrıca siyah renkte ters üçgenin de lezbiyenler için kullanıldığı söylenmektedir. Günümüzde pembe ve siyah ters üçgenin Gey-Lezbiyen Hareketince kabulü ve kullanılması, eşcinsellere yönelik şiddet ve baskıcı tutumu hatırlatmak ve gözler önüne sermek amacını taşımaktadır. Bir diğer eşcinsel sembol de Grek alfabesinin 11. harfi olan 'lambda'dır, ve hareketçe gey ve lezbiyen haklarını sembolize etmektedir; son olarak astrolojideki merkür sembolü hem mitolojideki karşılığı hem de görsel anlamı ile hem kadın hem erkek ne kadın ne erkek her cinsi de dengeleyen bir bireyi simgelemektedir.[5]

Gay sözcüğünün kendisi dahi belli bir tarihe ve siyasal gönderime sahiptir.[6] Yukarıda da belirtildiği gibi literatürde bir ruhsal bozukluk olarak kurgulanan ve kullanılan homoseksüel kavramına karşılık eşcinsel bireyler kendilerinin hasta ya da sapkın olmadıklarını vurgulamak için gay kelimesini kullanmaya başlamışlardır.[7] Türkiye Gey-Lezbiyen Hareketinde İngilizcedeki 'a' ile yazılışı yerine yazılışı yerine 'e' harfi ile yazılan 'gey' keli-

mesinin kullanımı ise salt bir cinsel kimlikten öte siyasallaşmış bir özneyi tanımlamaktadır. Böylece heteroseksüel söylem ve anlam üretimine karşılık Gey hareketi de kendi dil ve sembollerini kurgulamakta, kendi söylemini yaratmakta ve bunu topluma yaymaya çalışmaktadır.

İkinci olarak son dönemlerde yeni bir ifade tarzı ve söylemle Eşcinsel Hareket içinde bir oluşum daha gözlemlenmektedir. Queer Politics olarak kendini ifade eden bu hareketin üyeleri temelde Amerika'da eşcinsellere yönelik bir hareket kelimesi olan 'queer'i benimseyerek kelimenin anlamını ters yüz etmişlerdir.[8] Aslında Queer toplumun cinsellik normları dışında kalan tüm bireyleri kapsayan bir kümeyi tanımlamak amacındadır. Kendilerini sapkın, garip ya da farklı hissettirilen herkesi bir araya getirmek amacı taşıyan queer farklılığın deneyimiyle ortaklığa vurgu yapmaktadır.[8] Öte yandan queer içinde eşcinsel kimlik de problematize edilmektedir, bütünsel bir kimlik olarak eşcinselliğin ya da heteroseksüelliğin reddi görülmektedir. Bu bağlamda queer anti-kimlikçi bir kimlik politikası sunmaktadır. Cinselliğin ilişkisel ve düzlemsel olarak sürekliliği belirlemeyecek bir biçimde oluştuğu ve dönüştüğünü savunan Queer Politics çok daha radikal bir tutum içinde tüm cinsel belirlenmişlikleri, bunlara yönelik denetim ve düzenleme pratiklerini kısaca tüm normalleştirme iddia ve çabalarını ifşa ederek reddetmektedir. Statik bir benliğin olmadığı iddiasıyla varoluşçu bir yaklaşımı eleştiren Queer'e göre eşcinsel yönelim eşcinsel bir

benlik ve kimlikle eşleştirilmek durumunda değildir. Tüm kimlikler geçişken, değişken ve katmanlıdır, bu anlamda bütüncül ve sabit bir kimlik iddiası ile politika yapmak normleştirme siyasetinin bir parçası olmak anlamına gelmektedir. Dolayısıyla Queer kendini kadın, erkek kimliğine ve üçüncü bir cinsiyet olarak öne sürülen gay kimliğine yönelik radikal bir söylem olarak ortaya koymaktadır. Daha reformcu ve toplumla bütünleşme kanalları arayan Gey-Lezbiyen Hareketi ile karşılaştırıldığında Queer'i bu anlamda daha radikal bir söylem olarak okumak mümkündür.

Tüm bu söylenenlerin ışığında yine de belirtmekte yarar var ki genelde Yeni Sosyal Hareketleri özelde Eşcinsel Hareketi bir bütün olarak ele almak ve değerlendirmek mümkün değildir. Hareket Batı Avrupa, Kuzey Amerika'nın yanı sıra Latin ülkeleri, Avustralya, Japonya ve Türkiye'de toplumsal normlar, siyasal yapı ve düzenlemeler çerçevesinde çeşitlilikler ve farklılıklar gösterebilmektedir. Örneğin Batı'da Eşcinsel Hareketin genelde beyaz erkekler tarafından yürütülen bir mücadele olması siyah bireylerin ya da lezbiyenlerin bu gruplar tarafından temsil edildiği iddiasını güçlendirmektedir. Ancak hareketin kendini ortaya koyuş biçimi ve cinsel baskı rejimine karşılık giriştiği özgürleşme mücadelesi hepsinde de ortaktır. Bir varlık biçimi, yaşam tarzı öznellik kurgusu olarak eşcinsellik ve eşcinsel yönelim var olan toplumsal ve siyasal normları sorgulayan ve dönüşüme zorlayan bir mücadele biçimini almaktadır.

3. Lezbiyen Hareket ve Feminizm: Birliktelik Nereye Kadar?

Dünyada Eşcinsel Hareketin kendini gösterebilmesi her ne kadar birebir örtüşmeyebilse de diğer toplumsal cinsiyet hareketleri ile mümkün olmuştur. Bunlar arasında elbette ki Feminist Hareketin önemli bir yeri bulunmaktadır. 1920'lerdeki Birinci Dalga Feminist Hareket içerisinde lezbiyen eşcinsel hareketi kendini belirgin bir şekilde ortaya koyamamıştır. Zaten Birinci Dalga Feminist Hareket sufraget olma özelliği ile ön plana çıkmış ve kendini kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesine odaklamıştı. 1960'larda yeniden ve daha başka bir düzlemde ortaya İkinci Dalga Feminist Hareket ise zaman zaman da olsa belirli radikal feminist gruplara yakın da olsa içerisinde Lezbiyen Hareketin nüvelerini barındırmıştı.[9] Cinsel kurtuluşun tüm kadınlara yönelik genelleyici ve tüm kadınların tek bir ünite olarak kurtuluşunu talep etme tavrı lezbiyenlerin de Feminist Hareketin içerisinde barınabilmesine ve yer alabilmesine olanak sağlamıştı. 1990'lara gelindiğinde ise Üçüncü Dalga Feminist Hareketin farklılığa vurgu yapmasına rağmen ayrışmayı engelleyememesi ve farklı konuları ve gündemleri olan bir çok küçük kadın hareketçiklerini beslemesi, Lezbiyen Hareketin de sivrilmesine ve sesini diğer kadın kuruluşları arasında daha çarpıcı duyurabilmesine sebep oldu. Üçüncü Dalga Feminist Hareket içerisinde Lezbiyen Hareketin sivrilebilmesi ve kendi özerklik alanını oluşturabilmesi dolayısıyla iki hareket arasında

bazen uzlaşmalar bazen de ayrışmalar ortaya çıkmıştır.

Feminist Hareket ile Lezbiyen/Eşcinsel hareketin uzlaştığı noktalar ve ayrıştığı noktalar şu şekilde sıralanabilir:

1) Hem feminist hareket hem de lezbiyen hareket kadını bir özne kurgusu olarak ele almaktadır. İkisi de kadının ezilmişliği, ikinci sınıf görülmesi, şiddete uğraması gibi konularda duyarlılık göstermektedir. Genel görüntü itibarıyla Feminist Hareket mücadele zeminini ataerkilliğe karşı mücadele olarak koymuştur. Buna karşılık lezbiyen kadın hareketi ise cinselliğin yaşanış formlarını ve zorunlu/baskılayıcı Heteroseksizmi daha sık ve yoğunlukla hedef almaktadır. Diğer bir ifadeyle Lezbiyen Hareket heteroseksizmi ataerkilliğin bir uzantısı olarak görmekte ve mücadele çizgisini buna oturtmaktadır.

Hem Feminist Hareket hem de Lezbiyen Hareket toplumsal cinsiyetin kişilerde ve toplumda yarattığı egemenlik ilişkilerinin günlük hayattaki izdüşümlerini sergileme çabasıdır. Bununla birlikte toplumsal cinsiyetin baskılayıcı ve tekleştirici örüntüsünün diğer eşcinsel gruplarca da (homoseksüeller, travestiler, transeksüeller gibi) benzer sorunlara yol açmış olması Feminist Hareketin değil Lezbiyen Hareketin daha çok ajandasını oluşturmuştur. Feminist Hareket ataerkilliğin eşcinsellikte de (özellikle erkek eşcinselliği) barınabildiğini ve bazen de üretilebildiğine işaret etmiştir. Lezbiyen hareket ise heteroseksizm konusunda diğer eşcinseller gruplar ile Feminist Harekete kıyasla daha kolay ittifaklar yapabilmektedir. Zaten

kimi ülkelerde lezbiyen grupların kendilerini gey gruplardan ayrıştırması ve aynı mücadele içerisinde görmemesi (örneğin Almanya), buna mukabil başka ülkelerde ise birlikte mücadele zeminlerinin aranması ve hatta ortak kuruluşlar oluşturmaları (Kanada ve Avustralya), ataerkillik ve heteroseksizm arasında kurulan bazen örtüşme bazen de ayrışma görüntülü ilişkisel dinamikten kaynaklanmıştır.

2) Birinci nokta ile çok paralel birlikte gelişen diğer bir nokta homofobi konusudur. Feminist Hareket homofobiyi kendisine çok mesele yapmamış ve homofobi ne feminist literatürde ne de feminist politikada üzerine faaliyet geliştirilen bir alan oluşturmamıştır. Buna mukabil Lezbiyen Hareket homofobiyi toplumun heteroseksüel olmayan kesimlerini baskılama aracı olarak görmüştür. Dolayısıyla, Feminist Hareketin ekonomi, çalışma hayatı, eğitim ve şiddet konularında donanımlı olduğu kadar Lezbiyen Hareketin de homofobi konusunda donanımlı olduğunu söylenebilir. Fakat burada belirtilmesi gereken bir husus da Lezbiyen Hareketin Feminist Harekete yönelttiği homofobik nüveler içerebildiği eleştirisidir. Feminist hareketin homofobi konusunu çok işlememiş olmasının ötesinde homofobiyi kendi içerisinde barındırdığı, ürettiği ve hatta çok eleştirmesine rağmen ataerkilliğin yeniden üretilmesine hizmet ettiği eleştirisi sıklıkla lezbiyen eylemcilerce dile getirilmektedir.

4. Yeni Sosyal Hareketler Çerçevesinde Türkiye Gey-Lezbiyen

Hareketi ve Özel/Yerel Karakteristikleri

Her ne kadar Türkiye Eşcinsel Hareketi yerel dinamikleri içerisinde barındırsa da genel olarak Batı'daki eşcinsel hareketlerle en azından düşünsel düzlemde benzeşmektedir. Diğer bir ifadeyle Türkiye Eşcinsel Hareketi genelde küresel Yeni Sosyal Hareketlerden özelde de küresel eşcinsel hareketten bağımsız düşünülemez bir tablo sergilemektedir. Diğer Yeni Sosyal Hareketler gibi Türkiye'deki eşcinsel hareket de farklılığa vurgu yapan bir kimlik politikası yapmakta, eşcinsellerin de din, etnisite ve sınıf kategorileri gibi farklı katmanlarının olduğunu sıklıkla dile getirmektedir. Fakat Eşcinsel Hareketin kendine özgün politikaları ve oluşturduğu söylem içerisinde bu farklılık kategorilerine ek olarak cinsel edimde aktif/pasif olma, travestilerin ve transeksüellerin de varlığı gibi konular da farklılık temaları içerisinde işlenmiştir. Zaten Türkiye'de çıkan eşcinsel dergilerinin çeşitliliğine bakılacak olursa bu farklılık şemsiyesi gözlemlenebilir. Dolayısıyla Türkiye Eşcinsel Hareketi, Batı'daki Eşcinsel Hareketin tarihsel geçmişinin aksine sıfır noktasından başlamamış ve küresel hareketin geçirdiği evrimleri geçirmeden fakat bu evrimlerin getirdiği sonuçları kendi hanesine tecrübe olarak yazmıştır. Bu açıdan Türkiye Eşcinsel Hareketin kendi yerelliğini oluşturduğu iddia edilebilir.

Türkiye Eşcinsel Hareketin küresel eşcinsel hareketlerden bir diğer farkı ise Feminist Hareket içerisinden çıkmamış olmasıdır. Örneğin Batı'daki Feminist Hareket zamanla

kendi içerisinde bir Lezbiyen Hareket çıkarmış olmasına rağmen benzer bir durum Türkiye için söz konusu olmamıştır. Her ne kadar Lezbiyen Hareket veya genel olarak Eşcinsel Hareket feminist literatürden beslenmişse de hareketin kadrolarına bakılacak olursa Türkiye Feminist Hareketin kadrolarının daha sonra Lezbiyen veya Eşcinsel Hareket kadrolarına devşirilmediği görülmektedir.

Küresel Eşcinsel Hareket ile Türkiye Eşcinsel Hareket arasındaki farklardan bir diğeri ise yukarıda bahsedilen küresel Eşcinsel Hareketin geçirdiği evrimleri Türkiye Eşcinsel Hareketi kendisi yaşamadan bir tecrübe olarak almış olması ile bağlantılı olan gettolaşma konusudur. Küresel ve özellikle Batı kökenli Eşcinsel Hareketler bir noktada bir alt kültür yaratma ve kapalı bir çevre oluşturma eğilimi göstermiştir. Buna mukabil Türkiye Eşcinsel Hareketi ise böyle bir gettolaşmayı tehlike olarak görmüş ve Batı'nın yaşadığı bu süreci geçirmemeye özen göstermiştir. Dolayısıyla diğer sivil toplum kuruluşları ile sıklıkla işbirliğine gitmiş, aralarına heteroseksüelleri almış ve film, müzik, edebiyat gibi kültürel ve sanatsal konular ile herkese hitap etme ve diğer kişiler ile ortak bir zeminde buluşma çabasına girmiştir. Ayrıca diğer toplumsal hareketlerle eylem birliğine girmiş savaş karşıtı eylemler, 1 Mayıs yürüyüşleri, genel forumlar gibi kitle gösterilerinde eşcinsel kimlikleriyle var olmaya ve görünürlük kazanmaya çalışmıştır.

Türkiye Eşcinsel Hareketin yerel özellikleri Türkiye'nin özgül/yerel koşullarından bağımsız

değildir. Çoğunluğun Müslüman olduğu Türkiye'de her ne kadar Laiklik prensip ve bir ideoloji olarak Cumhuriyet'in temellerinden birini oluştursa da kimliğin önemli bir parçası olduğu iddia edilebilir. Dolayısıyla Türkiye Eşcinsel Hareketi İslam ve İslamın eşcinselliğe bakış açısını politika geliştirirken veya harekete yön verirken hesaba katmak durumunda kalmıştır.

Türkiye'deki yasaların tüm vatandaşları tek ve eşit tutması ve toplumun çeşitli kesimlerine yönelik özellikle kimlik temelinde herhangi bir farklılık gözetmemesi Türkiye Eşcinsel Hareketinin yerel sorunsallarından biri olmuştur. Yasaların eşcinsellere yönelik ayırıcı maddeler içermemesi Cumhuriyetçi ekol diyebileceğimiz yasaların eşit olması ve herkesi kapsamaması gerektiği geleneğinin bir uzantısıdır. Buna mukabil toplumdaki farklı kimliklerin yok sayılması ve eşitliğin içinde aynılığın varsayımının bulunmasına da yol açmaktadır. Eşcinsellikle ilgili Türkiye'deki yasalarda herhangi bir ayırıcı maddenin bulunmaması eşcinselliğin görülmemesinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla Türkiye Eşcinsel Hareketi yasal zemindeki mücadeleyi hareketin odağına almasa da yasalardaki ayırıcı maddelerin kaldırılması konusunda kamusal alanda gündem yaratacak bir aktiviteye girecek zemini bulamamıştır. Yasalar konusundaki sınırlı aktivitelerinin en belirgin olanı ise ancak yasalarda eşcinselliğin görünür ve eşcinselliğe özgü talepleri kapsayacak bir hale getirilmesi çerçevesinde şekillenmiştir.

Bir önceki bölümde genel özelliklerini sunduğumuz eşcinsel hareketler ve bu hareketlerin üzerinde durduğu söylemlere bakıldığında Kaos GL'nin yürüttüğü mücadele tarzının gey kimliğine vurgu yapan ve bu kimlik üzerinden katılımcı bir tutum izleyen bir hareket olduğu söylenebilir. Batı'da Queer olarak kendilerini adlandıran ve postmodern bir söylemle donanmış mücadele tarzını benimseyen Eşcinsel Hareketle benzerliklerinin fazla olmadığı gözlemlenmektedir. Türkiye'deki Eşcinsel Hareketin özelde Kaos GL'nin tıbbi bir terim olarak kullanılan homoseksüel kavramını reddedişi ve Batı'daki kullanım biçimi 'gay' olan kelimeyi Türkçe 'gey' kelimesine dönüştürmeleri iki noktaya işaret etmektedir. Birincisi, her ne kadar Batı'daki örnekleri ile benzerlik gösterse de Kaos GL öncelikle yerel bir harekettir. Yerel ve öznel koşulları içerisinde siyasal açılım yolları ve dönüşüm potansiyeli aramaktadır. İkincisi, yine Batı'daki liberal örneklerinden ayrı olarak 'gey'lik siyasal bir kimliğe gönderme yapmaktadır. Bu kimlik, salt cinsel özgürleşmeyi özel bir amaç olarak edinip diğer toplumsal dönüşümleri ve talepleri dışlayan bir yapıda görünmemektedir. Daha ziyade, hareket savaş karşıtlığı, insan hakları gibi toplumsal duyarlılığı yüksek konularda da tavır ve katılımıyla kendini ifade etme amaçlıdır.

5. Nasıl Bir Politika? Gey- Lezbiyen Hareketinin Türk Siyasalını Dönüştürme Potansiyeli

Yukarıda çerçevesini çizdiğimiz Yeni Sosyal Hareketlerin genel özellikleri ve tarihsel gelişimleri göz

önüne alınarak liberal söylemin kurguladığı kimliği, cinsiyeti ve değerleri sabit erkek özne ve ona tanınan haklara sahip olma talebi ile siyasalın alanını ve eşitlik kapsamını genişletmektedir. Bununla birlikte, siyasalın dönüşümüne dair radikal bir tanımlama potansiyelinden de uzaktır. Yasal düzenlemeler içerisinde açık bir ayrımcılık olmadığı sürece halihazırda bireylerin eşit olduğu iddiasında bulunulabilir. Ancak bu iddia kurumsal, toplumsal pratiklere geçişi, burada algılanışı ve uygulanışı ile sorgulanmalıdır. Öte yandan eşitlik söyleminin toplumlarda tek-tip, tek-kimlik, tek-din, tek-değer sistemine yol açtığı ve demokratik bir yapıya kavuşmadığı görülmektedir. Bu bağlamda söylemsel ya da yasal çerçeveler düzeyinde değil gerçek anlamda eşitsizliğin ortadan kaldırılmasını ve bireylerin özgürlüğünü sağlama amacıyla mücadele yürütecek sosyal hareketlere ihtiyaç duyulmaktadır.

Diğer taraftan sürekli farklı kimliklere, farklılığa yapılan bir vurguyla nasıl bir toplumsal uzlaşma sağlanacağı ve hak ve taleplerin nasıl dile getirilmesi gerektiği sorusu da gündeme gelmektedir. Burada sorulması gereken kimlik/farklılık ekseninde sürdürülen mücadelelerin toplumsal uzlaşmaya ne denli açık olduklarıdır. Amaçları itibarı ile düşünüldüğünde normatif sistemlerin tarihsel kurgular olduklarını gösterdikleri için önemli olan kimlik/farklılık politikaları dönüşüm ve değişimin bir toplumsal ve siyasal yapıyı tehdit edici değil geliştirici dinamikler olduğunu göstermek amacı taşımaktadırlar. Bu

anlamda toplumsal bütünlük ve uzlaşmayı sağlayanın eşitlik/aynılık değil farklılık ve bu farklılıkların bir arada yaşayıp gelişebilme yetisi olduğu söylenebilir. Bireyin öznelliğinin ve kimliğinin sabit, durağan ve değişmez olduğu düşüncesi ile bireyin değişen, dönüşen ve oluşan bir kimliği olduğu düşüncesi birbirinden farklıdır. İlkinde özgürlük ve haklar sabit ve sınır koyucu-diğer kimliklerle, diğer bireylerle ve onların hakları ve özgürlükleri ile sınırlı iken, ikincisi bireyin oluşumuna ve dönüşümüne izin veren ve bunu sağlama amaçlı haklar aramaktadır. Bu anlamda, Türkiye Gey-Lezbiyen Hareketinin gelecekteki politik faaliyetleri, bu şekillendirme esasında değerlendirilebilir.

Yukarıda değinilen bilgiler ışığında denilebilir ki "cinsiyet politikası" ile "radikal cinsellik politikası" birbirinden farklıdır. Yerel özellikleri ve ortaya çıkış koşulları düşünüldüğünde Türkiye Gey-Lezbiyen Hareketinin yukarıda belirtilen özgünlükleri ile hem avantajlara hem de dezavantajlara sahiptir. Batı'daki örneklerinden farklı ve onların deneyimlerinden ders almış olan Türkiye Gey-Lezbiyen Hareketi söylemi ve kendini ortaya koyuş biçimi ile salt bir cinsel kurtuluşu değil bir cinsel kimlik özgürlüğü arayışı içinde olduğunu göstermektedir. Bu nedenle hareket yalnızca eşcinsel kimliklere değil, heteroseksüel kimliğe de özgürlüğü vaat etmektedir; kapsamı geniş, uzlaşmaya ve katılıma açıktır. Öte yandan, toplumsal koşullar, siyasal, kurumsal, yasal düzenlemeler ve toplumsal-kültürel yapı göz önüne alındığında hareketin dezavantajlı olduğu

söylenbilir. Kendine misyon edindiği özgürlük arayışı bu yapılardan gelecek sınırlandırılmalarla Batı'daki örneklerinden daha fazla karşı karşıya gelecektir.

Yine Türkiye'nin öznel koşulları nedeniyle nicelik olarak az sayıda eylemciye sahip Gey-Lezbiyen Hareket tabanını genişletmek zorundadır. Katılımcılarının gey-lezbiyen kimliğe sahip olma zorunluluğu içinde olmadıkları hareketin amaç ve söylemlerine bakıldığında açıktır. Bu nedenle, öncelikle cinsel kimlik politikası yürüten ulusal ve uluslararası gruplarla iletişim ve koalisyonla girmesi gerekmektedir. Ortak duyarlılık ve amaçların geliştirildiği tüm gruplar ve sivil toplum kuruluşları hareketin iletişim ve etkileşim alanında yer almalıdır.

Avrupa Birliği'ne girme mücahedelesi veren Türkiye için üyelik sürecinde eşcinsel grupların ve Eşcinsel Hareketin elde edebilecekleri

Kaynakça:

[1] Barker, C. ve G. Dale, "Protest Waves in Western Europe: A Critique of 'New Social Movement' Theory", *Critical Sociology*, 1998, Vol.24, Issue 1/2.

[2] Phillips, A. "Dealing with Difference: a Politics of Ideas, or a Politics of Presence?" Benhabib, S. ed. "Democracy and Difference: Contesting the Boundaries of the Political" içinde, 1996, Princeton University Press: Princeton

[3] Beerman, M. Framing, Rhetoric and Group Identity in the Gay and Lesbian Movement

[4] Seidman, S. "From Identity Politics to Queer Politics: Shifts in Normative Homosexuality and the Meaning of Citizenship", *Citizenship Studies*, Vol.5, No.3, 2001

[5] <http://users.bigpond.net.au/gbaird-SONGRISE/rsm/Pridesymbols.htm>

[6] Beerman, M., Framing, Rhetoric and Group Identity in the Gay and Lesbian Movement

[7] Adam, Barry D. "The Rise of a Gay and Lesbian Movement" 1995. New York: Twayne Publishers

kazanımlar bu yazının kapsamı dışındadır. Ancak söylenbilir ki Türkiye Eşcinsel Hareketin hakların kazanımı aşamasında karşılaşılabileceği sorun ve sınırlamalara karşı Avrupa Birliği gibi kurum ve kuruluşlardan destek alması gerekmektedir. Yerel politikalarda ve yasal düzenlemelerde ortaya çıkan mağduriyetlerin giderilmesinde uluslararası grup ve kuruluşların koruma kapsamına ve hatta yaptırımcı gücüne başvurulmak zorunluluğu vardır.

Bundan daha önemlisi, Gey-Lezbiyen Hareketinin bir tür dile geliş, bir varoluş çabası olduğunu ve talebinin salt cinsel özgürlük değil aynı zamanda bireysel özgürlük olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Toplumsal uzlaşma ve dönüşüm arayışında daha demokratik ve özgürlükleri sağlayan bir sistem kurgulanması için iletişim ve etkileşimin sağlanması önemlidir.

[8] Slagle, R. Anthony, "In Defense of Queer Nation: From Identity Politics to a Politics of Difference", *Western Journal of Communication*, Spring95, Vol. 59, Issue 2.

[9] Mitchell J., Ann Oakley (eds.), 1986, *What is Feminism?*, Oxford: Blackwell Publishers

Türk Yazılı Basınında Lezbiyenliğin Sunumu

Zeynep AKSOY

Gazeteci, Radikal Gazetesi

Merhaba. Duyduğuma göre basın burada yeterince ilginç görüntü olmadığını düşünmüş. Her halde gey-lezbiyen sempozyumu deyince akıllarına orijinal, sansasyonel bir şeyler geldi. Burada basın yok, galiba ben bunları boşuna söyledim. İlk oturumda küçük bir tartışma yaşandı ve onun üzerine hemen atıldılar ve gittiler galiba. Neyse konumuz bu değil.

Ben bu sunum için, çalıştığım gazetenin arşivine araştırma yapmaya indiğimde ve lezbiyenlikle ilgili arşiv dosyalarını talep ettiğimde bana şu dosyayı verdiler: Cinsel Sorun-Lezbiyenlik-Genel(!) Buradan da bizim gazetemizin lezbiyenliğe nasıl baktığı çok açık bir şekilde görülüyor. Şimdi ben sizinle bazı haberleri paylaşmak istiyorum. Öncelikle tarih sırasına göre seçtim. 1996'ya kadar geri gittim. Sonra da bu haberleri yerli ve yabancı kaynaklı olarak ikiye ayırdım. Aralarındaki farkları birazcık inceledim. Öncelikle, benim en büyük derdim, hepinizin olduğu gibi yazılı basında bütün eşcinsellerin ve özellikle lezbiyenlerin sunumunda kullanılan tutucu ve erkek egemen dil. Bu haberleri 1996-2003 yılları arasından gelişi güzel seçtim. Yabancı ve yerli

kaynaklar arasındaki en önemli fark, yabancı kaynaklı haberlerde hep lezbiyenlerin görünürlükleri ile ilgili konuların işlenmesi.

Ekim 97'ye ait bir Hürriyet haberi: İngiliz lezbiyen çiftin zaferi. Çalıştığı demiryolu şirketini, çalışanların eşlerine tanıdığı imtiyazları kadın arkadaşına tanımadığı için AİHM'ye veren Lisa Brent ilk raundu kazandı. Bu bir zafer olarak sunuluyor.

Eylül 97'ye ait yine yabancı kaynaklı bir haber: Lezbiyen politikacı halinden memnun. İngiltere İşçi Partisi milletvekili ve çevre bakan yardımcısı Angela Eagle lezbiyen olduğunu açıkladı. Cinsel kimliğini açıklayan, İngiltere'nin en yüksek dereceli politikacısı olan Eagle, The Independent gazetesindeki röportajında bir kadınla uzun süredir devam eden mutlu bir ilişkisi olduğunu kaydederken, İşçi Partisi'nden büyük destek gördü.

98, Sabah Gazetesi'nin haberi: Kongreye lezbiyen aday. ABD'de cinsel tercihini gizlemeyen bir kadının 1999'daki seçimlerde kongreye girmesi bekleniyor.

Ocak 99, Radikal haberi: Lezbiyenlere nikah. Barnett ve Charlton çifti altmışında evlendi. On beş sene beraber yaşadıkten sonra evlenme-

ye karar vermişler. Beş yüz kişinin önünde, birbirlerini hayatlarının sonuna kadar seveceklerini göz yaşları ile ilan etmişler.

98 haberi: Aykırı kadınların gemisi geldi. N'oluyor abi? Uzaylı muamelesi. Özgürce tatil. Spotu falan, genel olarak bakıldığında objektif verilmiş diyebiliriz.

2000 yılı, Yeni Bin Yıl haberi: Alman Sosyal Demokrat Partisi genel sekreterinin kızı bir kadınla evleniyor. "Babam siyasi kariyeri uğruna lezbiyenliğimi gizlememi hiç istemedi"

Şimdi de yerel kaynaklı haberlere bakalım.

4 Eylül 1992 Hürriyet: Lezbiyen. Dertli kocanın, karısını kaçırmakla suçladığı Berrin Cıvgın "Yüzüme bakın, bende lezbiyenlik var mı" dedi.

Sık sık kurtuluyor. Kayınbiraderini kurşunlayan eski genelev patronu İhsan Şimdivar'ın, "Karımla sevişiyordu" dediği işkadını Berrin Cıvgın, "Ayşen'le sık sık buluşuyorduk, bazen ben onlarda bazen de o bizde gece yatısına kalıyordu. Lezbiyen olsam kocası izin verir miydi?" diye konuştu.

Başka gazeteden: Birlikte Tatil. "Üç yıl önce Ayşen'e otomobil sattım. Bir süre direksiyon dersi verdim. O genç ve çok güzel bir kadın. Birlikte Marmaris'e ve Antalya'ya tatile gittik. Ayşen'le aramızda seks ilişkisi yoktu" diyen Berrin Cıvgın'ın Bağlarbaşı'ndaki triko atölyesinde yedi genç kız çalışıyor (!)

Başka gazeteden: Konfeksiyon atölyesi sahibi 27 yaşındaki Berrin Cıvgın, "Ayşen'le çok yakın arkadaşlık" diyor. İş kadını Berrin

Cıvgın, lezbiyenlik iddiasını büyücü ve falcıların çıkardığını söylüyor. Altında da 'Lezbiyenlik nedir?' diye Midilli adasından bahseden küçük bir kutu var.

Bu da aynı haberin başka bir gazetede çıkan versiyonu: "Geçen yıl İhsan Bey, Ayşen'i benimle Antalya'ya gönderdi. Sık sık onların evinde kalırdım, Ayşen'le aramızda seks ilişkisi yoktu, böyle şeyler sosyete de olur, ben namuslu bir işkadamıyım.

95 Hürriyet: Lezbiyen ilânla arkadaş arıyor. 'Sevgili' rumuzlu 25 yaşındaki bir lezbiyen, bir gazetenin 'seni arıyorum' köşesine gönderdiği bir ilânda bayan arkadaşlarla tanışmak istediğini duyurdu. 'Lezzo' başlıklı duyuruda sözlerini 'son derece istekli biriyim' sözleriyle tamamladı.

Ünlüler söz konusu olunca iş daha da karışıyor tabi. Haziran 96'da Cansu Akbel ve Meltem Cumbul hakkında lezbiyen logosu çıkmış. Bu da iki ünlüyü şok etmiş, Tempo'ya konuşmuşlar: "Televizyonların iki ünlüsü haklarında çıkan lezbiyen dedikodusuna ateş püskürüp 'savunmaya bile değmez' dediler.

Türkiye'de lezbiyenler sadece bir suç işlendiğinde veya ortada bir trajediyle birlikte sunulur. Lezbiyen cinayetleri yok denildi ama bende haber var.

Amerikalı bir arkadaşım bana şöyle bir şey derdi: "Nerede bir lezbiyen varsa orada drama ya da travma vardır." Bizde lezbiyenler suçla birlikte anılıyorlar. Çünkü suç işlemeyen birbirlerini, sevgililerini, kocalarını tehdit edip bıçaklamadan, birbirlerini kaçırmadan yaşa-

yan lezbiyenlerin öyküleri basın için yeterli derece sansasyonel olmuyor. Batı'daki durumdan farkımız, bu haber kaynaklarının direkt olarak kendilerin yadsımları. Bizde de ortada lezbiyenim diye dolaşan milletvekilleri, sanatçılar, sporcular olsaydı bunlar da haber olurdu ama öyle bir şey yok. Dolayısıyla suça meyil bağlamında ve inkar bağlamında gündemde yerini buluyor. Ben basının tümünden homofobik olduğunu düşünmüyorum. Sadece yeterince cahil olduğunu düşünüyorum; özellikle eşcinsellik konusunda. Mesela orada 'erkek karakterli kız' derken gazetecinin, bunu

bilinçli olarak, bir kötülük olsun diye yaptığını da düşünmüyorum ama bilmiyorlar. Eşcinsel, lezbiyen, heteroseksizm nedir bilmiyorlar. Bilmek gibi bir dertleri de yok herhalde. Dolayısıyla bu dilden kurtulmaları için ilk önce, verdikleri haberleri bilgiyle birleştirerek sunabilmeleri için bu konuda bir eğitim almaları gerekiyor. Tabi bununla kim uğraşır onu da bilmiyorum. Sonuç olarak oldukça iki yüzlü bir ülkede yaşadığımızı düşünüyorum ve basını da bunu yansıtıyor, bundan nasıl kurtulacağımızı da bilmiyorum. Teşekkür ederim.

Eşcinsellik ve Eşcinsellere İlişkin Tutumlar: Önyargı ve Ayrımcılık

Doç. Dr. Nuray Sakallı-Uğurlu Psikolog Ozanser Uğurlu
ODTÜ- Psikoloji Bölümü

&

ÖZET

Eşcinsellik ve eşcinsellere ilişkin tutumlar konusu yurt dışında oldukça yoğun bir şekilde çalışılırken, Türkiye'de bu konudaki araştırmalara çok az rastlanmaktadır. Yurt dışı çalışmaları incelendiğinde eşcinsellik konusunda farklı sosyal ve psikolojik boyutların ele alındığı görülmektedir. Sosyal Psikoloji alanında çalışan araştırmacılarında eşcinsellere ilişkin tutumlar ve bu tutumlarla sosyal psikolojik ve demografik değişkenler arasındaki ilişkiyi incelediği görülmektedir. Bu çalışmanın ilk bölümünde yurt dışında yapılmış olan eşcinsellere ilişkin tutumlar ve bu tutumları etkilediği belirtilen sosyal psikolojik ve demografik değişkenler ele alınacak; ikinci bölümünde ise Türki-

ye'de eşcinseller ile ilgili konularda yapılan görgül çalışmalar incelenecektir. İkinci bölümde özellikle eşcinsellere ilişkin tutumlar ve önyargı konusunda Sakallı ve Uğurlu tarafından yapılmış ve yurt dışındaki bilimsel dergilerde yayınlanmış olan araştırmalar sunulacaktır. Bu araştırmalar kısaca şu konuları içermektedir: 1)- Eşcinsellerle sosyal ilişkide bulunmanın heteroseksüel üniversite öğrencilerinin eşcinselliğe ilişkin tutumlarına etkisi (Sakallı ve Uğurlu, 2001); 2)- Eşcinselliğe ilişkin tutumlar ile cinsiyetçilik arasındaki ilişki (Sakallı, 2002a); 3)- Kız ve erkek üniversite öğrencilerinin geylere ilişkin kalıpyargıları (Sakallı, 2002b); 4)- Sosyal psikologlar tarafından öne sürülmüş olan Önyargı'nın Yükleme-Değer Kuramı'

nin eşcinsellere ilişkin tutumlar konusuna uygulanması (Sakallı, 2002c); ve 5)- Sosyal iletişimde bulunma sonucunda eşcinsellere ilişkin tutumların değişimi (Sakallı ve Uğurlu, 2002).

Eşcinsellik ve Eşcinsellere İlişkin Tutumlar: Önyargı ve Ayrımcılık

Eşcinselliğe ve eşcinsellere ilişkin tutumlar yurt dışında çok sayıda araştırmaya konu olmasına rağmen; Türkiye'de bu konularda yapılan çalışmalara çok az rastlanır. Yurt dışında yapılan çalışmaları genel olarak incelediğimizde ele aldıkları konulara göre araştırmaları farklı başlıklar altında toplayabiliriz: a)- eşcinselliğe nelerin neden olduğunu araştıran çalışmalar (Lock ve Kleis, 1995; Vreeland, Gallagher III ve McFalls, 1995), b)- eşcinsel bireylere ilişkin tutumlar ve bu tutumlarla sosyal psikolojik ve demografik değişkenler arasındaki ilişkileri ele alan çalışmalar (örn., Adams, Wright ve Lohr, 1996; Anderssen, 2002; Herek, 1984, 1988; Herek ve Glunt, 1993), c)- eşcinsellere ilişkin tutumların değişmesi konularına odaklanan çalışmalar (Anderssen, 2002; Oldham ve Kasser, 1999), d)- eşcinsellere ilişkin tutumların ölçülmesi amacı ile ölçeklerin geliştirildiği çalışmalar (Hansen, 1982; Hudson ve Ricketts, 1980; Larsen, Reed ve Hoffman, 1980), e)- eşcinsellerin nasıl algılandıklarını ve kalıpyargıları ele alan çalışmalar ve f)- eşcinsellere karşı önyargı ve ayrımcılığa açıklamalar getirmeye çalışan araştırmalar (Handdock, Zanna ve Esses, 1993).

Bu makalenin ilk bölümünde yurt dışında yapılmış araştırmalar-

da ele alınan eşcinsellere ilişkin tutumlar ve bu tutumları etkilediği belirtilen sosyal psikolojik ve demografik değişkenler incelenecektir. İkinci bölümde ise; eşcinsellere ilişkin tutumlar ve bu tutumlarla ilişkili olan sosyal psikolojik değişkenler konusunda Türkiye'de yapılan görgül çalışmalar incelenecektir.

1. Eşcinsellere İlişkin Tutumlar Konusunda Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar

Gruplar arasında yaşanan süreçler olarak; kalıpyargılar, önyargı, ayrımcılık ve azınlık etkileri gibi konular sosyal psikolojinin üzerinde yoğun olarak çalıştığı araştırma konularıdır. Eşcinsellerin içinde yaşadıkları toplumlarda karşılaştıkları ayrımcılık, önyargılar ve kalıpyargılar özellikle eşcinsellerin, cinsel kimliklerini gizlemeden yaşamayı tercih ettikleri günümüzde; ortaya çıkış aşamaları ve gösterdikleri gelişim açısından sosyal psikologların takip etmesi gereken bir aşamaya gelmiştir. Tüm dünyada eşcinsellere karşı yaygın olarak gözlenen ayrımcılık sonuçlarıyla gün geçtikçe toplumsal açıdan daha çok ön plana çıkan bir hal almaktadır. Eşcinsellerin birçok toplumda "hasta," "ahlaksız," "tehlikeli," ve "günahkâr" olarak algılandıkları; ve düşük konumda, istenmeyen ve dışlanan gruplar oldukları yapılan araştırmaların sonuçlarında açıkça görülmektedir.

Önceleri psikopatolojik bir rahatsızlık olarak ele alınan eşcinsellik, daha sonraları Amerikan Psikiyatri Derneği'ne ait akıl hastalıkları el kitabından çıkarılmıştır ve zaman içerisinde eşcinsellere ilişkin tutumlar olumluya doğru ilerleme göster-

seler de eşcinseller hakkındaki yanlış inançlar ve kalıpyargılar halen varlıklarını sürdürmektedir. Birçok insan eşcinselliği kabul edilir erkek ve kadın davranışlarına tehdit olarak algılamaktadır. Eşcinsellerin varlığı veya etrafta olması bazı insanların rahatsız etmekte ve korkutmaktadır (Morin ve Garfinkle, 1978). Eşcinsellere ilişkin olumsuz kalıpyargılar ve tutumlar korku, nefret, sözel ve fiziksel şiddet ve tehditler olarak sosyal, ekonomik ve psikolojik yaşamda ayrımcı davranışlara dönüşmektedir. Bu ayrımcı davranışlar nedeniyle de eşcinsellerin büyük çoğunluğu cinsel tercihlerini ve benliklerini toplumdan saklayarak gizli bir şekilde yaşamak zorunda kalmaktadırlar (Herek, 1991, aktaran Whitley ve Kite, 1995). Eşcinsel olduklarını topluma açıklayabilen kişiler ise aile, arkadaş, iş çevresinde olumsuz bir şekilde algılanıp, yargılanmakta ve buna bağlantılı olarakta ümitsizlik, depresyon ve intihar eğilimi gibi bazı psikolojik sorunlar yaşamaktadırlar (Safren ve Heimberg, 1999).

Eşcinsellere karşı önyargı ve tutum konuları 1970'li yıllarda araştırmacılar tarafından yoğunlukla ele alınmaya başlanmıştır. İlk çalışmalar akıl sağlığı uzmanlarının, hukuk öğrencilerinin ve polis memurlarının eşcinsellere ilişkin tutumları üzerinedir. Ayrıca; orduda, akademik ortamda ve medya haberlerinde eşcinsellere karşı tepkiler incelenmiştir (Bkz., Herek, 1984). Yurt dışındaki çalışmaların çoğu geylere ve lezbiyenlere ilişkin olumsuz tutumların olduğunu göstermektedir (Herek, 1984; Lance, 1987). Araştırmacılar genel olarak bu olumsuz

tutumların sosyal psikolojik ve demografik değişkenlerle ilişkisini ele almışlardır. Bu değişkenler; cinsiyet farklılığı, geleneksel cinsiyet rolleri, cinsiyetçilik, eşcinsellerle sosyal tanışıklık, arkadaşlık, otoriter kişilik, yaş, din ve eğitimidir.

1.a. Cinsiyet Farklılığı, Cinsiyet rolleri ve Cinsiyetçilik

Cinsiyet farklılığı açısından birçok çalışmada erkeklerin kadınlara oranla eşcinselliğe, özellikle geylere ilişkin daha olumsuz tutumlar sergiledikleri bulunmuştur (Herek, 1988; Kite, 1984; Whitley, 1987; Whitley ve Kite, 1995). Bireylerin kendi cinsiyetlerinden olan eşcinsellere karşı daha olumsuz düşünce ve duygular besledikleri gözlenmiştir (Gentry, 1987; Milham, San Miguel, ve Kellogg, 1976; Lock ve Kleis, 1995; Whitley, 1987, 1990). Ancak, erkeklerin, kadınlara oranla kendi cinsiyetinden eşcinsellere (geylere) daha olumsuz tutumlara sahip oldukları bulunmuştur (Anderssen, 2002; Kite, 1984; Kite ve Whitley, 1996). Ayrıca, erkeklerin geylerle sosyal ilişki kurma olasılığı kadınların lezbiyenlerle sosyal ilişki kurma olasılığından daha az bulunmuştur (Whitley, 1990).

Erkeklerde daha fazla gözlenen bu olumsuz tutumların nedenleri konusunda farklı açıklamalar yapılmıştır. Erkeklerin kadınlara oranla kendi cinsiyetlerine uygun sosyal rollere uyma davranışları göstermesi konusunda daha fazla baskı hissettikleri ve bu nedenle de özellikle sosyal cinsiyet rollerinden sapan geylere karşı olumsuz tutumlar besledikleri öne sürülmüştür (Brown & Amoroso, 1975; Herek, 1986; Kite, 1984; Oliver ve Hyde,

1995). Erkekler erkeksi kalıpyargılara uymaya çalışırlar çünkü "light erkek" ya da "eşcinsel" olarak isimlendirilmek istemezler (Churchill, 1967; aktaran Dunbar, Brown ve Amoroso, 1973). Diğer bir deyişle, cinsiyet rollerini çiğneyip, farklı davranmak ve karşı cinsiyetin davranışlarını göstermek kadınlara oranla erkekler için daha ciddi bir problem olarak algılanır (Whitley ve Kite, 1995). Erkeklerin kendi cinsiyet rollerine yaptıkları yatırım daha yüksektir (Morin ve Garfinkle, 1978). Ayrıca, eşcinsel kelimesinin sadece "geyleri" hatırlatmasının; erkeklerin kadınlara oranla daha olumsuz tutumlar sergilemesine neden olabileceği de önerilmiştir (Black ve Stevenson, 1986).

Cinsiyetçilik ve cinsiyet rollerini aşırı benimsemenin eşcinsellere ilişkin tutumları olumsuz yönde etkilediği ileri sürülmüştür. Eşcinsellerin, toplumun geleneksel cinsiyet rolleriyle ilgili yapısını tehdit ettikleri algılanmaktadır. Cinsiyet rolleri hakkındaki kalıpyargıların ve tutumların eşcinsellere karşı önyargılarla ilintili olduğu ve geleneksel cinsiyet rollerini güçlü bir şekilde benimsemiş olan bireylerin eşcinsellere daha olumsuz tutumlarla yaklaştıkları bulunmuştur (MacDonal, Huggins, Young ve Swanson 1973; Newman, 1989; Whitley, 1987; Krulewitz ve Nash, 1980; Sakallı, 2002a; Stark, 1991).

Bunların dışında, Krulewitz & Nask (1980) eşcinsellerin heteroseksüellerden farklı görüldüğü için sevilmediklerini de öne sürmüşlerdir; çünkü "benzerlik" arkadaşlık ve sevgi doğururken "farklılık" tersi ilişkileri ortaya çıkarmaktadır.

Morin ve Garfinkle (1978) cinsiyet farklılıklarının eşcinselleri kendi cinsel kimliklerine tehdit olarak algılamayla ilgili olduğunu önermektedir. Eşcinsellere ilişkin tutumları ölçen ölçeklerde cinsel kimliğe tehditle ilgili ifadelerde cinsiyet farklılığının en fazla ortaya çıktığı görülmektedir. Eşcinselliğin cinsel kimliğe karşı tehdit olarak algılanması eşcinsellere ilişkin olumsuz tutumların oluşmasına neden olabilmektedir (Bell, Weinberg ve Hammersmith, 1981, aktaran Whitley, 1990). Buna benzer şekilde, Herek (1986) erkeklerin eşcinsellere ilişkin olumsuz tutumlarının kişinin kendi erkeksi özellikleri hakkındaki korkusuyla ilişkili olduğunu belirtmektedir. Erkeksi özelliklere uyma konusundaki baskının erkeklerde bu beklentileri yerine getirmeyecekleri konusunda anksiyete geliştirmelerine neden olduğu ve böylece kendi erkeksilikleri hakkında emin olmayanların eşcinsellere daha olumsuz baktıkları ileri sürülmüştür (Herek, 1986). Ancak, Basow ve Johnson (2000) erkeklerde eşcinsellere ilişkin olumsuz tutumların korku ve benlik saygısı ile yordanmadığını bulmuşlardır.

Eşcinselleri sevmeme ve onlardan korkma olarak ele alınan "Homofobi"nin kadınsılıktan korkma, erkeksilik ve cinsiyet rollerindeki katılıkla ilgili olduğu ve bunun çocukluktaki gelişim sırasında yaşanan bilişsel işlemlere dayalı olduğu ileri sürülmüştür (Lock ve Kleis, 1995). Kendilerini kadınsılık boyutunda düşük, bağımsızlık ve girişkenlik boyutunda yüksek olarak tanımlayan erkeklerin daha

homofobik olduğu gözlenmiştir (Kite, 1992).

1.b. Otoriter Kişilik

Eşcinsellere ilişkin tutumlarla ilişkili olan diğer bir psikolojik kavramda otoriter kişilik olarak ele alınmıştır. Altemeyer'in (1988, aktaran Whitley, 1999) ortaya attığı bu kavram a)- toplumun değerlerini, adetlerini ve geleneklerini kabul etmeyi ve bağlılığı (adetlere bağlılık), b)- otoritenin kurallarını ve hareketlerini kabul etme gönüllülüğünü ve boyun eğmeyi (otoriteye boyun eğme) ve c)- otoritenin onayladığı saldırgan tutum ve davranışları göstermeyi (otoriter saldırganlık) içermektedir. Yüksek otoriter kişiler dünyalarını dış-grup ve iç-grup olmak üzere organize etmektedirler. Dış-gruplar geleneksel değerlere bir tehdit olarak algılanmaktadır. Bu kişiler kendilerini diğerlerine göre daha ahlaklı ve iyi olarak görmektedirler. Dış-gruba karşı önyargılı duygu ve davranışları daha özgürce göstermektedirler (Altemeyer, 1988, aktaran Whitley, 1999). Otoriter olmanın önyargı, ayrımcılık ve dış-grup üyelerine karşı düşmanlık ile bağlantılı olduğu bulunmuştur. Yüksek otoriter kişiliğe sahip olan kişilerin geleneksel aile yapısına ve adetlere daha bağlı olması nedeniyle adetleri ve geleneksel değerleri tehdit eden eşcinsellere karşı daha olumsuz oldukları öne sürülmüştür (Herek, 1988; Larsen, Reed ve Hoffman, 1980; Haddock ve ark., 1993; Whitley, 1999).

1.c. Sosyal İlişki Kurma

Sosyal psikoloji alanında çalışan araştırmacıların üzerinde durdukları diğer bir değişken ise

Allport (1954) tarafından ortaya atılan sosyal ilişki hipotezidir. Allport'un sosyal ilişki hipotezine göre, farklı grupların üyeleri birbirlerini tanıdıkça ve iletişimde buldukça birbirlerini tanıma şansına sahip olacağı için gruplar arasındaki çatışmalar ve önyargılar azalabilir. Sosyal ilişkinin ve arkadaşlığın eşcinsel kişilere ilişkin tutumları olumluya dönüştürdüğü önerilmektedir (Whitley, 1990). Araştırmacılar eşcinsellerle olumlu sosyal ilişkilerde bulunan kişilerin ve bu olumlu ilişkilerin derecesinin artmasının eşcinsellere ilişkin tutumları olumluya doğru kaydırabileceğini ileri sürmektedirler (Anderssen, 2002; Hansen, 1982; Herek ve Glunt, 1993; Lance, 1987).

1.d. Diğer Değişkenler

Yaş değişkeni açısından bakıldığında olumsuz olsa da gençlerin yaşlılara oranla eşcinsellik konusuna daha ılımlı yaklaşabildikleri bulunmuştur (Anderssen, 2002).

Herek (1984) eğitim düzeyindeki artışın eşcinsellere ilişkin tutumları daha olumlu hale getirdiğini önermiştir.

Dini kişilerin eşcinsellik konusuna ve eşcinsellere daha olumsuz baktığı ileri sürülmüştür. Tanrı'nın kurallarını çiğneyen ve Tanrı'nın verdiği cinsiyete uygun davranmayan kişiler olarak algılanan eşcinseller olumsuz kalıpyargılarla değerlendirilmektedir (Herek, 1988; Larsen ve ark., 1980).

Cinsellik konusunda çekingen olan ve eşcinsellik hakkında suçluluk ve olumsuzluk hisseden kişilerin eşcinsellere karşı daha olumsuz oldukları ileri sürülmüştür (Dunbar,

Brown ve Vuorinen, 1973, Bkz., Herek, 1984).

Eşcinselliğin bulaşıcı olduğu korkusunun eşcinsellere ilişkin olumsuz tutumları arttırabileceği ileri sürülmüştür (Allgeier ve Allgeier, 1988, aktaran Whitley, 1990).

Eşcinsellere ilişkin olumsuz tutumlara sahip kişiler, diğer azınlıklara ve avantajsız konumdaki gruplara da olumsuz tutumlar gösterdiği görülmüştür. Zencilere ve kadınlara ilişkin tutumlar ile eşcinsellere ilişkin tutumlar arasında pozitif bir korelasyon vardır (Ficarrotto, 1990; Hensley ve Pincus, 1978).

1.e. Eşcinsellere İlişkin Önyargı ve Ayrımcılığın Azaltılması Çalışmaları

Eşcinsellere karşı önyargının ve ayrımcılığın azaltılması için eşcinsellere ilişkin tutumların değiştirilmesi konusunda yapılan çalışmalarda; eşcinsellik hakkında eğitim programı izleyen kişilerin tutumlarının olumluya kaydığı görülmüştür. Lezbiyen ve geyler hakkındaki kalıpyargıları kırabilen eğitim programları eşcinsellere karşı olumlu duyguların gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Yüksek otoriter kişilerin tutumlarını değiştirmek için algılanan değer farklılıklarının azaltılması ve sosyal ilişkisinin arttırılmasının gerekli olduğu yapılan çalışmalar sonucunda ortaya çıkmıştır (Haddock ve ark., 1993).

Araştırmacılar eşcinselliğin biyolojik unsurlara bağlanmasının da eşcinsellere ilişkin olumlu tutumları arttırdığını belirtmektedirler (Aguero, Bloch ve Byrne, 1984; Oldman ve Kasser, 1999; Psikur ve Degelman, 1992). Eşcinselliğin ne-

deninin kişisel tercih veya seçeneğe değil de biyolojik ve genetik nedenlere yüklenmesi önyargıları azaltabilmektedir, çünkü biyolojik olarak ortaya çıkan bir olayı kişinin kontrol etme olanağı pek yoktur ve kişiler durumlarından kendileri sorumlu olarak algılanmazlar. Sosyal psikoloji alanında önemli yer tutan Weiner'ın (1986) Yükleme kuramına göre, kişinin kontrolü altında ortaya çıkmış olumsuz olaylar olumsuz duygular uyandırır. Kişinin kontrolü olmadan ortaya çıkan olumsuzluklar ise daha nötr duygulara neden olur. Weiner, Perry ve Magnuson'a (1988) göre, bireyler diğerlerinin olumsuzluklarını değerlendirirken "kontrol edilebilirlik" kavramı üzerinde dururlar. Eğer bir kişi kontrol edemediği bir durumdan dolayı olumsuz bir sonuca ulaşıyorsa bu kişi o kadar suçlanmaz; ancak eğer bu kişi kontrol edebildiği ya da tercih ettiği davranışlarından dolayı olumsuz sonuca ulaşıyorsa suçlanabilir. Örneğin, fizyolojik rahatsızlığı nedeniyle kilo alan kişi o kadar suçlanmaz, ancak yediklerini kontrol etmediği için şişmanlayan kişi suçlanır. Yükleme kuramına dayanarak Whitley (1990) eşcinselliğin kontrol edilebilir unsurları mı yoksa kontrol edilemez unsurları mı bağlandığını ve buna dayalı olarak lezbiyen ve geylere ilişkin tutumlarda oluşabilecek farklılıkları araştırmıştır. Kontrol edilebilirlik yüklemesinin lezbiyen ve geylere ilişkin tutumları olumsuz etkilediği görülmüştür.

2. Eşcinsellere İlişkin Tutumlar ve Kalıpyargılar Konusunda Türkiye'deki Çalışmalar

Türkiye'de yapılan görgül çalışmalar incelendiğinde eşcinsellik konusunda çok sınırlı sayıda araştırma olduğu görülmektedir. Yüzcün' ün (1993) "Journal of Homosexuality" dergisinde Türkiye'de eşcinsellere karşı uygulanan polis terörü başlıklı bir makalesi bulunmaktadır, ancak bu görgül bir çalışma değildir. Tamam, Akbaş ve Özpoyraz tarafından 1996 yılında Kriz Dergisi'nde yayınlanan bir diğer çalışmada intihara sürükleyecek derecede uyum bozukluğu içinde olan bir lezbiyen hasta sunulup, tartışılmıştır. 1998 yılında IX. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmalar kitabında yer alan başka bir çalışmada ise Öztürk ve Kozacıoğlu erkek eşcinsellerde anksiyete ve depresyon düzeyi konusunu ele almıştır. Eşcinsellere ilişkin tutumlar ve önyargı konusunda sosyal psikolojik görgül çalışmalar Sakallı ve Uğurlu tarafından yapılmıştır. Bu bölümde bundan sonra sırasıyla bu görgül çalışmalar ele alınacaktır.

2.a. Eşcinsellerle sosyal ilişkide bulunma ile eşcinselliğe ilişkin tutumlar arasındaki ilişki

Sakallı ve Uğurlu (2001) tarafından ODTÜ'de yapılan bu ilk araştırma, eşcinsellerle sosyal ilişki kurmanın eşcinselliğe ilişkin tutumlarla ilişkisini incelemiştir. Bu araştırmaya ODTÜ'de Sosyal Psikolojiye Giriş dersini alan Psikoloji, Sosyoloji ve diğer bölümlerden 211 öğrenci katılmıştır. Katılımcılar, Hudson ve Ricketts (1980) tarafından geliştirilen "Eşcinsellere ilişkin tutumlar" ölçeğini doldurmuşlardır. Bu ölçeğin üç ayrı faktörden oluştuğu bulunmuştur. Bunlar; a)- Eşcinsellerle sosyal iletişimde bulunma (örnek

ifadeler; "Bir partide bir eşcinselle rahatça konuşurum," "Eşcinsellerin gittiği bir barda görülmek beni rahatsız eder," "Bir eşcinsel grubunun içinde olmaktan rahatsızlık duyarım."), b)- Eşcinsellerle olası aile bağları (örnek ifadeler; "Çocuğumun eşcinsel olduğunu öğrenirsem iyi bir ebeveyn olmadığımı düşünürüm," "Çocuğumun eşcinsel olduğunu öğrenseydim hayal kırıklığına uğurdum," "Kardeşimin eşcinsel olduğunu öğrenseydim üzülürdüm."); c)- Eşcinsel olma eğilimi (örnek ifadeler; "Kendi cinsimden birisinin bana cinsel ilgi göstermesi beni rahatsız etmez," "Kendi cinsimden birisi bana karşı cinsel ilgi gösterirse sinirlenirim."). Katılımcılar ölçekteki her bir ifade ile ne derece hemfikir olup olmadıklarını 1'den 7'ye değişen değerlerle belirtmişlerdir. 1 eşcinsellere ilişkin en olumsuz, 7 ise en olumlu tutumu belirtmektedir. Katılımcılar, ayrıca, kendi cinsiyetlerini, yaşlarını ve eşcinsel bir tanıdığı olup olmadıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılardan 48 tanesi en az bir tane eşcinsel tanıdıkları olduğunu, 160 katılımcı ise hiç eşcinsel tanıdıkları olmadığını belirtmişlerdir.

Tablo 1. Katılımcıların eşcinsel bir tanıdığı olup olmamasına bağlantılı olarak eşcinsellere ilişkin tutumlar ölçeğinden ve bu ölçeğin faktörlerinden aldıkları ortalamalar ve ortalamalar arasındaki farklılıklar

Katılımcıların eşcinsel bir tanıdığı olup olmaması

Tanıdığı var	Tanıdığı yok	t
df		p

Tüm ölçek: Eşcinsellere ilişkin tutumlar

X	4,32
3,03	5,86
188	.000
SD	1,54
1,14	
n	40

1. faktör: Eşcinsellerle sosyal iletişimde bulunma

X	5,09
3,84	4,74
190	.000
SD	1,58
1,45	
n	40

2. faktör: Eşcinsellerle olası aile bağları

X	4,35
2,88	5,60
205	.000
SD	1,88
1,48	
n	48

3. faktör: Eşcinsel olma eğilimi

X	3,79
2,60	5,66
207	.000
SD	1,37
1,24	
n	48

Not: Yüksek puanlar eşcinsellere ilişkin olumlu tutumu göstermektedir. Ölçek 1'den 7'ye kadar değerler taşımaktadır. "4" değeri "kararsızlık" anlamındadır.

Tablo 1'de görüldüğü gibi eşcinsellere karşı tutumlarda bir kararsızlık söz konusudur. Eşcinsel bir tanıdığı olan heteroseksüel öğrenci-

lerin ölçekten aldığı ortalama 4.32 iken tanıdığı olmayan öğrencilerin aynı ölçekten aldığı ortalama 3.03'tür. Sonuçlara göre, eşcinsel tanıdığı olan öğrenciler eşcinsellerle sosyal ortamlarda bulunmak ve akrabalarından birinin eşcinsel olmasını o kadar sorun etmezlerken eşcinsel tanıdığı olmayanlar bu konularda daha olumsuz cevaplar vermektedirler.

2.b. Eşcinselliğe ilişkin tutumlar ile cinsiyetçilik arasındaki ilişki

Sakallı (2002a) eşcinselliğe ilişkin tutumlar ile çelişik duygulu cinsiyetçilik (Glick ve Fiske, 1996), geleneksellik ve tutuculuk arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çelişik duygulu cinsiyetçilik, düşük ve dezavantajlı konumda olan kadınlara ilişkin duyguların derin çelişiklerle belirginleştiği bir önyargı durumudur. Cinsiyetçiliğin temelinde, ataerkillik (baskıcı veya korumacı), cinsiyetler arasındaki sosyal rollerin farklılaşması (yarışmacı veya tamamlayıcı) ve heteroseksüel (düşmanca veya yakınlık) öğretiler vardır. Kadının erkeğe göre zayıf ve ona bağımlı olarak algılanıp, düşük seviyede görülmesi ve cinsiyet ayrımcılığına tabi olması baskıcı ataerkilliği, cinsiyetler arası yarışmacı sosyal rollerin farklılaştırılması ve düşmanca heteroseksüelliği içeren "Düşmanca Cinsiyetçilikten" dolaşıdır. Buna karşın, kadının korunması, yüceltilmesi ve sevilmesi şeklindeki olumlu tutumlar ve davranışlar korumacı ataerkillik, cinsiyetler arası tamamlayıcı sosyal rollerin farklılaştırılması ve heteroseksüel yakınlığı içeren "Korumacı Cinsiyetçilikten" kaynaklanmaktadır

(Glick ve Fiske, 1996; 1997; Çelişik duygulu cinsiyetçilik hakkında Türkçe detaylı bilgi edinmek için Sakallı-Uğurlu, 2002'ye bakınız).

Çelişik duygulu cinsiyetçiliğin eşcinsellere ilişkin tutumlara bağlantısının araştırılmasının ana nedeni her iki konunun da geleneksel cinsiyet rollerine uyup-uyumama ile doğrudan ilintili olmasıdır. Diğer bir deyişle, eşcinsellik cinsiyet rollerine uymayan davranışları içermesi açısından cinsiyetçilikle yakından ilgilidir. Bu araştırmanın (Sakallı, 2002a) sonuçlarına göre, katılımcılar eşcinsellere ilişkin olumsuz tutumlara sahiptirler ve kadın katılımcılar erkeklerle oranla eşcinsellere ilişkin daha toleranslı tutumlar sergilemişlerdir. Genel olarak çelişik duygulu cinsiyetçilikten yüksek puan alan katılımcıların eşcinselliğe karşı daha olumsuz tutumlar besledikleri bulunmuştur. Ayrıca, cinsiyetçi ve geleneksel erkek katılımcıların eşcinsellere karşı en olumsuz tutumları gösterdikleri bulunmuştur. Baskıcı ataerkillik, cinsiyetler arası yarışmacı farklılaştırma ve düşmanca heteroseksüellikten (kadınların cinsel obje olarak algılanması) oluşan düşmanca cinsiyetçiliğin eşcinsellere ilişkin olumsuz tutumlarla daha yüksek korelasyon içinde olduğu gözlenmiştir. Son olarak, bu çalışma ile geleneksel ve tutucu olmanın eşcinsellere ilişkin olumsuz tutumlarla anlamlı derecede ilişkili olduğu bulunmuştur.

2.c. Kız ve erkek üniversite öğrencilerinin geylere ilişkin kalıpyargıları

Türkiye'de erkek eşcinsellerin nasıl algılandıklarını görmek amacı ile yapılan bu çalışmada (Sakallı,

2002b) öğrencilere 100 sıfat veya kısa tanımdan oluşan bir ölçek verilmiştir. Öğrencilerden istenen her bir sıfatın erkek eşcinselleri (geylere) tanımlayıp tanımlamadığını 1'den 5'e kadar verilen sayılarla belirtmeleri idi (Bu çalışmada sadece erkek eşcinseller ele alınmıştır çünkü yapılan ön çalışmada eşcinsel teriminin erkekleri akla getirdiği bulunmuştur). Sıfatlara verilen puanlar şu şekilde işleme tabii tutulmuştur: Eğer bir sıfat deneklerin en az % 50'si tarafından eşcinselleri tanımlar ve % 20'sinden daha azı tarafından eşcinselleri tanımlamaz olarak belirtildi ise "eşcinseller hakkında kalıpyargı" olarak ele alınmıştır.

Kadın katılımcıların geyleri tanımladığını belirttikleri sıfat sayısı (18) erkeklerin belirttiği sıfat sayısından (35) daha azdır. Bu da erkek katılımcıların geyleri çok çeşitli yönleri ile kalıpyargıladıklarını göstermektedir. Erkek katılımcılar eşcinsellerin kadınsı davranışları konusundaki sıfatlarla daha fazla hemfikir olmuşlardır ve eşcinselliği travesti ve transeksüellik ile eşdeğer algılamışlardır. Ayrıca, erkek katılımcılar eşcinselleri tanımlamak için sapkınlık ve olumsuzluk içeren sıfatlardaki hemfikir olmuşlardır.

Kadın katılımcıların geyleri tanımladığı konusunda hemfikir olduğu sıfatlar şunlardır: Hemcinsinden hoşlanan, hemcinsine cinsel yönden yaklaşan, toplumda dışlanan, hemcinsine kur yapan, hemcinsine dokunmayı seven, dışlanmış, hemcinsine aşırı iltifat eden, kadınsı konuşan, madde bağımlısı, kadına benzeyen, kadınsı davranışlarda bulunan, yumuşak davranışlı olan, ilgi isteyen, yanlış yolda olan,

tehlikeli, kaş alan ve duygusal. Buna karşın, erkek katılımcıların hemfikir olduğu sıfatlar şunlardır: Hemcinsinden hoşlanan, kendi cinsinden farklı davranan, kadınsı giyinen, hemcinsine kur yapan, hemcinsini etkilemeye çalışan, toplumda dışlanan, kadınsı davranışlarda bulunan, hemcinsine cinsel yönden yaklaşan, "Ayol, canım-cicim" li konuşan, hemcinsine dokunmayı seven, makyaj yapan, dışlanmış, pırıltılı giysiler giyen, kadına benzeyen, hemcinsine aşırı iltifat eden, kadın vücuduna sahip olmak isteyen, sesini incelterek konuşan, ilgi isteyen, kendi halinden utanç duymayan, yumuşak davranışlı olan, kırılarak yürüyen, karşı cinsi taklit eden, oynak davranan, sahip olunma isteği içinde olan, gece hayatına düşkün, travesti, kaş alan, yumuşak ses tonu olan, transeksüel, sorunlu, hemcinsine tacizde bulunan, duygusal, alıngan ve hassas.

Görüldüğü gibi, öğrencilerin kafalarında varolan bu kalıpyargıları cinsiyet farklılığı etkilemektedir. Yani, kadın ve erkekler geylere ilişkin farklı kalıpyargıları dile getirmektedirler. Erkeklerin geylere ilişkin daha fazla olumsuz kalıpyargılara sahip olmaları onların geylere daha olumsuz tutumlara sahip olmasının bir nedeni olabilir.

Eşcinsel bir tanıdığı olan katılımcılar ile olmayan katılımcılarda da eşcinseller hakkında sahip olunan kalıpyargılar farklılık göstermektedir. Eşcinsel bir tanıdığı olan katılımcılar geyleri tanımlamak için 19 sıfatta hemfikir olurlarken, eşcinsel tanıdığı olmayan katılımcılar geyleri tanımlamak için 26 sıfatta hemfikir olmuşlardır. Eşcinsel tanı-

dığı olmayan katılımcılar eşcinselleri daha kadınsı, daha az erkeksi, ve daha sorunlu olarak tanımlamışlardır. Buna göre, eşcinsel tanıdığı olanlar olumsuz kalıpyargılara daha az inanmaktadırlar. Sosyal iletişim hipotezinin' de belirttiği gibi diğer bir gruptan kişilerle olumlu iletişimde bulunma bireylerin diğer grubu tanımalarına ve olumsuz kalıpyargıları kabul etmemelerine neden olabilmektedir.

Eşcinsel tanıdığı olan katılımcılar tarafından geylere atfedilen sıfatlar şunlardır: Hemcinsinden hoşlanan, hemcinsine cinsel yönden yaklaşan, hemcinsine kur yapan, toplumda dışlanan, ilgi isteyen, hemcinsine aşırı iltifat eden, kendi cinsinden farklı davranan, hemcinsine dokunmayı seven, hemcinsini etkilemeye çalışan, kadınsı konuşan, kadınsı giyinen, hassas, dışlanmış, kadınsı davranışlarda bulunan, kadın vücuduna sahip olmak isteyen, duygusal, sahip olunma isteği içinde olan, duyarlı ve gece hayatına düşkün. Buna karşın, eşcinsel tanıdığı olmayan katılımcılar tarafından geylere atfedilen sıfatlar şunlardır: Hemcinsinden hoşlanan, hemcinsine cinsel yönden yaklaşan, kendi cinsinden farklı davranan, hemcinsini etkilemeye çalışan, toplumda dışlanan, kadınsı giyinen, hemcinsine kur yapan, hemcinsine dokunmayı seven, "Ayol, canım-cicim" li konuşan, kadınsı konuşan, dışlanmış, hemcinsine aşırı iltifat eden, kadına benzeyen, makyaj yapan, kadınsı davranışlarda bulunan, kadın vücuduna sahip olmak isteyen, sesini incelterek konuşan, pırıltılı giysiler giyen, yumuşak davranışlı olan, karşı cinsi taklit

eden, kaş alan, gece hayatına düşkün, sorunlu, oynak davranan, kendi halinden utanç duymayan ve sahip olunma isteği içinde olan.

2.d. Önyargı'nın Yükleme-Değer Kuramı'nın eşcinsellere ilişkin tutumlar konusuna uygulanması

Sakallı' nın (2002c) yaptığı bu araştırmada sosyal psikologlar tarafından önerilen "Önyargı'nın yükleme-değer kuramı"nı eşcinsellik konusuna uygulanmıştır. Önyargı'nın yükleme-değer kuramı'na (Crandall ve ark., 2001) göre, diğer gruplara karşı önyargı birbiri ile bağlantılı iki değişkene dayanmaktadır. Bunlardan biri kontrol edilebilirlik yüklemesi ve diğeri ise kültürel değerlerdir. Bu iki değişkenin birlikteliği farklı gruplara karşı oluşan önyargının anlaşılmasını sağlamaktadır. Crandall ve ark. (2001) çalışmalarında şişman insanlara karşı önyargının, şişmanlığın kontrol edilebilir faktörlere yüklenmesi ve şişmanlığın değersiz görülmesiyle açıklandığını bulmuşlardır. Sakallı (2002c) aynı kuramın eşcinsellere karşı önyargıyı da açıklayabileceğini öne sürmüştür. Bu çalışma göstermiştir ki, eşcinsellere karşı önyargı'nın ortaya çıkmasının iki ana unsuru vardır. Bunlar; eşcinselleri "eşcinsel" olmalarından dolayı sorunlu tutma ve eşcinsellik konusunda varolan olumsuz kültürel değerlerdir. Bu iki unsurun aynı anda bir toplumda bulunması eşcinsellere ilişkin olumsuz önyargıların yüzde 39'unu yordamaktadır.

2.e. Sosyal iletişimde bulunma sonucunda eşcinsellere ilişkin tutumların değişimi

Sakallı ve Uğurlu (2002) tarafından yapılan bu son çalışma eşcinsellere ilişkin tutumların değişimi ile ilgilidir. Bu çalışmada lezbiyen bir kişinin öğrencilere tanıtılması ve onlarla olumlu bir ortamda konuşmasının daha önceden hiç eşcinsel tanıdığı olmayan öğrencilerde tutum değişikliği yaratıp yaratmayacağı ele alınmıştır. Bu amaçla, ilk olarak psikoloji dışından öğrencilerin seçmeli olarak aldığı Sosyal Psikoloji'ye Giriş dersinde bulunan 89 üniversite öğrencisinin eşcinsellere ilişkin tutumları ölçülmüştür. Ayrıca, elde edilen bu veriden eşcinsel tanıdığı olan veya olmayan öğrenciler belirlenmiştir. 45 gün sonra ise hiç eşcinsel tanıdığı olmadığı belirlenen katılımcılar iki ayrı sınıfa eşit sayıda dağıtılmıştır. Bir gruba, 22 yaşında olan ve ODTÜ' de okuyan lezbiyen bir öğrenci ile tanışma olanağı sağlanmıştır. Bu lezbiyen öğrenci öncelikle 15 dakika kadar kendini tanıtmış; daha sonra ise öğrencilerin merak ettiği konularda sorulan sorulara cevap vermiştir. Bu tanışma toplantısı toplam 45 dakika civarında sürmüştür. Lezbiyen öğrenci ile sosyal ilişkide bulunan bu öğrenciler, lezbiyen kişi ile tanışmayan diğer gruptaki öğrenciler gibi daha önce doldurdukları ölçeği tekrar doldurmuşlardır.

Sonuçlara göre, tüm öğrenciler eşcinsellere ilişkin olumsuz tutumlara sahiptirler. Lezbiyen öğrenci ile kısa bir süre olumlu iletişimde bulunan grubun ilk ve son test sonuçları arasında az miktarda olumlu bir değişme gözlenmiştir; ancak bu değişme ölçeğin olumsuz tutumlar kısmında kalmıştır. Yani, bu araştırma eşcinsellerle sosyal iletişimde

bulunmanın kişilerin olumsuz tutumlarında az miktarda olumlu bir değişme yaratılabileceğini ancak yine de bu değişimin olumlu tutumlar beslemeye yetmediğini göstermiştir. Tabii ki yaklaşık 45 dakikalık bir tanışma ile öğrencilerin olumlu tutumlar geliştirmesi beklenebilir. Sosyal iletişimin süresi ve olumluluğu arttıkça değişikliklerin olabileceği daha önceki araştırmacılar tarafından önerilmiştir (Amir, 1976, aktaran Herek, 1984). Bu çalışmanın ilginç sonuçlarından biri de daha önceki Sakallı ve Uğurlu çalışmalarında erkeklerle kadınlar arasında eşcinsellere ilişkin tutumlar arasında fark bulunurken, bu çalışmada bu farkın bulunmamasıdır. Bunun bir nedeni araştırmada lezbiyen bir kişinin kendini tanıması olabilir. Bilindiği gibi, daha önceki yurt dışı çalışmaları kişilerin kendi cinsiyetlerine karşı daha önyargılı yaklaştıklarını bulmuşlardır (örn., Whitley, 1987). Bu çalışmaya katılan kadın katılımcıların kendi cinsiyetlerinden bir eşcinselle tanışmış olmaları olumsuz tutumlarını arttırmış olabilir ve bu nedenle de erkek ve kadın katılımcıların tutum puanları arasında fark bulunmamasına neden olmuş olabilir.

3. Sonuç

Yurt dışında yapılan çalışmalara göre eşcinsellere karşı tutumlar farklı boyutlar içermektedir. Buna karşın, Türkiye'de yapılan çalışmaların sayısı sınırlıdır. Eşcinsellere ilişkin kalıpyargılar ve tutumlar konusunda Türkiye'de yapılan çalışmalarda sadece ODTÜ öğrencileri kullanılmıştır. Sadece ODTÜ öğrencilerin eşcinseller konusundaki kalıpyargıları ve tutumlarının

olumsuz olmasından yola çıkarak tüm Türkiye ile ilgili bir genelleme yapmak zordur; ancak Türkiye'nin diğer kesimlerinde de durumun benzer olduğu hatta daha da olumsuz olabileceğini düşünmek mümkündür. Eşcinsellere ilişkin tutumlar ve kalıpyargılar konusunda yapılacak çalışmalarda öğrenci örnekleme dışına çıkılmasında; daha farklı açılardan konu ile ilgili bilgi almak açısından yarar olabileceği düşünülmektedir.

Bunun yanı sıra, eşcinsellere ilişkin çalışmalarda "eşcinsel" veya "gey-lezbiyen" tanımlarının doğru yapılmasının önemli olduğu gözlenmiştir. Öğrencilerle yapılan bazı ön çalışmalarda açık uçlu sorulara verilen cevaplar göstermiştir ki; eşcinseller TV haberlerinde gösterilen travesti ve transseksüel kişiler ile karıştırılmaktadır. Eşcinsel denildiğinde öğrencilerin aklına ilk gelen TV magazin programlarında ve haberlerde izledikleri kişilerdir (örn., Bülent Ersoy, Zeki Müren, Aydın, yollarda fuhuş yapan veya polisle çatışanlar kişiler... vs). Bu algılamaların yansımalarını kalıpyargılar konusunda yapılan çalışmanın sonuçları iyi bir şekilde ortaya koymaktadır. Eşcinseller, kadın gibi davranan, "Ayol" lu, cicim' li konuşan, şatafatlı ve kadın gibi giyinen kişiler olarak algılanmaktadır.

Sonuç olarak, eşcinsellere ilişkin tutumlar, önyargı ve ayrımcılık konusu daha çok araştırmacı tarafından ele alınması gereken önemli bir sosyal konudur. Eşcinselliği ve eşcinselleri görmezden gelerek ya da toplumdaki dışlayarak daha uygar bir yaşam adına hiç bir ilerleme

kaydedilemez. Önemli olan bireylerin kendi tercihlerini ve yaşam tarzlarını diğerlerine zorla kabul ettirmeye çalışmadan, birbirine saygılı ve dostça yaşayabilmeleridir. Bunun gerçekleşmesi için bilim insanlarının konu üzerinde daha çok çalışması ve araştırma yapıp sonuçlarını insanlarla paylaşması oldukça önemlidir.

Kaynaklar

- Adams, H. E., Wright, L. W., & Lohr, B. A. (1996). Is homophobia associated with homosexual arousal? *Journal of Abnormal Psychology, 105*(3), 440-445.
- Aguero, J. E., Bloch, L., & Byrne, D. (1984). The relationships among sexual beliefs, attitudes, experience and homophobia. *Journal of Homosexuality, , 95-107.*
- Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice.* New York: Addison-Wesley Publishing.
- Anderssen, N. (2002). Does contact with lesbians and gays lead to friendlier attitudes? A two year longitudinal study. *Journal of Community & Applied Social Psychology, 12,* 124-136.
- Basow, S. A., & Johnson, K. (2000). Predictors of homophobia in female college students. *Sex Roles, 42* (5/6), 391-404.
- Black, K. N., & Stevenson, M. R. (1984). The relationship of self-reported sex-role characteristics and attitudes toward homosexuality. *Journal of Homosexuality, 10,* 83-93.
- Brown, M., & Amoroso, D. M. (1975). Attitudes toward homosexuality among West Indian male and female college students. *The Journal of Social Psychology, 97,* 163-168.
- Crandall, C. S., D'Anello, S., Sakalli, N., Lazarus, E., Nejtardt, G. W., & Feather, N. T. (2001). An attribution-value model of prejudice: Anti-fat attitudes in six nations. *Personality and Social Psychology Bulletin, 27,* 30-37.
- Dunbar, J., Brown, M., & Amoroso, D. M. (1973). Some correlates of attitudes toward homosexuality. *The Journal of Social Psychology, 89,* 271-279.
- Ficarrotto, T. J. (1990). Racism, sexism, and erotophobia: Attitudes of heterosexuals toward homosexuals. *Journal of Homosexuality, 19*(1), 111-116.
- Gentry, C. S. (1987). Social distance regarding male and female homosexuals. *Journal of Social Psychology, 127,* 199-208.
- Glick, P., & Fiske, S. (1996). The ambivalent sexism inventory: Differentiating hostile and benevolent sexism. *Journal of Personality and Social Psychology, 70,* 491-512.
- Haddock, G., Zanna, M. P., & Esses, V. M. (1993). Assessing the structure of prejudicial attitudes: The case of attitudes toward homosexuals. *Journal of Personality and Social Psychology, 65*(6), 1105-1118.
- Hansen, G. L. (1982). Measuring prejudice against homosexuality (Homosexism) among college students: A new scale. *The Journal of Social Psychology, 117,* 233-236.
- Henley, N. M., & Pincus, F. (1978). Interrelationship of sexist, racist, and antihomosexual

attitudes. *Psychological Reports*, 7, 119-137.

Herek, G. M. (1984). Beyond "homophobia": A social psychological perspective on attitudes toward gay and lesbian populations. *Journal of Homosexuality*, 10, 1-21.

Herek, G. M. (1986). On heterosexual masculinity. *American Behavioral Scientists*, 29, 563-577.

Herek, G. M. (1988). Heterosexual's attitudes toward lesbians and gay men: Correlates and gender differences. *Journal of Sex Research*, 25, 451-477.

Herek, G. M., & Glunt, E. K. (1993). Interpersonal contact and heterosexuals' attitudes toward gay men: Results from a national survey. *Journal of Sex Research*, 30, 239-244.

Hudson, W. W., & Ricketts, W. A. (1980). A strategy for the measurement of homophobia. *Journal of Homosexuality*, 5, 357-372.

Kite, M. E. (1984). Sex differences in attitudes toward homosexuals: A meta-analytic review. *Journal of Homosexuality*, 10, 69-81.

Kite, M. (1992). Individual differences in males' reactions to gay males and lesbians. *Journal of Applied Social Psychology*, 19, 3-18.

Kite, M. E., & Whitley, B. E. (1996). Sex differences in attitudes toward homosexual persons, behavior, and civil rights: A meta-analysis. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22, 336-353.

Krulowitz, J. E., & Nash, J. E. (1980). Effects of sex role attitudes and similarity on men's rejection of

male homosexuals. *Journal of Personality and Social Psychology*, 38, 67-74.

Lance, L. M. (1987). The effects of interaction with agy persons on attitudes toward homosexuality. *Human Relations*, 40(6), 329-336.

Larsen, K. S., Reed, M., & Hoffman, S. (1980). Attitudes of heterosexuals toward homosexuals: A Likert-type scale and construct validity. *Journal of Sex Research*, 16, 245-257.

Lock, J., & Kleis, B. (1995). Origins of homophobia in males. *American Journal of Psychotherapy*, 52(4), 425-436.

MacDonals, A. P., Huggins, J., Young, S., & Swanson, R. A. (1973). Attitudes toward homosexuality: Preservation of sex morality or the double standard? *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 40, 161-163.

Milham, J., San Miguel, C. L., & Kellogg, R. (1979). A factor-analytic conceptualization of attitudes toward male and female homosexuals. *Journal of Homosexuality*, 2(1), 3-10.

Morin, S. F., & Garfinkel, E. M. (1978). Male homophobia. *Journal of Social Issues*, 34(1), 29-47.

Newman, B. S. (1989). The relative importance of gender role attitudes to male and female attitudes toward lesbians. *Sex Roles*, 21, 451-465.

Oldham, J. D., & Kasser, T. (1999). Attitude change in response to information that male homosexuality has a biological basis. *Journal of Sex & Marital Therapy*, 25, 121-124.

- Oliver, M. B., & Hyde, J. S. (1995). Gender differences in attitudes toward homosexuality: A reply to Whitley and Kite. *Psychological Bulletin*, 117, 155-158.
- Öztürk, E., & Kozacıoğlu, G. (1998). Erkek eşcinsellerde (homoseksüellerde) anksiyete ve depresyon düzeylerinin değerlendirilmesi. IX. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları. Türk Psikoloji Derneği, Ankara.
- Psikur, J., & Delegman, D. (1992). Effect of reading a summary of research about biological bases of homosexual orientation on attitudes toward homosexuals. *Psychological Reports*, 71, 1219-1225.
- Safren, S. A., & Heimberg, R. G. (1999). Depression, hopelessness, suicidality, and related factors in sexual minority and heterosexual adolescents. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 67(6), 859-866.
- Sakallı, N. (2002a). The relationship between sexism and attitudes toward homosexuality in a sample of Turkish college students. *Journal of Homosexuality*, 42, 53-63.
- Sakallı, N. (2002b). Pictures of male homosexuals in the heads of Turkish college students: The effects of sex differences and social contact on stereotyping. *Journal of Homosexuality*, 43(2), 111-126.
- Sakallı, N. (2002c). Application of the attribution-value model of prejudice to homosexuality. *The Journal of Social Psychology*, 42(2), 264-271.
- Sakallı-Uğurlu, N. (2002). Çelişik duygulu cinsiyetçilik ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 17(49), 47-58.
- Sakallı, N. & Uğurlu, O. (2001). Effects of social contact with homosexuals on heterosexual Turkish university students' attitudes towards homosexuality. *Journal of Homosexuality*, 42(1), 53-61.
- Sakallı, N. & Uğurlu, O. (2002). The effects of social contact with a lesbian person on the attitude change toward homosexuality in Turkey. *Journal of Homosexuality*, 44(1), 111-118.
- Stark, L. P. (1991). Traditional gender role beliefs and individual outcomes: An exploratory analysis. *Sex Roles*, 24, 639-650.
- Tamam, L., Akbaş, D., & Özpoyraz, N. (1996). Homoseksüellik ve intihar: Bir olgu sunumu. *Kriz Dergisi*, 5(1), 33-36.
- Yüzgün, A. (1993). Homosexuality and police terror in Turkey. *Journal of Homosexuality*, 24, 159-169.
- Vreeland, C. N., Gallagher III, B. J., & McFalls, J. A. (1995). The beliefs of members of the American Psychiatric Association on the etiology of male homosexuality: A national survey. *The Journal of Psychology*, 129(5), 507-517.
- Weiner, B. (1985). An attributional theory of achievement motivation and emotion. *Psychological Review*, 92(4), 548-573.
- Weiner, B., Perry, R. P., & Magnusson, J. (1988). An attributional analysis of reactions to stigma. *Journal of Personality and Social Psychology*, 55, 738-748.
- Whitley, B. E. (1987). The relationship of sex-role orientation to heterosexuals' attitudes toward

homosexuals. *Sex Roles*, 17(1/2), 103-113.

Whitley, B. E. (1990). The relationship of heterosexuals' attributions for the causes of homosexuality to attitudes toward lesbians and gay men. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 16, 369-377.

Whitley, B. E. (1999). Right-wing authoritarianism, social dominance orientation, and prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77(1), 126-134.

Whitley, B. E., & Kite, M. E. (1995). Sex differences in attitudes toward homosexuality: A comment on Oliver and Hyde (1993). *Psychological Bulletin*, 117(1), 146-154.

1 Bakınız Michel Foucault, *Cinselliğin Tarihi*, Afa Yayıncılık, 1993, İstanbul

2 Feminist hareket için bakınız: Barret, M. 1987, 'The Concept of Difference', *Feminist Review*, no 26; Nicholson L. (ed.), *Feminism/Postmodernism*, London: Routledge; Brah, Avtar 1991, "Questions of Differences and International Feminism" Aaron J. ve Walby S. (eds) içinde "Out of the Margins: Women's Studies in the Nineties", London: Falmer, syf.168-176.

3 Burada kullanılan 'taban' kelimesi hiyerarşik bir örgütlenmeye atıfta bulunmamaktadır.

ÜÇÜNCÜ OTURUM

ÇALIŞMA HAYATINDA ve SENDİKALARDA GEY ve LEZBİYEN İŞÇİ ve MEMURLARIN SORUNLARI

Sendikal Hak Olarak Gey ve Lezbiyen Hakları

Kürşad KAHRAMANOĞLU

UNISON Sendikası Dış İlişkiler Koordinatörü, İngiltere

Hepimizin bir çok kimliği var. İnsan sendikacıyken, annedir, başka bir yerde aktivisttir, parlamenterdir vs. Arkadaşlar önce benim başlamamı uygun gördüler. Sendikacılığın tarihinden başlamak isterim. Ben yurt dışında çalışan ve uzun bir süredir yaşayan bir insanım. Bunun büyük kısmını sendikacı olarak geçirdim. Biliyorsunuz sendikal hareket İngiltere'de başladı. Bu saatte tarihle sizi sıkımayacağım ama konumuz için bahsetmekte fayda var. 'Sendikalar niye kuruldu, niye var oldu?' gibi çok temel bir konudan başlayalım. Ben teorik konuşmaktan ziyade, cinselliğin sendikalar içinde nasıl bir şekilde ortaya çıkabileceğini, ne gibi sendikal hareketler içinde girebileceğimizi, neler yapmamız gerektiğini gösterir pratiklerden bahsetmek istiyorum. Manchester'da, özellikle endüstri devriminin gerçekleşmesinden sonra geniş bir işçi kitlesinin, bu endüstri devriminin kaymağını yiyen insanlar tarafından açık bir şekilde sömürüldüğü ortaya çıkınca, bu işçiler haklarını korumak için bir araya gelme ihtiyacı duyup ilk sendikaları kurmaya başladılar. İlk sendikal hareket başladığı zaman çok dar çerçeveli idi. Sendikaya girip organize olursun, bunun gaye-

si, emeğinin mümkün olan en az sömürü ile paraya çevrilmesi. Toplu sözleşme yapılıyor. Eğer işveren keyfi biçimde seni işten atmaya kalkarsa sendika bunun bir garantisini oluyor ve seni koruyor. Burjuva demokrasisinin gelişmesiyle anlaşıldı ki sendikanın rolü sadece bununla kısıtlı kalmaz. Sendika bireyleri aynı zamanda toplumun bireyleri, iş yerinde bir araya gelerek organize olmasının ötesinde toplumla organik bağları var, toplumda olan değişimler sendikacıları etkiliyor. Sendikalar, İngiltere'de sadece işçilerin çok dar alanda haklarını koruyan bir grup olmaktan çok demokrasinin vazgeçilmez bir parçası haline geldi. Bu tarihi bir gelişim onlar için. Sendikacıların bu bağlamda yaptığı şeyler var İngiltere'de. Örneğin, Amerika'da köleliği kaldırmak için yaşanan iç savaş sırasında Manchesterli işçiler greve gidiyorlar. Bu tamamen politik bir hareket, işçi hakları ile ilgisi yok. Bunun sonunda, sendikaların toplumda çok önemli roller üstlendiğini görüyoruz. Bugün İngiltere'de, sistem içinde ne kadar işe yarayan veya aktif olan güç var ise, muhalefet partisinden hükümete kadar hepsinin tartışmasız kabul ettiği ve anladığı, sendikanın sadece dar

alandaki organize olduğu değil, demokrasinin vazgeçilmez bir direği olarak sosyal hayatın çok güçlü bir ögesi de olduğudur. Tabii ki sendikalar parti değil, ama dar çalışma şartlarının ötesinde görüşleri ve söyleyecekleri var. Bunların toplumdaki her tür olayla ilgisi olması normaldir. Böyle olunca, sendikaların eşit haklar konusunda söz üretmeye ve ağırlığını koymaya başladığını görüyoruz. Örneğin, kadın hakları mücadelesi olduğu zaman sendikalar onların yanında yer alıyorlar. Bunun ötesinde sendika daha değişik bir kimlik kazanmaya başlıyor. Bu kimlik sadece işçileri organize etmek değil, özellikle İngiltere'de daha politik rol oynamaya başlıyorlar.

İngiltere, özellikle cinsellik konusunda dünyanın belki de en tutucu yerlerinde birisiydi. Ciddi olarak, bugün Türkiye'deki eşcinsellerin durumundan farklı değildi. Kanun ve gelenekte gayet kısıtlı. 70'li yılların sonlarına doğru, benim de içinde aktif olarak çalıştığım bir sendika içinde biz bir araya gelmeye başladık. 'Bu sendikanın kadın hakları için, ırkçılık için, özürlü gruplar için söyleyeceği şeyler var; fakat cinsellik hakkında söyleyeceği bir şey yok, acaba nasıl yapabiliriz', konusu gündeme geldi. Bunu yapmanın bir tek demokratik yolu var: Sendikanın yıllık kongresine çıkacaksın, hangi konuda ne söyleyeceksen bunu tartışacaksın, müdafaa edeceksin. Sendikanın bununla ilgilenmesi gerektiğini, cinsel hakların insan hakları olduğunu ve hatta sendikal hak olduğunu tartışacaksın. Bu tartışma İngiltere'de dünyanın en enteresan biçiminde oldu

bana göre. Çok çekişmeli, içinde bulunan bir aktivist olarak benim için çok da zevkli oldu. İngilizce'de bir deyim vardır, 'mesele ekmek ve yağ meselesi' diye. Sendika içinde bize karşı olan gruplar vardı ve 'Hayır, bu bir sendikanın uğraşacağı bir iş değil, bizim vaktimizi harcamayın' dediler. Bu beş altı yıl sürdü. Bütün aktivistlerin içinde var, yenilmek bilmeyiz. Bu yıl hayır diyen, gelecek yıl evet diyebilir. Beş yıl sonra sendika bunun bir insan hakkı ve sendikal hak olduğunu kabul etmek zorunda kaldı. Bir bildiri yayınlandı, sendika bizi tanıdı ama bize o yetmiyor. Biz o zaman self-organisation (kendi kendine organize olma) diye bir konsept geliştirdik. Sendika çok geleneksel bir organizasyondur. İngiltere gibi bir yerde, benim yeni sendikam on yaşında ama, bir araya gelerek bu yeni sendikaya hayat veren sendikaların toplam yaşı 220 idi. Bu kadar eski bir organizasyon bir kemikleşmeye uğruyor. Bu da bize karşı ve işçi organizasyonlarına karşı İngiltere'de çok sık kullanıldı. Özellikle Thatcher döneminde sendikalar birer dinazor olarak gösterilip bugünkü yaşamla ilgisi olmadığı, vakit ve zamanlarını doldurduklarını, sendika üyeliğinin insanların bir kötü alışkanlığı olduğunu, bu sendikaların hadlerini bilmesi gerektiği gibi saldırılara maruz kaldı. O sırada biz dedik ki sizin imaj probleminiz var. İnsanlar gerçekten sizi fosil görüyorlar. Eğer sendikalar hakikaten bizim inandığımız ve bildiğimiz gibi politik ve sosyal sorumluluğu olan ve bu toplum içinde demokratik anlamda söz sahibi olması gereken, toplumu

birçok konuda yönlendirmesi gereken bir demokratik kuruluş ise, bu dinazor imajını bir kenara bırakıp modern bir şekilde çalışması lâzım dedik. Bunu nasıl yapacağız? Kendi kendine otonom organizasyon şeklinde yapacağız. Kadınlar, özür-lü-ler, eşcinseller ve siyahlar olmak üzere dört grup vardı. Bunlar ma-lum sebeplerle sendikadan soyut-landılar. Sendika üyesi olarak varlar ama aktif değiller. Üye sayısının üçte ikisi kadın olmasına rağmen yüksek kademedeki idareciler ara-sında ise %10'un altındalar. Eşcin-seller, zenciler ya da özür-lü-ler zaten idari kadroda hiç yoklar. Çünkü bunlar sendikadan tamamen yaban-cılaşmış ve sendikanın kendileri ile ilgili olan konulara el atmadığını düşünerek aktif üyelikten çıkmış durumdalar. Kağıt üzerinde üyeler. Sendika içinde bu konuya yönlen-meyi artırmak için bunu çok güzel kullandık. Yüz binlerce aktif olma-yan üyeyi sendikaya kazandırmanın lehte olduğunu söyledik. Hatta biz azınlık değil çoğunluğuz. Zaten üçte iki kadın çoğunluğu var ve buna eşcinselleri, siyahları ve özür-lü-leri de ekleyince rakam inanılmaz büyüyor. Bu da üç dört sene tartı-şıldı. Bu sırada İngiltere'de politik bir hareketlenme yaşandı, bu hare-ketler içinde eşcinsellerin var olma-sı, sendikal harekette kendilerine bir saygınlık kazandırdı. İngiltere'de biz çok acı bir maden işçileri grevi geçirdik. Muhafazakâr parti kesin olarak karar verdi ki bu madenler kapatılacak ve maden sendikası - İngiltere'nin politik gücü en fazla olan sendikası- yerle bir edilecek. Bu dönemde çok mücadeleler oldu. İngiliz politikasında epeyce bir iz

bıraktı. Bu dönemde aktif eşcinsel sendikacılar ve sendika üyesi olma-yan solcu eşcinseller grevi destek-lemek için bir grup kurdular. Böyle bir mücadelenin parçası olmak hem bizi politize edip eğitti, hem de on-lar ilk defa hayatlarında bu gibi insanlarla karşılaştılar. Çünkü Ma-denci grubu son derece kapalıdır. Madenlerin civarında yaşadıkları banliyö ve köylerde muhafazakar bir hayat geçirirler. O zor zaman-larda paraya ihtiyaçları vardı. Tah-min edeceksiniz, madenciler tama-men erkek organizasyonu olduğu için son derece maço- lar. Dedik ki: 'Manchester'da, Napolyon adlı bir gey klübümüz var, orada bir disko-bar tertipleylim madenciler için'. Bir de 'madenci eşleri' diye aktif bir grup var ve korkunç bir çalışma içindeler. Bütün feminist hareketin de desteği ile bir araya geldik. Öne-rimizi sunduk. Madenci eşleri buna çok pozitif yaklaştılar. "Eşlerimizi de getiririz" dediler. Napolyon'un o zamana kadar görmediği ve göre-meyeceği derece eğlenceli bir disko-tek haline geldi. Madenci ve geylerin dansına tanık olmalıydınız!

Madenciler grevinin sonunda, Londra'daki Gey Pride yürüyüşünde Galler Madencisi grup en önce gitti. Durum çok de-ğişmişti. Biz yıllardır, İşçi Partisi'nin eşcinsellik konusundaki politikasını değiştirmeye çalışıyorduk. İşçi Par-tisi olumlu karşılıyor, konferanslar-da %60 oy alıyor fakat yukarıdan 'hayır' geliyordu. Madenciler o yıl-dan sonra blok halinde kullandıkla-rı kırmızı red oyunu değiştirince, bütün sendikalar bunu takip etmek zorunda kaldı ve biz % 92 oyla İşçi Partisi'ne kendimizi kabul ettirdik.

İktidara gelince yapacakları listeyi ellerine verdik. Sonuçta şu anlaşıldı ki madencileri bile cinsellik konusunda yanınıza çekebiliyorsanız, kazanılmayacak şey yoktur.

Sendikal hareketin şimdiki haline bakarsanız, İngiltere'de bir tane konfederasyon var. Türkiye'deki gibi her sabah kalkan bir konfederasyon kurmuyor. Oradaki yetmiş küsur sendikanın hepsi cinsellik konusunun bir sendikal hak olduğunu kabul etmiş durumdadır. Artık politika biraz sıkıcı olmaya baş-

ladı. Bu konuda kazanacak fazla şeyimiz kalmadı. Sıra onların baskı ve lobi yapmalarını sağlamaya geldi. Biz çok ciddi olarak cinsel hakların birer sendikal hak olduğunu yirmi yılda kabul ettirdik. Sendikaların insanın yanında bulunması çok güzel ve doğal bir şey. Sadece eşcinseller için demiyorum, toplumdaki bütün itilip kalkılmış insanların tabii destekçilerinin sendikalar olduğunu düşündüm. Sizlere de tavsiye ederim, onlar bizim doğal müttefiklerimiz

Eşcinsel ve İşçi Olmak

Ali Özbaş

Kaos GL

Klasik ama kaçınılmaz bir gerçek var; çalışmak zorundayız. Yaşamımızı devam ettirmek için, faturalarımızı ödemek için, ihtiyaçlarımızı karşılamak için ücretli bir işte çalışmaktayız. Çoğu insan da sevdiği işte çalışmıyor. Eğitimini aldığı işi yapamayan, bitirdiği fakülteyle alakası olmayan işlerde çalışan insanların sayısı da azımsanmayacak kadar çok. Ama Türkiye'de iş hayatını, yaşam standardını biliyoruz. İşimizden zevk alamazsak da razı oluyoruz. Çalışan kesimin büyük bir çoğunluğu da oldukça düşük ücretlerle çalışıyor. Dolayısıyla yaşamak için yapılan iş insanca yaşamaya yetmiyor. Bu durumda insanlarda oluşan hoşnutsuzluğun bir sosyal patlamaya yol açması bekleniyor. Ama bu Türkiye'de gerçekleşmiyor. Bunun bir nedeni de insan-

ların "köy"lerle bir bağlantılarının olması. Çünkü sıkıştığı yerde ailesi, akrabası bulgurunu, bakliyatını vb. yolluyor, hiçbir zaman birkaç günlük açlık çektiği olmuyor. Hep aileden biri imdada yetişiyor ve o noktada insanlar fazla bir muhalefete ihtiyaç duymadan yaşamını devam ettiriyor. Geçim derdinden sosyal olaylara duyarlılık da kalmıyor, böylece kısır bir döngü devam ediyor.

Ben, iş hayatına üniversiteye devam ederken başladım. Part-time, asgari ücretle, sigara ve sinema gibi "lüks"ümü karşılamak üzere çalıştım. Bu işler benim için gerçek birer iş değillerdi. O zaman statü olarak bulunduğum işçilik şu ankinden çok farklı anlamlar içeriyordu benim için. 10 yıldır işçi statüsünde, bir memur sendikasında çalışıyorum.

Eşcinseller de iş hayatında diğer toplumsal alanlarda oldukları gibi var. Ancak her alanda olduğu gibi ve hatta fazlasıyla baskı görüyorlar. Bunun farkında olunca da büyük çoğunluk işyerinde yönelimini gizlemek zorunda hissediyor. Toplumsal yapı kendini iş hayatında da gösteriyor; erkek egemenliği buralarda da devam ediyor, kadınlar işyerlerinde daha az ücretle çalıştırılıyor, statülerinin yükselmesi için erkeklerden daha çok çaba göstermek zorunda kalıyor, üst statüleri getirilecek kişilerde öncelik erkeklere veriliyor. Bu yapı ve bu anlayışın, işyerinde varolan eşcinselleri de dışlaması, yoksayması ve ezmesi kaçınılmaz olarak kendini gösteriyor.

Öncelikle eşcinsellerin herhangi bir çalışandan farklı olmadığı düşünülmüdüğünden çalışanlar arasında eşcinsellerin de olacağı sanılmıyor. Şov dünyasındaki eşcinsel tiplerin de etkisiyle eşcinsel stereotipine uymayan biri zaten görülmez oluyor. Genelde cinsel yönelimini/kimliğini gizli yaşamayı seçenler için zaten bir sorun olmuyor, ancak cinsel kimliği için mücadeleyi seçmiş olanlar, iş hayatında açılmanınca sıkıntıları ikiye katlanıyor. Bu durumda çalışanların örgütleri olan sendikalara büyük görev düşüyor. Çalışanların sosyal, mali ve özlük hakları için mücadele eden sendikalar, yurtdışında eşcinsel çalışanların sorunları için de yoğun çaba gösteriyor, seksiyonlar kuruyor, kitapçıklar bastırıyorlar. Ancak Türkiye'de sendikalar eşcinsel üyeleri olabileceğini düşünemiyorlar. Eşcinsel kitlenin varlığıyla karşı karşıya geldikleri için eşcinselliği ve eşcinselle-

ri görmezden gelemedikleri halde, kendi içlerinde bunu kabullenmekte hâlâ zorlanıyorlar. Sendikalarla ilgili duruma aşağıda yeniden dönmek üzere işyerinde açılma sürecine değinmek istiyorum.

Bir çok eşcinselin "heteroseksüeller bunu beyan mı ediyor ki ben, eşcinselliğimi açıklayayım!" şeklinde büyük bir yanlış kabullenışı vardır, yaşamın her alanında, her türlü araçlarla bangır bangır bunu bağırırken, kelimelerin söylenmemesi, heteroseksüelliğin beyan edilmediği anlamına gelmiyor. Bu beyanuma rağmen benim de bulunduğum ortamlarda eşcinselliğimi hemen belirtmediğimi söylemeliyim. Şu an çalıştığım işyerinde de benzer durum gerçekleşti. İş arkadaşlarıma ve patronlarıma (sürekli değişen sendika yönetim kurulu üyeleri) "ben eşcinselim" demedim. Ancak bunun tersi bir söylemde de bulunmadığım gibi, hayali kız arkadaşlar vb. yalanlara da başvurmadım. Yaşanan süreç de kaçınılmaz olarak beni "görünür" olmaya teşvik etti.

İşçi olarak çalışan insanların kolay kolay görünür olmamasında, işyerindeki maço tavırların, erkek egemen söylemin baskın olmasının da etkisi büyük. İşyerlerinde seksist söylemlerin, şakaların, özellikle homofobik fıkraların bolca anlatıldığı, gülmüdüğü birçok çalışanın bildiği bir konudur. Özellikle homofobik konuşmalar, "zaten aramızda eşcinsel biri yoktur" rahatlığıyla yapılır. Ya da işyerinde "şüphelenilen" birini köşeye sıkıştırmak amaçlıdır bunlar. Bunlara büromuzda maruz kalmama şansına rağmen 10 yıllık süreçte sendikala-

rın yönetimlerindeki erkek egemen ağırlığın varlığını belirtebilirim.

Sendikaların onbinlerce üyeleri içinde eşcinsel insanların da varlığı matematiksel ve mantıksal olarak kaçınılmaz. Zaten Kaos çevresinden olsun, tanıdığımız diğer eşcinsellerden olsun, memur ve işçi arkadaşlar da var ve bunların büyük bir kısmı sendika üyesi. Ancak bunların hemen hepsi sendikalarında faal görevlerde yer almaktan kaçınıyorlar. Çünkü fark edilmekten, rahatsız edilmekten korkuyorlar. Zaten sendikaların neredeyse kemikleşmiş bürokratik yapısı kadın aktivistleri bile dışlamış ve sendikal organlardan uzaklaştırmış durumda. Sendikalarla kurulacak karşılıklı iletişim sonrası sendikaların önyargıları kırılıp, üye eşcinsellerin varlığı ve sorunları kabul ettirildiğinde dahi buradaki eşcinsellerin katılımı kolay olmayacaktır.

Geçmişe göz attığımızda "eşcinsel sendikalı olmaz, öyle çalışan olmaz" tavırları vardı. Sendikaların yoğun bir eylem dönemi geçirdikleri 1995-1996 yıllarında sürece yönelik hem açılma hem de önerilerde bulunma adına sendika üyesi eşcinsel çalışan arkadaşların gerek dergimiz aracılığıyla gerekse deklarasyon halinde sendikalara ilettikleri metinler vardı. Bu yazılar sendikalara ulaştığında şaşkınlığın ardından bir inanama hali, ardından da "bu polisin sendikal hareketi baltalamak için yaptığı bir komplo" ya da "karşıt görüşteki sendikaların komplosu" şeklindeydi. Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu (KESK)'i yıpratmaya yönelik olduğu düşünülüyordu bu deklarasyonların. Oysa bu metinlerde

KESK'i yıpratmak eleştiriler yoktu, çamurlar atılmıyordu; "sendikalarınıza üye eşcinselleriz" deniliyordu sadece. Kısacası tam bir paranoya haliydi durum.

Ancak bu paranoya biz eşcinsellerde de var. 2003 1 Mayıs mitingine katıldıktan sonra sendikamız şube yöneticilerinden birinin bana tavrının değiştiğini düşündüm. Daha mesafeli, soğuk bir davranış gösterdiğini, bunun nedeninin de beni meydana görmesi ve eşcinselliğimi öğrenmesi olduğunu düşündüm. Oysa bir süre sonra hâlâ benim cinsel kimliğimi bilmediğini öğrendim.

Benim işyerine açılma sürecimde miting alanlarında yürüdüğüm Kaos GL pankartı bayağı destek oldu. Miting alanlarında çalıştığım sendikayla aynı alanda, yan yana durmamız açık bir beyandı. Buna rağmen hâlâ farkıma varmayanların olduğunu görüyorum. Miting alanında alana girdiğimiz sırada biz eşcinselleri alkışlayan yine şube yönetiminden bir bayanın, çalışan arkadaşına söylediği "Ali için çok üzülüyorum, işi çok zor, çok mücadele etmesi lazım" sözleri, destek gördüklerimizin bile bakış açısını yansıtmaması açısından önemli.

Kadını, eşcinseli aşağılayan sözler dilimize yerleşmiş sözler. Bunların seksist sözcükler olduğunu bile bile kullanıyoruz. Hatırlarsanız meclisi karalamak için söylenen slogan, oranın genelev olduğuydu. (Biliyoruz ki genelevde çalışanlar kadınlar.) Yine eski Çalışma Bakanı Yaşar Okuyan tenkit edilmek istendiğinde, memur ve işçiler tarafından eylem alanında "hop hop

Yaşar, top Yaşar" şeklinde 'aşağılandı.'

Beni bilen insanların kabul etmesinde ve bana olumsuz tavır göstermemesinde (ama üzüldüklerini unutmayalım!) işimi iyi yapmamın etkisi var. Özel bir çaba göstermememe rağmen böyle bir gerçeğin varlığı beni rahatsız ediyor. Kolayca yeri doldurulacak bir çalışan olsaydım cinsel kimliğimden dolayı vazgeçilecek ilk kişi olacağımı hissetmem oldukça kötü. Bu durumda "bütün eşcinseller, aman kapasitenizi yükseltin, birer vazgeçilmez eleman olun" dememiz gerekiyor ki, oldukça sakat ve içler acısı bir durum. Ve yine işyerimdekilerce kabul edilmemde önemli bir diğer etken de 12 yıllık uzun süreli bir ilişki yaşıyor olmam. Sürekli partnerleri değişen ve bunu onlarla paylaşan biri olsaydım, sürekli partner değiştiren bir heteroseksüelin "çapkın" olarak nitelendirilmesine karşın ben, "stereotip eşcinselin biri" olarak nitelendirilecektim kuşkusuz. Bu da varolan ahlak anlayışının çarpıklığından klişe inanışlara kadar ne kadar sakat yapı varsa içinde barındıran bir durum değil de nedir?

Sadece "işçi" ya da "memur" statülerinde olanlar mı çalışma yaşamında baskıya maruz kalıyor sorusuna cevabım hayır olacak. Aktör ve aktrisler, şarkıcılar için de farklı tavırlar mı sergileniyor? Belliğimizi yoklarsak yanıtımız hayır olacaktır. Örneğin, Rupert Everett, eşcinsel olduğunu açıklamış bir aktör. "En İyi Arkadaşım Evleniyor" filmi vizyona girdiğinde bu beyanından hareketle kimi eleştirmenlerce "Hakikaten çok başarılı, ama

yarın bir gün heteroseksüel rolü oynamak istediğinde ya da öyle bir rol verildiğinde inandırıcı olacak mı?" şeklinde yazılara rastlamıştık. Benzer şeyler Anne Heche'in lezbiyenliğini beyanından sonra da gerçekleşmişti. Bu beyanı sonrasında bir filmde rol verilme aşamasında "acaba lezbiyenliğini bilen seyirciler nasıl tepki verir, Harrison Ford'un sevgilisi rolüne seyirciler inanır mı?" şeklinde kaygıları, Ford'un partnerini desteklemesi sonucu bertaraf edilmişti. Buradaki "kaygılar" sadece ticari kaygılar mı -ve ne kadar gerçekçi-, yoksa zaten bilinen Hollywood homofobisinin dile gelmesi mi? Bir çok Hollywood yıldızı benzer nedenlerle açılmıyor. Açılışlar bu tabular belki yavaş yavaş yıkılacaktır. Keza şarkıcılar için de benzer durumlar söz konusu. Türkiye'de bir çok şarkıcı eşcinsellikle "itham" edilir, ama eşcinselliğini açıklamış sanatçılar görmezden gelinir. Gerçekten başarılı ürünler verseler de bunlara yönelik desteğe rastlamak mümkün değildir. Çünkü erkek sanatçılara, bir de yakışıklı ise, çılgınca haykıran, her konserinde bulunacak, her albümünü gözü kapalı alacak genç kız hayranlar lazımdır. Sertab Erener'in Eurovision şarkı yarışmasındaki rakiplerinden Rus grubu t.A.t.U da homofobiden nasibini almış durumda. Müzik piyasasına girdiklerinden itibaren lezbiyen olduklarını beyan eden bu grup (bunun sadece reklam amaçlı olduğunu ve lezbiyen olmadıklarını iddia edenler de olmasına karşılık), yarışmanın final gecesi skandal yaratacak hareketlerde bulunacakları korkusuyla takipteydiler. Skandal yaratacak

hareketinse sadece her konserlerinde (ve ilk kliplerinde) yaptıkları dudaktan öpüşmekten ibaret olduğunu düşünürsek durumun vehameti ortaya çıkacaktır. Bu tür organizasyonlarda sunucunun dudaklarına yapışan karşı cinsten şar-

kıcıya, biri erkek biri kadın iki yarışmacının sevinçle dudaktan uzun uzun öpüşmelerine yıllardır rastlayıp da ahlâk dışı değerlendirmelerine maruz kalmadığımızı hatırlamaya gerek var mı?

Cinsiyetçi İşbölümü

Pınar ÖMEROĞLU

KESK, Yapı-Yol Sendikası Genel Merkez Kadın Dairesi Başkanı

Merhaba herkese. Benim Kürşad kadar aydınlatıcı, iç açıcı deneyim anlatacağım bilgilerim yok. Ben kendi sendikamda kadın çalışmaları yürütüyorum. Sendikanın dışında da kadın çalışmalarına olabildiğince katkı sunmaya çalışıyorum. Size aktarabileceklerim kadın çalışmalarından gelen deneyimler ve feminist kadın çalışması ile eşcinsel çalışmasının belli anlamlarda kesişen noktaları. Tüm dünyadaki insanlığın verdiği özgürlük mücadelesinden çok farklı olmadığı noktasından bakarak konuşmayı planlıyorum. Erkek egemen, kapitalist, heteroseksist dediğimiz bu sistemin kadınlara belli bir yaklaşımı var. Yedek iş gücü olarak başlayan süreç, çalışma yaşamına ve doğal olarak sosyal alana girdikten sonraki yaşadıkları var. Kadın olarak ezilmekle başlayan süreç sanayi devrimi ile ve kadınların çalışma yaşamına ve sosyal yaşama girmesiyle birlikte sınıfsal anlamda da ezilmeye başladığı zamanları söylüyorum size. Eşcinsellere de şöyle baktığımı hissediyorum: Varlıklarını bir şekilde biliyor ama bildiğini açıklamıyor;

iki yüzlülük söz konusu burada. Fakat yüzleştğinde, yani kendini eşcinsel olarak ifade ettiğinde de toplumun çok büyük bir kesimince, üstelik de örgütlü olarak bir lanetleme kampanyası ile ve sonucunda şiddetle karşı karşıya geliyor. Kendilerini işçi ve emekçi olarak çok fazla ifade edemiyorlar. Onlar da çalışıyor, sendika üyesi oluyor ya da olmuyorlar, her yerdeler ama aslında hiçbir yerdeler. Ben bir kadınum ama erkek kıyafetlerine falan bürünürsem kadın olmadığımı kanıtla- rım. Ama eşcinseller bu lanetleme örgütlenmesi üzerinden, bizim gibi demokrasi kültürünün gelişmediği, dinin etkisi altındaki toplumlarda sendikalar eşcinsel varlığını reddediyorlar. İstatistiksel olarak tespit ettiklerinden değil. Adama soruyorsun; sendikanızın ne kadarı eşcinsel? 'Yok, hay Allah o da nesi' gibi bir vaziyete bürünüyor. Ona göre sapıkların, bilmem nelerin ne işi olabilir sendikada. Bir de 'araştır- yım, var mıdır, hakikaten çalışıyor- lar mıdır' gibi bir kaygı da olmayınca böyle insanların var olma ihtimalleri tamamen ortadan kalkıyor.

Ama bunun istatistiğinin yaratılması da mümkün müdür? Dünyanın ne kadarı eşcinseldir gibi abuk subuk bir soru sorulamadığı gibi sendikalar için de bunun yapılması şu an için mümkün görülüyor. Ama bu insanlar çalışıyorlar ve hayatlarını devam ettirmek durumundalar. Sendikalara üye de oluyorlardır. Ama onlar kendilerini eşcinsel işçiler olarak örgütlenmenin mümkün olmadığını düşünüyorlardır. İşçi sendikalarına baktığımızda, o derece erkek egemen, homofobik, heteroseksist yapılar ki ben bir kadın olarak kendimi ifade etmekte çok güçlük çektiğimi, dışlandığımı, yok sayıldığımı, af edersiniz, lafımı kışkırtıcı ile dinlediklerini düşündüğüm zamanlar çok oluyor. Sendikal örgütlenmenin bir ayağı politika. Eski dar kafalı Stalinist gözle bakıyorlar, hâlâ aynı şey; 'Sosyalizm gelecek, çözülecek!' Kardeşim ne kendini parçalıyorsun. Elbette haklarını alacaksın. 'Ya eşcinsellik?' deyince, 'Hiç hoş şey değil, kadın mücadelesini anladık da bu kadar da abartmayalım meseleyi' gibi bir yaklaşımla karşılaşıyorsunuz. Bunları değiştirmek çok zor, hepimizin işi. Ne yapılabilir, kadın mücadelesinin verdiği deneyimler faydalı olabilir mi diye düşünüyorum. Ortak yönleri olmakla birlikte çok ciddi ipuçları falan vermiyor. Bu çok hayırlı bir şey. Ben gerçekten burada olduğum için mutluyum. Belki bundan sonraki sempozyumlarda daha özel konulara inebilmeli. Toplumsal ve siyasi alanda eşcinsel örgütlenmesini nasıl sağlarız gibi. Herkesi katabilmemiz gerekiyor. Sendikalar özgürlükler mücadelesinin bir aracıdır diye düşünüyorum.

Her ne kadar kaslaşmış yapıları olsa da erkek egemen de olsalar. Mutlaka bize destek olurlar ve önümüzü açıcı faaliyetler sunarlar. Binlerce, milyonlarca insandan bahsediyoruz. Sendikada niye kadın örgütlensin, neden kendi çözümünü kendi ağzıyla söylemeyeyim, bir erkek söylesin, benden daha hamasi ve usturuplu konuşacaktır ama ben kendi lafımı kendim söylemek istiyorum. Kadınları örgütleyebilmek için kadın taleplerini oluşturabilmem lazım. Türkiye'de örgütlenmenin önünde binlerce engel var. İnsanları örgütlemek durumundayız. Çok düşük seviyelerde sendikalaşma. Hatta sendikaya üye olmayan on binlerce işçi bile var. Çünkü sendikanın kuruluş ve özgürleşme için bir alan olmadığını düşünüyor ve haklı. Peki bu insanlar niye dışarıda kalırlar? Ama düşünebilmeliler. Kadınları kadın talepleri ile sendikaya alabiliyorsak, gey ve lezbiyenleri de kendi sorunları ve talepleri üzerinden sendikaya kazanabilmek mümkün. Belki bu bir başlangıç noktası olabilir.

Bir izleyici:

Ben küçük bir şey eklemek istiyorum. Kadın hareketiyle eşcinsel hareketin birbirinden beslenmesi konusuna atfen olacak. Eğer biz eşcinsel hareketin sendikal hareket içinde tek tek seslerini duyurmasını beklersek bizim yirmi yıl değil çok daha uzun yıllar beklemek gerekecek. Kaos gibi eşcinsel kurtuluş hareketini kendine rota edinmiş bağımsız hareketlerden etkilenmek gerekir. Sendikalar içinde kadınların tek tek değil, kadın kurtuluş hareketinin desteğiyle seslerini yükseltmesi gerektiğini düşünüyorum.

Karşılıklı organik etkileşimin yolunu açmamız lazım.

Cengiz FAYDALI

KESK, Yapı-Yol Sendikası Başkanı

Arkadaşlar merhaba. Sabahki oturumdan itibaren izledim, çok da etkilendiğimi söyleyebilirim. On iki yıldır burada fiili bir mücadele yürüten bir sendika başkanı olarak bu sempozyumun konusu ile ilgili hiçbir iş yapmayan, çözüm üretmeyen biri olarak konuşuyorum. Bize hazır büyük projeler sunuldu, sunulmaya devam ediliyor. Bu projelerin kabul sınırları var, ideolojisi var, ekonomik, politik kurumları var. O kurumların teslim edildiği kesimler var. Onların dışında ötekiler var. Ötekileri arkadaşlarımız sabah sıraladılar: Kadınlar, Kürtler, Aleviler, geyler, lezbiyenler... Bu çerçevede ötekilerin en geniş şekilde yer aldığı bir konfederasyona bağlı bir sendikada çalışıyorum. Yani kadınların, Kürtlerin, Aleviler'in kendini daha çok ifade edebileceği bir örgütlenmedir KESK. Ama ne yazık ki böylesine demokratik ve açık bir yapının geyler ve lezbiyenlerle ilgili hiçbir politikası ve talebi yoktur. Bir başka boyutu ile söyleyim. Bir arkadaşım dedi ki çalıştığım gazetenin geyler ve lezbiyenler ile ilgili arşivinde beyaz bir kağıt buldum. İtiraf ediyorum. Sendikamızın arşivinde beyaz bir kağıt bile yok. Hem de nasıl bir sendikanın. Sunumu yapan Ali Özbaş'ın altı yıl iş verenliğini yaptım. Çalıştığı sendikanın genel başkanlığını yaptım. Pınar, başkanı olduğum sendikanın aktif bir kadın

katılımcısı. Hiçbir arşivimizde yok. Kürşad'la altı yıldır uluslar arası aynı konfederasyon üyesiyiz, iletişimimiz olabildiğince girişgindir, sendikamızda arşivi yok. Bunda suçlu aramak için söylemiyorum. Bir itiraflar tebliğinde bulunmak için de çıkmadım buraya. Bu sorunu nasıl gündeme getirir ve nasıl aşarız ifade etmek için çıktım. İlk oturumda bir arkadaşım söyledi, sanıyorum Af Örgütü temsilcisiydi. "Sorunlarımız var, ama sorumluluklarımız da var". Öncelikli olarak GLBT kendi sorunlarını bir formata dönüştürmelidir. Bir talebe bürünmelidir. Sendikaların kapısı bu konuyla ilgili olarak mutlaka aşındırılmalıdır. Evet, bunu yaparsanız zaman zaman sizi dinlemezler, dışlarlar, aşağılarlar. Olsun, buna rağmen yapmak gerekir. Çünkü her örgütlenme alanının bir risk faktörü vardır. İnanın benim burada çıkıp konuşmam bile bir risk faktörüdür benim için. Hatta sabah çıkarken eşim uyardı: Böyle bir sempozyuma katılıyorsun, sakın adını çıkartmasınlar...O yüzden bu riskleri ve bedelleri göze alarak bir şey yapabiliriz. Bu açıdan bu sempozyumu önemli bir adım olarak görüyorum. En azından bu sorunların bir formata, bir belgeye dönüştüğü ve sendikaların kapısına dayanılacak bir adım olarak görüyorum. Umarım sendikalar, idare ettiğim KESK, bu

açından daha olumlu sonuçlar verir diyorum, teşekkür ediyorum.

Soru:

Bir kurumda çalıştığımız dönemde evli arkadaşlara orospu, bekarlara ise lezbiyen diyen amiri mahkemeye verdik. Tazminat davası açtık, diğer elemanlar amiri koruduğu için kaybettik. Sonuç olarak, iş yerlerinde bu şekilde suçlamalarla karşılaşıldığında ne yapılabilir. Tazminat davasını kazanmak için kimler bizlere yardımcı olabilir? Görevden alındık.

Cevap:

Özellikle Türkiye gibi ayrımcılığın açık olarak kanun tarafından yasaklanmadığı ülkelerde durum böyle. Kanunda eşcinsel birine ayrımcılık yapmak suçtur diye yazmadığı için mahkemede bu işleri takip etmek çok zor. Başlarda, İngiltere'de bizim bulunduğumuz durum aynen böyleydi. Böyle bir kanun yoktu. İngiltere'de bundan iki üç sene öncesine kadar kanunen yapılacak bir şey yoktu. Bir iş veren dese ki 'ben senin eşcinsel olduğumu duydum, bizim iş yerimize bu yakışmaz, gelme bir daha' dediği zaman bizim kanunen yapabileceğimiz bir şeyimiz yoktu. O yüzden sendikalar birinci derecede önemliydi. Çünkü kanunun böyle bir boşluğu olduğu yerde insanın yanında durması gereken sendikadır. Aksi takdirde bir lezbiyen ya da bir gey işçi olarak sendikaya niye giriyorsun. Sendika seni cinselliğin yüzünden işinden atılırken korumayacaksa zaten o sendika sendika değildir, boşa para verme oraya. Cinsel ayrımcılığın bir sendika hakkı olduğunu söylememizin sebebi bu. Biz yıllarca bize karşı yapılan

ayrımcılığa sendikalarımız yoluyla karşılık verdik. Sendikaların kendine göre güçleri ve yaptırımları var. Her ülkede ve burada da böyledir. Örneğin Türkiye'de bir sendika başkanı olarak Cengiz'in bir işçisi için mukavemet etmesinin tabii ki bir ağırlığı, bir desteği olacaktır. Eğer sendikanız size arka çıkmıyorsa insan hakları örgütleri var. Af Örgütü, yıllarca cinsellik konusunu bir insan hakkı gibi algılamaktan çekindi. Ben bu yüzden çok toplantı bastım diyeceğim ama ayıp olacak. Öyle bir tutarsızlar ki, adam hem benim organizasyonumdan destek istiyor hem de mangalda kül bırakmıyor insan hakları konusunda. Fakat bir kimse eşcinselliği yüzünden hapse atılmış, 'bu beni aşar, anayasada yok, bilmem ne' bahanelerini sıralıyor. Peki sendikaları nasıl bu güçle donatırız? Bu toplantıya katıldığı için Cengiz'e çok teşekkür ediyorum ama bu toplantıda sadece Cengiz olmaması gerekirdi. Burada en az otuz tane sendika başkanı olmalıydı. Sendikaların liderlikleri çok önemli bu konuda. 'Geyler, lezbiyenler organize olsunlar, istesinler' diye bir şey yok arkadaşlar. Hiç kimse kurban değil. Sen aşağılanacağını, itileceğini bile bile sendika içinde ben geyim diye çıkabileceğin cesareti dünyanın hangi ülkesinde gösterebilirsin! Hatta bu cesaret hangi aktivistte var. Önce bu insanların organize olabileceği ortamı yaratacağız. Bunun için de sendikanın liderliği çok önemli. Nasıl yaratacağız? Çok kolay: Sendika liderleri karılarının, çocuklarının, akrabalarının uyarılarına rağmen Cengiz gibi çıkıp konuşacaklar. 'Bu bir sendikal haktır, insan

hakkıdır' diyecekler. İrkçılığa karşı hak savaşı vermek için zencimi olmak gerekiyor? Son yirmi senede bizim sendikamızın bir tane gey başkanı oldu, hepsi heteroseksüel. Sen git benim genel sekreterimi dinle, zannedersin ki Kaos'un bir üyesi, benden daha iyi bilir lezbiyen ve gey haklarının nasıl sendikal hak olduğunu bir toplantıda anlatmayı. Bu çok önemli. Çünkü bunu yaptığınız zaman sendika içinde bile yaratılacak bir ortam vardır ve aktif olmak isteyen gey-lezbiyen sendikacılar bu ortamda ortaya çıkmak isterler. İnşallah bu soruya cevap verebilmişimdir. Belki bu sıkıntılarını aşamayan binlerce işçi var. İnşallah bu sempozyumda sendikalar sesimizi duyacaklar.

POPÜLER KÜLTÜR ve MEDYADA EŞCİNSELLİĞİN "ÖTEKİ" OLARAK SUNUMU

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Yusuf ERADAM

Ankara Ü., Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Amerikan Kültürü ve Edebiyatı Anabilim Dalı Başkanı

Baylar, bayanlar ve ötekiler hoş geldiniz. Pek hoş bir giriş olmadı galiba, kimse gülmedi. Komik değil çünkü. Ama ötekileştirme konumuz ve bu giriş uygun diye düşündüm. Hocalığımın ilk yıllarında derste kullandığım bir dil kitabındaki bir diyalog böyle başlıyordu, bir standupçı izleyenlere böyle hitap ediyordu ve herkes çok gülüyordu bu 'ötekiler' lafına.

Dünkü oturumdan Yıldırım Türker'i tanıyorsunuz, sağ olsun 'sizli bizli' konuşmayalım dedi. Umut, Kaos GL'den, emekçi arkadaşlardan.

Sağımda oturan arkadaşım ise Matthew, biz ona Mete diyoruz. Sırma hanımı'ı buraya davet edeceğim ama Matthew, eşinin yanında olmasına karşı çıktı. Ben özellikle istedim çeviriyi Sırma'nın üstlenmesini, Matthew'un karşı çıkış sebebi bence bir alkış istiyor. O dedi ki "Biz karı koca oraya çıkarsak 'beni eşcinsel zannetmeyin, bakın karımla çıkıyorum' anlamına gelir. Böyle düşünülün istemiyorum," dedi.

Az evvel seyrettiğimiz vtr'den başlayalım. Dedim ki medyadaki tipler:

Önce arketipten (ilkörnekten) stereotipe (basmakalıba, klişetipe), oradan da prototip üretimine doğru bir süreci izler. Benim bu konuşmada söyleyeceklerim çok kısa. Medya dil, imge, simge ile bellekler oluştu-

ruyor. Yazmakta olduğum kitapta 'Vanilyalı İdeoloji' diye nitelediğim ve kesin belkilerden oluşma bir bellek bu. Bu bellek başta dil, imge, simge ama hepimizin kolaylıkla ıskaladığı bir kaynakla da, çocuklarımıza da okuduğumuz masallar, söylence ve efsanelerle de geçiyor. Burada birçok cinsel rol ya da oradaki karakterlerin görünen tercihleri kimlik olarak aktarılıyor. Medyanın en önemli işlevlerinden biri bellek oluşturmak.

Medya zannettirir. Popüler kültür ve medya bunu başarma yollarından biri de malzemeyi çok sık yinelemesidir. Belli imgeleri, simgeleri, replikleri şarkı nakaratı gibi çok sık tekrarlar, paradokstur bu ama biz onları bilinç altına yerleştiririz. Yani her an gözümüzün önündeki bir nesne olmasına karşın evimizdeki saksıyı görmeyişimiz gibi. Medya, buna bağlı olarak da, kolaylıkla da unutturur. Zannettirir ve unutturur tekrarlarla. Medya, popüler kültür ve televizyonda ne oluyorsa gerçektir artık. Medya, popüler kültür ve televizyon ürünleri içinde yer almayan gerçekliğini yitirmiştir. Bir ağaç kesiliyorsa, bir insan öldürülüyorsa, eşcinseller dövülüyor ya da katlediliyorsa, bunlar televizyonda görülebildiği zaman, görünür(visible) olduğu zaman gerçektir. Buradaki paradoks şu: gördüğümüz halde, camekânın

içinde olduğu halde bizim ona yabancılaşmamızdır. Yani medya ve popüler kültür bunu yabancılaştırır, görerseniz de inanmazsınız. Medya ve popüler kültür, iyi-kötü, kara-beyaz ayrımları öğretir, bu kesin, köşeli ayrımlar, ayrımcılığı kışkırtır. Cinsel roller ve kimlikleri belli göstergelere sınırlar, belli mimik ve jestlerle bunları anlatır. Kadınsı erkekler ve erkeksi kadınların oluşması ile belleğe 'eşcinsel bunlardır' diye tipler yerleştirir. Örnekleri belki daha sonra konuşuruz.

Medya, popüler kültür ya da televizyon, gerisindeki bütün masallar, efsaneler, söylenler, belleğimize bir merkez gerekliliğini dayatır. Dolayısıyla da, marjinaler kendiliğinden oluşur. Aşkıncı düşünceye varana kadar insanoglu, hepimizin sevdiği Salinger'ın, Çavdar Tarlasındaki Çocuklar romanında ayrık olan, yabancı, yaralı, toplumun kurallarına uyum sağlayamayan kişiler, özellikle kadın kahramanlı yapıtlarda dışlanırlar ve bu dışlanmanın bedelini, uyum sağlamadıkları için, yok olmakla öderler. O yok oluş, Kate Chopin'in Uyanış adlı romanında Edna'ya olduğu gibi ya da Toni Morrison'ın En Mavi Gözünde Pecola'ya olduğu gibi, onlara trajik bir yücelik kazandırır. O trajik yüceliğe heteroseksüeller de eşcinseller de bakarlar, ağlarlar, göz yaş dökerler, katarsisten geçerler ama sinemadan çıktıklarında, o kitaptan, o televizyon ürününden

Çıktıklarında unutulur. Dolayısıyla kurbanlaşma dayatılır, hatta sevdilir. Ayrıca önemle vurgulamak istediğim bir nokta da eşcinsellerin kendilerini kurbanlaştıran

düzeni de ötekileştirme eğilimi oluşudur. Özellikle dilde bir jargon oluşturma eğiliminde görüyorum bunu. Bu da çifte kavrulmuş bir kurbanlaşmayı, o şiddetin gerisin geri kendilerine dönmesine yol açıyor. Kullanılan dil, imge, simge, jargon, eşcinsel kimliğini bastıran insanlarda iç terör oluşturur bana kalırsa. İster medya maymunu olsunlar ister önemli sanatçılar addedilsinler, televizyonda görünen 'eşcinsel halli' (!) sanatçıların, insanların yerine koyar kendini ve onlarla aşık atmaya başlar, meşhur olmak ister, kifayetsiz muhteris eşcinseller de böyle çıkar ortaya. TV'ye çıkmak için sadece eşcinsel olmak yeterli sanabilirler.

Onun dışında, uygunlaştırma marjinalleştirilmenin karşıtı gibi görünebilir ama merkezde böyledir. Bülent Ersoy ve Zeki Müren örneklerinde olduğu gibi. Ben, heteroseksist, homofobik, ataerkil toplumda dilimizin kötürümleştigiğini, Toni Morrison'ın, Nobel ödülü aldığı sırada yaptığı konuşmadan da hatırlatmak istiyorum. Cinsel kimlikleri geçerli kılmak, bunların hiç değilse hoşgörü ve tahammül ile karşı karşıya kalabilmesi için bazı ifadeleri rahatlıkla kullanabiliriz. 'Eşcinsel olmasına karşın, eşcinsel olması sayesinde' gibi ifadeler dilimize pelesenk olmuş, hoşgörü ya da tahammül gösteren ifadelerdir. Daha sonra fırsat kalırsa fıkralar, atasözü ve deyimlerden de dilimizde bu belleğin nasıl oluştuğunu söylemek istiyorum. 'Kesin Belkiler' başlıklı yazımdaki iddiam şu: Çok uzun zaman alabilir belki ama bu belleğin tümüyle imha edilmesi gerekir. İkarus niye ulaşılmazın

peşinde koşarken Ege Denizi'ne düşüp boğulsun ki? Bütün dünyada her şey yolunda giderken, ulaşılmazın peşinde koşturmanın bedelini öder. Ben burada kesmek istiyorum, arada belki örnekleri veririm. Kendi sonucumu söyleyeyim: Medya arketipleri stereotipleştirir, yani basmakalıplaştırır, onların prototiplerini üretir, bu arada da, eşikteki (ya-

şantı biçimi, kimlik olduğu için söylemiyorum) iktidarı elinde tutandan medet ummaya tutsak kılar hep. Batının doğudan aldığı ve sürekli olarak çeşitlendirip yenilediği ve kendi iktidarı yolunda suistimal ettiği bu bellek ortadan kaldırılmadır. Bana göre asıl şer bu bellektir.

Şimdi sözü Yıldırım'a veriyorum.

Yıldırım TÜRKER

Yazar

Yusuf'un çizdiği teorik çerçeve aslında işimi kolaylaştırdı. Ben daha çok bir mitoloji üretim alanı, dolayısıyla imge üretim alanı olarak eşcinsellik üstüne birkaç şey söylemek istiyorum. Hepimizin çok maruz kaldığı örnekler de hatırlamak mümkün olacak. Öncelikle popüler kültür alanı açısından eşcinsellik son derece bereketli bir malzeme sunuyor, biliyoruz. Mitoloji üretmek konusunda da çok bereketli bir alan sunuyor. Hepimiz şöyle gözümüzü kapayıp düşündüğümüz takdirde, eşcinsel denen yabancı varlığın hepimizin içinde nasıl yer ettiği üstüne bir düşünürsek, çıkarabileceğimiz şeyler şunlar olabilir: Çok karanlık, muğlak ve ölümcül bir kült. Bizden olabildiğince uzağa atılmış, yabancılaştırılmış bir göçmen gibi, tuhaf, tanımadığımız bir ırk gibi. Bunun belirli özellikleri var. Bu özellikler etrafında Yusuf'un sözünü ettiği sistemin işleyişiyle bu popüler kültür alanının sürekli ele aldığı konuları işleyiş biçimiyle, bir kere eşcinseller sonu olmayan ilişkiler yaşıyorlar. Hedefe kilitli hayatla-

rimıza çok şiddetli bir tehdit ve alternatif oluşturuyor bu. Sonu olmayan ilişkiler yaşıyorlar. Yani yaşlılığın, emekliliğinin, insanların eşitlendiği huzur dönemini asla göremeyeceklerini biliyoruz. Zaten bunu eşcinsel olanlar bilir, ana-babalarına açıkladıkları takdirde, en sevecen annenin yada arkadaşın söylediği şey 'ileride yalnız kalacaksın'dır. Yaşlılık diye bir şey yoktur; çünkü eşcinseller yaşlanmazlar. Böyle bir yol onlara çizilmemiştir. Bunun ötesinde, çok anlaşılır heteroseksüel simetrilere ödünç alınmış birtakım şeylerle açıklamalar vardır. Bugün galiba Star gazetesinde dünkü sempozyumun oturumları üstüne bir yazı çıkmış. "Bu ilişkide kadın rolünü üstlenen anlaşıldı" diyor Kurt Ole Linn için. Dolayısıyla hepimiz biliyoruz, bu ilişkide kadın rolü erkek rolü vardır. Kadın ve erkeğin çevrelediği ve şimdiye kadar bize anlatmış olduğu bütün şeylerin çerçevesine kilitlenmiş bir imge. Bildiğimiz gibi bu roller de 'giren ve girilen'le açıklanıyor her zaman olduğu gibi.

Tabi bunun yanı sıra eşcinseller her an cinsel ilişkiye hazır, doymak bilmeyen canlılardır, intiharî zevk insanıdır bunlar. Gerçekte insanların sahip olduğu özelliklerden öte, doyumsuz insanlardır. Bu onların sonunu da hazırlayan bir şeydir. Çünkü doymak bilmedikleri için çok eşlidirler, çok ihanet ederler ve bir yerde duramadıkları için de ölüme, intihara, yalnızlığa doğru giderler. Bunlar tatminsiz canlılardır. Tuhaf bir şiddet yüklüdürler ve sıkça birbirlerini öldürürler. Bu da gene tatminsizliklerinden ileri gelir, çünkü tatmin yolu yoktur onlar için. Tatmin bir tek heteroseksüel modele uygun görüldüğü için eşcinseller trajik kahramanlar olarak ya birbirlerini öldürürler, ya intihar ederler. Sonuç olarak emekliliğe huzura hiçbirini ulaşamazlar. Bu onları histerik, nörotik, akıl dışı yapar. Aşırı duygusal, beceriksiz yapar. Fakat medyada gördüğümüz bütün bu olumsuz ve ölümcül yansımaların dışında bunları kucaklayan bir de şey vardır. Medya bütün tüketicisini eşcinsellik konusunda sürekli erotize etmeye çalışır. Hâlâ tuhaf bir şekilde toplumu en çok erotize eden ve en çok satan konusu budur. Birtakım dergiler var biliyorsunuz, Aktüel, Tempo ve şimdi de Haftalık diye daha beter bir şey çıktı. Bunların özellikleri, her hafta mutlaka dergilerinde bir eşcinsellik konusu işlemeleridir. Bunlar biraz daha orta sınıfa yönelik ve daha entelekle bezeli görüntüler. Dolayısıyla daha böyle hoşgörülle bezenmiş yazılardır. Bunlar sanki eşcinselleri tanıyormuş ve onların asıl yüzlerini gösteriyormuş gibi yaparak onları bizden daha da uzağa itme işlevi-

ni üstlenirler. Tuhaf bir şekilde, satılmak için bunu yapmak zorundadırlar. Bu bir formül olarak başında yerleşmiştir. Eşcinsellik satan bir konudur ve her zaman başvurulması gerekir. Hele hele konu yoksa, derginin satışı düşmüşse mutlaka ve mutlaka eşcinsellik kapağı yapmak şarttır. Bunun yanı sıra, daha demokrat, daha hoşgörülü, daha zorlanarak ve de bu karmaşık iktidar ilişkisi içinde eşcinsel direnişiyse -bu direniş iktidarı yeniden üretmeye katkıda bulunan, iç içe geçmiş bir ilişki bütünü- eşcinsellik üstüne daha farklı prototiplerin de üretildiğini görüyoruz. Bunlar daha olumlu gibi dururlar. Eşcinsellerin hoş yanları da var sonuç olarak. Bu insanların katletmeyeceksek, hala bizi kışkırtıp heyecanlandırıyorlarsa, hala bir tecessüs uyandırıyorlarsa, bizce bunların hoş özellikleri de olabilir. Bunlar belirli konularda daha yetenekli insanlardır. Burada otoritenin, iktidarın tehlikeli olanı kapatmasını, uzaklaştırmasını ve gettolaştırmasını görüyoruz. Dolayısıyla eşcinsellere açık bırakılan, daha başarılı oldukları düşünülerek onların kilitlendiği bir takım alanlar varır. Aynı şey zenciler içinde geçerli. Örneğin bütün zencilerin sesi güzeldir, daha iyi basketbol oynarlar gibi bütün eşcinseller iyi şarkıcı olurlar, gösteri sanatlarında daha yeteneklidirler. Daha duyarlı oldukları için iyi moda yaratırlar vs. Bütün iktidar ilişkilerinde olduğu gibi bu çok karşılıklı, birbirini belirleyen bir ilişkiler bütünü. Dolayısıyla bu, belirli eşcinsel kesimlerce de beslenen bir şeydir. Bütün bunların, bütün mitolojilerde olduğu gibi gerçeklikle akrabalıkları

ve alışverişi vardır. Gerçekten de baktığımız zaman moda ya da gösteri dünyasında yükselen insanların çoğu eşcinseldir. Tuhaf bir arz-talep ilişkisiyle bu belirlenir. Bu da eşcinselleri gerçekten gene belirleyici olan akıl alanlarında uzak tutar. Aynı zamanda onları bir spotun, bir ışığın altına yerleştirir. Bir de dahiler mevzu var. Bu benim çok ilgimi çeken bir şey. Eşcinsellerin de üstüne atıldıkları ve çok heyecanlandıkları bir şeydir. Eşcinsel dahiler diye bir başlık vardır. Eşcinsellerden dahi de çıkabiliyordur ve bununla gurur duymaya, övünmeye yönlendirilirler bir yandan. Onların ihtiras ve ölümcül hevaları arasında tek meşrulaştırılacak şeyleri dahi de olabilmeleridir. Dahi olmadığımız zaman ne olacak değil mi? Seçtiğimiz, zorladığımız hayat tarzını meşrulaştırabilmek için Leonardo mu olmamız gerekiyor? Bu çok önemli bir soru. Yıllar önce göçmenlik sorununun işlendiği bir yurt dışı toplantısına gitmiştim. Birleşmiş Milletler'in astığı bir afişte Einstein'ın resmi vardı ve 'Bütün göçmenler sırtlarında değenekleriyle gelmiyorlar, Einstein de göçmendi' yazıyordu. Göçmen alan ülkelere seslenen ve 'göçmenlere iyi davranın' mesajı veren bir kampanyanın afişiydi. Bu bana çok vahşice gelmişti. Einstein'ın göçmenliği ile göçmenlere iyi davranılması gereğini hatırlatan bir kampanya. Dolayısıyla göçmenlerin gittikleri memleketlerde kabul görebilmeleri için Einstein değilse bile iyi bir şey olmaları gerektiğini gizlice fısıldıyordu. Aynı şey bu eşcinsel dahiler meselesinde de var. Hayır, dahi olmadan da yaşayabilmenin ve

özgür olabilmenin yolları var. Onu unutturmaya yönelik bir şeydir bu da. Bunun üstüne de sevinçle atılırken, özellikle genç eşcinseller olarak biraz dikkatli olmak gerekiyor bençe. Bu da çünkü bir gettolaştırma.

Dr. Matthew GUMPERT

Bilkent Üniversitesi

Tercüme:

Konuşmanın başlığı 'Dolaptan bara' olabilir. Üç tane dönüşüm alegorisinden söz edeceğim. Eşcinsel kimliği olan bölgelere ve alanlara girmekten söz edeceğim. Ekranada ve eşcinsel barlarda bu kimlik bir filmmiş gibi sürekli olarak yinelenir. Bu filmde belki daha önemli olan noktalardan birisi, kahramanın bir bara girdiğinde oranın sırdan bir bar olduğunu düşünmesi. Girdiği andan itibaren oranın sıradan bir bar olmadığını anlaması çeşitli şifrelerin, sinyallerin birden bire oranın bir gey bar olduğunu göstermesiyle olur. Filmde bunun böyle olduğunu anlaması sanki bir dönüşüm ama sanki bir tiyatral gösteriymiş gibi gerçekleşir. Cinsel kimliğin gösteri olarak sunumuna örnek vermek gerekirse, bir yazısında Judith Butler, 'Taklit ve Cinsiyet' başlıklı bir yazısında şunu iddia ediyor: Heteroseksüel kültürde heteroseksüel kimlik kendini ta kimliğin kökeni olarak gösteriyor ve eşcinselliği de bu orijinal kimliğin kötü bir taklidi olarak gösteriyor. Onun bir şekilde sahte bir sahnelenışı olarak göstermeye çalışıyor. Heteroseksüelliğin bir kimliğin kökeni olduğu iddiasının ta kendisi, ancak eşcinselliği varsaydığı takdirde düşünülebilir. Aksi takdirde bu mantıken imkansız olur. Eşcinselliği düşünmeden onun ötesi olan heteroseksüel-

liği bir orijin olarak düşünemiyorum. Bu bağlamda, Judith Butler'ın, Gender And Trouble isimli kitabında savunduğu tez şu: Her kimlik ve cinsiyet, her zaman tiyatral bir davranıştır. Dolayısıyla orijinal bir kimlik ve cinsiyet söz konusu değildir.

Biraz daha kuramsal şeylerden bahsedip filme döneceğim. Biz barlar gibi alanlardan bahsettik. 'Dolap' (closet) diye bir terim var. Toplumsal alandan kapanmış veya bir şekilde onun dışında olan yaşam anlamında. Yves Sedrick, kitabında diyor ki: Bu dolabın dışına çıkmanın belli ritüelleri, töreleri ve kuralları var. Buna 'Dolabın Epistemolojisi (bilgi bilimi)' ismini veriyor. Belki çok karmaşık bir kavram gibi gelebilir. İfade etmek istediği, bu dolabın dışına çıkmanın belli bilgisel kuralları olduğudur. Kime, ne zaman, hangi mekanda, neyin söylenebileceği, neyin söylenemeyeceğine dair katı kurallar vardır. Bu dolabın dışına çıkmak, dolabı yıkmak anlamına gelmez. Tam tersine, bizim aslında dolabın dışına çıkmayı an ve an tekrar sahnelemek için de o dolaba ihtiyacımız var. O yüzden dolabın varlığını devam ettirmeliyiz.

Şimdi beyaz perdeye dönmek istiyorum. Sahnede nasıl temsil ediliyor diye bu dolabın dışına çıkmanın temsiliyetinin tarihine baktırsak, son kırk yıl içindeki temsiliyetinin belli bir evrimini çizebiliriz. Orada aslında şöyle bir hareket izleniyor. Törenselleşen bir alandan, bir nevi gizli bir sığınak olan dolap alanından, normalleştirilen ve erotikleştirilen bir söyleme geçiş söz konusu. Önce, gey barın birden bire ilham gelmiş gibi açığa vurul-

duğundan bahsetmiştik. Şimdi de 1980 yapımı Cruising adlı filmde söz etmek istiyorum. Bunun yönetmeni aynı zamanda Şeytan adlı filmin de yönetmeni. Cruising adlı filmde de şeytanvari bir gey yaşamının gün ışığına çıkarılması söz konusu. Sanki Cehennem'den bazı güçler çıkıp dünya yüzeyine kadar geliyor. Son dönemde, özellikle televizyonda gösterilen, Queer As Folk, Sex In The City gibi bazı dizi ve şovlardaki temsiliyet bundan çok farklı. Orada gey bar artık normalleştirilmiş bir mekan olarak gösteriliyor. Orada dolap diye bir şey yok, gayet özgür mekanlar var. İnsan diyebilir ki eşcinsel kurtuluş hareketi de bunu istemiyor muydu? Bu normalleşme ve toplum tarafından özümsemesini istemiyor muydu? Aslında bu normalleşme eskiye göre daha baskıcı bir durum yaratabilir.

Üç alegoriden bahsetmiştim; ikincisine gelelim. New York'da Stonewall isimli barda sahnelenen an. 1969 isyanı orada yaşandı. Bu mekan çoğu zaman Amerika'daki eşcinsel kurtuluş hareketinin başlangıç noktası olarak kabul ediliyor. Başlangıç noktasının bir bar olması zannedersen bir tesadüf değil. Bilinçli bir temsiliyet stratejisinin sonucu. Stonewall'un aktivistlerinden biri, o barı 'vaha' olarak tanımlıyordu. Aslında yaşamı bu vaha ile ev arasında geçiyordu. Fakat o akşam ki polis baskısına direnerek sokağa çıkmaya karar verdi ve kendisini vahanın dışına çıkararak sokakta buluverdi. Burada bir ironi de var. Sokaktaki direniş o kadar şiddetli oldu ki, sokaktaki polis güçleri bu bara sığınıp orada kendini korumaya çalıştılar, aslında yıkmak üzere

geldikleri barın yeni sakinleri oldular. Aslında beyaz perde için çizdiğimiz bu tarih, törensel bir alandan jenerik veya normalleştirilmiş bir alana geçiş sürecinin benzerini sokak içinde görebiliriz. Son beş altı yıl içinde New York'a giden varsa bunu teyit edecektir. Benim bahsetmek istediğim tektipleştirilmiş ve erotikleştirilmiş kamusal bir alanın zulmünden bahsetmek istiyorum. Sadece eşcinsellere yönelik değil, tüm kimliklere karşı bir zulüm aslında.

Üçüncü olarak biraz da kendimden bahsedeyim. Benim kardeşim de bana 1984'de Manhattan'da Oğlan Barı diye bir mekanda bana açılmıştı. Hatırlıyorum, önceden senaryosu yazılmış bir sahne gibiydi. Ben onun gey olduğunu biliyordum, o benim kendisinin gey olduğunu bildiğini biliyordum, ben onun gey olduğunu bildiğini bildiğini biliyordum. Bravo! Kolay değil :) Buna rağmen bizim oynamak zorunda olduğumuz tiyatral rollerimiz vardı. Kendisi açılmanın rolünü oynamakla yükümlüydü, bense açılan kişinin rolünü oynamak zorundaydım. O zaman onun yaptığı hareket bir nevi 'rol yapmaktan vazgeçmenin rolünü oynamaktı'. Dolayısıyla bu an hem çok özel hem de genel bir andı ve bunun sahnesi bardı. Bar bir nevi tiyatro sahnesiydi. Sonuç olarak dikkat çekmek istediğim nokta, bizim açılıp, aslında hangi kimliğe sahip olduğumuzu açığa çıkardığımız an her zaman bir sahne oyunudur.

Umut GÜNER

Kaos GL

Dün akşama kadar burada konuşacaklarım belirgin bir şekilde

hazır değildi ama dünkü basın ilgisizliği ve kameramanların tavrı bana bayağı iyi bir malzeme verdi. Özellikle dün bir gazeteci arkadaş, sempozyumun gerçekten çok güzel olduğunu, katılımcıların iyi olduğunu söyledi ve uluslararası katılımdan dolayı bizi tebrik etti ama bu sempozyumun haber olması için bir mizansen olması gerektiğini ve mesela iki lezbiyenin el ele tutuşurken veya bilmem ne yaparken fotoğrafını çekmek istediğini, ancak böylece sempozyumu birinci sayfadan haber yapabileceğini, öbür türlü sempozyumun hiçbir şekilde haber olamayacağını söyledi. Çok rahatlıkla böyle bir teklifte bulundu. Ben de, sempozyumun bir amacının da medyanın böyle yaklaşmaktan vazgeçmesini sağlamak olduğunu, halen böyle bir sempozyum yapılırken nasıl olur da böyle bir yaklaşım sergileyebileceğini anlattım. Karşılıklı birbirimizi ikna edemedik ve hiçbir zaman da bizi ikna edebileceklerini düşünmüyorum. Sempozyum afişimize yakından baktıysanız gazete haberlerinden derlendi. On beş sene öncesine kadar Türkiye'de eşcinsellikle ilgili yapılan tüm haberler 'homo, ibne, sevici' gibi lanse edilirken, on beş sene içinde bir değişim oldu. Tabii Türkiye'de eşcinsellerin görünür olması ve kendi haklarını savunuyor olması ve toplumsal mücadelede yerlerini almalarıyla sağlanıyor. Kaos GL grubu olarak 1 Mayıs 2001'de alanlara çıktığımızda medya ne yapacağını şaşırıldı. Çünkü şimdiye kadar pratiğinde hep ikinci, üçüncü sayfa 'homoyuz, ibneyiz' haberi yapıyorlardı. Bulvar gazetesi zihniyetiyle. Hatta TRT'deki haberde eşcinsel mi,

ibne mi, homoseksüel mi, yoksa oğlan mı desem gibi ne ile adlandıracağını bilemediği için burada vtr gösterildi. Mitingde şu bu gruplar vardı denildi ama eşcinsellere sıra geldiğinde 'miting Ankara alanlarında bayağı renkli geçti' denildi ve o sırada ekranda Kaos GL'nin bayağı gözükiyordu. Üç sene öncesine kadar medya ne diyeceğini bile bilmiyordu. Bu durum aynı şekilde, travesti olaylarının yansıtılmasında da geçerli. Beş dakika önce kasten öldürülen bir travestinin ölüm haberi yerine, sırf bu olayın şoku ile bağırıp çağıran, taşkınlık çıkaran diğer travestilerin halini haber yapıyor ve bunu onların genel ruh halinden kaynaklanan sebepsiz, keyfi yaratılmış bir kargaşa gibi gösteriyor. Biz de bunu böyle izliyoruz; biz derken bu salonu ve bütün toplumu kastediyorum.

Alternatif medya olduğunu söyleyen bir gazetede travesti ve transseksüel arkadaşlarımızın 'evlilik hakkımızı istiyoruz' diye attığı bir sloganı, pankartları da olmasına rağmen, 'bir grup eşcinsel evlilik hakkı istiyor' şeklinde haberleştirdiler. Ben bu basın grubundan arkadaşlarla konuşurken 'bu haberi size Anadolu'dan Görünüm ekibinden biri mi geçti, bu devletin zihniyeti' dedim. Yok saymayı, ezmeyi ve üstünü kapatmayı amaçlayan bir haber anlayışıyla yapılmıştı. Bu zihniyetin sadece eşcinsellere değil, diğer azınlık gruplara da nasıl uygulandığını düşünmemiz gerekiyor. Gene 'eşcinsellerin 1 Mayıs'ta ne işi var' diye haber yapan gazeteler, bir sene sonra Kaos Kültür Merkezi'nin haftalık etkinliklerini, kültür programlarını duyurmaya başladı. Bu

karşılıklı bir etkileşim süresince gerçekleşiyor ve bizim bu etkileşim için kendimize de doğru kanallar yaratmamız gerektiğini düşünüyorum. Medya ve popüler kültüre karşı daha istikrarlı davranmamız gerekiyor.

Kaos GL dergisinden bahsetmek istiyorum. Tabi bu dergiyi kuran kişilerin bahsetmesi daha uygun olurdu belki ama...Eşcinselliğin 'ibne, nonoş, homo vs' şeklinde sunuluyor olmasından rahatsız olan bir grup eşcinselin, eşcinsellerin kendilerine dair bilgiyi üretebilecekleri ve bu bilgiyi yaygınlaştırabilecekleri bir alan yaratmak adına bir araya geldi ve on senedir KAOS GL dergisini çıkartıyor ve bu dergi etrafında birleştik. On sene sonra da bu sempozyum gerçekleşti. Popüler medya bize on sene önce sorması gereken sorularla yaklaşıyor. Kendimizi de sorgulamamız gerekiyor. Murat Çelikkan'ın dün dediği gibi, 'Medyayı ve insan hakları aktivistlerini eğitmemiz gerekiyor'. Ama ben Kaos GL grubunun, daha doğrusu eşcinsel hareketin bir öznesi olarak bir adım daha ileri giderek, medyanın ve insan hakları aktivistlerinin bizimle özgürleşebileceğini düşünüyorum. Bizim onlara etiği öğretmeyeceğimizi, gazete yönetici ve çalışanlarının kendilerini sorgulaması gerektiğini, kendi heteroseksüelliklerini, kendi eşcinselliklerini, kendi farklı azınlık kimliklerini sorgulamaları gerektiğini ve kendi medya anlayışlarını sorgulamaları gerektiğini belirtirim. Çünkü arkadaşın o haberi yapmaktan dolayı midesi bulanıyorsa ki kendisi 'ben bu cümleleri kurmaktan rahatsız oluyorum' diyordu, bunların

kendilerini sorgulayarak özgürleşebileceğini düşünüyorum. Kaos GL'nin on senedir söylediği gibi, "EŞCİNSELLERİN KURTULUŞU HETEROSEKSÜELLERİ DE ÖZGÜRLEŞTİRECEKTİR". Medyayı da gazeteleri de entelektüelleri de yazarları da özgürleştirecektir. Bu anlamda kendine böyle kimlikler edinen insanların da kendi kimliklerini sorgulamaları ve burada yapılan harekete karşı, duyarlı olmak demeyeceğim, çok kötü bir seçim olur, 'bu hareketin içinde ne yapabilirim' sorusunu kendilerine sormaları gerektiğini düşünüyorum. Popüler kültürün eleştirisini bu koltuklarda oturan insanlar, hepimiz yapıyoruz. Ama bunun yanında kendi kişisel ilişkilerimizi de eşcinsellere yönelik, Kürtlere yönelik, şuna buna yönelik üretebiliyoruz. Sürekli bu sorunun gündemimizde olmasını ve sürekli bu sorunu gündemimize alarak birbirimizle ilişkilendirmemiz gerektiğini düşünüyorum. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Yusuf ERADAM
(Oturum Başkanı)

Teşekkürler Umut. Onun ve hepimizin söylediklerine örnek olabilecek bir iki atasözü ve deyim söyleyeyim. Çok fazla örnek getirmişim ama hızla geçeceğim.

Kadın ve erkek rollerinin belirlenmesi sırasında kadını aşağılayan atasözü ve deyimlerin, eşcinseller için daha da kötü bir şekilde kullanıldığını düşünüyorum.

Kadından olursa evliya sokma avluya.

Kadının biri âla ikisi beladır.

Kadınlığın yolu galebe, kimi Şam'a gider kimi Haleb'e. (İyi kızlar cennete, kötü kızlar her yere)

Kadıya yalan kadına inan olmaz.

Erkeğin ölüsü kadının dirisi.

Erkeğin kılıcı Hz. Ali'den, kadının kılıcı Hz. Ayı'dan.

Emanet ata binen kırıttır, sahibinin gücünü kurutur.

En iyisi babasının belinden gelen değil yolundan gidendir.

Saçı uzun aklı kısa.

Kadında vefa borçluda sefa aranmaz.

Kadın gavurdur ama müsliman anasıdır.

Kadının uzun saçlısı ineğin öküz başlısı.

Eşeğin kancık dilin kısacık.

Gecenin bey vakti.

Kadın kulu olmak.

Götü çiçekli hıyar değil ki umduğun ola.

Horoz öttü kahpelik bitti.

Nallı Fatma.

Ötekileştirmeyi başka alanlara da taşırsak sadece eşcinseller değil maktul durumuna düşürülen. Şu atasözlerini de buldum:

Kürt içeri girmez koyun dışarı çıkmaz.

Kürt katırın kıymetini ne bile.

Geçenlerde acıklı bir fıkra anlatıldı. İki kişi idama götürülüyor; biri Kürt biri Laz. Son arzularını soruyorlar. Kürt diyor ki : Anamı özlemişem, görmek istiyem. Laz'a soruyorlar senin son arzun ne diye. O da diyor ki: Kürt anasını cormesun da!

Böyle bir ötekileştirme süreci toplumumuzda her şekilde yaşatılıyor, dayatılıyor.

Yıldırım TÜRKER

Eklemek istediğim çok kısa birkaç şey var. Eşcinselin medyada ve popüler kültürde yerleştirilen imge-

lerinden bir tanesi 'kirli, karanlık, sinsi, tehlikeli ve çeteci' ile normal, hoşgörülmesi ve kabul edilmesi gereken, sadece yatakta birkaç farklı şey yapan insan arasındaki bir sarkaç. Bu sarkaç aslında aynı gettolaştırmayı ve aynı kapatmayı işaret ediyor. Burada uyanık olmak gerektiğine inanıyorum. Geçen gün, son derece entelektüel bir çerçevede 'edebiyatta gey mafyası' diye bir araştırma okudum ben. Orada birtakım asla gey olmayan yazarlara sorular sormuşlar ve onlar da böyle bir şeyin gayet farkında ve bilincinde olarak cevap vermiş. Mesela bir tanesi Enis Batur'du. Ben ne gördüm ne tanık oldum. Bilmediğimiz bir şeyleri biliyorlar demek ki. Böyle bir sinsi kirlilik var. Bir de Yeşim dün çok güzel anlattı. Demokrat olmanın gereği olarak insanların yanında taşıdığı eşcinseller, hoşgördükleri, sevdikleri ve ille de kendileri gibi olduklarına inandıkları eşcinseller. Lambda'nın yıllar önce, kendilerince demokrat olduğunu düşündükleri köşe yazarlarına yazdıkları mektupları hatırlıyorum. Beni çok incitmişti, bu konuda zamanında da bir yazı yazdığımı hatırlıyorum. O mektupta, mesela o yazarlara aslında ne kadar sıradan, ne kadar normal ve ne kadar düzgün insanlar olduklarını anlatıyorlar. Adeta yalvar yakar kabul bekliyorlardı. Eşcinsellerin bu özür dilinden, bu mağdur dilden korunmaları gerektiğine inanıyorum ben. Bu 'sıradanlık, normallik' hikayelerine de hiç yüz vermemekte yarar var. Amerikalı bir yönetmen olan Gaspensen'in çok eğlenceli bir lafıyla bitirmek istiyorum: Canınızı hiç sıkılmak istemem ama söylemeden

de edemeyeceğim; geyler normal değildir, öyle olsa çok sıkıcı olurdu'.

Soru:

Yeşim Başaran

Matthew'in anlattıklarını eğer anlayabilmişsem, birkaç örnek almak istiyorum. Gerçekten açılma aşamasında bir rolü canlandırmanız gerekiyor ve o canlandırma da aslında heteroseksizmin meşruluğuna dayanan bir canlandırma diye düşünüyorum. Bir canlandırma olarak görülmesi, hala heteroseksizmi meşru görmekten dayanağını alıyor. Bir yandan açılmaya devam etmemiz gerekiyor, bir yandan da o şekilde açılmak heteroseksizmin kendisini devam ettiriyor. Bunun yerine nasıl olabilir? Açılmak da gerekli ama Yıldırım'ın anlattığı gibi mağdur görünüşte değil. Örneğin bir arkadaşın 'ben lezbiyenim' demek yerine, lezbiyenliğini ele verir ne konuşacaksa sıkılmadan konuşarak açılması gerekir. Aslında bu durumda da karşı taraf inanmamakta ısrarcı oluyor ve direkt 'ben lezbiyenim' demesini bekliyor. Direniş iktidarı besliyor, dolayısıyla bizim üçüncü bir yol aramamız gerektiğini düşünüyorum. Bir örnek de ben yaşadım. Bir tanıdığım 'sen evlenecek birine benzemiyorsun' dedi. Ben de, 'Türkiye'de lezbiyenler evlenemediği için evlenemem zaten ama evlenebilsek de evlenmeyecektim' dedim. Şok geçirmiş, 'pot kırdım, bilseydim söylemezdim' falan demiş. Benim o sıradaki çıkışım daha doğru ve tutarlı geliyor ve bunlar üzerine yoğunlaşmalıyız diye düşünüyorum.

Cevaplar:

Yıldırım Türker

Ben bir şey daha hatırlatmak istiyorum. Eşcinsel olanların gayet iyi bildikleri bir şeydir. İtirafa zorlanmak. Heteroseksüel dünya seni bir yandan da itiraf etmeye zorlar. Bir yandan dolaptan çıkmaman için üstüne oturur öte yandan da canı çektığı ve denetleyebildiği anlarda itirafa zorlar. Mesela kendinde 'Sen eşcinsel misin?' sorusunu sorma hakkı görür. Hatta bu konuda baskıcı davranma hakkını görür. Buna karşı da direnmek lazım. Her sorulduğunda herkese cinsel kimliğimizi göstermek zorunda değiliz. Kaldı ki sadece bir cinsel kimlik de değiliz.

Yusuf Eradam:

Tecrit dayanılsız bir şey değil belki de Yıldırım. O dolaptan çıkmak gerekiyor.

Yıldırım Türker:

Bunu zorlayacak ve bunun zamanlamasına karar verecek olan elbette ki heteroseksüeller olmayacak değil mi?

Matthew Gumpert:

(Tercüme)

Ben kısa bir cevap vermek istiyorum Yeşim'e. Size tamamen katılıyorum. Eğer ben açılmanın bir canlandırma, bir sahneleniş olduğunu söylerken, açılan bir insan olmanın da bir canlandırma olduğunu söylerken, orada açılma eyleminin önemini aslında küçümsemek istemiyorum. O eylemi sıradanlaştırmak istemiyorum ve barındırdığı potansiyel direniş gücünü de görmezlikten gelmek istemiyorum kesinlikle. Bu bir nevi bir performans olabilir fakat aynı zamanda halen gerekli olan direniş göstergelerinin ve direniş jestlerinin de bir türüdür.

Soru:

Ben yirmi yıl gizlenmek zorunda kalan ya da gizlendiğini sanan biri olarak bin bir travma yaşadım. Gizlenmek başlı başına bir travmadır. Açılma zorunluluğu da kendini suçlu hissetmekten doğar. Arkadaşıma açılmaya karar verdiğimde arkadaşlık bağını kopartacağından şüphe ve korku duydum. On yıl önceydi. Açıldım ve 'Sen biliyordun değil mi' diye sorduğumda, 'Ben zaten biliyordum' dedi. Ne onun bildiğini ben biliyordum, ne de benim bilmediğimi o biliyordu. Böyle bir şey yaşamışız ve ben bu travmayı on sene daha uzatmışım. Açıldıktan sonra da onu bilgilendirme mecburiyetinde hissediyorsunuz kendinizi. 'Biz iyi insanlarız' filan gibi açıklama ihtiyacı duyuyorsunuz. 'Niye ben sana açıldım ki, sen bana açılsaydın keşke' dedim. Bu başlı başına toplumun suçudur, beni yirmi yıl suçlu hissettirdiği için onlardan alacağım var.

Cevap:

Yuduf Eradam

Ağzınıza sağlık. Hapiste hücre cezası çeken mahkumların gördükleri tek kişi olan sorgucularına aşık olmaları ve sorgucularının da 'ne olur bir an önce itiraf et yoksa işimden olacağım' demesi üzerine yapmadığı halde bir suçu itiraf etmesi belki de bu yüzden.

BİLDİRİ SUNUMLARI

Birinci Bildiri

Cinselliğin Cinsiyetsizleştirilmesi Sürecinde Erkek Kimliğinin Yeniden İnşası: Transeksüeller-Travestiler Üzerine Bir Çalışma

Songül Sallan Gül*

Suat Kılıç**

"İlişkilerimize egemen olan cinsiyet karışıklığında kendi cinsiyetinden olmak neredeyse bir mucize (Emile)"

(Baudillard, 1999: 13).

"Köçeklerin bazen istek uyandıran kadın giysileri giydikleri de olurdu....Müzikle gerilen sinirler, güzel yüzlü kadın giysili, kadınsı davranışlı yosmaların tahrik edici oyunlarından dayanıksız bir hale gelirdi..."

(Sevengil, 1985:85)

Giriş

Sosyal bilimlerde ve sosyolojide cinsiyet olgusu uzun yıllar bireyin verili statüsü bağlamında ele alınmıştır. Cinsiyet rolleri de, cinsler arası farklılaşmanın ve işbölümünün sosyalleşme sürecinde öğrenilmesi olarak tanımlanmıştır. Feminist hareketin gelişimiyle beraber cinsiyetin verili bir statü" değil, inşa edilen bir süreç olduğu gerçeği sosyal bilimlerin dikkatine sunulmuştur. Kadın ve erkek arasındaki biyolojik ayırmadan farklı olarak "kadınlık ve erkeklik" kategorilerinin toplumsal oluşumu toplumsal cinsiyet kavramını tartışmaların merkezine taşımıştır. Benzer biçimde toplumsal cinsiyet bilinci ile kimlik arasındaki ilişki, politik birliğin ve alternatif görüşün temsili arasındaki gerilimin insanın seçim ve olasılıklarının toplumsal cinsiyet reçetesi-

nin yapı çözümünde olduğu savunulmuştur. Böylece, günümüzde erkek ve kadın kategorilerinin dışında cinsiyet tartışmalarında üçüncü bir toplumsal kategori olarak sunulan gey kimliği de yeni bir politik mücadele alanının konusu olmuştur.

Batıda İngiltere, ABD, Kanada ve Avusturalya başta olmak üzere pek çok ülkede geyler ve gey toplulukları uzun süre gizli kalmışlar, bilinen, yaşanan bir gerçeklik ama incelenmeyen, göz ardı edilen bir sosyal olgu olmuştur. 1960'ların cinsel özgürlük hareketleri ve varoluşçu felsefe, 1970'lerin sivil haklar hareketlerinin ivmesinde yeni sollarla birlikte gey hareketleri de politik hareketler sürecine taşınmış, erkeklik konusunda araştırmaların sayısı giderek artmaya başlamıştır. Bu yıllar bir çok Avrupa ülkesinde ve Amerika'da cinselliğe ilişkin kamu politikalarında önemli değişimlere yol açmıştır.

Eşcinseller kimlik sorunlarının bir hastalık, bir sapma değil, bir tercih ve/veya yönelim, bir yaşam tarzı olarak görülmesi gereğine işaret etmişlerdir. Cinsellik, erkek üstünlüğünü meşrulaştıran burjuva ahlakının bir dayatması ve cinsel sömürüsü olarak değerlendirmiştir. 1980'lerle beraber gey hareketi içinde erkekliliğin tanımlanma biçimlerinde yeni eğilimler ve yeni kimliklerin inşa süreçleri, politik ve günlük yaşam dinamiklerinde sorgulanmaya başlanmıştır. Türkiye'de de 1980'lerle birlikte apolitik bir gündem içinde, cinselliğin sorgulanma biçimi kadın hareketi içinde başlamakla birlikte, gey hareketi de üstü örtük bir biçimde gelişmiştir. Bu

süreçte cinselliği merkeze alan ve cinselliğin bir oyuna dönüştürülmesi bağlamında yeni kimliklerden olan travestiler-transeksüeller; aşırı derecede vurgulanmış kadınsı görünüşleri içinde erkeksi şiddet eğilimleri yüksek bir risk grubu olarak medya ve kamuoyunun gündeminde yer almışlardır. Bu çalışmada ülkemizde toplumsal bir sorun, sosyal patolojik bir olgu ve risk grubu olarak tanımlanan travestiler ve transeksüellerin kimlik inşa süreçleri sosyolojik bağlamda ele alınmıştır.

Araştırmanın Metodolojisi ve Örneklemenin Özellikleri: Çalışma İstanbul'da Beyoğlu, Taksim-Tarlabaşında dört transeksüel ve on altı travesti olmak üzere toplam yirmi kişiyle gerçekleştirilmiştir. Çalışma 2-20 Şubat 2003 tarihleri arasında yapılan görüşme ve gözlemlerden elde edilen bilgiler doğrultusunda değerlendirilmiştir. Ülkemizde erkek kimliği ve bu kimliğin meşruiyeti, hedonist cinselliğin Türkiye'deki erkeklerin ve erkeklik rolünün sorunsallaştırması çerçevesinde ele alınmıştır. Travesti ve transeksüeller üzerine yapılan diğer çalışmalarda olduğu gibi, çalışmanın alan sürecinde bu gruplara ulaşmak zor olmuştur. Tehlikeli alt kültür grupları arasında kabul edilen travesti ve transeksüeller, mekansal sıkışmışlıkları ve toplumsal dışlanmışlıkları nedeniyle görüşmelere katılmakta çok da istekli olmadıklarından görüşmeci sayısı zamanla sınırlı tutulmuştur. Ayrıca, toplumsal konumlarındaki sabit olmayan bir kategoride yer almaları geleceğe umutsuz ve kayıtsız bakmalarına yol açtığından görüşmele-

re isteksiz davrananlar da görüşmeci sayısını sınırlamıştır.

Görüşmecilerin sosyolojik niteliklerine kısa bir bakışta en öne çıkan özellik %80'inin kır kökenli olup (çoğunlukla Doğu ve Güneydoğu Anadolu), ergenlik dönemlerini çoğunlukla kasabalarda yaşamış olmalarıdır. Görüşmecilerin %10'u (iki kişi) üniversite mezunu, yarısı lise mezunu, %40'ı da ortaokul ve terktir. Görüşülenlerin sadece ikisinin bir mesleği (öğretmen ve turizmde tur operatörü) vardır.

Görüşmeciler 20'li yaşlarda İstanbul'a geldiklerini ve fuhuş sektörüne girdiklerini belirtmişlerdir. Hem transeksüeller, hem de travestiler için kadın kimliği görünümle özdeş tanımlanmakta ve güzellik de bunun en önemli göstergelerinden biri olmaktadır. İlk beş yılda idealize ettikleri kadın modeli için gerekli hazırlıkları tamamlayıp fuhuş pazarına girmektedirler. Görüşülenlerin en yaşlısı 18 yıldır, en genci de 4 yıldır fuhuş yaptıklarını söylemişlerdir. Meslekleri olan iki kişi de fuhuştan önce kendi meslekleriyle ilgili alanlarda çalıştıklarını, ama kadınsı davranışları ve cinsel yönelimleri nedeniyle işlerine son verdiğini ve kendileri için tek seçenek olarak sunulan ve/veya İstanbul'da yapabilecekleri tek iş olan bedenlerini satmaya/fuhuşa başladıklarını belirtmişlerdir. Aslında eğitim düzeyleri düşük ve iş bulma olanakları çok da fazla olmayan kişiler için fuhuş pazarı hem işin türü hem de gelir olanakları açısından bir tercih nedeni olmaktadır. Travesti ve transeksüellerle yapılan benzer çalışmalar (Yılmaz, 1998; Selek,

2001; Hocaoglu, 2002) da aynı sonucu doğrular niteliktedir.

Görüşülenlerin yaşları 22-42 arasında olup, bunların %70'i 22-25 yaş arasındadır. İki görüşmeci haricinde görüşülenlerin tamamı alt ve orta gelire sahip kır kökenli ailelerden gelmektedirler. Çok çocuklu ailelerden gelenlerin oranı da %60'lara ulaşmaktadır. Yaklaşık %60'ı aileleriyle görüşmektedirler. Ailelerinin kendi kimliklerini kabul konusunda, maddi destek sağlamaları ve dinsel meşruiyet kalıplarının (tesettürün) etkin olduğunu ifade etmişlerdir. Maddi destek sağlama da travesti ve transeksüellerin gelir düzeyleri oldukça önemlidir. Ancak, aylık kazançları oldukça düşüktür. Alt gelir grubunda yer alanların kazancı beş yüz milyon ila bir milyar civarındayken, orta düzeyde kazanca sahip olanlarda oran 2-3 milyara kadar yükselmektedir. Görüşmecilerin %30'nun kendilerine ait taşınmaz mülkleri de vardır. Zaten gelecek için amaçları sorulduğunda tek hedefleri neredeyse en az bir ev sahibi olmak ve bir ev ya da gayri menkul daha edinerek çalışamayacak hale geldiklerinde belli bir gelir sahibi olmaktır.

Genelde geylelerden farklı olarak travestiler ve transeksüellerin örgütlenme ve bir grup dayanışmasına girme süreçleri neredeyse yok gibidir (Yılmaz; 1998; Selek, 2001; Hocaoglu, 2002). Görüşülenlerden bir transeksüel haricinde hiç birisinin bir politik kimliği yoktur. Böylece bir sürece inanmamakta, politik süreç ve gelişmelerle ilgilenmemekte yada ilgilenmeyi tercih etmemektedirler. Bu kayıtsızlık çoğu kez günlük yaşantılarında da kendini

göstermektedir. Günlük yaşantı kalıpları neredeyse bir soyutlanma rutinine dönüşmüş durumdadır. Bu aslında travesti ve transeksüellerin büyük bir grubunun hem kendilerinin kendi kimliklerinde barışık olmamalarının, hem de toplumda diğer eşcinsellerin ve birbirlerinin, ve hem de diğer heteroseksüeller tarafından da dışlanmalarının bir sonucudur. Kendi cinsel kimliklerini anlamlandırma ya da anlamlandıramamaları, birlikte hareket edebilmek için gerekli ortak amaçlarını belirleyememelerine ve dolayısıyla politik mücadele zeminine taşıyamamalarına yol açmaktadır.

Yine geylelerden farklı olarak, travestiler ve transeksüellerde kimlik inşa sürecinde belirleyici rol oynayan tek alan neredeyse cinselliklidir. Geyleler cinselliğin bir cinsel yönelim olduğu üzerinde hem fikir iken, özellikle travestiler için kadınsı görünüm yaptıkları işin bir gereği olarak kabul edilmekte ve ölçsüz bir biçimde idealize edilerek dönüştürülmektedir. Diğer taraftan işlerinde artan müşteri talebinin etkisiyle erkek cinsel organına sahip olma, cinselliğin de tercihle-yönelim arasında gidip gelme seyri nedeniyle yaşamın anlamlandırılmasında neredeyse tek alan, varolma koşu olarak görülmektedir. Hatta bedenin kamusal alana sunum tarzı-nesneleşmesi ve piyasalaşması (fuhuş süreci) absürd ve ironik bir şekilde gerçekleşmektedir.

Kimliğin belirleyicisi müşteri olmakta, ama bedenlerindeki her iki cinsiyete de ait göstergelerin varlığı talebi yeniden biçimlendirirken bir kimlikler karmaşasının yaşanmasına neden olmaktadır. Bir başka

ifadeyle, erkeksi görünümün yapı bozumunda, kadınsı görünümünün inşa edilme ya da edilememesi, bu bocalama halinin yarattığı kimlik kargaşasında cinselliğin anlamını dönüştürmektedir. Bu da ülkemizde kimlik inşasında kamusal ve özel alanlarda erkesiliğe ve kadınsılığa atfedilen ataerkil anlamların yeniden sorgulanmasını gerektirmektedir.

A. Toplumsal Cinsiyetin İnşasında Erkek Kimliği/Kimlikleri

Sosyal gerçekliğin incelenmesi, insanın doğası gereği karmaşık bir süreçtir. Bu da soyutlamalar yapmayı gerektirir ve bu süreçte kategoriler yaratılır. Kategoriler, sosyal olgu ve gerçekliklerin özünü yakalamaya yönelik çabalarlardır. Kategorileştirme sürecinde kimlikler, bir özellik ve nitelik olarak farklılıkları ifade eder. Belirli bir toplumsal yapıda, hazır varlıklar, veriler olarak farklı kimliklere ait olmak, bağlı olmak, bir bireyin/bireylerin o toplumsal yapıdaki konumunu belirler (Ergun, 2000:12). Bu süreçte bireyin bedensel görünümü (cinsiyetin cinsel organlarla tanımlanması) kadar, giysiler, roller ve cinsellik edimleri de önemlidir. Öğrenme süreci aile başta olmak üzere egemen kurumsal rol ve pratiklerle karmaşık bir süreçte sosyalleştirilerek pekiştirilir (Freedman, Sears ve Carlsmith, 1994). Toplumsal cinsiyet bilinci ile kimlik arasındaki ilişkide benliğin oluşum sürecinde sunulan-kabul gören alternatif görüşlerin temsili arasındaki gerilimde bireyin seçim ve olasılıkları da kültürel ve tarihsel olarak inşa edilir (Bordo, 1994; Flax, 1990). Bu bağlamda erkek kimliği ya da erkek kimlikleri toplumsal yapı-

daki iktidar ve egemenliğin ataerkil kurumsallaşma biçimleriyle incelendiğinde daha iyi anlaşılabilir. Kadınlık ve erkeklik toplumsal kimlikleri farklı düzlemlerde eşitsiz bir biçimde de olsa, egemen kategoriler olarak kabul görür. Ancak, eşcinsellik cinsel edim olarak var olagelmeye karşın, bir toplumsal kategori ve kimlik olarak tanınma mücadelesini vermeye devam etmektedir. Bu aslında cinsellikle bağlantılı kimlik alanının sorunsallığından kaynaklanmaktadır.

Günlük yaşantıda erkekliğin inşası, ekonomik ve kurumsal yapıların önemi toplumsal cinsiyetin dinamik ve çelişkili karakteri farklılıkları ortaya koymaktadır. B. Connell'in erkeklik, erkekliğin kadınlığa karşı tanımlandığı toplumsal cinsiyet ilişkilerini sürdüren gerçek sosyal ilişkilerde ortaya çıkar. Ancak cinsellik ediminde tercihler ve yönelimlerin karmaşıklığı (hem cins ve karşı cins yönelme) ve iktidar ilişkileri beraberinde kişilik gelişiminin farklı örüntüleriyle birleştiğinde toplumsal cinsiyet kimliklerini (erkeklik ve kadınlık) ortaya çıkarmakta ve geçiş kimlikleri de sürece dahil olmaktadır. Özellikle biyolojik cins konumundan vazgeçme, toplumsal cinsiyet konumunu kaybetme riskini beraberinde getirmektedir. Bu vazgeçiş kadın iken erkek, erkek iken kadın olmayı istemenin ötesinde kendi cinsel kimliğini yeniden tanımlama arayışdır (Agacinski, 1998; Selek, 2001) Eşcinsellik iki kategoriden farklı olma çabası içinde mücadele verirken, travestiler ve transeksüeller kadınlık ve erkeklik kategorileri içinde gidip gelen, cinsel edimlerin-

de eşcinsel ilişki yaşayan ikincil konuma itilmiş erkek kimliğini temsil etmektedir.

Erkekler arasındaki toplumsal cinsiyet politikalarında "hegemonyacı" ya da "toplumsal olarak egemen erkek kimliği" diğer kimlikleri de belirlemektedir (Kandiyoti, 1997: 183; Padgug, 1990: 58). Toplumsal kurumlar, tekil bir ataerkil mantığı yansıtmazlar, her biri, toplumsal cinsiyet hiyerarşilerinin hem yarattığı hem de sorgulandığı siyasal süreçlerin ve iktidar ilişkilerinin alanıdır (Kandiyoti, 1997: 171). Bu nedenle erkeklik kimliklerinin zamansal, durumsal ve ilişkisel değişkenleri yapı (ve grup dinamikleri) içinde incelenmeli ve toplumun ikincil konuma ittiği erkeklik konuları sorgulanmalıdır. Bu anlamda eşcinsel kimliği, egemen toplumsal erkek kimlikleri karşısında ikincil konumda yer alır. Hatta eşcinsel erkek kimlikleri içinde travestiler ve transseksüeller de fuhuş ve transfobia nedeniyle ikincilleştirilmektedirler.

B. Ülkemizde Eşcinselliğin Tanımlanma Biçimleri

Tarihsel olarak ülkemizde konu yoğun bir biçimde Osmanlı'da bahaneler ve seyahatnameler içinde ele alınmaktadır (Tapınc, 1991-1992; Bardakçı, 1991-1992; Yılmaz, 1998; Aktunç, 2000; Selek, 2001). Geleneksel bir toplumda ataerkil bir yapılanmada egemen erkek kimliği içinde genç oğlanlarla (oğlancılık) yetişkinlerin cinsel ilişkileri sosyalleşme sürecinde cinselliğin öğrenilmesinin bir parçası olarak görülürken, yetişkin cinselliğinde heteroseksüel ilişki ve evliliğin önemi vurgulanmaktadır. Benzer biçimde

erkeklerin kadınsı erkekleri arzulanma, günlük yaşamda eğlenme ritüellerinin bir parçası olan kadın kılığında, güzel yüzlü, kıvrak danslarıyla erkekleri baştan çıkaran köçeklere ilişkin yazılar ve öyküler de fazlasıyla yer almaktadır (Sevengil, 1985: 84-85). Aslında bu ilişki ve edimler eşcinselliği barındırmakla birlikte eşcinsellik olarak adlandırılmamakta, erkekliğin ve cinselliğin öğrenilmesi sürecinde usta-çırak ilişkisi içinde yetişkin erkeklere tanınmış bir hak olarak görülmektedir.

20. yüzyılda eşcinsellik, cinsellikteki rol ilişkileri bağlamında edebiyatın yanı sıra psikiyatri bilimi içerisinde ele alınmaya başlanmıştır. Ülkemizde psikiyatrinin kurucularından sayılan Mazhar Osman, 1930'lu yıllarda eşcinselliği sınıfsal temelli bir hastalık, özellikle aşağı sınıfa yönelik soysuzlaşmanın türü olarak değerlendirmiştir (aktaran Sercan, 1991-1992: 516). Benzer biçimde 1970'li yıllarda, folklorik öğeler etrafında Reşat Ekrem Koçi'nin çalışmalarında eşcinsellik ve erkeklik kimliği cinsel sapkılığın bir türü, değer yitimi (aktaran Kandiyoti, 1997: 198) gibi negatif tanım ve sıfatlarla ele alınmıştır.

1980'lerin apolitik yapılanması içinde konu yeniden, görsel ve yazılı medyada farklı boyutları içinde tartışılmaya başlanmıştır. Eşcinselliğin akademik tartışma ortamına taşınması, çalışma alanı olarak görünür kılınması ve politikleştirilmesi süreci ise, 1990ların sonlarına denk düşmektedir. Ankara KAOS GL'nin, İstanbul'da Lambda'nın İzmir'de Pembe Üçgen'in kurulması ve benzer biçimde Legato, Anadolu

Ayıları, Türkiye Ayıları, GayAnkara vb. eşcinsel örgütlenmelerin politik kimlik kazanmaya başlamasıyla birlikte konu kamusal politikaların alanına da taşınmaya başlanmıştır. Özellikle 1996 yılı Ankara ve İstanbul'da eşcinsellere yönelik adli ve siyasal olumsuzlama süreci travesti ve transeksüellere yönelik farklı bir düzlemin gelişmesine yol açmıştır (Selek, 2001; Hocaoğlu, 2002). Erkekliğin kurtarılması siyasal iktidarın ideolojik araçlarının yanı sıra, egemen erkek kimliğinin meşruiyetinin güçlendirilmesi için toplumsal dışlanmanın en üst düzleminde iktidarın baskı araçlarıyla bir temizlik operasyona dönüşmüştür. Aslında bu çaba eşcinsellerin politik bir kimlik edinmede kazandıkları ivmenin meşru erkek kimliğine yönelik yoğun bir tehdit olarak algılanmasının sonucu olarak görülebilir. Çünkü eşcinseller, cinsel kimlikleri dışında, üniversitelerde ve özellikle belirli mesleklerde (sahne sanatları, edebiyat ve resim gibi) toplumsal meşruiyet zemini elde etmişlerdir. Oysa, egemen erkek kimliğinin ülkemizde eşcinselleri kabul tarzı olarak tanımlanan ve erkeklerin eğlence ve arzu nesnesi olmaları ölçüsünde görece daha kabul edilen kadın kılıklı erkeklerin fuhuş sektöründeki paylarını artırmaları da tehdit olarak görülmelelerinin bir başka nedeni olabilir. Araştırmamızı yaptığımız tarih olan 2003 Şubat itibarıyla İstanbul Beyoğlu Emniyet Müdürlüğü'nün verdiği bilgilere göre İstanbul'da yaklaşık 3.000 civarında bilinen ve bir bu kadar da görülemeyen ama fuhuş sektöründe çalıştığı düşünülen tra-

vesti ve transeksüel olduğu belirtilmiştir.

Özellikle İstanbul'da araştırma yapanların da kolayca görebileceği gibi fuhuş piyasasında travestilere olan talep artmaktadır. Bu ise bir yandan travestilerin müşteri kapasitelerinin çoğalmasına olanak tanıyıp kendi aralarındaki rekabetin artmasına yol açarken, diğer taraftan da erkeklerin kendi aralarındaki cinsel ilişkilerde cinsel rollerdeki güç ilişkilerinin (aktif-pasif) belirleyiciliğini artırmaktadır.

33 yaşındaki bir travestinin "bizim varlığımız başkalarının arzularına bağlı" ifadesinde belirttiği gibi, travestilerin yaşam alanları müşterileriyle yaşam çevrelerindeki çok sınırlı ilişkiler etrafında, uyuşturucu ve sosyal dışlanma süreciyle sürmektedir. Bu durum hem travestiler hem de müşterilerinin şiddet ve saldırganlık eğilimlerini pekiştirmektedir. Bunun medyatik aşırı vurgusu da tüm eşcinsellere yönelik olumsuz bir damgalama sürecini güçlendirmektedir. Bu ise, hem eşcinsellerin hem de heteroseksüellerin travesti ve transeksüellere bakışlarını daha da olumsuzlamakta ve sonuçta en yoğun dışlanma sürecini travestiler yaşamaktadırlar. Eşcinseller, travesti ve transeksüelleri erkek kimliklerini reddederek, "fondötenli eşcinseller" olarak kadınsı görünüme bürünmelerini eleştirmekte ve "haz sektörünün pazarı ve nesnesi" olarak varolma çabalarını eşcinsellerin kimlik mücadelelerine bir darbe olarak değerlendirmektedirler.

C. Dışlanmanın Yeni Formları: Homofobia ve TarnsFobia Korkusu

Gorffman'ın (1963:137-138) tam toplumsal kabul görme engeli olan gözden düşürülmüş ya da gözden düşürülecek kişiler için açıklayıcı bir kavram olarak önerdiği Stigma-damgalama kavramı travesti ve transeksüeller için de oldukça açıklayıcıdır. Çünkü bu iki grup hem eşcinseller hem de heteroseksüeller tarafından eleştirilmekte ve çoğu kez de stigma edilmektedirler. Heteroseksüel toplumlarda kimlik tanımlama sürecinde kadın ya da erkek olma bedeninin taşıdığı işaretler ve bunlara yüklenen değerlerle belirlenir. Bu da çoğu kez ataerkil kodlamalar içerir. Erkek kimliğinde homofobia korkusunun en belirgin özelliği edilgin erkek rolü ve kadınsı davranışlardır (gülme, ağlama, bakımlı olma, korkaklık vb). Kadınsı eğilimleri sergileme varolan toplumsal değer ve yapılarla bütünleşememenin ve sapmanın bir türü olarak adlandırılmaktadır. Aslında sosyal sapma teorilerinin en tanınan sosyologlarından olan Merton'un da (1976) vurguladığı gibi;

"insanların öyle olduğu ve öyle düşündükleri arasındaki fark derecesinin artması sosyal sorunu ortaya çıkarır. İnsanların tutumları ve öncelik verdikleri sosyal normlara ilişkin belirli durumlara bağlı olarak sosyal sorunlar biçimlenir. Sosyal sorunlara karşı insanların algılamaları ve tutumları ilgili konular hakkındaki bilgileri ve bilginin kaynaklarıyla bağlantılıdır" (aktaran, Jamrozik ve Nocella, 1998: 20).

Dolayısıyla bilgi üretme süreçlerindeki ataerkil değerler ve yapılar erkek kimliklerini yeniden biçimlendirmekte ve tehlikeli kabul ettiği yeni kimlikleri de damgala-

maktadır. Travestiler ve transaksüeller bu süreçte olumsuz etiketlenen kimliklerin başında gelmektedirler. Aile başta olmak üzere medya ve güvenlik kurumları bunun önemli göstergeleridir. Ancak en önemli olan etken toplumun bir bütün olarak cinsel kimliklerle erkeklik ve kadınlık rollerine yüklediği değerler ve bunları birer bir yaşatan kişilerdir.

Homoseksüel kimlikler ve pratikler, homofobik (eşcinsellere yakın çevrelerde bulunmaktan büyük korku duyma) kültürde semboller ve dille kabul görmez, erkeklik erkeksi modlarla ve mitlerle oluşturulur. Cinsellik dölleme-döllenme deneyine eşlik eden bir cinsiyet bilinci ve bunun gerçekleştiği aileyle sınırlandırılır (Agacinski, 1998; Segal, 1992; Rothman, 1990). Erkekliğin inşasında politik karakter ve değişim önemlidir ve sistematik bir süreci içerir.

Homofobik ideoloji, kadınlık ve erkeklik arasındaki sınırları keskin bir biçimde çizer. Kamusal alanda erkek şerefine kadınların davranışlarıyla yakından bağlı olduğu bir toplumda, kabul gören ataerkil erkek kimliği dışında kadınların ve bazı erkeklerin kamu yaşantısına katılımları ancak, saygınlıklarını koruyacak mesleki statü (ressam, şarkıcı, gazeteci, yazar gibi) ve erkeklere kendilerini cinsel nesne olarak sunma yönünde verdikleri kuvvetli işaretlerle mümkündür (Kandiyoti, 1997). Nitekim travestiler de görüşmeler sırasında toplumda kabul gören kadın kimliğini cinsel nesne olarak sunma bağlamında kabul görürken, erkeksi davranış modlarıyla erkek kimliğinin

işaretlerini parçalanmış kimlikleri içinde çok da sorgulamadan kabul etmektedirler.

Homofobik toplumlarda Geyler "feminize olmuş erkekler", lezbiyenler de "erkekleşmiş kadınlar" olarak adlandırılırlar (Connell, 1995: 35-38).. Araştırmamız da bu olgu oldukça somut bir biçimde dile getirilmiştir. Transeksüel görüşmecilerden biri toplumda kendilerine bakışı şöyle açıklamıştır:

"vajinal derinlik ameliyatı olmadan önce bana kız X diyorlardı, ameliyattan sonraysa adam Y diye hitap ediyorlar".

Bu ifaden de anlaşılacağı gibi, cinsiyet değişimi sürecinin anlamlandırılması bile biyolojik bir dönüşüm sürecinin ötesinde bir anlam taşır. Artık cinsiyet değiştirme ameliyatları günümüzde rutin bir süreç haline gelmişse de, bu tıbbi pratik sosyal olarak dikatomik toplumsal cinsiyet ideolojisinin vücutlar arasındaki sınırlarını çizmektedir (Connell, 1995: 49). Geçişken-sabit olmayan kategori anlayışı içinde (Selek, 2001: 60) kadınsı bedende erkeklik arzuları ve eşcinsel yönelimle varlığını sürdürebilmektedir. Araştırmamızda transeksüel ve travestilerin büyük çoğunluğunun vurguladıkları ve bir avantaj olarak değerlendirdikleri boyut, onların bedenlerindeki kadınsı görünüm modlarına karşın, erkeksi düşünme yetisi ve cinsel edimleri bunun en somut örneğini oluşturmaktadır.

Kisney ve diğerlerinin de (2002) belirttikleri gibi, cinsellik temelde biyolojik özellikleriyle, güçlü bir uyarıcı karşısında ortaya çıkmaktadır. Psikolojik bir durumun yol açtığı fizyolojik bir reaksiyondur ve

uyarıcı da çoğu kez kadınsı kodları içerir. Erkekler dünyasında arzusunun nesnesi kadın olduğu için cinselliğin başlatılmasındaki temel uyarıcılar çoğunlukla kadınsı imge ve semboller etrafında sunulmaktadır. Kapitalist toplumlarda beden, özellikle kadın bedenin kozmetik sanayi ve medya başta olmak üzere bir çok etkinlik alanında öne çıkarılma eğilimi, bir yandan ataerkil toplumda kadın bedenine yüklenen kısırtıcılık ve arzusunun nesnesi olma imgesiyle bağlantılıdır. Çalışmamızda travesti ve transseksüellerin idealize ettikleri kadın ve erkek tipllemeleri bu gerçekliği yansıtmaktadır. Kadınsı görünümü için modelleri "Hülya Avşar ve Gülben Ergen" iken, sevgili olarak tasavvur ettikleri erkek tiplemesi, toplumda güçlü ve sert erkek imajını temsil eden "Kadir İnanır" olmaktadır.

a. Homofobik Toplumlar da İdeal Tipleştirmeler ve Cinsel Edimler

Popüler kültür içinde toplumda erkeklerin beğenisine sunulan ideal kadın tiplemesi hem kadınlar, hem de kadınsı görünümlü erkekler için medya aracılığıyla üretilmektedir. Travestiler ve transeksüellerin erkeklerin fantezi alanlarına cinsel nesne olarak sunulan kadın tiplemesi; oldukça bakımlı, yüz hatları düzgün-estetikli, sarışın ve güzel olma uğruna hiçbir şeyden kaçınmayan kadınlardır. Bu model travesti ve transeksüeller için paranın hiçbir biçimde sakınılmayacağı bir alandır ve bu alan İstanbul'da yeni bir piyasa yaratmıştır. Bu piyasa içinde kadınlık görünüm modları o kadar abartılmaktadır ki, görüşmeciler kadın olmanın ne kadar pahalı

olduğunu belirtse de, yaptıkları işten ve güzel görünme arzularından dolayı bu yoğun uğraşın vazgeçilmezliğini dile getirmektedirler. Travestilerin erkek cinsel organına sahip vücutlarında kadınsı görünüm kazanmak için yoğun estetik ve makyaj izlerine karşın, iş dışındaki davranışlarında ve günlük rutinlerinde erkeksi tavırlar egemendir. Geçişken kimlikleri içinde kadınsı ve erkeksi davranış alanlarındaki çelişkili durumu kendilerinin de pek özümstedikleri, kendi kimlikleriyle barışık oldukları söylenemez.

Video görüntülerimizde de görüldüğü gibi travestilerin günlük yaşam pratiklerinde erkeksi davranışlar özellikle günlük yaşamda giysi seçiminde ve söylemlerinde kullandıkları ifadelerine egemen olmaktadır. Sokakta özellikle müşterileri beklerken ve müşterileriyle birlikteyken de kadınsı davranışları fazla abartarak cinsellik oyunundaki rollerini arzu nesnesi olarak gerçekleştirilmeye çalışmaktadırlar. Erkeklerle kendilerini cinsel nesne olarak sunma yönünde verdikleri kuvvetli işaretlerde ataerkil toplumun kadın modelleri ve beğenileri ön plana çıkmaktadır. Bu da beraberinde cinsel pratik alanında kimlikte yeni bir parçalanmaya neden olmaktadır. Erkeklerin erkeklerle piyasada sundukları cinsellik hizmetlerinde müşteri talepleri, yani erkek müşterinin talep ettiği cinsel pratikler (oral ve anal seks) ve cinsel göstergelerle (penise sahip olma ve göğüs) kadınsı davranışlar (açık göğüs dekolteli kıyafetler, şuh, arzu eden isterik kadın imajları) belirleyici rol oynamaktadır. Araştırma-

mız boyunca görüşülenler ısrarlı bir biçimde cinselliği kadınlardan ve erkeklerden farklı olarak en iyi kendilerinin icra ettiklerini iddia etmişlerdir. Eşsiz rol oynama anlayışları ise usta-çırak ilişkisi içinde sosyalleştirilerek grup dinamikleri ve takım ruhu içinde öğrenilmektedir. Her ne kadar travestiler de politik örgütlenme süreci güçlü değilse de, sosyal örgütlenme süreçlerinde mesleğin icrasının profesyonelce gerçekleştirilebilmesi için rutin öğrenimi ve performans denetimi kendi aralarında öğretilen bir süreçtir. Görüşmeciler bedeninin piyasalaşmasına-fuhuşa başlayacak yeni travestiler ve transeksüellerin tecrübeliler tarafından bir yıla yakın bir zamanda bedensel dönüşümler için koşulların sağlanması ve cinsellik pratiklerinin öğrenilmesinin-ustalaşmalarının sağlandığını belirtmişlerdir.

İdeal erkek modeli ise, güçlü, yakışıklı, sert, aktif, haşin ve baskın maço erkektir. Atay'ın "Maçoluğun Dayanılmaz Hafifliği" adlı çalışmasında vurguladığı gibi, maço erkeğin niteliklerinin kazanılma biçimleri kadın üzerinden olduğu kadar erkek üzerinden de olmaktadır. Erkeğin kendi akranları karşısında sağlıklı maço statüsü kazanabilmesi için kadınlarla olduğu kadar, erkeklerle aktif cinsel ilişki yaşaması gerekir. Maçolukla erkekliğin özdeşleştirilmesi, kadınla erkek arasında erkekten yana ilişkiyi belirlediği gibi, erkekle erkek arasında güç kuran bir araç niteliğini taşımaktadır (Bleier, 1984: 175). Ülkemizde yetişkin erkeklerin gençlerle cinsel ilişkiye girmesi eşcinsellik olarak tanımlanmamakta ve bunun

homofobianın üretici tiplerini temsil ettiği gerçeği neredeyse göz ardı edilmektedir. Nitekim araştırmamızda da görüşülenlerin ilk cinsel deneyimlerini küçük yaşlarda kendilerinden büyük erkeklerle kendi arzuları dışında edilgen biçimde yaşamış olmaları da bunu yansıtmaktadır.

b. Erkekler Arası Güç İlişkilerinde Cinsel Deneyimler

Aslında cinsellik ve cinsel rollerle yüklenen anlamların öğrenilmesinde çocukluk ve ergenlikte yaşanan cinsel tecrübeler önemlidir. Cinsel kimliğin biçimlendiği toplumsal ve kültürel doku kadar bireysel düzlemdeki deneyimler de oldukça önemli rol oynar. Araştırmamızda travesti ve transeksüel kimliğin oluşma sürecinde etkili olan yapısal dinamikler (aile ve çalışma yaşamı başta olmak üzere her tür kurumsal yapı ve düzenlemedeki dışlanma süreci) ve bireysel tecrübeler sorgulandığında literatürde belirlenmiş olan üç etkenden (sadist anne, yetersiz baba ve çocuklukta cinsel taciz) taciz konusunun belirleyici olduğu saptanmıştır. Yani cinsel kimliğin edinilme sürecinde yaşanan ilk cinsel deneyim ve bu cinsel deneyimde bireyin konumunun belirleyiciliği cinsel kimliğin belirlenmesine ve kırılmalara uğramasında etkin olmaktadır. Kisney ve diğerlerinin de belirttiği gibi, bireylerin cinsel tutumları çok büyük ölçüde (yüzde doksan)14 yaşa kadar belirlenmekte ve 16 yaşından itibaren de yetişkin cinsel tutum ve yönelimleri de belirlenmiş olmaktadır (Kisney ve diğerleri, 2002: 99).

Araştırmamızda 20 görüşmecinin hepsi ilk cinsel deneyimlerinin

9-16 yaşları arasında edilgen ortamda yaşadıklarını belirtmişlerdir. Ancak iki kişi (biri 9 yaşında diğeri de 11 yaşında) çocukluk döneminde yakın çevrelerinde olan yetişkin bir erkek tarafından tecavüze uğradıklarını ve diğerleri de bu yaş grupları arasında cinsel tacize maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. İlk cinsel tecrübelerinin yetişkin erkekler tarafından edilgen bir biçimde gerçekleşmiş olması, ülkemizde yetişkin erkeklerin cinselliği bir öğrenme pratiği içinde diğer erkekler üzerinde bir güç kullanma ilişkisinde yaşadıkları yönündeki tarihsel bulguları doğrular niteliktedir. Cinselliğin bir yönelim olduğu görüşünü benimseyen travesti ve transeksüeller, bu olumsuz deneyimlerinden sonra, cinselliği bir süre dondurmakla beraber, gizli eşcinsellerle cinsel ilişkiye girerek daha sonra da cinsel pratiklerde uzmanlaşarak fuhuş sektörüne taşınmışlardır.

b. Travestilerde Cinselliğin Cinsiyetsizleştirilmesi

Erotik filmlerden "Emmanuella" dizilerinin ünlü yazarı Emanuella Arsan, cinsellik üzerine yazdığı denemelerde (Eros Varsayımı), "Batılı toplumlarda cinselliğin ulaşabileceği mükemmelliğin ancak, her iki cinsin ortaklaşa azmine ve hayal gücüne sahip, iki cinsle aynı zamanda sevişebilme yeteneği olan, hatta aynı defada birleşebilen bir üçüncü cinsle mümkün olabileceğini" belirtir (aktaran İlhan, 1982: 298). Bu aslında cinselliğin var olan kalıp ve değerlerinin farklılaştırılmasında bir arayış olmakla birlikte, cinselliğin bedensel görüntü ve modlarını cinsiyetsizleştirme sürecinin de bir parçasıdır.

Travestiler, aynı bedende iki ayrı cinsin işaretlerini bulundururken, her iki cinsle de cinsel ilişkiye girebilmekte, ancak, geçişken cinsel kimliklerini anlamlandırırken Arsan'ın Eros varsayımı kadar bütünsel bir kimlik sergileyememekte, yoğun karmaşalar yaşamaktadırlar.

Travestilerde kadın gibi yaşamak isteyip cinsel organını muhafaza etmeye yönelik pratikler, tipik erkeksi kişilikten farklılığa işaret etmektedir. Connell'e göre, bunun nedeni sınıfsal konumla ilgilidir. Ekonomik ve sosyal yoksunluklar içinde büyüyen erkeklerde, kolektif erkeklığın yitirilişi kadar, sınıfsal konum güçlü insanlara duyulan tepkinin bir ifadesi olarak erkeksi protesto biçimleri yaşanabilmektedir (1997:115). Erkekler arasındaki ırk, statü ve yaş farklılıkları kendi aralarında egemenlik-üstünlük ilişki kalıplarını ortaya çıkarabilmekte (Chauncey, Duberban ve Vicinus, 1990) ve ikincilleşen kimlikler erkeksi protestoyla kendilerini ifade edebilme olanağı bulmaktadır.

Yaptığımız araştırmada olgusal düzeyde bu sonuç doğrulanmakla beraber, bu sonucu yanlışlayan örneklerle de rastlanılmıştır. Ailesinin maddi durumunun çok iyi olduğunu belirten bazı travestiler de fallus-penis merkezli olarak konuyu değerlendirmişlerdir. Onlar için bunu belirleyen iki etken vardır. İlki müşteri talebi diğeri de biyolojik ve sosyal olarak cinsellikte haz alma'nın (orgazmın) erkek cinsel organıyla erkeksi yolla-aktif olarak ve bir erkekle yaşama arzusudur. Görüşülenlerin yaklaşık üçte biri bu konu üzerinde görüşlerini açık bir biçimde söylemişlerdir. Örneğin, 33 ya-

şında bir travesti "8 yıldır fuhuş yaptığımı asla vajinal derinlik ameliyatı olmayacağımı" ifade etmiştir. Erkek cinsel organına sahip olmanın kendisini kadın gibi hissetmesinde bir engel teşkil etmediğini vurgulamıştır. Müşterilerin de travestileri tercihte penise sahip olmayı önsel bir koşul gördüklerini belirtmiş ve bunun onları fuhuş sektöründe yer alan diğerlerine göre (kadınlar ve transeksüellere) üstün konuma getirdiğini belirtmiştir.

Cinselliği algılama biçimlerinin normal heteroseksüel cinsellikten farklılığı sorusu karşısında ise, genel yanıt "aktif seksin" cinsel doyum için gerekli olduğudur. Homoseksüeller üzerine yapılan çalışmalarda da cinselliğin yaşanma pratiklerinde etkin ve edilgen anlamlandırılmasında erkek ya da kadın rollerine yüklenen anlamların önemine dikkat çekilmektedir. Edilgen homoseksüel ilişki, feminen cinsel rolle özdeşleştirildiği için "temel bir eksiklik" olarak algılanmaktadır (Saslow, 1990: 98-99). Araştırmamızda benzer değerlendirmelerle karşılaşmıştır. Örneğin, 35 yaşında bir travesti aktif ilişkinin anlamını şöyle açıklamaktadır:

"aktif olmayı istemem; bu onu becerme için değil, garip bir şey bu... Ama onu becermeye kalkmıyorum. Ben bunu da kabul edemiyorum.. benim sevgilim aktif olmalı olmazsa benim yanımda yeri yok zaten..."

Benzer biçimde 42 yaşındaki transeksüelin cinselliği tanımlaması çelişkili ve erkek cinselliğini yansıtan bir biçimde dile getirilmiştir. Ona göre:

"...şimdi ameliyatlı olmasaydım bir kadınla da cinsel ilişkiye girebilirdim. Bir kadınla yatabilirdim. Güzel kadınlar da var canım. Bundan zevk de almıştım daha önce... Ben travesti olsaydım kadınlarla yatmayı para için değil, zevk için yapardım. Ama güzel erkeklerle de yatardım ve onlarda da aktif ben olurdu... Güzel bir erkeği ben niye beceremeyeyim? O da zevk. Ben niye altta kalayım. Biraz da ben üste çıkayım..."

Travesti ve transeksüeller görünüş ve duygusal olarak kendilerini kadın olarak gördüklerini belirtmekte ve bu uğurda yoğun çabalar göstererek abartılı bir kadın imajı yaratmaktadırlar. Bu absürd görüntü piyasalaşmış cinsellik sektöründe ilgi çekmek içindir. Kendilerinin müşterileri gözündeki verici-teşhirci şehvetli kadın imajının yarattığı sahte çekiciliği sonuna kadar kullanmaktadırlar. Cinsellik pratiklerinde ise erkek rol beklentilerinin yaşanış biçimi gereği edilgen konumda olmaları da onları fuhuş piyasasında çekici hale getirmektedir.

Ancak, onlara göre erkeklerin travestileri çekici kılmasındaki bir diğer etken artık erkek müşterilerinin de edilgen duruma gelme arzularıdır. Bu durum erkek müşterilerin travestilerle yaşadıkları cinselliğin çoğu kez bir kereliğine ve fantazilerin tatmini olarak görme eğilimlerinden kaynaklanıyor olabilir. Marcuse'nin de belirttiği gibi, fantezi, bireye bir ütopya düşleme olanağı verir ve bireyi gerçeklik ilkesi yönteminin ötesine çıkarır (Poster, 1989: 93). Fantazinin bireyi olağan cinsellik kalıplarının ve kim-

liklerinin dışına çıkarması travestileri kadınlar içinde çekici kılmaktadır. Çünkü travestilerin kadınsı görünümüne karşın, erkek cinsel organına sahip olmaları müşterinin talep edenin (kadın veya erkek) cinselliğin yaşanmasında kimliğini belirsizleştirerek kalıp davranışları ortadan kaldırmaktadır. Cinsellik yaşayanın cinsel kimliğini ortaya koymadan cinsiyetsizleştirilmiş bir biçimde biyolojik ve psikolojik tatmin süreci içinde gerçekleştirilmektedir. Böylece, talep eden toplumsal olarak kendi cinsel kimliğini sorgulamadan ve topluma hesap vermeden cinselliğini yaşama olanağını sürdürebilmektedir.

Ayrıca homofobik bir toplumda, travestilerin bedenlerindeki aşırı vurgulu kadınsı işaretler; bazen kadınsı kimliğe vurgudan, bazen de toplumun cinsiyete yönelttiği katı tutumla alay etmenin bir ürünü olarak bedene ve davranışlara yansımaktadır. Özellikle travestilerde ortaya çıkan yeni yönelimin, yani bedenin kadınsı görünümüyle beraber penise sahip olma, etkin cinsel ilişkiye girmelerine olanak sağlamaktadır. Ancak, travestilerin hem kendi kimliklerini tanımlamalarında, hem de onların diğerlerince tanımlanmasında, özellikle müşterilerin gözünde, penisi olan kusurlu kadını temsil etmeleri, talep edenin erkeklik kimliğini sorgulamasına yol açmayabilmektedir. Erkekler arasındaki iktidar ve egemenlik ilişkileri, ataerkilliğin yeniden üretilmesinde önemli rol oynarken, görüşülenlerin büyük çoğunluğunun bu konuda sorgulayıcı bir tavır geliştirmedikleri görülmüştür. Travestilerin belirttikleri gibi, İstan-

bul'da cinsel piyasada kadınlar yerine, penisi olan kusurlu kadınlar, yani travestiler daha çok tercih edilmektedir. Ancak, cinsel pratikler sonrasında ise şiddet sıklıkla yaşanan bir durumdur. Erkek müşteriler, cinselliğin yaşanması sonrasında, travestilerden kendilerine yönelik olumsuzlayıcı bir tavır ya da davranış görmeseler bile, sözel saldırılara ve hatta dayak gibi saldırgan davranışlara kolayca yönelebilmektedirler. Travestiler ise, şiddetin kaynağını sadece homofobik korkularda aramaktadırlar. Ancak böylesi bir tavır çoğu kez doğru olmakla birlikte yeterli değildir. Toplumdaki farklı erkek, kadın ve üçüncü cins kategori kimliklerini ikincilleştiren kültürel ve ideolojik yapıları ve onların üretici mekanizmalarını sorgulamak gereklidir.

Sonuç Yerine

Günümüzde cinsel kimlik tartışmalarında erkek ve kadın kategorilerinin dışında, üçüncü bir toplumsal kategori olarak sunulan gey ve lezbiyen kimlikleri yeni politik mücadele alanının konusunu oluşturmaktadır. Özünde farklı kimliklere ait olmak, bağlı olmak, bireyin toplumdaki konumunu belirler ve kimlikler diğerleriyle olan ilişkilerde inşa edilirler. Bir ideoloji ve kurum olarak heteroseksüellik, ataerkilliğin köşe taşıdır. Ataerki toplumlarda kadın kimliğinde olduğu gibi, farklı erkek kimlikleri de egemen erkek kimliğine göre tanımlanır. Bireyin cinsellikte yüklendiği cins rolü, onun kimliğinin belirlenmesinde egemen erkeklik anlayışıyla olan ilişkisini tanımlamada belirleyici oynar. Ülkemizdeki eski ve yeni erkeklik anlayışlarında farklı

cinselliklerin ifadelerinden olan travestiler ve transeksüeller, egemen değer ve yaşam tarzlarına karşı bir tehdit olarak görülmektedir. Ancak bu grubun eşcinseller tarafından da kabul gördüğünü söylemek de çok doğru değildir.

Travesti ve transeksüellerin kendilerini çelişkili bir biçimde de olsa var kılabilirdikleri ve neredeyse yaşamlarını tek haline gelen/getirilen alan olan cinsellikte kadınlığın ve erkekliğin birlikte sunumu ve bunun piyasalaşma biçimlerinin medyatik çarpıtmaları, konunun ve bu grupların bir risk grubu olarak tanımlanmalarına ve dışlanmalarına neden olmaktadır. Cinselliğe ilişkin konularda travestilere yönelik olarak, basının sorgulayıcı olma yerine muhafazakar ve ataerki etiketleme-manşetleme tarzlarına yönelmesi, eşcinsellere yönelik olumsuz bir alıntılama sürecini pekiştirmektedir.

Çalışmamızda görüşebildiğimiz travesti ve transeksüellerin üç temel özelliğini kısaca şöyle özetlenebiliriz:

-Aynı bedende bir dizi erkeklik ve kadınlık özelliğini barındırmaları

-Erkekliğin enerjisi ve güçlülüğüne yönelik vurguların güçlüğü

-Arzu edenin de cinsiyetinin aynı biçimde belirsizleşmesi: cinselliğin ve cinsiyetin nötürleşmesi.

Bu üç özellik farklı erkek kimliklerinin biyolojik cinsiyet ve cinsel yönelimlerle birlikte cinsel rollerin öğrenilmesi ve pratiklerde yeniden anlamlandırma ve toplumsal inşa sürecine girmektedir. Araştırmamızda görüştüğümüz travesti ve transeksüellerin toplumsal kökenleri de göz önüne alındığında, yaşa-

dıkları yoğun toplumsal dışlanmalar ve mekansal sıkışmışlıklarının davranışsal dışavurumu ise, apolitik bir kimlik içinde, piyasalaşan bir cinsellik anlayışında cinsiyetin cinsiyetsizleştirilmesidir. Şiddet de, bu sürecin en akılda kalan ve kimlikle birlikte sorgulanması gereken bir boyutu olarak karşımızda durmaktadır.

Kaynakça

Agacinski, S. (1998) Cinsiyetler Siyaseti, çev. İsmail Yergus, Ankara: Dost Kitabevi.

Aktunç, H. (2000) Erotologya, İstanbul: Sel Yayınları.

Asım Bey, S. (1991-1992), "Osmanlı Toplumunda eşcinsellik Üstüne", Ero Cinsel Bilgiler Ansiklopedisi, İstanbul: Boyut Grubu.

Atay, T. () "Maçoluğun Dayanılmaz Hafifliği", Birikim, Sayı 147, Temmuz.

Balıkçioğlu, T. (2003), "Transeksüel Türbanlı Yazar", Sabah Pazar, 4 Mayıs, s.14.

Bardakçı, M. (1991-1992), "Osmanlı Eşcinsel Metinleri", Ero Cinsel Bilgiler Ansiklopedisi, İstanbul: Boyut Grubu.

Baudillard, J. (1999) Siyah An'lar, çev. Ayşegül Sönmezay, Ankara: Yeryüzü Yayınevi.

_____, (2001) Tam Ekran, çev. Bahadır Gülmez, İstanbul: Yapı Kredi Bankası.

_____, (2001) Baştan Çıkartma Üzerine, çev. Cevher, Ankara: Yeryüzü Yayınevi.

Bordo, S. (1990) "Feminism, Postmodernism and Gender Scepticism", Feminim/Postmodernism, der. L. Nicholson, London: Routledge.

Bleier, R. (1984)---s

Connell, R.W. (1995) Masculinities, Berkeley, Los Angeles: Univ. of California.

Chodorow, N. J. (1978) The Reproduction of Mothering: Psychoanalysis and the Sociology of Gender, Berkeley: University of California Press.

Dalgıç, Ç. (2002) "Travestiler Zorunlu Seks Köleleri", Tempo, Sayı 52.

Ergun, D. (2000) Kimlikler Kıs-kacında Ulusal Kişilik, İstanbul: İmge Kitabevi.

Flax, J. (1990) "Postmodernism and Gender Relations in Feminist Theory", Thinking Gender, Feminism and Postmodernism, der. L. Nicholson, London: Routledge.

Giese, H. ve Hesse P. (2002) Özgürlük İki Kişiyile Başlar, çev. Yaşar Cevher, Ankara: Yeryüzü Yayınevi.

Goffman, E. (1963) Stigma Notes on the Management of Spoiled Identity, Englowood Cliffs, N. J: Plentice-Hall Inc.

Hocaoğlu, M. (2002) Eşcinsel Erkekler, Yirmi Beş Tanıklık, İstanbul: Metis Yay.

Horney, K. ve C. Jamount (2002) Gerçek İki Kişiyile Başlar, çev. Yaşar Cevher, Ankara: Yeryüzü Yayınevi.

İlhan, A. (1982) Hangi Seks, 2. Baskı, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Jamrozik A. Ve L. Nocella (1998) The Sociology of Social Problems, Theoretical Perspectives and Methods of Intervention, Cambridge Univ. Press.

Kağıtçıbaşı, Ç. (1990) İnsan Aile Kültür, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kalkan, E. (2002) "Beyoğlu Em-niyet Müdür Yardımcısı Tezi İçin 70

Travesti ile Yüz yüze Konuştu", Pazar Hürriyet, 13 Ekim, s.16.

Kandiyoti, D. (1997) *Cariyeler, Bacılar Yurttaşlar, Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*, çev. A. Bora ve diğerleri, İstanbul: Metis Kadın Araştırmaları.

Mondimore, F. (1999) *Eşcinselliğin Doğal Tarihi*, çev. Berna Kılınçer, İstanbul: Sarmal Yay.

Onaran, O, S. Büker ve A. A. Bir (1998) *Eskişehir'de Erkek Rol ve tutumlarına İlişkin Alan Araştırılması*, Eskişehir: Anadolu Univ. Yay.

Papirüs Kültür Sanat Dergisi (1999), *Sanatta Yükselen Değer*, Ocak, Sayı 23.

Poster, M. (1989) *Eleştirel Aile Kuramı*, çev. H. Tapınç, İstanbul: Ayrıntı Yay.

Sercan, M. (1991-1992) "Mazhar Osman ve Cinsi Dalayetler", *Ero Cinsel Bilgiler Ansiklopedisi*, İstanbul: Boyut Grubu.

Rothman, B. K. (1990) "Reproduction", *The Sociology of Gender*, der. L. Kramer, New York: St. Martin's Press.

Segal, L. (1992) *Ağır Çekim*, çev. Volkan Ersoy, İstanbul: Ayrıntı.

Selek, P. (2001) *Maskeler, Süvariler, Gacılar, Ülker Sokak: Bir Alt Kültürün Dışlanma Mekanı*, İstanbul: Aykırı Yay.

Sevengil, R. A. (1985) *İstanbul Nasıl Eğleniyordu?*, 2. Baskı, Haz. S. Önal, İstanbul: İletişim Yay.

Tapınç, H. (1991-1992) "Türkiye'de Erkek Eşcinselliği", *Ero Cinsel Bilgiler Ansiklopedisi*, İstanbul: Boyut Grubu

_____, "Eşcinseller ve Kültür", *Ero Cinsel Bilgiler Ansiklopedisi*, İstanbul: Boyut Grubu

Turner, B. (1984) *The Body and Society*, Oxford: Blackwell.

Tüzel, H. (2002) "Söyleyin, Bu mudur Eşcinsellik ?", *Radikal Pazar*, 17 Mart, s.5.

Varlık, *Aylık Edebiyat ve Sanat Dergisi* (1995), *Kadın Eşcinselliği ve Edebiyatımız*, Mayıs, Sayı 1052.

Walker, K. (1973) *Fizyoloji Açısından Cinsiyet*, çev. Ender Gürol, 2. Baskı, İstanbul: Varlık Yay.

Yılmaz, A. K. (1998) *Erkek ve Kadında Eşcinsellik*, 1.Baskı, İstanbul: Özgür yayınları

Yüksel, Ş. (1991-1992), "Tarnseksüellik", *Ero Cinsel Bilgiler Ansiklopedisi*, İstanbul: Boyut Grubu.

Kentsel Doku ve Travestiler Toplumsal Uzlaşma Arayışında İzmir Örneği

(Suat Kolukırık

((Savaş

Çağlayan

Anahtar Kelimeler: Travestiler, Travesti kimliği, Cinsel Özgürlük, Mekansal Farklılaşma, Ötekileştirme, Güven ve Güvensizlik, Yeni Zorunlu Birliktelik.

Giriş

Cinsel kimliğin tercihi ve kullanımında yaşanan bir dizi, dışlaştırma, aşağılama ve ötekileştirme süreçleri tarihin büyük bir bölümünde kendini resmetmiştir. Dominant roller ve buna uyma konusundaki ciddi ve sert yaptırımlar farklı cinsel kimliklerin ya gizlenmesine yada ötekileşmeye neden olmuştur. Yirminci yüzyılın ikinci yarısından sonra ise cinsel kimliklerin sunumunda ve tercihinde sanki yeni bir dönem başlamış gibi görünmektedir. Özellikle

postmodernizmin iddialı bir şekilde, farklı cinsel kimliklere sahip olanlara ve marjinal olarak tanımlandığı küçük gruplara ilişkin "kendini ifade edebilme" ve "özgürlük" söylemleri bunun bir örneğini oluşturmaktadır. Kuşkusuz bu süreç ile birlikte farklı cinsel kimliklere sahip olanlar geçmiş dönemlere oranla bir serbesti kazanmıştır. Bu serbesti içerisinde kendi dernek ve vakıflarını kurmaları ve uluslar arası platformda örgütlenme çabaları bunun bir örneği olarak algılanabilir. Ancak uygulamalarda, toplumdaki farklı cinsel kimliklere karşı dominant anlayışın devam ettiği rahatlıkla söylenebilir. Farklı cinsel kimliği tercih edenler toplumun kendilerinden beklediği hizmeti kabul ettikleri sürece işbirliğine girilmekte, bunun dışında ise çoğunlukla ötekileştirilen olmaktadır.

Tebliğin amacı travestiler veya farklı cinsel kimliğe sahip olanlar adına konuşma amacından öte, daha demokratik toplumsal bir örgütlenme biçimi için bir dizi örnekler sunmaktır. Diğer bir ifade ile toplumsal uzlaşma ve barış çabası bağlamında tüm toplumsal kesimlerin kendilerini ifade edebilmesini ve ötekiye saygı gösterilmesini belki de en önemlisi toplumun yeniden kurgulanması üzerine eğilme amacı gütmektedir. Cinsel bir tercih olarak travestilik ve travestilerin sorunları ve onların içinde yaşadıkları toplum tarafından nasıl algılandıkları çalışmanın temel hedefidir. Bu çerçevede kentsel doku içerisinde travesti kimliği ve travestilerin kendilerini varkilme noktaları sosyolojik bir perspektifle irdelenecektir. Çalışma alanı İzmir'in Alsancak semtidir.

Çalışmada gözlem ve derinlemesine mülakat tarih teknikleri kullanılmıştır.

Çalışma alanı olarak seçilen Alsancak semti, İzmir'in en eski, ünlü, lüks ve simgeleşmiş semtlerinden biridir. Eğlence mekanlarının en yoğun bulunduğu yani gece yaşayan ve yaşanan İzmir'in yüzünün görüldüğü en belirgin kentsel mekandır. Bu özellikleri nedeniyle Alsancak Bornova sokağı ve civarının Travestiler tarafından hem yaşanacak, hemde çalışılacak alanlar olarak tercih edilmesi oldukça anlamlıdır. Bu mekansal tercihle birlikte Bornova sokağı ve civarı giderek "özel alan" haline gelmekte ve farklı cinsel kimliklere sahip olanlara yönelik ticaretinde boyutlandırıldığı alan olmaktadır.

1. Kent, Mekan ve Travestiler

Klasik sosyal bilimcilerin çoğu kentlerin doğuşunu, uygarlığın doğuşu olarak nitelendirmektedir. Bu saptama kaba bir bilimsel belirleyicilik olarak kabul edilirse, asıl üzerinde durulması gereken kentsel yapı ve kentsel kurgulanım olduğu söylenebilir. Tarihsel süreç içerisinde kentlerin yapısı, fiziki ve sosyal ekosistemi sürekli değişime uğramıştır. Bu bağlamda kentleri ele almak, onların bir sistem olarak içsel ve dışsal sosyal dinamiklerini anlayabilmeyi gerekli kılmaktadır.

Klasik sosyologlardan Durkheim, kendi sosyolojik kuramını oluştururken "toplumsal işbölümü" kavramını temel almıştır. (Ritzer,1992:80) Durkheim, tarihsel süreç içerisinde işbölümünün gelişmesinin toplumsal yapıda uzmanlaşmayı artırdığını ve bununda mekanik ve organik dayanışmalı

topluma geçişe yol açtığını belirtmiştir. Bu uzmanlaşmış yüksek işbölümü düzeyine ulaşmış toplumsal yapıdaki maddi ve manevi etkileşimin yoğunluğu ilişki ve toplumsal formasyonu belirleyen en önemli unsurdur. Durkheim'ın belirlediği bu öncüller bağlamında manevi ilişkilerdeki yoğunluk ve mekanik dayanışma köysel toplumları ifade etmektedir. Organik dayanışma ve maddi ilişkilerdeki yoğunlukta kentsel toplumu ve onun sosyal etkileşim tarzını ifade etmektedir. Benzer şekilde Tönnies de sosyolojisini kır ve kent ayrımına dayalı ikili yapı üzerine kurmuştur. Tönnies toplumları cemaat ve cemiyet tipi olarak ikiye ayırmış ve cemaat tipi ilişkiyi "köy", cemiyet tipi ilişkiyi ise "kent" toplumlarını tanımlamak üzere kullanmıştır.

Çok kısa ve en genel anlamıyla aktarmaya çalıştığımız Durkheim'ın kuramı bize iki önemli çıkarımı yapma imkanını vermektedir. Bu çıkarımlardan ilki, belirli bir toplumda ve o toplumsal formasyonda büyük çoğunluğun mekanı benzer biçimde temsil ettiği ve bu temsiliyetin kaynağının sosyo-kültürel ilişki örüntüsünden kaynaklandığıdır. İkinci olarak da, bazı özel durumlardaki mekansal temsiliyetlerin o lokalite içerisindeki toplumsal örgütlenmenin baskın ilişki örüntülerinden kaynaklandığıdır (Urry,1999:19). Tönnies'in ayrımında ise bazı kentsel topluluklar cemaat tipi örgütlenme ve ilişkiye benzer yapılar göstermektedir. Bu yapıların temel özelliği insanların katılmayı ve terk etmeyi seçebilmeleridir.

Çalışmamız içerisinde bu birliktelikleri "yeni zorunlu birliktelikler" olarak tanımlayabiliriz. Günümüzde bazı kentsel alanların bu yeni zorunlu birliktelikler olarak tanımladığımız cemaat(benzeri toplumsal gruplaşmaları büyük ölçüde barındırdığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Tüm bu öncüller ışığında çalışma alanı olarak ele aldığımız İzmir'in Alsancak Sementi çoğu modern kentteki ve bu kentlerde oluşan alan kullanımındaki "farklılaşmayı", "parçalanmışlığı" ve "özelleşmeyi" ifade etmektedir. Kent sistemi içerisindeki mekansal ve sosyal yarılmanın en somut örneklerini, gecekondular, bölgeleri, sosyal inler olarak değerlendirilebilecek olan toplu konut alanları yada uydu kentler, çağdaş planlı yapılaşmış orta sınıf kent soylu nüfusun yaşadığı alanlar ve üst gelir düzeyine sahip kent soyluların yaşadığı alanlarda görmek mümkündür. Bu ayrımlara ek olarak, bazı özel grupların kentsel mekana katılarak kendileri için bir yaşam alanı açtıkları "özel alanları da" eklemek zorundayız. Çalışma alanı olarak seçilen Alsancak semti, mekan bağlamında bu yeni "özel alanlara" iyi bir örnek niteliği taşımaktadır. Bu durumun en iyi örneği büyük numara kadın ayakkabıları satan ayakkabıcılar, travestilerin gittiği kuaförler, giyim mağazaları ve travestilerin çalıştığı barlarda somutlanabilir. Bu özel alanlar ve travestilerin yaşamı yapılan gözlem ve mülakatlardan elde edilen veriler ışığında aşağıda değerlendirilecektir.

2. Hertürlü Tepkiye Karşı Hazır Olarak Yaşamak

Kentsel doku içerisinde travestilerin kendilerini varkıldıkları veya diğer bir deyişle ifade edebildikleri alanlar eğlence merkezlerine yakın işlek caddeler -Alsancak- veya bazı durumlarda otobanlardır. Bu alanlar, onlar açısından cinsel partner bulma veya geçimlerini temin edebildikleri yegane mekanlardır. Bu tercih, onlar açısından gece kulüpleri veya diğer eğlence merkezlerine göre daha çekicidir. Zira, cadde üzeri veya otobanda başlayan ilişkiler daha kolay ve daha ekonomiktir. En azından kulüp veya barlarda sunulan içki içme zorunluluğu yoktur ve böylelikle hem kendilerini tercih edenler, hem de kendileri açısından daha ucuz bir buluşma biçimidir. Onlara göre cadde üzeri veya otostop usulü ilişkiyi tercih edenlerin esas amacı çoğunlukla cinsel ilişkidir. Çünkü bazı erkekler, doğrudan bir erkek ile ilişkiye girmenin getireceği tepkilerden kaçarak, erkek vücuduna sahip kadın görünümlü olanlardan yani kendilerinden hoşlanmaktadırlar. Travestiler açısından ise karşılığında belli bir ücret alınmış olsa bile esas heyecan paranın dışında yaşanan duygulardadır. Bazı durumlarda sertlik derecesindeki davranışlarla karşı karşıya kalınsa da elde edilen heyecan ve tatmin bu ilişki biçimini onlar açısından çekici kılmaktadır.

Aslında bu çekicilik diğer yandan birtakım zorlukları ve tehlikeyi de beraberinde taşımaktadır. Kaçırılma, dayak yeme, tecavüz ve trafik kazası bu zorluk ve tehlikelerin başında gelmektedir. Bunların dışında sokakta yürürken tacize uğrama ile karşı karşıya kalabilmektedirler. Travestilere göre kenar ma-

halle çocukları -eğitim seviyesi düşük, gelir durumu iyi olmayan ve kaba olan geçleri tanımlamak için kullanıyorlar- tecavüz etme, dayak atma ve kaçırma konusunda kendilerini en çok rahatsız edenler arasında bulunmaktadırlar. Bu gençler maddi nedenler ve içinde buldukları baskıcı ortam nedeniyle cinselliklerini yaşayamadıklarından bu tip eylemler içerisine girmektedirler.

Bunların dışında kendileri ile birlikte olmak isteyenler çoğunlukla üniversite öğrencisi, profesyonel mesleklere sahip olanlar ve maddi durumu iyi olan erkeklerdir. Travestiler ise partner olarak çoğunlukla yakışıklı ve genç erkekleri tercih etmektedirler. Çok sık olmamakla birlikte bazı ailelerden toplu seks yapma konusunda teklif aldıklarını belirtmektedirler.

Travestiler, kendi ifadeleriyle "toplumun en çok "eziyet" ve "şiddet" gören grubunu oluşturmaktadır". Onlara göre içinde yaşadıkları toplum, cinselliğini yaşama noktasında özgür kurallara sahip bulunmamaktadır. Toplumun normal olarak karşılamadığı cinsel birlikler genellikle gizli bir şekilde yürümekte veya örtbas edilmektedir. Bu nedenle Travesti olmak ve bu kimliği benimsemek hertürlü tepki ve şiddete karşı hazır olarak yaşamak anlamına gelmektedir. Kendilerini; tüm zorluklara, yaşadıkları tepki ve şiddete rağmen, kimliklerini içselleştiren ve cinsel tercih konusunda içinde yaşadıkları topluma göre daha özgür insanlar olarak tanımlamaktadırlar. Onlar açısından "travesti kimliği" mutlu-

luk verici ve cesur bir tercihin sonucudur.

3.Çevre ile ilişkiler ve Kimliğin Sunumu

Kendilerini "gündüz yaşayamayanlar" olarak gören Travestiler, çevre ile ilişkilerini çoğunlukla geceleri sürdürmektedir. Komşuları ile ilişkilerinde herhangi bir sorun yaşamadıklarını ve insanlara iyi davrandıklarını söylemektedirler. Onlara göre esas sorun aile ve yakın akrabaları ile olan ilişkilerinde yaşanmaktadır. Pek çoğu yakın akrabaları tarafından dışlanmış veya ilişkileri en az seviyeye indirilmiştir. Yinede kendilerini doğu kökenli arkadaşlarına göre daha şanslı görmektedirler. Doğulu bir arkadaşlarının ailesi tarafından yaşadığı bir olayı anlatmak bile istemiyorlar. Yakın çevrelerinden aldıkları tepkileri ise taşıdıkları kimliğin bir sonucu olarak değerlendirmektedirler. Travestilere göre kadın kılığına girmeyen eşcinseller "gay'ler" kendilerini gizledikleri için çoğunlukla sosyal çevrelerinden herhangi bir tepki almamaktadır. Ayrıca pek çok yaşlı ve zengin erkek para karşılığı herhangi bir tepki almadan küçük erkek çocuklarla birlikte olabilmektedir. Bu konuda kendilerine toplum tarafından çifte standart uygulandığını düşünmektedirler.

Çevre ile ilişkilerde yaşadıkları diğer bir sorun herhangi bir kamu veya özel sektör kurumunda çalışmada karşılaştıkları güçlüklerdir. Sistemin kendilerini adeta eğlence dünyasının bir parçası olmaya zorladığını belirtmektedirler. Erkeklerle birlikte olmanın dışında geçmiş dönemlerde oryantallik ve şarkıcılık da yapmışlar. Aslında eğlence sek-

törü yerine kendi arzuladıkları sektörlerde çalışmayı istemektedirler. Çalışmak istedikleri sektörlerde karşılaştıkları engeller nedeniyle Avrupa veya Amerikan vatandaşı olmayı tercih ettiklerini belirtmektedirler.

İkili ilişkilerde kendilerinin daha çok erkekler tarafından anlaşıldığını belirten travestilere göre erkekler kadınlara göre daha kültürlüdür. Ancak erkekler, çoğunlukla yalnız kaldıklarında onları anlamaktadır. Erkekler eğer bir erkek grubu içerisinde iseler, birden kabalaşmakta ve travestileri aşağılamaktadırlar. Onlara göre bunun nedeni arkadaş grubu içinde erkeklerin kendi kimliklerini ispat etme çabasından kaynaklanmaktadır. Erkekler yalnız olduklarında daha rahat ve özgür olmaktadır. Kadınlarla ilişkiler bağlamında ise onların daha hassas ve ince ruhlu olması önemli bir özellik olarak değerlendirmektedirler. Bununla birlikte kadınlar kendilerine karşı oldukça tutucu ve muhafazakar davranmaktadır.

Kendilerini ifade etme noktasında medyanın izlediği yayın politikasından oldukça rahatsızlar. Birkaç travestinin yaptığı olumsuz davranışın tüm travestileri kapsayacak biçimde sunulmasını doğru bulmamaktalar. Bu tip haber ve yayınlar onların yaşadığı dışlaştırma ve ötekileştirme süreçlerini meşrulaştırmaktadır. Medya da yer alan haberler travestiler ve travesti olmayanlar arasındaki ilişki biçimini katılaştırmaktadır.

4- Gizli Bir İç Dil: Alsancakta Yaşamak İsteyenler ve İstemeyenler

Bazı tarihlerde travestiler ve semt sakinleri arasında tartışmalar

yaşanabilmektedir. Bu tartışmalar müşteri kaynaklı tartışmalar olabileceği gibi, semt sakinlerine göre bazı travestilerin neden olduğu tartışmalardır. Esas büyük tartışmalar ise semt sakinlerinin travestiler hakkında olumsuz dilekçe toplama, ihbar etme, onların davranışlarından rahatsız olma ve onları çevrelerinde görmek istemediklerinden kaynaklanan tartışmalardır. Semt sakinleri geçen yıl taşlı sopalı büyük bir kavganın yaşandığını belirtmektedirler. Bazı semt sakinlerine göre Travestiler tıpkı bir genelev gibi çalışmaktadır. Özellikle bayram günleri kaba görünümlü ve 17-20 yaş grubu erkeklerce travestilerin evinin önünde kuyruklar oluşmaktadır. Ayrıca semt sakinlerine göre travestiler oldukça lüks bir yaşam sürmektedirler. Pek çoğunun lüks araçlarının bulunduğunu söylemektedirler.

Semt sakinlerinin yanında travestilerden rahatsız olduğunu belirten diğer bir kesimde travestilerin yoğun olarak bulunduğu Bornova sokağı ve civarındaki işyeri ve konut sahipleridir. Bu anlamda Bornova sokağı ve civarı diğer aileler - travesti olmayan, eşçinseller vs.- tarafından oturmak için tercih edilmeyen bir mekan konumundadır. Ancak dikkate değer bir biçimde işyeri sahipleri travestiler konusunda fazla konuşmaktan kaçınmakta, yalnızca kendilerinin müşterileri olduğunu vurgulamaktadırlar. Aslında bu durum işyeri sahipleri açısından kendi işyerlerine karşı geliştirdikleri bir savunma stratejisidir. Diğer taraftan tersten bir okuma ile bu durum tam bir ikiyüzlülük halindedir. Çünkü Travestilerden

rahatsız olduklarını belirten işyeri ve konut sahipleri aynı zamanda kendi evlerini çok yüksek fiyata travestilere kiralamaktan ve elde ettikleri gelirden memnun görünmektedirler. Ayrıca bu grubun tepkisini almaktan kaçınmaktadırlar. İşyeri ve konut sahiplerine göre travestiler bireysel anlamda birbirlerini rakip görüp eleştirse bile, kendilerinden birine karşı yapılan herhangi bir eylemde bir araya gelip tavır sergileyebilmektedirler.

Diğer taraftan semt sakinlerinin travestiler konusundaki çekinceleri ve izledikleri strateji, travestilerin neden bir arada bulunmak istediklerinin ve kendi aralarında geliştirdikleri dayanışma bağlarının nedenini de açıklamaktadır. "Çocuklarımızın burada yetişmesini istemeyiz" diyen civar sakininin sözleri travestilerin nasıl algılandığının somut bir göstergesidir. Bu çerçevede bir tarafta kendilerini toplumun istenilmeyeni olarak gören travestiler, diğer tarafta ise Travestileri, psikopat, saldırgan ve tehlikeli olarak tanımlayan semt sakinleri arasındaki ilişki örüntüsü. Bu anlamda Travestiler açısından birliktelik ve yeni bir özel alan açmanın nedeni yaşanan bu karşılıklı "ötekileştirme" sürecinin bir parçasıdır. Semt sakininin suskunluğu veya suçlamaları da savunma duygusunun bir uzantısıdır. Benzer biçimde her iki süreçte aslında Giddens'ın "güven", Bauman'ın da "güven ve güvensizlik" (Bauman,1999:115) kavramlarıyla yakından alakalıdır.

Çoğunlukla Alsancak semtini tercih eden travestiler son dönemlerde Hatay semtini de tercih etmeye başlamışlardır. Bunda travesti ve

diğer farklı cinsel kimliğe sahip olan diğer illerdeki travestilerin İzmir'i tercih etmesi önemli bir etken olarak gösterilebilir. İkinci olarak güvenlik açısından böyle bir yer değiştirme stratejisinin izlendiği söylenebilir. Semt sakinlerine göre travestiler yılda en az üç kez konut ve yer değiştirmektedirler. Diğer bir nedende kendi aralarında varolan rekabet ilişkilerinin bir sonucu olabilir.

Sonuç

Travestilerin kent dokusu içerisinde kendilerine açtıkları özel alan, çatışma ve uyumun alanı olarak sistem içerisindeki işlevselliğini sürdürmektedir. Kendileri özgür yaşamak ve cinsel tercihlerine saygı duyulması noktasında davranılmasını isteseler de, Türk toplumu bağlamında bu süreç oldukça geç işleyeceğe benzetilmektedir. Önyargı mekanizmaların katılığı, iletişimde karşılaşılan güçlükler bu sorunu devamlı kılmaktadır. Zira travestiler veya farklı cinsel kimliklere sahip olanlar sürekli olarak medyanın ve eğlence dünyasının vazgeçilmezleri olarak sunulmaktadır. Bu anlamda "farklı cinsel kimliğe" sahip olanlar kapitalist pazar mekanizmasının temel vazgeçilmezlerini oluşturmaktadırlar.

Eğer modern toplumları örgütlü toplumlar olarak kabul eder ve düşlersek, her toplumsal kesimin bu bağlamda kendi haklarını savunma ve örgütlü olma konusunda bir çaba içerisinde bulunmasını da kabul etmek zorundayız. Bu anlamda toplumun yeniden kurgulanmasında her kesimin eşitlik, insan hakları ve demokrasi gibi söylemlerden eşit miktarda kendi payına düşeni al-

masını içselleştirmek gerekmektedir. Bu noktada belki de çözüm Alain Tourainne'nin belirttiği gibi eşitliklerimiz ve farklılıklarımızla birlikte yaşayabilecekmiyiz sorusunun cevabında bulunmaktadır.

Örnek Olaylar

Örnek Olay 1.

İzmir de doğdum. İlk okul mezunuyum. Yakışıklı ve genç erkeklerden hoşlanıyorum. Ailem ile ilişkilerim çok iyi değil. Ailem ile telefonla görüşüyoruz. Başka işlerde çalışmayı denedim ancak burası Türkiye, Almanya veya Amerika değil. Voleybol oynamayı seviyorum. Travestilik konusunda oldukça profesyonelim. Çok iyi kadın rolleri yapabilirim. Ameliyat olmayı düşünmüyorum.

Örnek olay 2.

26 yaşındayım. Balıkesir'indoğdum. Lise eğitimimi yarıda bıraktım. Küçük yaşlarda oyun oynarken bir erkeğe aşık oldum. Ancak o benimle ilgilenmiyordu. Onun ilgisini çekebilmek için kadın rolleri yapmaya başladım kadın giysileri giydim. Sonunda onun da ilgisini çektim. Daha sonra dört yıl birlikteliğimiz oldu. Sık olmamakla birlikte görüşmeye devam ediyoruz. Ailem ile telefonda görüşüyoruz. Başlangıçta çok sert tepki gösterdiler. Şimdi hayat senin istediğin gibi yaşa diyorlar. Yinede doğduğum yere gidemiyorum. Küçük bir yer herkes beni ve ailemi tanıyor. İki yıl önce ameliyat oldum. Şu an kadın kimliğine sahibim ve transeksüelim. Toplumun en acı çeken grubunu travestiler oluşturuyor.

Kaynaklar

Bauman, Zygmunt (1999); Postmodern Ethics, Blackwell, Oxford&Cambridge

Giddens, Anthony (1998); Modernliğin Sonuçları, Çev.Ersin Kuşdil, Ayrıntı Yayınları, İstanbul

Mondimore, Francis Mark (1999); Eşcinselliğin Doğal Tarihi, Çev. Berna Kılınçer, Sarmal Yayınevi, İstanbul

Ritzer, George (1992); Sociological Theory, McGraw-Hill, New York

Tourainne, Alain (2000); Eşitliklerimiz ve Farklılıklarımızla Birlikte Yaşayabilecekmiz?, Çev. Olcay Kunal, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul

Urry, John (1999); Mekanları Tüketmek, Çev.Rahmi G.Öğdül, Ayrıntı Yayınları, İstanbul

Not: Kendileri ile mülakat yapma istediğini olumlu karşılayan B... ve S....'e kucak dolusu sevgiler.... Ayrıca çalışmamız esnasında görüntü ve ses kaydı konusunda bizlere yardımcı olan Bölümümüz 3. Sınıf öğrencilerinden Deniz Kahraman, Duygu Demir, Nur Ulus ve Bahar Bilge'ye sonsuz teşekkürlerimizle.

* Doç. Dr., S.D.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi

** Sosyolog

(Arş.Gör, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü

((Arş.Gör, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü

(Cemaat kavramını popüler bağlamda anlaşıldığı şekliyle dinsel bazı birliktelikler olarak değil, sos-

yolojik olarak içerdiği anlamıyla kullanmaktayız.

Ben bir transseksüelim

Ben bir transseksüelim, adım Buse.1977 doğumluyum.Ankara'nın bir gecekondu semtinde büyüdüm.ilk çocukluk yıllarımdan beri, evde yalnız kaldığım her an makyaj yapar,kadın kıyafetleri topuklu ayakkabılar giyinir aynanın karşısına geçer o kadını seyrederdim.İlk önceleri rüya tadında bir evcilik oyunuyken sonraları bir tutku haline gelmişti.Sadece yalnız kaldığımda gördüğüm bu kadını kendimden inkar edemesem de onu başkalarının görmesi beni çok korkutuyordu.

Her zaman garip bir yalnızlığım vardı,Zeki Müren ve Bülent Ersoy denen sanatçılara tanıklık edene dek.Zeki Müren bir erkekti ve kadın gibi giyinip kadın gibi konuşuyordu.Bülent Ersoy'unsa ameliyatla kadın öğrenmiştim.Onların varlığı beni huzursuz ediyordu.Çünkü evde,çevremde bu iki sanatçıya kötü tepkiler vardı.Bense onları Allah'ın cezalandırdığını düşünüyordum.Günahları neydi bilmiyordum ama cezalandırılmışlardı.Tıpkı beni cezalandırdığı gibi.Suçumun ne olduğunu bilmiyordum ama cezam o kadar ağır geliyordu ki suçumun ne olduğu umurumda bile değildi.Sadece bu cezanın bir an önce bitmesi için çözüm arıyordum.Bulduğum tek çözüm ise Allah'a dua etmek,ibadet etmek ve suçum her neyse bağışlanacağı günü beklemektir.Allah'ın beni affedeceği,cezamın biteceği günü beklerken cezam daha da ağırlaşıyordu.Beni zapteden arzusun yanında içimdeki kadını da yavaş yavaş hissetmeye başlamıştım.Yalnız kal-

dığım her an içimdeki o kadını, bedenimi sarıvermişken buluyordum. Beni sarması öyle mutlu ediyordu ki... Bu mutluluk bir ceza olabilir miydi? Allah'a yürekten ettiğim dualarımın gün geçtikçe değiştiğini fark ediyordum. Önceleri 'Allah'ım günahımı affet, kurtar beni bu arzudan' diye dua ederken, 'Allah'ım neden kadın doğmadım?' diye hesap sormaya başladım. En sonunda da 'Allah'ım beni kadın yap' diye dilendiğimi fark ettim. Bu yalnızlık bu sorgu süreci eşcinsel bir erkekle tanışana kadar devam etti. Benim gibi başka bir insanın da olabileceğini görmüştüm, ve o da benim gibi birçok insanın olabileceğini göstermişti. Artık eşcinsel arkadaşlarım vardı ve onlarla kendimi çok rahat hissediyordum. Onlarla birlikteyken mutlu ve huzurluydum. Herşeyden önce onlar da benim gibiydi. Üniversite sınavı yakındı ve ben liseyi bitirmiştim. Annemin hayallerinin yeganesi benim üniversiteye girip okumamdı. Lise boyunca ben de istiyordum. Ama artık vazgeçmiştim üniversite hayallerinden. Çünkü ufak tefek eksiklikleri olsa da yeni beni sevmiş ve onu kaybetmek istememişim. Eğer üniversiteye girersem, bir dört sene daha ailemle yaşar ve evdeki baskıdan, evde rol yapmalardan, eşcinsel olduğumu anladılar mı diye korkmaktan kurtulamazdım. Bu yüzden üniversite okumak istemiyor, bir işe girip ekonomik özgürlüğümü kazanıp kendime kendimle barışık, kendimi gizlemeden yaşayabileceğim küçük bir hayat kurmak istemişim ve uzun bir mücadeleden sonra bunu başardım. Bu başarının ve aynı sü-

reçte artan eşcinsel arkadaşlıkların getirdiği rahatlık bir süre sonra o kadar arttı ki eve gittiğimde de feminen davranışlarıma engel olmuyor hatta bazen olmak istemiyordum. Bu feminen davranışlarım ailemin dikkatini hemen çekmişti. Çünkü ben daha önce özenle erkeksi davrandığım için o erkeksilik de biraz abartılı oluyordu. Abartılı erkeksi tavırlardan sonra gelen bu feminen tavırlar hemen dikkatlerini çekmişti. Ben bir eşcinselim demekten mutluluk duyar olmuştum. Ama yine de eşcinsellikle benim aramda eksik bir şeyler vardı. Tümümüyle içimdeki duygulara saramıyordu bu yeni etiket. Bu sıralarda bir arkadaşım aracılığıyla bir kadınla tanıştım. Çok güzel, göz dolduran bir kadındı. Bir az ağır makyaj yapmıştı ama olsun. Güzelliğini örtmeye başaramamıştı. Arkadaşım yanıma gelip 'bizim kızlardan' deyince, 'nasıl sizin kızlardan' sordugumda aldığı cevap bütün hayatımı değiştirecek cevaptı. 'Bizim kızlardan transseksüel' işte demişti. 'Transseksüel mi' diye karşılık verince, bana kurduğu o kısacık cümle, bütün bu çocukluğumdan o kadının ardından bakakaldığım ana kadar yaşadığım bütün o sır dolu duygularımı, çelişkilerimi, sancılarımı bir çırpıda açığa çıkartmıştı. O, kadın olmak istediği için ameliyat oldu. 'Bu ameliyatı isteyenlere ve olanlara transseksüel denir, bilmiyor musun?' Ben hayatım boyunca yaşadığım bütün o acılara, sancılara sabredip, göz yaşlarımı bugün için saklamışçasına katıla katıl ağlamaya başlamıştım. Arkadaşım şaşkınlık ve endişeyle neden ağladığımı sorduğunda ben sadece 'işte ben onun

gibi olmak istiyorum' diyebilmiştim.

Bir süre sonra sergilediğim rahat feminelikten ailemin duyduğu huzursuzluk gitgide endişeye dönüştüğünde eften püften bahanelerle beni İstanbul'a göndermek istediler. Orada eniştemin bana bulacağı işin daha çok para kazandıracağını söyleyip gün geçtikçe ısrarlı oluyorlardı. Benim çevreme atfettikleri femineliliğimin çevremi değiştirmesiyle değişeceğine inanıyorlardı. Nihayetinde gitmeyi kabul ettim. Arkadaşlarımla vedalaşırken bana eşcinsellerin gittiği birkaç kafe ve sinema adresleri verdiler.

İstanbul'a gittikten iki ay sonra eniştem bana bir mobilya mağazasında iş bulmuştu. Gün geçtikçe dükkandaki iş arkadaşım feminen hareketlerimden dolayı benim uğraşır oldu. Önceleri umursamadığım bu sataşmalar yalnızlığımla ağırlaşmaya başladı. Sürekli irdelenmenin iç bunaltıcılığıyla ablama iş yerimden hiç memnun olmadığımı, iş arkadaşlarımla anlaşamadığımı sık sık söz konusu ediyordum ve nihayet işten ayrılmama karar vermiştik. İş yerimde başarılı bir satış elemanı ve işimi seviyor olmama rağmen işimden ayrılmak zorunda bırakılmak çok zoruma gitmişti. Bir süre sonra arkadaşlarımla verdiği adresleri araştırmaya başladım ve uzun bir arayıştan sonra ilk bulduğum mekan bir porno sinema oldu. Porno sinema, İstanbul eşcinsel camiasını tanımamı ve beni şok eden acı bir gerçeklik olan fuhşu görmemi sağlayan ilk adımdı. Her ne kadar onaylamasam da, her ne kadar anlayamasam da insanlar vücudunu satmaya zorunda kalabiliyordu ve

onların hikayelerini dinlemek ancak 'neden' sorusunu kafamdan atlamamı sağlayabilmişti. Sinemada fuhuş yapan eşcinsellerin hikayelerini dinledikten işsiz olmak beni daha çok korkutmuştu. Neyse ki iki aylık bir işsizlikten sonra eniştem bana yeni bir iş bulmuş ve bir turizm şirketinde çalışmaya başlamıştım. Ancak çalıştığım bu şirkette de benim femineliliğim sürekli söz konusu oluyordu. Fakat işimi kaybetmek istemediğim için genellikle duymamazlıktan geliyordum.

Ankara'dayken ilk kez transseksüel gördüğüm günden beri ameliyat olmaya hayalleri kuruyordum. İlk önce ameliyat olmak sadece bir fanteziyken İstanbul'a geldikten ve ailemden uzaklaştıktan sonra çok yakından olmazsa da gerçekleştirebileceğim bir hayal oldu. Yeterince para biriktirebilirim izimi kaybettirip ailemden gizli ameliyat olmayı planlıyordum. İşe girdiğim ilk günden itibaren aldığım maaştan yol ve sigara paramı çıkartıp, kalan parayı biriktirmesi için ablama veriyordum.

Sinemada tanıştığım bir travesti ile travestiliğe dair sohbet ederken göğüslerinin nasıl olduğunu sormuştum. O da hormon iğnesi yapıldığını söylemiş ve istersem beni de oraya götüreceğini söylemişti. Ertesi hafta arkadaşlarımla buluştuk ve eczaneye gittik. Yol boyunca emin misin diye sormuştum. Ben, hiç tereddütsüz tabi ki deyip duruyordum. Ancak 7-8 ay devam edebildiğim ve fuhuşa sürüklenmemek adına uzun mücadelelerle sürdürdüğüm işimden feminenliğim yüzünden ayrılmak zorunda kaldım. İşsizlik sürecini atlatabilmek için

yanlarını taşıdığım ablam ve eniştem transseksüel durumumu ve eğilimlerimi fark edince bunun üzerine konuşmalar yapıldı, ve ailemle de konuşularak durumumun kesinlik kazanması için araştırmalar yapıldı. Ailemin çabaları iler bulunan psikiyatrinin onay vermesi üzerine de herkes ikna oldu ve ameliyatım kesinlik kazandı. Ama transseksüelliğimi kabullenemedikleri için ameliyat konusu ertelendi. Kaos ile de tanıştığım ve çevreden kazandığım destek ile o umutlu ve ailedeki sıkıntısına rağmen görelide daha huzurlu olduğum dönem annemin tanıştığı bir doktor beni tedavi edebileceğini ve erkekliğimi yeniden kazandıracağını söyleyene dek devam etti.

Bu doktorun önerisi, bana, İki-üç yıl önce Ankara'da gördüğüm akli dengesi yerinde olmayan bir geyin başına gelenler hakkında arkadaşlarımın anlattığı içimi ürperten, o korkutucu hikayeyi hatırlatmıştı. Ailesi onun gey olduğunu anlayınca önce bir psikiyatriste götürmüşler. Psikiyatrist onun bir transseksüel olduğunu, bir kadın doğum uzmanına görünmesi gerektiğini söylemiş. Gittikleri doktor, oğullarının kadınlık hormonun fazla olduğunu, ancak isterlerse erkeklik hormonu verilerek bu durumu düzeltebileceklerini söylemiş. Onlar da kabul etmiş. Erkeklik hormonu verildikten sonra çok bunalıma girmiş ve daha sonrasında da akli dengesini kaybetmiş. Benzeri bir hikayenin tam orta yerindeyken böyle bir şeyi kabul edebilmem imkansızdı. Kabul etmedim de... ancak bu defa ailem sanki hastaymışım da tedaviyi, düzelmeyi red-

dediyormuşum gibi tavır aldı. Kimse beni anlamıyordu. O transseksüelin başına gelenleri anlatmış olmam dahi beni anlamalarına yetmiyordu. Beni götürdükleri doktorlara şimdiye kadar biriktirdikleri tüm parayı harcamış olmalarına ve erkek olabilmem için satabilecekleri şeylerden bahsetmelerine rağmen, ameliyat konusunu her açışında para olmadığını söylemeleri aklımı başıma getirmişti.

Bunu üzerine Ankara'ya dönmekten vazgeçtim ve daha sonra gelirim diyerek İstanbul'da kalmak için ısrar ettim. Önce kabul etmeseler de bana söz geçirmeleri artık pek mümkün değildi. Annemleri uğurladıktan sonra ilk işim o sinemaya gitmek olmuştu. Arkadaşlarımı görmekten ziyade başka bir planım vardı. daha önce öfkeyle karşıladığım ve hiç anlayamadığım şeyi yapacaktım. Para karşılığı erkeklerle yatacaktım. En çabuk böyle kurtulabilirdim.

Kısa zamanda kendime bir ev tutacak kadar para kazanabilmiştim.

Artık bir evim vardı ve çabalarımın karşılığını alıyor olmak huzur veriyordu.

Fuhuşla gelen huzur benim için bir yanıla şaşırtıcıydı da. Fuhuşa mecbur kalan eşcinsellerin hayat hikayelerini dinledikten sonra içimi kaplayan korkuyu hatırlayınca 'korktuğum başıma gelse de eskiye nazaran halimden memnunum...' diyebiliyordum. Fuhşun kadri bana kendimi yaşayabileceğim hayatı vermişti.

Kadın ve gey fahişeler de fuhuş yapıyor olmanın bedelini ağır ödüyorlar. Ancak biz travesti ve

transeksüellerin bedeli çok daha ağır oluyor. biz eşcinsel olduğumuzu gizleyemiyoruz ve eşcinsel olduğumuz için, ama, her şeyden önce fuhuş yaptığımızı da gizleyemediğimiz için komşularımız, fuhuş dışında arkadaşlarımız, ailelerimiz olamıyor. Aslında travesti ve transeksüellere fuhuş dışında bir iş olmadığı herkes tarafından bilinir ve buna rağmen herkes 'neden fuhuş yapıyorlar, kendilerine doğru düzgün iş bulup namuslarıyla niye yaşamıyorlar?' diye de yüzüsüzce sorar. Yani eşcinsel olduğumuz için hor görülürken bir de fuhuş yaptığımız için iki kat hor görülür, ahlaksız bulunuruz. Ancak, kimse de dönüp bizim müşterilerimizin kimler ve nasıl insanlar olduğuna bakmaz. Her şeyden önce bizimle birlikte olan erkeklerin de eşcinsel oldukları hep unutulur, göz ardı edilir. Açıkçası bize gelen müşteriler de bunu göz ardı eder, hatta hayatı boyunca bundan kaçmış, bunu kabul etmemiş olurlar. Çoğu da 'sapına kadar erkeğim!' övüncüyle yaşar ve bir yandan da eşcinsel düşmanı kesilir. Gece bize yalvar yakar, gündüz ise ya bizden kaçar ya da eşcinsel düşmanı olurlar. Üstelik her meslek grubundan, evlisinden bekarına, gencinden yaşlısına geniş bir yelpazedir bizim müşteri profilimiz. Gerçek hayat hiç de görüldüğü gibi değil. Bu insanların eşleri, evinin aile babasının ona sağladığı masum hayatın içinden bizlere acır ya da küfrederken kocaları da onlara alkış tutuyorsa bu hayat görüldüğü kadar gerçek bir hayat değilmiş demek biz travesti ve transeksüellere kalıyor.

Travesti ve transeksüellerin yırtıcı, hırçın, kavgacı olmaları da bu haksızlığın farkında olmaları ve her geçen gün bu haksızlığın faturasının sadece kendi hayatlarından çıkmasına biçare seyirci olmalarındandır.

Bu çark, bu mücadele çabası yavaş yavaş beni de birçok travesti ve transeksüel gibi kendi içinde eritmeye, yok etmeye başladığında, benimle ben olduğum için ilgilenen, beni tanımak ve hayatıma ortak olmak isteyen birisiyle karşılaştım. Onunla birlikte olmaya başladığımız zamanlarda fuhuş çekilmez olmaya başlamıştı. Çünkü, fuhuş yaparken bir aşk yaşamak ve aşk yaşarken de fuhuş yapmak daha zor, acılı oluyor. Fuhuş eskisi gibi sadece iş olmuyor, işkence oluyor. ancak başka çarem de yoktu. Aslın da vardı. Fuhuş yaptığım için çok acı çektiğini söyleyip fuhuşu bırakmam için bana baskı yapıyordu. Ekonomik durumu çok kötü olmasına rağmen sürekli 'fuhuşu bırak, sana ben bakarım' diyordu. ama fuhuş yapan her travesti ya da transeksüel gibi benim de hayatımın riski olurdu bu. Birkaç ay fuhuşu bırakmamak için direndim. Ancak ilişkimiz de zamanla başka bir boyuta doğru ilerliyordu. Bir süre sonra da birlikte yaşamaya başladık. Kısa bir süre sonra da çok kesin bir şekilde beni hayatımın riskine zorladı 'ya ben, ya fuhuş...' dedi. Ben de onu seçtim.

Artık evimin kadını olmuştum. Bu inanılmaz bir mutluluktu. Her sabah uyandığımda rüya gibi geliyordu. Gün içinde bu mutluluğa yeniden alışıyordum.

O hayatıma girene kadar kadınlığımı tam olarak yaşayamamıştım.

Kadınlığım hep yarım kalıyor ve bu yarım kalmışlığın derin acısını, sancısını yaşıyordum. Çünkü, o hayata girene kadar fuhuş yaptığım insanlar, komşularım, o güne kadar hayatıma giren herkes hatta ailem dahi penisim olduğunu tüm davranışları, tavırlarıyla ima ediyor, hep yüzüme vuruyorlar ve onun varlığıyla beni var ediyorlardı. Kimse yaşadığım kadını benimle paylaşmıyor ya da o kadından söz etmiyor, o kadını görmüyordu. O hayata girince yatakta, evde, sokakta, ailesinin, arkadaşlarının yanında hayatımızın her anında bir kadını, kendimi yaşıyordum. Ben bir gelindim, ben bir yengeydim, ben bir komşu kadındım. O yarım kalmışlığımı tamamladı ve ben, uyandırıldığım için yarım kalan rüyamı onunla tamamladım.

Hep kıt kanaat geçindik. Kimi zaman aç kaldık, kimi zaman tok olduk. Evsiz kalıp da ailesinin yanına taşınmak zorunda kaldığımız zamanlar dahi oldu. ama biz birlikte olmaktan hiç vazgeçmedik. çünkü biz birbirimizin eşiydik. En çok dilediğimiz şey evlenebilmektir. Tek derdimiz ameliyat olmam, tek amacımız da ameliyat parası biriktirebilmektir. Ama koşullarımız bu kadar para biriktirmeye uygun değildi. Onun bulabildiği işler bizi zor geçindiriyordu. Benim ise iş bulabilmem imkansızdı. Bana fuhuştan başka iş yoktu. Bu yüzden ameliyat olabilmem onun kazanabileceği paraya bağlıydı. Onun ailesinin ekonomik durumu da bizimkinden hiç farklı değildi. Benim ailemse bir transeksüel olduğumu hiç kabullenemedi ve asla böyle bir şeye yanaşmazdı. Yani ailelerimiz-

den de yardım görmek gibi bir şansımız da yoktu. Bu sorunla baş başa kalmıştık. O çok gözü kara bir adamdı. bir anda çok para kazanmaya dair aklına çılgınca fikirler geliyordu. Bana her söylediğinde ben sert tepki gösteriyordum. Çünkü onu kaybetmektense bu penisle bir ömür geçirmeyi yeğlerdim. Hapse girerse, sakatlanırsa, öldürülürse ben ne yapardım? Ama bir gün yaptı yapacağını... sahte dolar işine girmiş. Sahte dolarları şehir şehir gezip bozduruyormuş. Benim de yanında olduğum bir gün yakalandı. İkimiz de hemen tutuklanıp ceza evine götürüldük. Bütün hayallerimiz suya düştüğü gibi bir de ayrı düşmüş olduk. Kendini kadına feda eden bir erkeğin kadını olmak, yüce ve yaşanılabilir derin bir acı veriyor ve o çekilen acı, seni kadınlığın en üst mertebesine erdriyor. Çektiğim bu acı, kadınlığımı hayattaki en vazgeçilmez, en kıymetli, en yüce şey haline getirdi. Çünkü, bir erkek bu kadın için kendini feda etti ve bu kadının bedelini kendisiyle ödedi. Kadınlığım, ondan bana kutsal bir emanetti.

Mahkemeye çıkartıldık ve ikimiz için de tutuklama kararı çıktı. Apar topar aynı cezaevine götürüldük. Cezaevine götürüldüğümüzde ameliyat olmamış bir transeksüel olduğumu yeniden hatırlattılar. Her şeyden önce koğuşlara götürülmeden önce yapılan üst aramasında beni kimse arayamadı. Ciddi bir kriz oldu ve on kişilik boş bir koğuşa yerleştirdim, sevgilimse tam karşımdaki erkekler koğuşundaydı. Sonra bir gece gardiyanlardan biri beni taciz etti. Birkaç gün sonra başgardiyanla konuştum ancak

hiçbir şey yapılmadı.. Bunun üzerine sevgilim ve koğuş arkadaşları sayım vermeyerek protesto etti. olay çıktı. Beni merkezdeki ceza evine gönderdiler. O ceza evinde de üst aramasında sorun yaşandı. Ancak müdür anlamlı ve yapıcı bir çözüm buldu. beni cezaevi doktorunun aramasını önerdi ve ben de kabul ettim. Ancak öncesinde diğer cezaevinde yaşadığım taciz olayını anlatıp buna dair önlem almasını istedim. O da sağ olsun çok duyarlı davrandı ve beni, yaşanması imkansız, insanı rahatsızlığa sürükleyen dört metrekairelik bir hücreye koydular ve buranın insanı ezen atmosferi bir süre sonra doğal açıklık grevine dönüşen ciddi bir yiyememe rahatsızlığına sebep oldu. Doktorun ve savcının durumdan haberdar olmalarıyla oradan çıkartıldım ve yine kimsenin olmadığı boş bir koğuşa yerleştirildim. Bulduğum koğuşun anahtarı sadece başgardiyenler da oluyor, benimle sadece başgardiyenler ilgileniyordu. Üç ay tek başıma, gün de bir iki kez ve en fazla 10-15 dakikalığına konuşabildiğim başgardiyenler dışında ne bir insan gördüm ne de duyabildim. Televizyon, kitaplarım ve ben... birkaç kez ailem görüş gününe gelmişti. Görüş günleri de ayrı tutuluyordum. Herkes görüşe çıkıp koğuşlarına döndükten sonra ben görüşe çıkartılırdım. Diğer mahkumlarla hiç karşılaştırılmadım bile. Daha yeni hayat dolmuş, insanlara, hayata güven duymaya başlamışken bu tecrit çok ağır bir darbe olmuştu bana. Fuhuş günlerim de dahi bana insan olduğumu bu kadar unutturamamışlardı. Konuşmakta güçlük çekiyordum, düşün-

mekte güçlük çekiyordum, insanların yüzüne bakmakta güçlük çekiyordum. Sanırım bir insana yapılabilecek en büyük işkencelerden biri böylesi bir sessizlik, böylesi bir yalnızlıktır. Artık kendime üzüleliyordum bile. Bir hiçlik hissi... Ruhumun bedenimden silinip gittiğini hissediyordum. Neyse ki üç ay sonra salıverildim ancak ruhum bedene 1.5 yılda dönebildi. 21. yüzyılda dahi bir insanlık ayıbı olarak varlığını sürdüren, ve zararları farkedilmesine rağmen yok edilmesi için mücadele verilmeyen tecritin hayatımda sadece 3 ay etkili olmasına rağmen etkisinden 1.5 yılda kurtulabilmiş olmam sanırım büyük bir şans.

Ceza evinden çıktıktan sonra ailemin yanına döndüm. Şimdi ailemle birlikte yaşıyorum. Fuhuş yapmıyorum ve dönebileceğimi de sanmıyorum. Tüm bu yaşadıklarımın ardından ve bu yaşadıklarımın var edebildiğim, yaşadığım bu kadını fuhşa sürüklemek istemiyorum. Ama zorunda kalırsam döneceğimi de biliyorum. Açıkçası fuhşa vefasızlık etmek istemiyorum. Her şeyden önce biz transeksüel ve travestiler için başka bir şans yok ve ben fuhuş sayesinde kendimi yaşayabildim. Herkesin inkar ettiği bir kadını fuhuş sayesinde bulabildim. Eğer ailemi terk etmeseydim, ailem beni asla kabullenmeyecekti ve ben asla kadın olamayacak, kesinlikle intihar edecektim. hayatımın aşkıyla tanışamayacak ve onunla tamamlanan o mutlu kadını asla yaşayamayacak, mutlu bir kadın olabileceğimi hiç bilemeyecektim. Bir kere mutlu bir kadın olabileceğini yaşayarak öğrenince o kadına, yani kendine daha

bir değer veriyor, hayatı daha bir anlamlı buluyorsun. Bir kere mutlu olabildiysen tekrar olamaman için çok sebep bulamıyorsun ancak hala yaşadığım yerde yani Ankara'da birçok travesti ve transeksüelin yaşadığı sorunları görmek de beni çok yıpratıyor. Onların varoluşuna müdahale etmek adına kurulan polis timi Balyoz'un yaptıklarını duymak, etkilerine tanık olmak da bir o kadar üzücü. Sadece cinsel yöneliminden dolayı insanların alışveriş merkezlerinden, evlerinin bulunduğu sokaklardan, sevgilileriyle gittikleri restoranlardan, yani evlerinin içi hariç varlıklarını sürdürebildikleri her yerden görüldükleri anda toplanmaları, nezarete atılmaları ve buralarda şiddet görmeleri gerçeğine tanık olmak, buna müdahale edememek bundan uyku- larını kaçırarak kadar rahatsız olmak ve en kötüsü herkesin uykusunu kaçırması gerektiği halde hiçkimsenin bunları umursamadığını bilmek de insanı üzen acı bir gerçek.

Geleceğe dair bir çok planım var. Yapmak istediğim, emek vermek istediğim çok şey var. Ailemle mutluyum. Hala küçük kusurları olsa da keyfim yerinde. Küçük kusurları mı? Yani, babam hala oğlum diyor ya da annem hala inatla Bülent diyor olsa da ben onları oldukları gibi kabul ediyorum. Onlar beni inkar etse de ben onları etmiyorum.

Çok güzel ve özel arkadaşlıklarım var. Annem ve babam dışında hayatımdaki herkes beni, yani kadınlığımı yaşıyor ve yaşatıyor. Tabii ki işsizim ve yedi senedir de iş bulamamanın sıkıntısını yaşıyorum. Ameliyat olabilirsem belki bulabili-

rim, ama yine de çok zor Beni sayan seven geniş bir çevrem var ve o insanlar da beni kendi çevrelerine sevdiriyor, saydıyor. Tepeden aşağı bırakılmış bir kar topu gibi genişliyor çevrem. Hayatıma giren her insan beni tanıdığı için şanslı olduğunu söylüyor. Çünkü bir çoğunun hayatlarında tanıdığı ilk transeksüelim. Bir öcü olmadığımızı benimle anladıkları için de kendimi çok mutlu hissediyorum. Bu yüzden de elimden geldiğince insanlara dönük yaşıyorum. Beni tanımalarını, böylece transeksüel ya da travestilerin öcü olmadığını, insan hatta güzel bir insan olabileceklerini göstermek istiyorum. Kimse beni tanıdığı için pişman olmadı. Onlar da beni etmedi sağ olsunlar.

25 yaşındayım ve insanlık hallerinin her halini yaşadım. Kendime yabancı oldum, kendime tanıdık oldum, kendim oldum. İnkâr edildim, kabul edildim, çok aşağılandım, çok sevildim, çok saygı gördüm, ihanete uğradım, ihanet ettim, ihmal edildim, el üstünde tutuldum... feleğin çemberinden geçmek denir ya! öyle bir şey, üstelik feleğin çemberinden hem ileri hem de geri atlayarak geçtim. En dibini de en üstünü de gördüm hayatın. Tüm bu yaşadıklarımın sonra öğrendiğim yegane şey: insan olmak başka şey. Ne kolay ne de zor bir şey. Ama en önemlisi kendin olmak huzuru getiren tek şey. Ben bir kadını ve insanım. İkisini de asla unutmayacağım ve unutturmayacağım. Bu insan ve bu kadın olmak için bir ömür, zor bir ömür geçirdim. Kimsenin yok saymasına da izin veremeyeceğim.

6
LEZBİYEN ve GEYLERE
YÖNELİK PSİKİYATRİK TEDAVİ
GİRİŞİMLERİ: ETİK SORUNLAR

Dr. Koray Başar

A. Eşcinsellik

a. Tanımlar:

Cinsiyet (sex): Genetik olarak belirlenmiş, kişinin doğmadan önce ve doğduktan sonra erişkinliğe kadar geliştirdiği biyolojik cinsiyet özelliklerine göre tanımlanır. Temel olarak "erkek" ve "kadın"dan bahsedilebilir. Bahsedilen cinsiyet özellikleri üreme organları, saç ve kıllanma tipi, memeler, vücutta yağ dağılımı, ses özellikleri gibi bedensel özelliklerdir. Bunlar taşıdığımız kromozomlarla belirlenir (XX kadın XY erkek gibi). Cinsiyete dair özelliklerin gelişimi ve sonuç olarak aldıkları hal, kişisel farklılıklar gösterir.

Toplumsal cinsiyet (gender): Yaşanılan zaman ve coğrafyaya, kültüre göre değişen, farklı cinsiyetlere sahip insanlardan beklenen sosyal rol, davranış ve fiziksel görünüşün bütününe verilen isimdir. Erkeklik, kadınlık gibi ("erkek adam ağlamaz, kadınlar süslenmeye meraklıdır" gibi). Bunlara içinde yaşadığımız toplumda, aileden başlayarak, modeller gözleyerek, öğrenerek sahip oluyoruz. Bu özellikler de kişiden kişiye farklılık gösterebildiği gibi, aynı kişide de zamanla değişebilir.

Cinsel yönelim (sexual orientation): Aynı ya da karşı cinsiyetten kişilere yönelik istikrarlı bir şekilde duygusal ve fiziksel yakınlık duyma örüntüsüdür. Cinsel fantezi-

leri, duygusal bağlanmayı, cinsel davranışı, kendini tanımlamayı, kültürel özellikleri içerir ki bunların hepsi her bireyde uyumlu olmayabilir. Biseksüalite her iki cinsye yönelik çekimken, homoseksüalite aynı cinsye yakınlık duyulmasıdır.

Tarihsel gelişimi içerisinde tıbbi kategoriler olarak ortaya çıkan bu adlandırmalar, 1960'lardan sonra belirgin hale gelen eşcinsel hareket tarafından, eşcinselliğin hastalık kabul edildiği döneme ait oldukları, olgunun sadece cinsellikle ilgili olduğunu düşündükleri gerekçeleriyle reddedildi. Önceleri her iki cinsiyet içinde "gay" kelimesi kullanılmaya başlandı, kadın eşcinseller için "lezbiyen" kelimesi kullanılmaya geldi. Türkçe'de gay ithal edildiğinden beri sadece erkek eşcinseller için kullanılıyor, bir süredir, eşcinsellerce türkçe olarak "gey" şeklinde kullanılıyor.

Cinsel kimlik (sexual identity): Kişinin yukarıda tanımlanan cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve cinsel yönelimi ile ilgili vardığı bütünlükle, kendini tanımlama biçimidir. Cinsel kimlik fiziksel ve ruhsal olgunlaşmanın gelişimi ile oluşur ve erişkinlikte bütünleşmiş olması beklenir.

Transvestizm: Karşı cinsin kıyafetlerini giymekten zevk alma, her zaman cinsel yönelimi belirlemez.

Transeksüellik: Biyolojik cinsiyet ile kabullenilmiş cinsel kimlik arasında uygunsuzluk olması hali, kişi kendisini ait olmadığı bir cinselliğe sahip bedene sıkışmış gibi hissediyor, kimliğini değil de bedenini/cinsiyetini değiştirmeye çalışır.

Transgender: ?

Tüm bu cinsellikler, bunlara ait tanımlamalar ve kabuller, tartışmaya açık, çünkü kültürler arası önemli farklılıklar sergileyebilmekte. Sayılmış olan tanımlar daha çok Batı kültürü ile ilişkili.

Bu sınıflandırmaların birbirini izleyen gelişimsel basamaklar olmadığı akılda tutulmalı.

b. Yaygınlık:

Tanınması ve görünürlüğü toplumsal tutuma ve kültürel tabulara göre değişkenlik gösterse de eşcinselliğin/aynı cinsler arası cinselliğin tüm toplumlar ve kültürlerde bulunduğunu biliyoruz.

Erişkinlerdeki yaygınlığı ile ilgili yapılan bir çok çalışma, kişilerin olumsuz tutum nedeniyle yönelimlerini açıklamamaları ya da eşcinselliğin tanımlanırken sadece cinsel davranışın göz önüne alınmış olması gibi sınırlılıklar taşıyor. Bu konuda klasik kabul edilen Kinsey'in çalışmaları erkeklerin %37, kadınların %13'ünde yaşamboyu en az bir aynı cins cinsel deneyim olduğu, erkeklerin %8 kadınların %4'ü en az 3 yıl sadece aynı cins cinsellik, erkeklerin %4 kadınların %2'si ergenliklerinden beri sadece aynı cins cinsellik yaşadığını öne sürmüştür. Örnekleme nedeniyle eleştirilen bu çalışmadan sonra bu alanda bir çok çalışma yapılmıştır. Yapılan çalışmalar tanımlarına göre birbirinden farklı sonuçlara ulaşmaktadır, uluslar arası çalışmalar toplumlar arası farklılık göstermemektedir. %10 ve 20 arasında değişen oranlarla deneyim sıklığı bildirilmektedir.

Ergenlikteki yaygınlığı ile ilgili daha sınırlı bilgiye sahibiz. 1992de yapılan geniş örnekleme sahip, kapsamlı bir tanıma sahip bir çalışmada

tüm katılımcılarda %1 olan eşcinsel ilişki oranının, yaş arttıkça arttığı, cinsel çekim, duygusal çekim, cinsel fanteziler açısından farklılıklar olduğu, eşcinsel deneyimi olanların sadece 1/3'ünün kendini eşcinsel olarak tanımladığı görülmüştür. Çalışmada 12 yaşındaki katılımcılarda cinsel yönelimle ilgili kararsızlık %25 gibi bir orandayken, 18 yaşında %5'e düşmesi (kalanların net heteroseksüel/nonheteroseksüel olması), ilerleyen yaşla eşcinsel kimlik, çekim ve davranışta artış olması eşcinselliğin temel olarak ergenliğe has bir geçiş fenomeni olduğu düşüncesini sorgulamamızı gerektirir.

c. Biyolojik yaklaşımlar:

Nature vs nurture....

Çalışmalar yine eşcinselliğin tanımlanması ile ilgili sınırlılıklara sahip olmakla birlikte son on yıllarda bu alanda önemli bulgulara ulaşıldı. Örneklemlerin küçük olması, kontrol grubu olmaması ya da kontrol gruplarının otomatik olarak heteroseksüel kabul edilmesi gibi sorunlar da gözlenmektedir. Çalışmaların planlanmasıyla ilgili olarak da genel olarak erkeklere ağırlık verilmesi, geylerin kadınlara lezbiyenlerin erkeklere benzer olacağı beklentisine sahip olunması, erkek ve kadın eşcinsellerin benzer kabul edilmesi gibi tartışmalı noktalar da vardır.

İkiz çalışmalarında monozigotlarda %52 dizigotlarda %22 oranında konkordans gösterilmiştir. Erkek eşcinselliğinin anne üzerinden aktarıldığı, X kromozomunun uzun kolunda 5 bölgenin eşcinsellikle ilgili olduğu öne sürülmüş, bu bölgelerin bir kısmıyla

ilgili bulgular tekrarlanmışsa da ikiz çalışmalarında önemli bir oranda ikizde eşcinselliğin gösterilememesi cinsel yönelimin çokfaktörlü olup, sadece genetik çeşitliliğin belirleyici olamayacağını düşündürmektedir.

Bir dönem yaygın görüş olsa da heteroseksüel ve eşcinsel erişkinlerde seks hormon seviyelerinde farklılık yapılan son çalışmalarda gösterilememektedir. Şu anda erken gelişimin kritik dönemlerinde hormonların organizasyonel/aktivasyonel rol oynadıkları bir formülasyon üzerinde durulmakta (erken dönemde organizasyon ergenlikte aktivasyon). Beyin yapılarında anatomik ve işlevsel farklılıklar üzerinde duran, özellikle kadın/erkek arasında farklılıklar görülen alanlarda eşcinselleri bir yere oturtmaya çalışan çalışmalar var, tekrarlanabilen net sonuçlara ulaşılabilmiş değil.

Eşcinsel cinsel yönelimin gelişmesiyle çocukluk ya da ergenlikle ilgili uygunsuz ebeveyn davranışı, cinsel taciz ve diğer travmatik olaylar arasında ilişki gösterilememiş; eşcinsel ve heteroseksüellerin ailevi ve sosyolojik arkaplanları ile ilgili farklılık gösterilememiştir.

Biyopsikososyal model??

d. Eşcinsel kimlik gelişimi süreci:

Ergenlerin erişkin kimliği oluşturma sürecinin önemli bir bileşeni de cinsel kimlik, cinsel yönelim ve cinsiyet rolü ile ilgili bilişsel, duygusal, sosyal etkenlerin ve kişiliğin kendilik kavramında bütünleştirilmesidir. Erişkinlerde geriye dönük paylaşımlar istenerek çeşitli modeller ortaya konmuştur. Bunlardan on dönemde en çok kabul gören Troiden'in modelidir (1988-89). Troiden, eşcinsel kimlik gelişimini

erken çocuklukta başlayıp erişkinlikte devam eden, lineer basamaklı bir seyriden çok ileri geri hareket eden, yaşamboyu süren bir süreç olarak ele alır.

İlk dönem olan "duyarlılaşma (sensitisation)", çocukluk ya da erken ergenlik dönemindeki kişi kendini diğer akranlarından farklı hissediyor, bu belirsiz bir duygu olup, net olarak cinselliğe ilişkin farklılığın ayırıcılığı değildir. İkinci evre, tipik olarak erken ya da orta ergenlikte olur; "kimlik karmaşası (identitiy confusion)" adını alır. İlk olarak bu dönemde aynı cinsten cinsel uyarılma, karşı cinsten uyarılmama, aynı cins cinsel deneyimler ve

B. Psikiyatri ve Eşcinsellik

a. Psikiyatri tarihinde eşcinselliğe bakış:

Psikiyatrinin insanın cinsel davranışı ile ilgilenmesinin tarihi, en az psikiyatrinin tarihi kadar gerilere gitmektedir belki de. Psikiyatrinin ve daha genel olarak tıbbın, cinsellik, özellikle de eşcinsellik ile ilgili takındığı tutum, o zaman o kültürde hakim toplumsal koşullardan, politik ve bilimsel çerçeveden özellikle etkilenmiştir. Şaşırtıcı olmayarak eşcinsellik ile ilgili yargılar heteroseksüel ve genel olarak cinsel hayatı ilgilendiren diğer konulara (kürtaj, doğum kontrolü, masturbasyon gibi) paralel seyretmiştir. Başlangıçta yasal düzenlemeler heteroseksüel homoseksüel ayırdetmeden sodominin üzerine gitmeye çalışırken, doktorların toplumsal konumlarında değişiklikler ve devletin bir kurum olarak kişisel hayata müdahale ve belirleyiciliğinde artış olması yönünde gelişim-

le birlikte psikiyatri ve tıp eşcinselliği gündemine almıştır. Endüstriyel gelişme, tıpta ilerleme ile birlikte toplumun işleyişine bilimsel kuralları egemen kılma yönünde modernizmin hakim hale gelmesiyle tıbbi önderler diğer toplumsal meselelere olduğu kadar eşcinselliğe de el atmıştır. "Sağlık" tanım gereği normatif bir kavram olduğunda, bunun üzerine çalışan tıbbın da bu dönemde toplumsal yargılardan muaf olması düşünülemezdi.

Psikolojideki frenolojik yaklaşımla birlikte, uzun süredir hakim inanç olan kişilerin iradi olarak aynıcinsle cinsellikte bulunmayı seçtiği düşüncesi sorgulanmaya başladı, beyinde bazı yapısal farklılıkların insanları farklı davranışlara itebileceği öne sürülüyordu. 19.yy ikinci yarısında eşcinselliğin iradi mi yoksa kişinin doğuştan getirdiği bir özellik mi olup olmadığı tartışıldı.

İnsan embriyosunun her iki cinse ait özelliklere sahip olup gelişimiyle birlikte tek cinse ait donanım geliştirdiği bilgisi ile birlikte, "üçüncü cins" kavramı eşcinseller için Karl Heinrich Ulrich tarafından önerildi. Eşcinselliğin konjenital olduğu kabul ediliyor ve "uranian" adı veriliyordu. İşte bu ruhsal hermafroditizm görüşünü savunanlardan viyanalı yazar Karoly Maria Benkert "homoseksüel" terimini ilk kullanan kişidir. Eşcinsellerin şekil itibarıyla değilse de ruhsal olarak değiştirmeyecekleri doğuştan gelen bir özellik olarak kendi cinslerine yöneldikleri inancıyla, cezalandırılmamaları gerektiği yolunda fikirler gelişti. Bu açıklama Avrupada

eşcinsel aktivistler tarafından da kullanıldı.

Fakat aynı açıklama daha önce suçun kökeni ile ilgili teorilerde sıklıkla kullanılan yozlaşma (degenerasyon) teorisi takipçilerince toplumsal kontrolün yeni bir mekanizmasına da temel olmuştur. Yozlaşmaya inanana göre insanın yaşadığı tıbbi, toplumsal ve psikiyatrik sorunlar başlangıçta mükemmel olan insan bedeninin giderek yozlaşmasından kaynaklanır. Bu yozlaşma sonraki nesillere aktarılabilir ve böylece giderek birikebilir. Eşcinselliğin nesiller boyunca aktarılan bir yozlaşma olarak görülmesine getirilen eleştirilerden biri ailelerde eşcinselliğin takip edilememesidir, fakat yozlaşmayı savunanlarca aktarılanın eşcinsellik değil he çeşit yozlaşma olduğu ve eşcinsel ailelerinde de diğer yozlaşma işaretlerinin sık görüldüğü öne sürülmüştür.

Krafft-Ebbing'in Psychopathia Sexualis'inde cinsellikle ilgili düzinelerle sapkınlık tarif edilmiş, eşcinsellik de yerini almıştır. Katolik olan yazara göre üremeye yönelik olmayan cinsellik patolojiktir.

Evrimsel teori de suçu açıklamak için kullanılan açıklamalardan biriydi, suç işleyenlerin evrimin erken basamaklarına dönmüş oldukları öne sürülüyordu. Eşcinsellerin de insanın evrildiği hermafrodit ya da biseksüel olabilecek atasına gerilemeyle ortaya çıktığı düşünülmeye başlandı.

Zaman içinde evrimsel ve yozlaşmayla yapılan açıklamalar eşcinsellerin topluma zarar vermemelerinin önlenmesi için kapalı tutulması, evlenmelerine izin verilme-

mesi gibi önerilere önyak oldu. Amerika'da bu sırada diğer suçlularla birlikte eşcinsellere de zorunlu kısırlaştırma uygulanıyordu.

Eşcinselliğe bakışa önemli bir etkisi olan akımlardan biri de psikanalitik akımdır. O zamana kadar hakim olan çocuklarda cinselliğin istenmeyen, nadir, anormal olduğu yönündeki kabulü normal çocuk cinselliği ile ilgili çalışmalarla zorlamaktaydılar. Çocuklukta cinsel uğraşın özellikle masturbasyonun erişkinlikte eşcinselliğe ve diğer patolojilere yol açma olasılığı o zamana kadar üzerinde durulması gereken bir önkabuldu. Masturbasyon ya da cinsellekle uğraşan tüm çocukların ileride eşcinsel olmadıkları gözlenerek, eşcinselliğin belli hassasiyetlere yapısal olarak sahip bireylerde geliştiği konusunda anlaşılıyordu.

Freud da embiyonun başlangıçta çift cinsiyetli olduğu bilgisinden heyecan duymuştur. Freuda göre cinsellik ambiseksüel bir yapıdan çeşitli basamaklar aşarak gelişen bir durumdur. Oral anal ve genital dönemler cinsel hazzın alındığı bölgelerde ve çevreyle ilişkilerdeki değişikliklerle seyreden gelişim basamaklarıdır. Böylece eşcinsellik herkesin kişisel cinsel geçmişinde bir öge olarak bulunabilmektedir. Dahası hiçbir zaman tam olarak ortadan kalkmamakta, erişkin hayatta da aynı seksten arkadaşlıklar aracılığıyla aynucinseli ilgi ögesi korunmaktadır. Latent eşcinsellik de bu teori ile ortaya atılmış bir kavramdır. Freud yazılarından anlaşıldığı kadarıyla eşcinselliğin hastalık olmadığına ve tedavi edilemeyeceğine inanılmaktaydı.

Freud'un ardından gelen psikanaliz ekolleri ise daha farklı düşünmekteydiler, psikopatolojiyle bu kadar içiçe bir durum olduğundan eşcinsellerin mutlu bir hayat sürmesi imkansız görülmekteydi. Böylece bir hatalık, bozuk kişiliğin bir parçası olarak görülen eşcinsellik psikanalistlerce tedavi edilmeye başlandı.

Daha sonra gelişmiş olan davranışçı ekoldeyse insan davranışını öğrenme ile açıklanmaya çalışılıyordu. Bu çerçevede cinsel yönelim de içgüdüsel değildir. Eşcinsel ya da heteroseksüel olma doğuştan getirilen özellikler değildir, çoğunluğun heteroseksüel olması karşılıklı ilişkilerin tekrarlayan şekilde cesaretlendirilmesi, eşcinsel ilişkilerin de kötülenmesinden olmaktadır. Yani kişi bir tip yanıt ne kadar koşullanmış olursa olsun, diğerine koşullanması mümkündür.

b. APA 1973 kararı:

1973'te Amerikan Psikiyatri Birliği (APA), eşcinselliği, ruhsal hastalıkların sıralandığı DSM'den çıkardı. 1973'ten önce tıp ve psikiyatri resmen eşcinselliğe bir rahatsızlık ya da gelişimsel bozukluk gözüyle bakıyordu. 1960-70'li yıllar ABD'de birçok kabul edilegelmiş şeyin sorgulanıp değişti, toplumsal hareketliliğin yaşandığı bir dönemdi. İşte bu sorgulayıcı ruh haliyle eşcinsel aktivistler kurumsallaşmış psikiyatriden eşcinselliği hastalık olarak ele alma kararını bilimsel olarak yeniden değerlendirmesini istediler. böyle bir bilimsel gözden geçirmeden sonraysa, APA eşcinselliği tanısal elkitabından çıkarmayı tercih etti.

Bu değişikliği onaylamayanlar, ki bunların başını psikanalistler

çekmekteydi, APA kararının hastaları eşcinsel cinsel yönelimlerinin tıbbi temellerinden (ve sigortanın tedavi masraflarını karşılama gerekçesinden) mahrum ederek mutsuz kıldığını iddia ediyorlardı. Ama bu tutumlarını destekleyecek bilimsel veriye sahip değillerdi. Başarısız olmalarını değişikliğin bilimsel değil politik nedenlerle gerçekleştiği iddiasıyla açıkladılar. İronik olarak, hemen ardından politik bir reaksiyon vererek, APA'yı kararı üyelerin referandumuna sunmaya zorlamak için imza toplamaya başladılar. Referandum değişikliğin lehine sonuçlandı. Muhalefeti görmezden gelemeyen APA, eşcinselliği normal cinselliğin bir varyantı kabul etme yaklaşımından taviz vererek, DSM II'de eşcinselliğin yerine "cinsel yönelim bozukluğu" (sexual orientation disturbance) tanısını koydu. Sonuç olarak, eşcinsel olmaysıyla ilgili olarak sorun yaşamayan kişilerde ruhsal hastalık iddiası son buluyordu. Cinsel yönelim bozukluğu tanı kriterlerine göre, sadece eşcinselliği nedeniyle, sıkıntı içinde olanlar, kafası karışanlar ve değişmek isteyenler hasta olarak kabul edilebiliyordu.

Tanı kategorisi olarak cinsel yönelim bozukluğunun iki kavramsal hatası vardı. Birincisi, tanının aynı zamanda heteroseksüellere de uygulanabilmesi gerekliydi ki, klinik gerçeklikte, gey ya da lezbiyen olmak için psikiyatrik tedaviye başvuran mutsuz heteroseksüele rastlanmamıştı. Bunu çözmek amacıyla DSM III'te cinsel yönelim bozukluğu yerini "ego-distonik eşcinselliğe" bıraktı. Fakat bu isim değişikliği, ikinci kavramsal hatayı çözmiyor-

du; hastanın nesnel hislerini tanı için ölçüt olarak almak, kanıta dayalı yaklaşımı benimsemekte olan psikiyatrye uygun düşmüyordu. Nihai olarak bu da, 1987'de DSM III-R'de ego-distonik eşcinsellik kategorisinin de ortadan kalkmasıyla çözüldü. Dünya Sağlık Örgütü'nün ICD'si, 1992'de eşcinselliği hastalık sınıflandırması dışında bıraktı. Bu gözden geçirmeler kurumsallaşmış tıbbın eşcinselliğin toplumsal etiketlenmesine resmen katkıda bulunmasına son verdi. Fakat bunlar yeni etik sorular doğurdu: klinisyenler kendini net olarak gey ya da lezbiyen olarak ifade eden bireylerle, yaşadıkları nedeniyle çelişkiye düşen bireyler arasında farklılıklar gösteren bu grup karşısında nasıl bir tutum takınacaklardı?

c. Karar sonrası ve kültürel-politik tartışma:

APA'nın bu duruma açıklık kazandıracak rehberler çıkarması yıllar aldıysa da; 1973'te alınan kararlar din, devlet ve siyaset kurumları, medya, ordu ve eğitim kurumları uyguladıkları ayrımcılığın tıbbi temellendirmelerinden yoksun bırakıldılar. Psikiyatrinin katkısı ortadan kalkınca, gey ve lezbiyenler daha önce eşi benzeri görülmemiş bir toplumsal kabul lenmeyle karşılaşmaya başladılar. Fakat, şimdi de hangi koşullarda görünecekleri, sevip, çalışıp aile kuracakları tartışma konusu haline gelmişti. Bugün, eşcinselliğin sosyal statüsü ile ilgili olarak yürütülen bu ahlaki ve yasal tartışmalar, genel olarak bu alanda yapılan tartışmalarına başlıca konusunu oluşturuyor, ve "kültür savaşları" olarak da adlandırılabilir.

1973'te APA'da yapılan tartışmalarda olduğu gibi, kültür savaşında da karşılıklı taraflar 1) eşcinselliğin kabul edilebilir ve normal olduğu, 2) eşcinselliğin ne normal ne de kabul edilebilir olmadığı üzerinde duruyorlar. İlk tutumu benimseyenlerin sahip çıktıkları model "normal/kimlik modeli". Eşcinselliğin, solaklığa benzer şekilde insan ifadesinde bir çeşitlilik olduğunu kabul eder. Bir kişinin eşcinsel yönelimi kabul etmesini, gey ve lezbiyen kimliğinin önemli bir bileşeni olarak görür. Gey ve lezbiyen kimliğine sahip bireyleri bir azınlık grubu mensubu olarak görür. Bir azınlık grubu olarak, heteroseksüel çoğunluğun ayrımcı inanç ve davranışlarına karşı korunmaları gerektiğini savunur.

Tartışmanın diğer tarafında ise savunulan model "hastalık/davranış modeli"dir. Eşcinselliğin açık olarak dışavurulduğu her türlü davranışı psikiyatrik bir hastalığın tanısı koydurucu bir belirtisi veya ahlaki bir sorun ya da her ikisi birden olarak kabul eder. Bir hastalık ya da ahlaksızlığın normal bir kimlik yaratmasının imkansız olduğunu, azınlık grubu oluşturmasının söz konusu bile olamayacağını savunur. Dolayısıyla bu görüşü savunanlar, eşcinsel davranışları sergileyenlerin, dini, ırk ve cinsiyetle ilgili sebeplerle ilgili ayrımcılığa uğrayanların sahip olduğu yasal korunmaları hak etmediğini düşünürler.

İki modelin de diğerini tamamen reddettiği düşünülürse klinisyenlerin her iki tutumdan bağımsız tarafsız bir tutum geliştirmeleri zor görünmektedir. 1973 kararından sonra, APA ve Ameri-

kan Tabipler Birliği (AMA) gibi bazı mesleki örgütlenmeler normal/kimlik modelinin toplumsal yansımalarını kabullenmişlerdir. Bu kabullenme, muhalif grupça, bu örgütlerin "eşcinsel aktivistlerce ele geçirildiği" şeklinde yorumlanmıştır.

1973'ten sonra hastalık/davranış modelinin eşcinsel karşıtı mesajları anaakım bilimsel dergiler ve toplantılardan uzaklaştırıldı, fakat yine de varlığını başka şekillerde sürdürdü. Klinik teori ve politik aktivizmi kaynaştırmış bir şekilde, bazı klinisyenler halka açık toplantılarda, halkın eşcinselliğin kabul göremeyecek bir sosyal davranış olduğuna inanan toplumsal kesimlerin temsilcisi olarak konuşmalar yapmaya başlamışlardır. Eşcinselliğin hastalık olduğu yönündeki klinik argümanları, politik muhafazakar bir görüşle içiçe geçmişti: Heteroseksüellik insan cinselliğinin tek normal ifade biçimidir; eşcinsellik hastalıklı/ahlaksız bir "davranış"tır; bir "normal kimlik" değildir; kabul görmesi toplum için zararlıdır; geyler azınlık değildir; yasal olarak cezalandırılmaları gereken davranışları için onay aramaktadırlar.

Bu mesajı yayma çabaları giderek normal/kimlik modelinin toplumsal kabul görmesine karşılık olarak yapılmaktaydı. Giderek eşcinselliğin biyolojik ve bunun sonucunda da değişmez bir durum olduğu kabul edilmeye başlanıyordu. Aslında eşcinselliğin "nedenleri" halen bilinmiyor. Birçok Amerikalı içinse, normal/kimlik modelini savunanların değindiği biyolojik teoriler gey ve lezbiyenlerin medeni

hak arayışlarını desteklemenin zeminini oluşturuyor. Bu modeli savunmayanlar ise, klinisyenler ve aynı şekilde politikacılar, insanların "gey doğmadıklarını" öne sürmektedirler. Bazıları genetik kökenleri olduğu gösterilse bile, eşcinselliğin, diğer genetik kökeni olduğu düşünülen alkolizm ve benzeri rahatsızlıklar gibi toplum düzeni açısından davranışsal disavurumunun kontrol altında olması gerektiğini savunmaktadırlar. Cinsel yönelimi dönüştürmeye yönelik tedavileri sürdürenler, Wall Street Journal'a yazdıkları bir yazıda eşcinsel duyguları nedeniyle mutsuz olan bireylerin değişim için tedavi isteme hakları olması gerektiğini belirtmişlerdi.

C. Eşcinselliğe Yönelik Tedavi Girişimleri

Bugün halen cinsellikle ilgili suç işlemiş kişilerde de uygulanan bir çok yöntem, eşcinsel bireylerin tedavisi için kullanılmıştır. Özellikle 1960 ve 70'li yıllarda sıklıkla eşcinsel erkeklere davranışçı tekniklerin uygulandığı çalışmalar görebiliyoruz. Bu tedavilerden biri apomorfin kullanılarak yapılan tiksindirme tedavisidir. McConaghy ve arkadaşlarınınca (1969, subjective and penile plethysmograph responses following aversion-relief and apomorphine aversion therapy for homosexual impulses. Br J Psychiatry 115: 723- 730) şiddetli bulantıya neden olan apomorfinin erkek fotoğrafları gösterilerek ciltaltına enjeksiyonu yapılmıştır. Bu şekilde geylerin erkek resimleriyle uyarılma şiddeti azaldıysa da, karşıcınse yönelik uyarılmada değişim olmamıştır. Apomorfin kullanı-

lan tiksindirme terapilerinde ölümle sonuçlanan vakalar bildirilmiştir. Benzer çalışmalar penise elektrik akımı kullanılarak da (Bancroft 1969 aversion therapy of homosexuality a pilot study of 10 cases. Br J psychiatry 115: 1417-1431) tarafından da yapılmıştır. Bu çalışmalarda elektirik akım şiddetinin terapistin tolere edebileceği en yüksek düzeyde olmasını öneren araştırmacılar vardır (Tanner 1973, shock intensity and fear of shock in the modification of homosexual behaviour in males by avoidance learning. Behaviour research and therapy 11:213-218).

Gizil duyarlılaştırma kişinin istenmeyen davranışı tiksindirici sahnelerle birlikte hayal etmesini kullanan bir tekniktir. Maletzky ve George'un kullandığı (1973 the treatment of homosexuality by assisted covert sensitisation. Behaviour research and therapy 11 655-657) yöntemde kişinin " sahilde özel birisiyle birlikte sahilde uzanıp birbirlerine sarıldıktan sonra birbirlerini soymaya başladıkları, eşinin sertleşen penisinin hoş olmayan çarpıcı bir kokusu olduğu yakından baktığında çevresinde kurtlar olduğu vs" hayal etmesini istenmiştir. Bazı terapistler kişinin eşcinsel fantazilerle masturbasyona başlayıp, orgazma yaklaşıldığında heteroseksüel fantaziler kurmalarını istemişlerdir. Bildiğimiz kadarıyla bu yöntemlerle ilgili randomize çalışma yoktur, etkinlikleri gösterilememiştir. Bunun yanısıra olumsuz sonuçları bildirilmiştir. Örneğin tiksindirme tedavisinde elektrik kullanılan 10 kişilik bir çalışmada (Bancroft 1969) bir deneğin çekici erkeklerle

ilgili fobik kaygı geliştirdiği ve intihar girişiminde bulunduğu, birinin agresif bir hal aldığı intihar girişimlerinde bulunduğu ve orgazma ulaşmasa da eşcinsel ilişkileri sürdürdüğü, birinin çalışma sırasında saldırganlaşıp bitmeden çalışmadan ayrıldığı, kadınlar tarafından reddedilen bir diğersinin ağır depresyon geçirdiği, birinin psikotik depresyona girdiği, ve bir deneğinde duygusal katıllımlı ilişki kuramaz hale geldiği bildirilmiş. Yazar tarafından bu sonuçlar olumsuz kabul edilmemiş ve randomize çalışmalar önerilmiştir.

Uzun vadede bu çalışmalardan elde edilen sonuçlar belirli değildir. Kontrol grubu sıklıkla yoktur, tedavilerin sonucu uygulanan yöntemi bilen kişilerce değerlendirilmiştir. Sonuçların değerlendirilmesi keyfi olarak yapılmıştır. Net sınırlar tanımlanamamıştır. Tikindirici yöntemler kişinin deney koşullarında uyarılara verdiği yanıtı değiştiriyorsa da, cinsel yönelimi ve davranışını değiştirmiyor olabilir.

D. Etik Meseleler

Daha önceleri danışan kişi ile terapist arasında özel bir ilişki olarak kabul edilen "dönüştürme tedavisi" uygulamaları, olumsuz sonuçlara yol açtığı yolunda anektodal aktarımlar nedeniyle eleştiriye maruz kalmaktadır. "dönüştürme tedavisi" olarak adlandırılan bu cinsel yönelimi değiştirmeye yönelik girişimlerin etik olarak değerlendirilmesini yaparken, herhangi bir tedavi yönteminin etik açıdan değerlendirilmesi için ölçüt olarak kabul edilmek üzere APA başkanlarından Paul Appelbaum'un 2001 APA

Kongresinde belirttiği 5 ölçütü rehber olarak almak istiyorum:

i. tedavinin etkili olduğuna dair yeterli kanıt bulunması

ii. sürece ilişkin yeterli bilginin danışan kişi ile açık bir şekilde paylaşılması

iii. danışan kişinin baskı altında kalmadan karar verebilmesi

iv. danışan kişinin karar verme yetisine sahip olması

v. terapistin danışanın iyilik haline öncelik tanınması

Tedavinin etkili olduğuna dair yeterli kanıt bulunması:

Literatürde tedavi girişimlerinde bulunan klinisyenlerce, değişime uğradığını söyleyen kişilerin kişisel ifadelerini aktaran yayımların ötesinde bilimsel yöntemler kullanarak etkinliği kanıtlanmış bir yöntem yok. Eşcinsellerde değişime yönelik girişimlerle ilgili çalışmalarda, çalışma gruplarının seçilmesi, çalışma sonunda değerlendirme ölçütleri temel olarak sorunlu olabilmektedir. Bieber ve arkadaşlarınca bildirilmiş olan psikanalitik yöntemle tedavi edilmeye çalışılmış ve %27 oranında başarıya ulaşılmış olduğuna ilişkin çalışma (bieber ve ark. 1962, homosexuality: a psychoanalytic study. NY: basic books) bu yönde bir girişimdir. Fakat aynı alanda çalışanlarca başarı oranlarıyla ilgili sorunlar nedeniyle eleştirilmeiş, yazarlarca yanıt verilememiştir.

Başarı olarak değerlendirilecek değişimin belirsizliğinin ötesinde, bu değişimin ne kadar süreceği, bu değişimin eşcinselliği ortadan kaldırıyor da kişiyi heteroseksüel yapıp yapmadığı belli değildir.

Sürece ilişkin bilginin danışanla paylaşılması:

Bilgilendirilmiş olur, artık tüm tıp ve psikiyatri uygulamalarında tartışmasız yerini almış bir kuraldır. Klinisyenin tedavi etmeye giriştiği durumla ilgili bilimsel ve klinik bilgiyi danışana aktarması, dahası tedavi yönteminin olası fayda ve zararlarıyla ilgili bilgi vermesi gereklidir. Bu etik ilkeye uygun davranılması için, eldeki literatürle klinisyenin yapabileceği, bilimsel olarak eşcinselliğinin nedeninin bilinmediğini söylemek, dönüştürme tedavisinin etkinliğinin kanıtlanmamış olduğunu açıklamaktır. Klinisyen eğer genelgeçer bu görüşlerin aksine düşünüyorsa, kendisinin bu konumda olduğundan, genel kabullerin dışında bir uygulaması olduğundan danışanı haberdar etmelidir.

Dönüşüm tedavisi ile ilgili literatürü bakıldığında, tedaviyi uygulayanların bilimsel verileri çarpıtma ya da görmezden gelmeye meyilli olduğunu görülecektir. Schroeder ve Shidlo'nun (ethical issues in sexual orientation conversion therapies : an empirical study of consumers. J gaylesb psychother 2001 5 131-66) yaptığı çalışmada, cinsel dönüşüm tedavisi uygulanmış 150 kişi ile görüşülmüş, ve tedaviyi uygulayanların büyük çoğunluğunca kişilere "APA'nın kararının bilisel değil politik kararlara dayandığı, eşcinselliğin aslında psikolojik bir rahatsızlık olduğu ve hatta aslında eşcinsellik diye bir şey olmadığı ve bu kişilerin heteroseksüel oldukları" şeklinde açıklamalar yağıldığı ortaya konmuştur. Tedavi girişiminde bulunana kadar çok sık

kullanılan bir yöntemde eşcinsel olarak mutlu bir hayat geçirme, uzun süreli ilişkiler kurma olasılığının ne kadar düşük olduğu yönünde kişisel fikirleri bilimsel bilgi gibi sunmaktır.

Dönüşüm tedavileri ile kişilerin büyük çoğunluğunda beklenen değişimin gözlenmediğini belirtmekle birlikte dönüşüm literatüründe genellikle bu tedavi yöntemlerinin beklenmeyen istenmeyen olumsuz etkilerinden bahsedilmez. Başarı her zaman başarısızlığın aleyhine vurgulanır. Bir anlamda başarı ve başarısızlık başvuran kişinin inançlılığına bağlanır, bu değişimin gerçekleşmemesi halinde kişinin suçlanmasıyla, sorunlu görülmesiyle sonuçlanır.

Tedavinin olumsuz etkileri ile ilgili kişisel deneyim aktarımlarının ötesinde sistematik çalışmalarda bulunmaktadır ve gösterildiği kadarıyla kendine saygının yitirilmesi; özellikle tedavi başarısızlıkla sonuçlandığında görülen depresyon, kaygı, intihar girişimi, suçlanma hissi ve de özellikle terapistin cesaretlendirmesi ile başlatılan heteroseksüel birlikteliklerin yol açtığı olumsuz sonuçlar. Bu konuda daha çok çalışma yapılması gerekmektedir.

Danışan kişinin baskı altında kalmadan karar verebilmesi:

Baskıdan neyin anlaşılması gerektiği tartışmalıdır. Birçok gey ve lezbiyence kişinin dönüşüm için tedaviye başvurması homofobik baskılar nedeniyledir. Fakat dönüşüm tedavisi uygulanan kişiler incelendiğinde bunun dışında baskılara maruz kalarak da tedaviye yönelenler olduğu görülmüştür, bunlar arasında belli üniversitelere kabul

edilmek ve burslara hak kazanmak da sıralanmıştır. Belli kurumlarda çalışan terapistlerce danışan kişinin başarısızlık halinde idarecilerin bilgilendirileceği ifade edilmiştir.

Başkalarının kişinin eşcinselliği ile ilgil verdiği tepki nedeniyle yaşanan duygusal gerilim kararın baskı altında verilme ilkesini şüpheye düşürebilir. Herhangi bir kararın tüm dış etkilerden bağımsız olmasını beklemek gerçekçi olmasa da, dış etkilerin geçerli olmasıyla, bu etkinin kaçınılmaz ve direnilmez bir şekilde otonomiyi engellediği, alternatifleri tıkadığı durumlarda karar verme üzerinde baskıdan bahsedebiliriz.

Danışanın karar verme yetisi:

Danışan kişinin otonomisi kendisi ile ilgili karar verme yetisine sahip olması, seçimler yapma ve eyleme girişme iradesine sahip olması ile ilgilidir. Otonomi bu iradenin kullanımının dışardan baskılar altında olmadığı ve kişinin bu beceriye sahip olduğunu varsayar. Kişinin yetkin sayılabilmesi içinse bilgiyi işleme, hedefleri belirleme, hedeflere ulaşmak için kullanılacak yöntemleri ortaya koyma ve akla yatkın kararalar doğrultusunda hareket etme yeteneğine sahip olması gerekir.

Terapistin danışanın iyilik haline öncelik vermesi:

Tedavi girişiminde bulunana terapistin tam ya da kısmi değişim yanı sıra cinsel yönelimde herhangi bir değişiklik olmaması halinde de danışanın yanında yer alması, eğer kişi gey veya ezbiyen olarak açılmayı seçerse ona bu yönde yardımcı olmayı kabullenmesi ya da bunu yapacak kişilere yönlendirmesi ge-

rekmektedir. Fakat dönüştürme tedavisinde başarılı olmayanların yönlendirilmeleri bildirilmiş bir durum değildir. Başarılı bir heteroseksüelliğin tek alternatifi, birçok terapistte göre, cinsel hayatın sona ermesidir.

E. Sonuç

Klinisyenlerin artık sormaları gereken soru "danışan gey ve lezbiyenlerin cinsel yönelimini nasıl değiştirebilirim" değil "başvuran gey ve lezbiyenlerin cinsel ve duygusal yönelimlerini bütünleştirerek olgun bir erişkin cinsel kimliğine sahip olmaları için nasıl yardımcı olabilirim" olmalıdır. Kişilerin gey ya da lezbiyen olmayı tercih etmedikleri artık bilindiğinden, ruhsal sağlık çalışanlarının kişiyi belirli bir cinsel yönelime yönlendirmeye çalışmaktan etik olarak kaçınmaları gerekmektedir. Kişinin otonomisine saygı duyularak, sağlıklı bilgilendirme yapılmalı, kişinin yönelimi ile ilgili kendini sorgulama ve deneme sürecine yardımcı olunmalıdır.

İKİNCİ OTURUM

Erkeğin ve Kadının Top-
lumsal Kuruluşu ve Değişimi

İKİNCİ OTURUM

Erkeğin ve Kadının Top-
lumsal Kurtuluşu ve Değişimi

Burcu ERSOY (Oturum Başka-
nı)

İlk gün yaptığım açılış konuş-
masında da değinmişim. Eğer tüm
bu sorunların anlaşılmasını ve çö-
zümüne kavuşmasını istiyorsak, er-
keğin ve kadının toplumsal
kuruluşu ve değişimi yönünde tar-
tışmalarımızı hep birlikte yürütüyor
olmamız gerekir. Toplumsal kadın-
lık ve toplumsal erkeğin sorgu-
lanmasını, toplumsal cinsiyet ku-
tuplaşması üzerinde sorgulamamızı
geliştirmemiz gerekiyor. Kaos GL
grubu olarak, özellikle toplumsal
cinsiyet üzerinde ki hassasiyetimiz
nedeniyle, 'bu sadece bir eşcinsel
talebi değil, aynı zamanda hep bir-
likte özgürleşebileceğimiz bir
harekettir' diyoruz. O yüzden
EŞCİNSELLERİN ÖZGÜRLEŞMESİ
HETEROSEKSÜELLERİ DE
ÖZGÜRLEŞTİRECEKTİR diyoruz.
Bu toplumsal cinsiyetlerin üzeri-
mizdeki baskılarını, dayatmalarını
birlikte tartışarak ve sorgulayarak
bir yerlere varabileceğimize inanı-
yoruz.

Sözümü konuşmacıma söz
veriyorum, teşekkürler.

Cinsiyet Toplumsal Bir
"Şey"dir!1

Aksu Bora, Ankara Üniversite-
si, Kadın Sorunlarını Araştırma ve
Uygulama Merkezi

Dün, açılış oturumunda İsken-
der Savaşır'ın işaret ettiği iki nokta-
dan devam etmek istiyorum:

1. cinsellik, toplumsal cinsiyet
kavramından bakarak kavranamaz

2. benlik, bazı hazlardan fera-
gatle kurulabilir ancak.

Kadınlık ve erkeğin toplum-
sal inşasını anlamaya çalışırken
cinsellik ve cinsiyet arasındaki fark-
tan başlamak, bizi ciddi bazı kav-
ramsal karışıklıklara karşı donanımlı
kılabilir. Cinsellik, dürtülerle, haz
ve arzuyla ilişkili, bir yandan son
derece çekici, öte yandan korkutucu
bir alan olarak görünüyor. Cinsiyet-
tin cinsellikle ilişkisini kurmaya ise
belki de tam da o "feragat"ten yola
çıkarak başlayabiliriz. Dolayısıyla,
yaygın feminist söylemde sıklıkla
gördüğümüz biyolojik cinsi-
yet/toplumsal cinsiyet ayrımı yeri-
ne, cinsellik/cinsiyet ayrımının
daha kavrayıcı olduğunu düşünü-
yorum.

Tıpkı kadınlık ve erkeklik gibi,
cinsel yönelim de sadece cinselliğe
ilişkin bir problem değil. Ali Erol'un
konuşmasında "artık yatak odala-
rından çıkalım" diye ifade ettiği
talebi, böyle anlıyorum: cinsel yöne-
lim, ister eşcinsel ister karşıt cinsel
olsun, yalnızca cinsellikle, yani dü-
rtüler, haz ve arzuyla ilişkili değildir.
Eşcinsellere yönelik ayrımcılık da
bize aynı şeyi tersinden söyler: ki-
minle seviştiğin sadece seni ilgilen-
dirmez! Benim bir feminist olarak
daha fazla ilgilendiğim mesele de
esas olarak bu: hazlardan feragat
etmeyle başlayan "toplumsallaşma"
ve benliklerimizin inşasıyla, kültür,
toplumsal yapılar ve bütün bir top-
lumsal düzen arasındaki ilişki hangi
mekanizmalarla kuruluyor, bunlara
müdahale edebilir miyiz, nasıl?

Kadınlar ve erkeklerle toplum-
sal düzen arasındaki bağlantılara

ilişkin çok iyi bildiğimiz bir hikaye var: insanlar kız ya da erkek olarak doğarlar, cinsiyet rollerinin temeli onların kadınlık ya da erkeklik "içgüdüleri"dir. Mesela bütün kızlar annelik içgüdüüne, bütün oğlanlar da rekabet ve saldırganlık içgüdüüne sahiptir. Bu içgüdüsel varlıkların birbirlerine yönelmeleri de doğaldır, ne de olsa soyun devamı gerekmektedir. Kadınlar, hele de yuva kurup anne olduktan sonra, büsbütün evcilleşirler, erkekler ise eski çağlarda ormanlarda av peşinde koştukları gibi, bugün de kadınlarını ve çocuklarını besleyebilmek için acımasız koşullarla mücadele ederler, sonra sıcak yuvalarına dönerler... Belki fazla karikatürize ama sonuçta hikaye bu. Çok güçlü bir hikaye. Gücünü daha sonra değineceğim bir şeyden alıyor, dün İskender Savaşır'ın "teğelleme" dediği bir işlem: cinsellik ile cinsiyet arasında kesiksiz bir süreklilik varsayarak dürtüleri, haz ve arzuyu, cinsiyet rollerini, kimliklerini tek bir kategori altında ve üstelik de heteroseksist bir model içinde ele almaktan. Çok güçlü, çünkü bütün bir kültür, bu hikayenin üzerinde duruyor. Bütün toplumsal kurumlar, bunu varsayıyor ve bundan besleniyor. Biz bu hikayeye uygun hayatlar kurmaya, onun içinde yaşamaya çalışıyoruz. Bu pek mümkün olmuyor, çünkü kimilerimiz fitraten buna uygun değiliz- yanlış kişilere arzu duyabiliyoruz, kimilerimiz kendisine düşen role sığamıyor, yuvanın bekçisi olmaktan pek hoşlanmayabiliyor mesela... Yahut fena halde orta sınıf olan bu hikayeyi pek beğenip idealleştiresek bile, hayatımızı onun içine yerleştiremi-

yoruz- yoksulluğumuz yüzünden, evdeki şiddet yüzünden, bir sebeple o hikayedeki kıza ya da oğlana benzemediğimizden...

Cinsiyetin "doğal" değil de toplumsal olduğunu söylemek, bu güçlü hikayeye karşı çıkmak anlamına geliyor. Bu nedenle, son derece radikal bir iddia. Bir yandan benliklerimiz kuruluşuna kadar derinleşiyor, bir yandan siyasetten eğitime, istihdamdan sağlığa, pek çok toplumsal alana yayılıyor.

Toplumsal cinsiyet kavramı, bize cinsiyetin hiç de biyolojik ya da doğal değil, toplumsal olduğunu söylüyor. Bu çok sarıh ve yalın görünen önerme, birbirinden çok farklı politik ve teorik sonuçlara götürebilir bizi. Nitekim, feminist kuram ve politika tartışmalarına toplumsal cinsiyetin nasıl kavrandığı açısından baktığımızda, bunu görebiliriz.

Toplumsal cinsiyet (gender) kavramı, feministlerce kullanılmaya başlandığında, yani 1970'lerde, kadınlık ve erkeklik rollerinin "doğal" olmadığını vurgulanması amaçlanıyordu. O dönemde, Batılı ülkelerde kadınların çarptıkları ilk duvar buydu çünkü: kadınlık ve erkekliğin "doğal" olduğu, dolayısıyla kaynağı doğada olan bir şeyin değiştirilemeyeceği inancı. Feministler, antropolojik çalışmaların da katkısıyla, farklı coğrafyalarda, farklı kültürlerde, kadınlık ve erkekliğin farklı biçimlerde inşa edildiğini, yani birer toplumsal kurgu olduğunu söylediler.

Ancak, kullanılmaya başlandığı andan itibaren toplumsal cinsiyet kavramı, cinsiyet kavramının yerine geçti: insanların kadınlar ve erkekler olarak ikiye ayrıldıkları, bu iki

kategoriinin toplumsal olarak kurulmakla birlikte, biyolojik temelli olduğu düşüncesi, bütün bu kullanımlara içkindi. Yani kadın ya da erkek olmamız doğuştan ve doğaldır, kadınlık ve erkekliği nasıl yaşayacağımız ise içinde yaşadığımız kültür tarafından belirlenir diye özetlenebilecek bir anlayış, hakimiyet kazandı. Böylelikle, kadın ve erkek bedenleri biyolojinin, kadınlık ve erkeklik deneyimleri ise (toplumsal roller anlamında) kültürün alanına giriyor gibi algılanmaya başlandı. Bu noktada, çok açıkça o eski ikiliğin, ruh/beden ikiliğinin izlerini görmek mümkün. Bu ikiliğin feminist kuramdaki karşılığı, sex/gender (yahut biyolojik/toplumsal cinsiyet) ayrımı oldu. Yani beden, farklı kültürel kurguların üzerine işleneceği boş bir alan gibi ele alınmaya başlandı. Biyolojik yapı bütün kültürlerde aynı ise, yani "derin biyolojik hakikatler" varsa, bunlar bir tür "alt yapı" olarak işlev görebilir: kadınların doğurganlıkları örneğin bu derin hakikatlerden biridir ve cinsiyet eşitsizliğinin evrenselliğini açıklamakta kullanılır.

Kadınlık ve erkekliğin bu derin biyolojik hakikatler tarafından belirlendiği varsayımı, çok önemli bir körlüğe neden oldu: toplumsal örgütlenmede zorunlu heteroseksüelliğin kurucu rolünün gözden kaçırılması. İnsanların kadınlar ve erkekler olarak iki kategoriye ayrılacakları, bunun "doğal" durum olduğu "bilgisi" o kadar köklü ve derindi ki, bu bilginin eşitsizliğin yeniden üretilmesindeki en güçlü ideolojik araç olduğunu görmek, ancak edebi metinler yoluyla müm-

kün olabildi (Ursula le Guin'inkiler gibi). Anatomik öğelerin, biyolojik işlevlerin, tutumların, duyum ve zevklerin tek başlık altında toplanmasını, "teğellenmesi"ni, böylece cinsiyetin cinsellikle içiçe bir kurgusal kategori haline gelişini farketmek, bunu politik bir mesele olarak kavramak, ancak "derin biyolojik hakikatler" fikrinden kopmakla mümkün olabilir.

Toplumsal cinsiyet kadınlık ya da erkekliği değil, kadınlarla erkeklerin birbirleriyle ve kendi aralarındaki cinsiyet ilişkilerini işaret eder. Kim neyi yapacak, sınırlar nerelerden çizilecek, kime hangi özellik ve değerler atfedilecek,...

Dikkatimizi bireylere atfedilen özelliklerden cinsiyet ilişkilerine çevirdiğimizde, politik hareket alanımızda önemli bir açılım sağlanır: feminist politik kuramın 90'lardan beri en fazla tartışılan problemlerinden birinin, yani kadınlar arasındaki farklılıklar meselesinin, cinsiyetin toplumsal bir kimlik olarak kavramlaştırılmasıyla bağlantılı olduğunu düşünüyorum. Bu kavramlaştırmayla kadın ve erkekleri ayrı kategoriler olarak görmekle işe başlıyoruz, sonra diyelim işçi kadınları, Üçüncü Dünyalı kadınları, yoksulları, lezbiyenleri...görerek devam ediyoruz. Bu yola bir kez girdiğimizde, zorunlu olarak şu soruyla karşı karşıya kalıyoruz: peki biz birbirimizden bu kadar farklıysak, hangi ortak zeminde birleşebiliriz? Üstelik, cinsiyetin biyolojik temelli toplumsal bir kimlik olarak kavranması, farklılığın yalnızca norm dışı olana ait bir şey gibi algılanmasına da neden oluyor. Eğer siz işçi sınıfından bir kadınsanız diyelim,

sınıfsal eşitsizlik gündeme geliyor ama orta sınıftansanız sınıfınızın hiç önemi yokmuş gibi davranılıyor. Yahut zorunlu heteroseksizmi gündeme getirmesi gerekenler sanki lezbiyenlermiş gibi algılanıyor. "Normal"liğin bütün bu farklılıklardan geçerek nasıl kurulduğunu görebilmemiz için, dikkatimizi biraz önce sözünü ettiğim ilişki ağlarına yöneltmemiz gerekiyor. Benim tertemiz ve bembeyaz bir orta sınıf kadını olabilmem için kirli işlerimi yapacak biri gerekiyor- sonra, saygınlığımı kurabilmem için "hafif meşrep" kadınlar, erkeklere eşit hissedebilmem için kakılmışlar... Cinsiyet ilişkilerindeki bu konumum, bana bir güç veriyor; aynı zamanda, beni tertemiz ve bembeyaz olma hapishanesine kapatıyor.

Toplumsal cinsiyet rejimi, basitçe kadınlık ve erkeklikleri üretmekle kalmıyor, farklı kadınlık ve erkeklikler arasındaki hiyerarşileri de kuruyor: hegemonik bir erkeklik ve hegemonik bir kadınlık inşa ederek. Her inşa süreci gibi bu da tarafları sabit, tamamlanmış bir süreç değil. Türkiye'de hegemonik erkekliğin değişme yönüne ilişkin bazı ipuçları var mesela: Seymen Ağa tipinin bu kadar popülerite kazanması, light erkek/taş fırın erkek şakalarının bunca yaygınlık kazanması... güçlü/otoriter/maço erkek tipinin sarsılmakta olduğunun işaretleri olarak da görülebilir. Ancak bu sarsılma cinsiyet rejiminin güçsüzlüğünü değil, kendini yeniden üretme gücünü gösterir. Kurumsallaşmış ve belli bir istikrar kazanmış olan bu rejim, tanımladığı erkeklik ve kadınlığın dışındaki erkeklikler ve kadınlıkları bastırmaya, bastıra-

madığında da başedilebilir hale getirmeye çalışır. Böylece, diyelim Hüseyin Rahmi Gürpınar'ı dehşetle titreten "ev dışında ücretli çalışan kadın" tipi, elli yıl içinde, iktidar ilişkilerinde ciddi bir değişime neden olmaksızın hegemonik hale gelebilir.

Toplumsal cinsiyet kavramı bize bütün bir toplumsal düzenin belirli bir perspektiften kavranabilmesinin ipuçlarını veriyor- cinsiyet ilişkileri, pek çok başka iktidar ve egemenlik ilişkisinin de rol modeli; dolayısıyla, cinsiyet ilişkilerini hedefleyen bir politika, çok boyutlu ve çok bileşenli olmak zorunda.

Toplumsal Cinsiyette Katı Erkeklik Ölçütleri ya da Alacakaranlığa Davetiye

N. Aysun Yüksel

Yard. Doç.Dr. Anadolu Ün. İ.B.F.

nayuksel@anadolu.edu.tr

Özet

Bu çalışma, Richard Dyer'in oluşturduğu hüznü genç adam erkek eşcinsel stereotipinin düşündürdükleri üzerine kurulmuştur. Dyer, yeniyetmelik dönemindeki genç erkeğin genel bir bocalama yaşadığını ve onu ne yapacağı konusunda şaşkırtan unsurlardan birinin de yetişkin erkeklerin dünyasının ağır sorumlulukları olduğunu ileri sürer. Kuşku yok ki, ataerkil sistem öncelikle kadını bağımlı ve güçsüz kılmaktadır. Ne var ki Dyer'in vurgusu bizi, erkeklerin bir ödül gibi algıladıkları gücün peşinden koşarken neleri kaybettiklerini sorgulamaya yönlendirmektedir. Çalışmada, bu noktadan yola çıkarak, erkek egemenliğinin her zaman ve yalnızca kadınları mı kurban

konumuna soktuğu irdelenmeye çalışılmakta ve bu doğrultuda katı erkeklik ölçütlerine değinilmektedir.

Giriş

Toplumsal cinsiyet en temel anlamıyla, kadınla erkeği, sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik değerlerle birbirinden ayırıştırır bir sistemdir. Her kadın ve her erkek için aynı kurallarla işlemese de, toplumsal cinsiyet sistemi, yine de kadınlığa ve erkeklığe dair kimi kalıpları ve fikirleri içinde barındırmakta ve bazen dayatmaktadır. Özellikle, geleneksel, ataerkil yapısını hala korumakta olan toplumlarda kalıp ve fikirlere daha sadık kalındığı söylenebilir. Bu tür toplumlarda toplumsal cinsiyete dair keskin hatlı stereotipler kadınlığın ve erkeklığın oluşturulmasına kılavuzluk etmektedir. Burada karşımıza mutlak ve kaçınılmaz olarak bir güç ilişkisi çıkmaktadır. Pronger, toplumsal cinsiyet tarafından belirginleştirilen bir kültürde, toplumsal cinsiyetin sınıfsal yapılarla benzeştiğini ileri sürer. Ona göre erkeklere verilen güç kadınlardan esirgenir ve kişi , bu bağlamda, hayatının her aşamasında toplumsal cinsiyetinden etkilenir.[8] Erkeklere tanınan bu güç ve erkek hegemonyasına dayanan yapılarda erkeklığı var eden stereotiplerin, değerlerin kadınlar gibi erkekleri de olumsuz etkileyebileceği fikri bu çalışmanın iskeletini oluşturmaktadır. Bağlı olarak, Gauntlett, erkeklerin ve kadınların kendilerini diğer cinsiyete daha eşit 'hissettiği' Modern dünyada erkeklere de kadınlar gibi daha iyi yaşam koşullarını arzu ettiğini ve krize girmiş erkeklığın daha çok

gündeme geldiğini vurgular [3]. Bu bakış açısı da çalışmanın yapılmamasında güdüleyici olmuştur.

Öte yandan, toplumsal cinsiyet kavramı, daha çok kadınlara gönderme yapılarak ele alınmakla birlikte doğrudan erkeklik olgusunu da içermektedir. Bağlı olarak, toplumsal cinsiyet üzerine yapılan çalışmalarda, kadınlar kadar erkeklere de değinmek kaçınılmazdır. Konuya Leslie Pierce farklı bir boyut katar. Ona göre, toplumsal cinsiyet çalışmalarında sürekli "kadın" kavramının kullanılması, kadınların yalnızca kurbanlar olarak görülmesine, yalnızca ataerkillik üzerinde durulmasına ve kadının öznel direnişlerinin gözden kaçırılmasına yol açacaktır.[11] Bu bakış açısına inanmakla birlikte, yine de çalışmada daha çok ataerkil sisteme değinilecek ve kadınların kurban konumuna sokulduğu durumlardan söz edilecektir.

Bir erkek eşcinsel stereotipi olarak hüznü genç adam

Stereotipler yaşadığımız evreni, içinde bulunduğumuz toplumu oluşturan insanları anlamak adına geliştirdiğimiz, bir çeşit kestirme yollardır. Yarattığımız bu stereotipler yardımıyla dünyayı daha kolay algılanabilir bir hale getirmeye, düzenlemeye çalışırız. Stereotipler yardımıyla, dünyadan alınan karmaşık ve yeni bilgi akışı düzenlenmekte, insanların yeniden sunum ve sınıflandırmaları sağlanmaktadır. Her zaman kesin ve doğru yargılara varmamızı sağlamasa da stereotipler, pek çok noktada toplumsal izdüşümler içermektedir.

Hayatın pek çok alanında olduğu üzere eşcinsellikte de kimi

stereotiplerden söz etmek olanaklıdır. Richard Dyer erkek eşcinselliğine dair üç stereotipin varlığından söz eder: Kraliçe (queen), maço (macho) ve hüzünlü genç adam (sad young man). İlk ikisinden farklı olarak hüzünlü genç adam henüz seçimini tam olarak yapmamıştır. Genç bir erkek olmakla birlikte fiziksel ve ruhsal olarak gerçek bir erkek değildir. Bu aradalmışlığı ve yolunu çizememişliği onun hüzününün, melankolisinin birincil nedenidir. Sürekli acı çeken bir figür olarak hüzünlü genç adamın, alacakaranlığı çağrıştıran aradalmışlığını pekiştiren kimi nedenler bulunmaktadır. Dyer, yeniyetmelik dönemindeki genç erkeğin, pek çok nedenin yanı sıra, yetişkinlerin dünyasında karşılaştığı katı erkeklik kalıpları karşısında bocaladığını ve bir arayışa yöneldiğini ileri sürer. Dyer, ortaya attığı bu stereotipin yalnız Batı toplumları için değil neredeyse tüm toplumlar için geçerli olduğunu vurgular. Katı erkeklik ölçütleri, hayatın her aşamasında erkekten güçlü olmasının beklenmesi, yeniyetmelik dönemindeki erkeği ürkütür. Tıpkı gece ve gündüzün keskin hatlarından uzak alacakaranlık gibi yeniyetme erkek de toplumsal cinsiyetin oluşturduğu kadın ve erkek dikotomisi arasında bir yolculuğa çıkar. Bunun itici gücü de zorlu erkeklik kurallarıdır. Ne var ki, bu bocalama bir başkaldırı içermez. Hüzünlü genç adamın cinsel arzu ve kimliğindeki değişkenlik ve kurallara uyum sağlayamayışı toplumsal düzene karşı koymak istemesinden değil, tamamen herşeyin belirsiz, ürkütücü olduğu gençlik döneminin o kendi-

ne özgü yapısından kaynaklanmaktadır. [2]

Dyer'ın bu stereotip üzerine yaptığı açıklamalar akla, erkeklerin yarattığı, erkeklerin kendileri dışında herkesi bağımlı kıldığı mutlak iktidar içeren sistemin; ataerkil sistemin tüm erkeklere aynı 'olanak' ve gücü sağlayıp sağlamadığı sorusunu getirmektedir. Başka deyişle, erkeklere ait bu dünyanın kurbanları kadınlar kadar erkekler de mi olmaktadır? Bu sorulara yanıt aramadan önce ataerkil sistemde yapılandırılan toplumsal cinsiyetin niteliğine kısa bir değinmede bulunmak yerinde olacaktır.

Hayatın her alanına yayılmış, gerçek bir denetim mekanizması olma görevini yerine getiren toplumsal cinsiyet kavramı kadın ve erkeği birbirinden ayıran derin bir dikotomiye dayanmaktadır. Biyolojik anlamda 'dişi ve erkek' olarak dünyaya gelen insana toplumsal olarak belirlenmiş roller, kalıpyargılar öğretilmekte, dayatılmakta ve 'dişi ve erkek' belli değerler yüklenerek 'kadın ve erkeğe' dönüştürülmektedir. Ne var ki, bu dikotomi iki eşit parçadan oluşmamaktadır. Levi-Strauss'un akrabalık üstüne çalışması bu dikotominin eşitsizliğini açıklamamıza yardımcı olacaktır. Evrensel bir yasak olarak ensest ilişki insanların akrabalarıyla evlenmelerini önlemekte ve kadını bir mübadele nesnesi haline getirmektedir. Kadın, bedeli ödenen ve karşılığında emeği, üretkenliği ve bedeni 'satın alınan' bir nesneye dönüştürülmektedir [5]. Günümüzde hala pek çok toplumda farklı bağlamlarda geçerliğini korumakta olan bu bakış açısı kadını erkeğe ve

erkeğin sahibi olduğu sisteme bağımlı kılmaktadır. Tersinden yola çıkarsak, bağımlı kadının karşısına mutlak erke sahip bir erkek profili çıkartıldığını görebiliriz. Bu noktada daha önce sorduğumuz soruları başka bir formülasyonla tekrar soralım: Erkeğin elinde tuttuğu bu güç nedir? Tüm erkekleri mutlu edecek ve tüm erkeklerin yararlanabileceği bir erk savaşı mıdır bu? Hepsinden önemlisi, elde edilecek gücün karşısında nelerin feda edilmesi gerekmektedir?

Erkeklik idealinin oluşturulması

Geleneksel anlamda ataerkillik, akrabalık ilişkisi içinde babanın üstünlüğü ve devletin otoriter, daha da çok klasikleşmiş pederşahi biçimiyle yaygınlaştırılan 'yaşlıların kuralı', 'egemen yaşlı erkekler' anlamına gelmektedir [9]. Tanımdaki 'yaşlı/yetişkin erkek' vurgusu bizi kaçınılmaz olarak erkekliğin ilk aşamalarına, çocukluk dönemine yönlendirmektedir.

Erkek çocuğun sevgi nesnesi olarak anneye ilişkisi, kız çocukların yine sevgi nesnesi olarak anneye ilişkisiyle karşılaştırıldığında asimetric bir tablo ortaya çıkmaktadır. Başlangıçta her iki cins için de anne ilk sevgi nesnesidir ve özdeşleşilen kişidir. Kız çocuk annesi aracılığıyla, doğru ya da yanlış, önünde var olan kadın modeline bağlı kalır, anneye özdeşleşir. Ancak, erkek çocuğun ilk ve belki en güçlü sevgi nesnesinden ve onun ifade ettiği ev ortamından uzaklaşması, 'sürgün edilmesi' gerekmektedir. Böylece erkek çocuk hayatının en büyük çelişmesini yaşar. Cinsel kimliğini oluşturabilmek için anne-

den, eş deyişle, kadın figüründen ne kadar uzaklaşacağını, ne kadar farklılaşacağını saptamak ister. Dolayısıyla, kendini 'kadınsı' hissettiren duygu ve davranışlardan olabildiğince arınma yoluna gider [6] Sözü edilen tam bir bocalama sürecidir. Zira kız-erkek ayrımı olmaksızın çocuğun bakımının kadına yüklenildiği ataerkilli yapılar, baba (ve babanın ifade ettiği erkeklik), çoğu zaman model alınmasına izin vermeyecek kadar uzak bir figürdür. "Bu yüzden erkeklerin kendi cinsel kimliklerinden bir türlü emin olmadıkları, bu güvensizlik yüzünden de erkeklikle ilgili kalıp yargılara (stereotiplere) daha çok bağlandıkları, her zaman erkekliklerini öne sürme gereksinimi duydukları ileri sürülmüştür" [7]. Erkek çocukların yaşadıkları bu karmaşa sırasında dört elle sarıldıkları erkeklik ölçütleri ise oldukça katıdır. Gaylin, normlara uygun olma konusunda, erkeklerin kadınlardan daha çok zorlukla karşılaştığını ileri sürer. [4]. Gilmore'a göre, erkeklik doğal bir süreç değildir ve içinde bir çok garipliği barındırmaktadır. Kendini sürekli yineleyen bu erkeklik nosyonu oldukça sorunludur. Bu nosyonu kazanmak için erkek çocuğu, sosyo-kültürel gelişmenin bütün aşamalarını içeren bir testten geçmek zorundadır [4]. Başka deyişle, erkeklik, öğrenilecek ve kazanılacak bir şeydir. Oysa, Gaylin'e göre, bir kızın kadın olmasına güçlü genetik emirler kılavuzluk eder. Erkek çocuğun erkeklige geçişi ise üç basamakta gerçekleşir. Gennep'e göre bunlar; anneden ve kadın dünyasından kopmayı (1), bir ritüel yardımıyla erkeklige geçişi (2) ve erkek

toplumu içine uyumlanmayı/kabul edilmeyi gerektirir [4]. Bir ritüel yardımıyla erkekliğe geçiş erkek çocuğun erkek dünyasına geçişi anlamında sembolik bir anlam taşır. Müslüman toplumlarda sünnet, Yahudi toplumlarda 13 yaşındaki erkek çocuklar için yapılan dini törenler bu ritüellere örnek olarak verilebilir. Ancak, sünnet gibi gerçek bir kastrasyon etkinliğinin erkekliğe geçiş sürecindeki çocuğu yüreklenmedeki etkisi tartışılabilir. Bu ritüelleri yerine getiren çocuk yine de erkek dünyasına kabul edilmez. Bunun için, hız ve özgürlük sağlayan ve biyolojik açıdan erkeksi hissettiren bir araca sahip olmak; ilk içki; ilk sigara; ilk cinsel deneyim ve kadınlarla birlikte olma sayısı; bıyık ya da sakalın çıkması; ilk traş; evden uzak ilk seyahat; diploma, meslek ve ünvan sahibi olmak erkek dünyasına kabul edilmenin aşamaları olarak belirlemektedir [4]

Benzer ölçütleri David ve Brannon da ileri sürmektedir. Araştırmacıların erkekliğe ulaşma yolunda ortaya attıkları ilk ölçüt erkeğin kadına benzememesidir. Bu ölçütle fiziksel imaların da ötesinde kadına yüklenen duygulu, duyarlı, yakın ilişki kurulabilen, sıcak, hassas, işbirlikçi, destekleyici gibi değerleri yadsımak da vurgulanmaktadır. Bunu güçlü ve önemli kişi olma durumunu içeren ikinci ölçüt pekiştirir. Zira güçlü olmakla lider (ve çoğu zaman yalnız), her zaman önde, herkesin takdir ettiği, hayran olduğu kişi olmak anlatılmak istenmektedir. Bağımsız ve yalnızca kendine güvenme üçüncü ölçüt olarak karşımıza çıkmaktadır. Erkeğin başkalarıyla bağlılık ilişkisi ge-

liştirmesi, olumlu olumsuz duygularını belli etmesi ataerkil sistemin arzu edilen erkeklik ölçütlerine ters düşmektedir. Herkesten güçlü olma ölçütü ise bir erkeğin yaşamının her alanına yayabileceği mutlak bir erke vurgu yapmaktadır. Maddi, manevi ve fiziksel güç sahibi olma hali erkeği adeta yenilmez tanrısal bir konuma yerleştirmektedir [6]. Bir erkek olmak kişinin yaşamında sürekli bir mücadele vermesi demektir, der Norman Mailer. "Kral Arthur'un şövalyeleri gibi kendisiyle, kadınlarla, onurla sürekli savaşan, gerçek erkekliğin çağdaş koruyucuları hâlâ kişinin bir erkek gibi yaşaması için sertlik, mücadele ve zafer gerektiğine inanır. Yine Mailer'e göre erkek, 'hemen hiçbir zaman nihayet erkek haline geldiğini varsayamadığı' için sürekli savaş halindedir [10]. Ataerkil iktidarın sürekliliğini koruması sertlik ve hükmetmeye ilişkin aşırı erkeksi bir idealin kurulmasına bağlıdır [1]. Bu uğurda pek çok erkek çocuğu duygularına, hassasiyetlerine sırtını dönmek zorunda bırakılmaktadırlar. Navaro'nun deyişiyle, toplumca yüceltilen erkeklik uğruna "sürekli seferberlik halinde, insanca yaşama dürtülerine yabancılaşmış, yakınlık ve duygu ihtiyaçlarını 'erkeklik' adına ertelemiş, yaşam engellenmiş insan(lar)" yaratılmaktadır [1].

Sonuç

Hiç kuşku yok ki ataerkil sistemin asıl kurbanları erkeğe bağımlı kılınan, emeği, üremesi, üretkenliği erkek tarafından denetlenen kadınlardır. Kadınların toplumsal sistemlerin her aşamasında alt kültürel (subcultural) ya da yan kültürel (co-cultural) sınıflar olarak algılanmala-

rının nedeni ataerkil yapıdır. Ne var ki ataerkil sistemin katı yapısı yalnızca kadınları değil, kimi zaman erkekleri de madur durumuna düşürmektedir. Başka deyişle, erkek güç ve bağımsızlığa karşı pek çok insani duygudan, yakınlıktan mahrum kalmakta, sürekli ve kaçınılmaz bir mücadelenin ortasına atılmaktadır. Öte yandan erkeksi şiddetin kurumsallaşması biçiminde yaratılan devlet gücünün "en sürekli ve en genel kullanımları, erkekler tarafından erkeklere karşı olmaktadır...Devlet hem hegemonik erkekliği kurumsallaştırır hem de onu denetlemek için çok büyük çaba sarf eder. Baskı nesnelere tam da baskının failleri olan polis veya askerlerinkine fazlasıyla benzeyen bir toplumsal profille şiddet pratiğine bulaşan, genellikle genç erkeklerdir" [1]. Erkek hem erkekliğin erken dönemlerinde anneden ve bağlı olarak özel alandan uzaklaşmakta hem erkek olmak adına zorlu bir mücadele gerektiren bir rekabeti yaşamakta hem de içinde var olduğu kamusal alanı yine kendisi için bir baskı alanına dönüştürmektedir. Bu tür açmazlarla dolu ataerkil sistemin yeniyetme erkekler üzerinde Dyer'ın sözünü ettiği ürküntüye yol açması olağan gözükmektedir. Kadınları ve aslında erkekleri dar kalıplar içine sokan geleneksel katı ölçütlerin dönüştürülmesi zaruri gözükmektedir. Bu dönüşümün ise kadının olduğu kadar erkeğin de çabasını gerektireceği üzerinde düşünülebilecek bir seçenek gibi gözükmektedir

Kaynakça

[1] Connell, R.W. Toplumsal Cinsiyet ve İktidar-Toplum, Kişi ve

Cinsel Politika, Çev. Cem Soydemir, Ayrıntı Yayınları, İstanbul:1998.

[2] Dyer, R., Matter of The Images, London-New York: Routledge, 1993.

[3] Gauntlett, D., Media, Gender and Identity, Routledge, London:2002.

[4]Gaylin, W., The Male Ego, USA: Penguin Books, 1993.

[5] Kılıç, S. "Türkçe 'kız' Sözcüğü", Varlık, sayı 1146, sayfa 59-60,Mart 2003.

[6]Navaro, L., Tapınağın Öbür Yüzü-Kadınlar ve Erkekler Üzerine, Varlık Yayınları, İstanbul:1996.

[7] Onaran, O., Büker, S., Bir, A.A., Eskişehir'de Erkek Rol ve Tutumlarına İlişkin Alan Araştırması, Anadolu Üniversitesi Yayınları,

[8] Pronger, B., The Arena of Masculinity, Summerhill Press, Toronto:1990.

[9] Remy, J., "Patriarchy and Fratriarchy as Forms of Androcracy", Men, Masculinities and Social Theory, Ed. Jeff Hearn-David Morgan, Unwin Hyman, London: 1990.

[10] Segal, L., Ağır Çekim-Değişen Erkeklikler Değişen Erkekler, Çev.Volkan Ersoy, Ayrıntı Yayınları, İstanbul:1992.

[11]Türköne, M., Eski Türk Toplumunun Cinsiyet Kültürü, Ark Yayınları, Ankara:1995.

Erkekliğin ve Kadınliğin Toplumsal Kuruluşu ve Değişimi

Eski Mezopotamya'da Erkekliğin Toplumsal Kuruluşu Üzerine: Gilgamiş

Destani'ni Judith Butler Araciyla Okumak
Oliver KONTNY,

Ortadoğu Tarih Akademisi
Girisimi

Sunusumda, erkekligin toplumsal kurulusu konusunu eski çag tarihine yönelik

yorumlamaya çalisacagim. Cins kimliklerine yönelik olarak kurgulama, yapilandirma veya toplumsal insaat sürecinden bahsediyorsak, bunlarin tabi ki sadece yasadigimiz yüzyilda söz konusu olmadigi, cesitli toplumlarin geçmisinde de yasanan süreçler

oldugunu varsaymamiz gerekiyor. Fakat bu varsayimdan yola cikarak tarihsel arastirma yaparsak daha çok Batı toplumunun modern çaginin incelenmesinden elde edilen bazı kavramlari eski çaga ve Avrupa'nin disindeki mekanlara uygulamak zorunda oluruz. Bu uygulama elbette çok sorunlu bir süreç. Çünkü biz o kavramlari, mesela Foucault'un 'Cinselligin Tarihi'nde ya da Judith Butler'in geliştirdigi kuramsal çerçeveyi, oldugu gibi örneğin Eski Mezopotamya toplumuna uygulayamayacagiz. Daha çok elimizdeki kuramsal düzey ile incelemek istedigimiz maddi veriler düzeyi arasında bir diyalog biçiminde boylesi bir çalisma mümkün olabilir. İnaniyorum ki bu yapıldigi ölçüde elimizdeki kuramsal yapılanmalar da deşisip zenginleşecektir. Biraz böyle bir deneme yapmaya çalistim. Zaman yoklugundan dolayi bu kuramsal tartismaya fazla giremeyeceğim. Sadece teblig şeklinde

söyleyeyim. Ben özellikle Butler'in "performativite" (performativity) ve "cinsin soy kütüğü"

(genealogy of sex) kavramlarini kullanmaya çalistim. Cinsin, kati biyolojik bir veri olmadığı, daha çok kültürel ve tarihsel bir sürecin içinde kurulan bir yapılandırma olduğu düşüncesini önceki konuşmacılar da dile getirdi. Fakat o zaman sunu sormamız lazım: Bu

kurgulama sürecinde ne zaman ve nasıl, hangi iktidar mekanizmaları vasıtasıyla 'cinsin' adeta doğal ve hiç değişmeyen bir öğeymiş gibi yansitilmaya başladı? Bu yansitilme sürecini ben biraz incelemeye çalistim. Cinsin soy kütüğü kavramı ona atıfta bulunuyor. Bu bağlamda önemli olan başka bir kavramsa temsiliyet (representation) kavramıdır. Bu kavram sempozyumda başka konuşmacılar tarafından da kullanıldı ve acımlandı. Konumuza ilgili olarak anlami şudur: Tarihi bir belgeyi inceledigimiz zaman, 'bu toplum şöyle yasiyormuş, o sıra kadınlar-erkekler böyleymiş' gibi bir tespit yapmaktan ziyade bu tarihsel metin, heykel veya resmin okuru ya da seyircisi olan bireylerin, temsiliyet bulan erkekleri veya kadınları normatif olarak nasıl algılamaları istenildigini inceleyebiliriz.

Eski Mezopotamya'nın en önemli efsanelerinden biri sayılan Gilgames Destanı'ni belki biliyorsunuz. Destanda iki erkek arasında bir ilişki söz konusu. Benzer ilişkiler Tevrat ya da Yunan mitolojisinde de geçer, fakat ben bazı özgün noktalara dikkat çekmek istiyorum. Eski Mezopotamya'dan bize kalan birçok görsel ve yazımsal belgede, erkeğin cinselliği ve cinsel iktidarı, eril güç, toplumsal otorite ve siyasi egemen-

lik arasında dogrusal bir çizgi oluşturulduğunu görüyoruz. Orneğin Akkad krali Naram-Sin'in bir heykelinde kral kendi siyasi ve askeri iktidarını sergilemek üzere çok çekici ve kusursuz bir bedene sahip

olan bir erkek olarak temsil ediliyor. Bugünkü medya ölçüleriyle çekici, hatta seksi diyebileceğimiz bir gösteriş tarzı söz konusu ki feminist sanat tarihçisi Irene Winter, bunun bilinçli bir temsilîyet stratejisi olduğunu iddia ediyor. Kral Gilgames için de aynı şey söz konusudur. Siz onu Arnold Schwarzenegger gibi tahayyül edebilirsiniz. Babil destanındaki Gilgames, uzun boylu, çok güçlü, kasları gelişmiş, ve özellikle bakılması hoş olan bir insan olarak gösteriliyor. Kesinlikle orada erotik vurgu çok fazla ön planda. Fakat bu erotik vurgu, siyasi bir söylemin içinde bir işlev görüyor. Yani Gilgames'in kral iktidarını vurgulayan, onun altını çizen bir öğe olarak kullanılıyor. Gilgames, bugünkü Güney Irak'ta bulunan Uruk kent devletinde despottur ve destanda, Gilgames'in tüm kent halkına çok korkunç davrandığı söyleniyor. Orijinal tabletlerde şöyle bir ifade geçiyor: 'Gilgames, hiçbir erkeğin serbestçe babasına gitmesine izin vermedi ve hiçbir kızın serbestçe annesine gitmesine izin vermedi'. Bazı yorumcular, Gilgames'in kullarıyla zorla cinsel ilişkide bulunduğunu iddia ediyorlar. Bu kesin olmasa da cinsel güç ile politik despotizm arasında

adeta doğalmış gibi bir bağlantının sergilenmesi söz konusu metinde. Gilgames'in

tebasi, tanrılara şikâyet edince tanrılar yeni bir insan yaratma kararını alıyor: Enkidu. Enkidu, Gilgames'in imajında yaratılan bir figürdür. Destanda her ikisi fiziksel benzetiliyor. Bunun ötesinde de Enkidu'nun sert olmasına vurgu yapılıyor. Enkidu, vahşi doğada dünyaya gelen bir mahluktur. Bir avcı tarafından ilk fark edildiği sırada ceylanlarla cinsel ilişki içerisinde bulunuyormuş. Destanın birçok yerinde, Enkidu'nun kaslarının çok sert olduğu, bedeninin gökten düşmüş bir taş kadar sert olduğu ifade ediliyor. Daha sonra Enkidu'nun Samhat adlı bir kadınla cinsel ilişki anındaki halinden bahsediliyor: 'Altı gün yedi gece boyunca sert kaldı' deniliyor. Demek ki o sertlik hem cinsel organına atfen hem de bir bütün olarak bedensel yapısına atfen kullanılan bir betimlemedir. Fakat enteresan olan, bu sertlik için imge olarak kullanılan 'metiorik taş' kavramının Akadçadaki karşılığı 'kisru' kelimesidir. Akadçada aynı zamanda 'kezru' diye bir kelime var. Bunların telafuzu tabii ki birbirine yakındır. Kezru kelimesi ise "uzun ve kıvrık saçlı erkek" anlamını tasir. Byle tarif edilen erkekler Mezopotamya'da Istar'ın tapınagında rahip olarak görev yapıyordu ve Geç Babil döneminde ise erkek fahişeler dedğimiz ismi görüyordu. Yani burada bir kelime oyunu söz konusudur. Enkidu hem kisru hem de kesru, yani hem sert hem de androjin. Bu muphemlik destanın başka yerlerinde devam ediyor. Gilgames, Enkidu ile karşılaşmadan önce onu rüyasında görüyor. Yerde

bir balta bulup eline alıyor ve bagrina

basiyor. Gilgames, buldugu bu baltayı "bir kadınmiş gibi" seviyor. Daha sonra Gilgames gidip rüyasını annesine anlatıyor. Annesi o balta imgesini Gilgames'in yakında bir akrani, bir ahbabı bulacağı şeklinde yorumluyor. Bu balta için metinde kullanılan Akadça kelime 'hassinu', yine başka bir kelimeye oldukça benziyor: 'assinnu'. Efemine erkek

anlamını taşıyan, tapınaklarda görev görüp kadın kıyafetini giyen insanlar için resmi bir unvan olarak kullanılan bir sözcüktür assinnu. Gene kelimelerle oynanıyor. Birçok araştırmacı, bu iltibaslı kullanıma dikkat çekiyor ve kâimca bu bilinçli bir temsilîyet stratejisine hizmet ediyor.

Birçok yazar artık bu destanda erkekler arasındaki eşcinsel ilişkilerden bahsedildiğini kabul ediyor. Nitekim Gilgames ile Enkidu arasındaki homoerotik ilişki hakkında birçok ipucu var. Hepsini sunsak yarına yetmez. Ben daha çok farklı ayrıntılara dikkat çekmek istiyorum. Gilgames, Enkidu'ya kavusmadan önce vahşi Enkidu'nun sosyalleştirilmesi gerekiyor. Bu da, kendisinin bir kadın fahişenin yanına verilip ilişki kurması yoluyla yapılıyor. Samhat isimli bu kadın (ki "Samhat" da "assinnu" gibi Istar tapınagında görev yapan bir tür rahibe için bir unvandır) önceden heteroseksüel bir ilişki yaşıyor Enkidu'yla, ardından ona ekmek yemeyi, bira içmeyi ve giyinmesini öğretiyor. Bir nevi orada kadının sosyalleşmede, uygarlaşmadaki önemli rolüne çok carpitilmiş da olsa gönderme yapılıyor. Destana

göre Enkidu yıkandığı zaman insane benziyor, giyindiği zaman ise kentteki askerlere benziyor. Demek ki giyim, aynı zamanda Enkidu'ya son derece cinsiyetleştirilmiş (gendered) bir toplumsal rolü de dayatıyor. Foucault'nun bir deyişimiyle, Ataerkil Yasa öncesi bir cinselliğin olması hayalidir. Çünkü ancak uygarlığın ataerkil yasası hem kutsanan heteroseksüelliği yaratıyor hem de aykırı ve yasak olan eşcinselliği yaratıyor. Her ikisi de kültürel bir yapılanmanın bir sonucudur, yani "dogal" veya "asli" bir cinsel "öz"den bahsetmek mümkün değildir. Butler'in performativite kavramı tam da bunu vurguluyor. Saniyorum bu kuramı aklımızda tutarak Babilli Gilgames Destanı'nı okuduğumuzda Samhat ile Enkidu arasındaki ilişkinin biraz bu konuyu ele aldığını görebiliriz. Enkidu için ilk heteroseksüel ilişki, yerleşik bir ataerkil düzenin kuralları çerçevesinde yaşanıyor - yani Uruk yasalarına göre fahişeye sayılan bir kadının kralın emri üzerine kendi bedenini Enkidu'ya sunmak zorunda bırakılması sonucu - ve Gilgames'in sevgili Enkidu'suna kavusması da bu evvelki ilişkinin yaşanmış olmasına, yani bir nevi ataerkil düzenin gerekliliklerinin yerine getirilip bu düzenin bozulmamasına bağlıdır.

Gilgames ile Enkidu, homoerotik ilişki boyutu destanda açıkça sergilendikten sonra tamamen erkeksi bir dostluğun serüvenini yaşıyorlar. İlk yaptıkları iş, kimsenin girmesini cesaret edemediği bir ormana girip herkesin korktuğu bir düşmanı öldürü-

yorlar, ki Humbaba denilen bu kisi de aslında imparatorlugun çevresindeki halkları, kentsel uygarlığa erismemiş olan halkları simgeler. Döndüklerinde Gilgames yikanıp kendi basına bir taç koyuyor. Karsısına cinselliğin, bereketin ve daha sonraları savaş tanrıçası Istar çıkıyor. Gilgames'a askını ilan ediyor, evlenme teklifi yapıyor. Bu teklif çok önemli; çünkü Eski Mezopotamya'da dinsel onemi olan kutsal evlilik töreninde kral, her yıl insanların ortasında Istar'la cinsel ilişkiye girerek bu kentsel uygarlığın devam ettirilmesini, üretkenlik içinde yaşamasını sağlıyordu. Çok eskiye dayandığı düşünülen bu tören için de heteroseksüelliğin performatif sergilenisi ve politik iktidarla özdeşleştirilen eril üreme gücünün kamusal temsiliyeti şeklinde yorum yapabiliriz. Bu ritüele göre Gilgames o ilişkiye girmek zorunda. Fakat Babil destanındaki Gilgames, İstari orijinal metne göre "kaltak" ve "sürtük" olup birlikte olduğu erkekleri güçten düşürmekle suçlayarak onu reddediyor. Gilgames heteroseksüelliğin bir görünüşü olan kutsal evliliği reddederek, escinsel akrani Enkidu'yu tercih ediyor. Fakat bunu yaparken de adeta monogaminin değerini vurguluyor. Istar sahsında kadın cinselliği tehlikeli, günahkar, neredeyse düzen karsiti bir suç olarak gösteriliyor. Gilgames'in bu reddi, destandaki her şeyin rayından çıkmasına sebep oluyor. Istar ona korkunç öfkeleniyor ve şehirde bir hayli tahribata yol açan Gök Bogası'ni gönderiyor. Enkidu ve Gilgames el birliği ile kutsal bir hay-

van olup kanımca doğa güçlerini simgeleyen Gök Bogasını öldürüyorlar. Bu da Enkidu'nun ölüm fermanı demek oluyor.

Yusuf Eradam'ın da tebliginde vurguladığı gibi, escinselliği esas alan edebi eserlerde hep bu trajik yücelik var. İçinde bulduğumuz kültürel kodlamaya göre escinsellik ebedi bir tatminsizliktir. Gilgames Destanında da öyledir. Enkidu, tanrıların kararıyla olması gerekiyor ve Gilgames derin uzuntu içinde Uruk kentini terk edip aklının dengesini yitirme pahasına uygarlığa çok uzak olan alanlarda tek başına dolanıp bir dizi macera yaşıyor.

Sonuç olarak, erkekler arasında yaşanan escinsellik eski Mezopotamya'da tabu veya yasak bir konu olmamakla birlikte yeni yeni oturtulan ataerkilli bir toplum yapısının kati kurallarına eklemleyerek yaşanıyordu. Toplumun üst tabakasında yer alan hur erkekler, cinselliğini siki bir kontrol altına aldıkları eslerin dışında da çok sayıda kadının bedeni üzerine hak sahibi olduğu gibi (kole, cariye, fahise vb.) bazı erkeklerle de cinsel ilişkiye giriyordu. Tapınaklardaki "erkek fahise" olarak tabir edilen görevlilerin yüksek sayısı buna bir ipucu oluşturuyor. Fakat ataerkilliğin kurumlaşmasıyla birlikte ilişkiye girilen ve toplumsal-siyasi iktidarın temsiline kullanılan erkeklik kurgulanmasına uymayan erkekler toplumsal olarak hor görülüyordu. Istar'ın kültüründe, bugünkü deyimlerle travesti, transseksüel ve hermafroditler rahiplik görevi görüyordu. Istar Kültü, kadının toplumsal rolünü kutsayan bir din anlayışının devamcısı

olduğu kadar aynı zamanda bugün marjinalleştirilmiş ve ötekileştirilmiş cinsiyet ifadeleri ve cinsel yönelimlerin, erkek-kadın matrisine sığmayan cins kimliklerinin kutsallık anlamıyla yasandığı dinî ifade biçimidir. Kendini kurumlastıran erkeklik söylemi aynı zamanda homoerotik öğeleri barındırmakla birlikte, erkekliğin

ötekisi olarak kurumlastırılıp marjinalleştirilen, anormal, sapık, dislanan bütün ifadeleri asagılıyor. O da performatif bir şey. Destanda tanrıca Istar kişiliğini ve ona ait olan her şeyi asagılayan, alay konusu yapan ve kotuleyen bir söylemin izleri yoğun olarak görünebilir ve G. Leick gibi bazı yazarlar buna vurgu yapmaktadır. Erkek egemenliğin tersi olan ve ataerkil ailenin kurumsallaştırılmasından önce kutsal bir ifade biçimi olarak görülen bazı yaşam tarzlarının marjinalleştirilmesiyle birlikte bunlar fahişelik olarak adlandırılıyor. Erkeklik artık basını alıp gidiyor.

Erkekliğin, Kadınlığın, Geyliğin ve Lezbiyenliğin

Sosyal Psikolojik ve Kültürel Kurulumu Üzerine

Üstün ÖNGEL

Sosyal Psikolog

Uzak durulan bir sözcük: Seçim

Son yıllarda gey ve lezbiyenliğin (ama daha çok "geyliğin") doğuştan belirlendiğine dair "varsayımların" ardı arkası kesilmiyor. İşin kötüsü, "varsayımlar", kesinlik taşıyan bilgilermiş gibi sunuluyor ve kullanılıyor. Genetik biliminin giderek öne çıkması, bu varsayımların artmasının önemli bir nedeni olsa gerek. Fakat, ilginç bir gelişme olarak, gey ve lezbiyenlerin de, bu

yönelimlerin doğuştan olduğu bilgisinin varoluşlarının kabulünü kolaylaştıracağı düşüncesiyle, bu varsayımları sahiplendiğini görüyoruz.

Oysa, nasıl kadınlık ve erkeklik, sosyal psikolojik, toplumsal, ve kültürel etkilerin ortasında bedenimizi nasıl kullanacağımıza, varoluşumuzu nasıl gerçekleştireceğimize dair hem erken yaşlarda bizim adıma verilen, hem de yaşımız ilerledikçe kendi başımıza verdiğimiz kararlarla ve seçimlerle "kuruluyorsa", geylik ve lezbiyenlik de öyle olsa gerektir.

Doğuştan getirdiğimiz "bedenle" nasıl yaşayacağımız, bir kültürel iklimde sosyal psikolojik deneyimlerle oluşan bir süreç içinde verdiğimiz kararlarla ve yaptığımız seçimlerle belirleniyor. Bu yaptığımız seçimlerin ömür boyu değişebilir olduğunu da unutmamız gerekiyor.

Carl Wittman, ta 1970'lerde "iradenin" ve "seçim" yapma gücünün cinsel yönelimle ilgili ne kadar önem taşıdığını şu sözleriyle vurguluyor:

"Doğa, cinsel arzu nesnesini tanımlanmamış olarak bırakmıştır. Arzu nesnesinin cinsiyeti bizlere sosyal süreçte dayatılmıştır.... Çocukluk çağında birbirimize yönelik hislerimizi boğmamızı talep edenlere teslim olmayı reddettik. Hakim öğretinin bize aşılmasına bir şekilde direnme gücü bulduk ve bunu en değerli özelliğimiz ve hazinemiz olarak görmeliyiz."

-Carl Wittman, "Amerika'dan Sürülenler: Bir Gey Manifesto," 1970 (Nature leaves undefined the object of sexual desire. The gender

of that object has been imposed socially..... As kids, we refused to capitulate to demands that we smother our feeling toward each other. Somewhere we found the strength to resist being indoctrinated, and we should count that among our assets.

-Carl Wittman, "Refugees From Amerika: A Gay Manifesto," 1970)

Fakat nedense son yılların gey-lezbiyen sivil oluşumlarına baktığımızda, "seçim" sözcüğünün neredeyse yasak sözcük haline getirildiğini görüyoruz.

Bu yasaklama ya da daha hafif deyişle uzak duruş, gördüğüm kadarıyla şöyle bir kaygıdan besleniyor: Yıllardır eşcinsel yönelimlerin muhafazakar kesim tarafından reddi, aynı zamanda bu yönelimlerin "istenirse" değişebileceği iddiasıyla da karşımıza çıkıyor. Psikiyatrik/psikolojik müdahalenin de bu cinsel yönelim değişimini sağlayabileceği gibi bir iddia da buna eşlik ediyor (1970'lerin ikinci yarısına kadar psikiyatrik teşhis listesinde "eşcinselliğin" bir "hastalık" olarak tanımlanmış olması da bu süreçte önemle üzerinde durulması gereken bir nokta). Özellikle ergenlik dönemindeki gençlerin bu değişime zorlanması da geçmiş yıllarda sık rastlanan bir durum (bunu günümüzde de oldukça yaygın düzeyde görmek mümkün).

Dolayısıyla, eşcinsel yönelimle ilgili sivil hakların mücadelesini veren birey ve gruplar, "seçim" sözcüğünü, muhafazakarların bunu yıllardır koz olarak kullanmasından duydukları rahatsızlık nedeniyle, kullanmamaya özen gösteriyorlar. "Seçim" ve "irade" vurgularının

mücadelerini zayıflatacağını düşünüyorlar.

Tam da bu noktada, muhafazakarların sesini kesebileceğini düşündükleri başka bir "bilgiye" (varsayımsal bir bilgiye) sarılıyorlar. "Seçim" vurgusunun tam tersini savunan "genetik" iddialar bunlar. Doğuştan getirdiğimiz özelliklerin, bizim irademiz dışında bizi yönlendiren bir genetik altyapının, bizi gey, lezbiyen, travesti, transseksüel olmaya yönelttiğini düşünmeyi yeğliyorlar.

Fakat az sonra örneklemeye çalışacağım üzere, yine muhafazakarların elinden kurtulamıyorlar.

Buna girmeden önce vurgulanması gereken başka bir şey var belki de: Bu genetik iddialar ve doğuştan getirildiği düşünülen özellikler, cinselliği aslında sadece "bedensel/fizyolojik" bir "faaliyete" de indirgeme yanlıgısını içinde barındırıyor. O nedenle de, eşcinsellikle ilgili tartışmaların ve mücadelelerin, mevcut hakim erkek egemen yaşam biçimlerinin (siyah-beyaz kurulan, erkekliğe ve kadınlığa değişmez rollerin atfedildiği yaşam biçimlerinin) değişimi ve dönüştürülmesiyle ilgili çok ama çok önemli katkılarını da yok etmiyorsa da büyük ölçüde engellemiş oluyor.

Muhafazakarlar ve genetik iddialar

Yukarıda da değindiğim üzere, varsayımlara dayanan genetik iddialar son yıllarda çokça dillendirilmeye başladı. Bu iddialar kabul gördüğünde eşcinsel yönelimlerin de toplum tarafından daha rahatlıkla kabul edilebileceği gibi bir beklenti oluştu.

Bizzat kendileri de gey olan bazı araştırmacılar da bu genetik iddiaları öne sürdüler ve savundular.

Simon LeVay ve Dean H. Hamer, bu araştırmacıların önde gelen ikisi. Scientific American'da 1994 yayımlanan "Erkek Eşcinselliğinde Biyolojik Etkiyle İlgili Kanıtlar" (Evidence for a Biological Influence in Male Homosexuality) başlıklı ortak makalelerinde bu iddiaları enine boyuna tartıştılar (her ikisinin daha önce kendi başlarına yazdıkları makalelerin derlemesi de denebilir buna).

Bu iki araştırmacının bulgularının herhangi bir kesinlik taşımadığını, bulguların sadece bir olasılık olarak görülebileceğini söylemekle yetinmek isterim bu noktada (bu araştırmaların ayrıntılarına başka kapsamlı bir incelemede girmek daha isabetli ve yararlı olacaktır). "Gey geni" tartışmalarının LeVay ve Hamer'in ortak makalesi sonrası nasıl seyrettiği hakkında bilgi edinmek isteyenler, gene Scientific American'da 1995'te yayımlanan "Gey Genlerine Yeniden Bir Bakış: Eşcinselliğin Biyolojisi Üzerine Yapılan Araştırmalara Yönelik Kuşku-lar Artıyor" (Gay Genes, Revisited: Doubts arise over research on the biology of homosexuality) başlıklı makaleye bir göz atabilirler.

Burada benim dikkat çekmek istediğim başka bir şey: Tam da toplumun eşcinsel yönelimlere bakışını yumuşatacağı düşünülen bu genetik iddiaların, muhafazakarların elinde nasıl bir koza dönüştürülebileceğini örneğiyle göstermek istiyorum.

Muhafazakar bir siyaset ve kültür dergisi olan Weekly Standard'ın

9 Aralık 1996 tarihli sayısında Chandler Burr adlı bir yazarın "Neden Muhafazakarlar Gey Genini Bağlılarına Basmalıdır" (Why Conservatives Should Embrace the Gay Gene) başlıklı yazısı, bu anlamda çok somut bir örnek oluşturuyor.

Chandler Burr, "Ayrı Yaratılış: Cinsel Yönelimin Biyolojik Kaynaklarının Araştırılması" (A Seperate Creation: The Search for the Biological Origins of Sexual Orientation" adlı bir kitabın da yazarı aynı zamanda. Bu kitaptaki, "Genetik Müdahaleyle Homoseksüelliği Heteroseksüelliğe Nasıl Dönüştürebiliriz?" (How Genetic Surgery Can Change Homosexuality to Heterosexuality) başlıklı bölüm ise özellikle dikkat çekici. Öylesine dikkat çekici ki, Chandler Burr, ileri yaşlardaki erkek eşcinsellerden (muhtemelen "içselleştirilmiş homofobinin kurbanı" erkek eşcinsellerden), "bu değişime hazırız, bu cerrahi müdahaleyi istiyoruz" diye mektuplar bile alıyor, bu yazıları yazmasının ardından.

Özetle, Chandler Burr'ün argümanı, madem böyle bir gey geni bulundu, o halde bu gene müdahale de edebiliriz ve geyleri "straight" yapabiliriz, yapmalıyız şeklinde (başka bir deyişle buna, geyleri "ıslah etme girişimi" de denebilir).

Oysa, George Eberer adlı bir nöroloğun da net bir şekilde ortaya koyduğu üzere, ne böyle bir gen bulunabilmiş durumda, ne de kromozom yapısında bu iddiaları kesinlik taşıyan bir şekilde doğrulayacak veriler mevcut. Halihazırda varsayımlar bilimsel kesinliğe ula-

şabilmiş değil ve bence böyle bir bilimsel kesinliğe ulaşılması da pek mümkün değil.

Dolayısıyla, ne gey araştırmacılar Simon LeVay ve Dean Hamer'in iddiaları doğrulanmış durumda, ne de özellikle muhafazakar Chandler Burr'ün bir hevesle genlere müdahale edelim demesinin herhangi bir geçerliliği var.

Bu bölümü kapatırken, özellikle vurgulamak istediğim başka bir şey daha var: Son yıllarda genetik iddiaların insanla ilgili neredeyse her konuda karşımıza çıktığını görmekteyiz. Medyanın da bu "şıpın işi" çözümlerin üstüne atladığı ve halkı sürekli yanlış yönlendirdiği de bir gerçek. Gün geçmiyor ki "mutluluk geni bulundu" benzeri bir haber çıkmasın gazetelerde. İnsanlık adına bu indirgemeciliğin geleceğimizi ciddi biçimde tehdit ettiğini söylemek mümkün. Benim genetik üzerine araştırmalar yapanlara ve bu varsayımları çoğu zaman tereddütsüz benimseyen ve yayanlara tavsiyem, sosyal ve psiko-sosyal konulara bulaşmadan önce, genetik araştırmaların insanın fizyolojik sorunlarına dair bulduğu (varsa bulduğu) çözümlere odaklansınlar. Örneğin, AIDS'e çare bulsunlar, kansere çare bulsunlar, veya henüz çaresi bulunmamış birçok başka tıbbi sorunun çaresini bulsunlar. Eğer bu konularda başarı sağlayabilirlerse, ancak ve ancak ondan sonra insanın sosyal ve psiko-sosyal boyutlarına el atsinlar. Bu boyutlara hiç el atmasalar daha iyi ya, neyse...

Sosyal psikolojik ve kültürel süreçler

Genetikle ilgili iddiaların halihazırda sadece varsayımlara da-

yandığını söylediğimizde, haklı olarak psiko-sosyal ve kültürel süreçlerle ilgili elimizde ne gibi somut bilgiler olduğu sorulacaktır. Ayrıntıya girmeden söyleyebilirim ki, varsayımlarla konuşmamıza gerek bırakmayacak kadar tatmin edici araştırma bulgusuna sahibiz.

En başta şu temel veriler dikkatimi çekiyor. Gey-lezbiyen oranı 2'ye 1 olarak çıkıyor araştırmalarda. Gerçi gey-lezbiyen grupların sözcüleri bu verilerin sağlıklı olmadığını, zira lezbiyenlerin deşifre olmadan, olmaya gerek duymadan yaşamlarını sürdürdüklerini söylüyorlar; bunun doğru olabileceğini kabul etmekle birlikte, eşcinsel yönelimlerin aynı zamanda bir erkek egemen yaşam biçimi protestosu olarak da ortaya çıktığını gördüğüm için, bu yönelimlerin erkek eşcinselliğinde daha yüksek oranlarda olduğunu da düşünme eğilimindeyim.

Dolayısıyla da tek başına bu 2'ye 1 oranının bakmamız gereken bir kültürel boyuta işaret ettiğini düşünüyorum.

Ayrıca, bir başka şey de bu konu bağlamında çok dikkat çekici geliyor bana. Dean Hamer, eşcinselliğin biyolojik kaynaklarını irdelerken, bu biyolojik kaynakların sadece erkek eşcinseller için geçerli olduğunu da iddia ediyor. Tuhaf bir şekilde, erkek eşcinselliğinin biyolojik kaynakları olduğu iddiasındaki Dean Hamer, lezbiyenliğin tamamıyla çevre etkisiyle kültürel süreçlerde oluştuğunu iddia ediyor. Bunun nasıl olabileceği doğrusu benim kavrayış ve anlama kapasitemi aşıyor. Böyle bir şeyin olabilirdiğini, yani geylik için biyolojik kaynakların var olup, lezbiyenlik için

bu kaynakların var olmamasını, anlamlı bir şekilde açıklayabilecek biri varsa, buyursun anlatsın bizlere.

Sempozyumda yaptığım, zaman sınırlılığı ve yasak sulara dalmanın bende yarattığı belirgin gerginlik nedeniyle de hiçbir şeye benzemeyen konuşmam sırasında en çok tepki aldığım konuya geldi sıra. Cinsel yönelimlerin değişebilirliği konusuna (değişimin kişinin kendi başına yaşayacağı doğal süreçlerle ve/ya psikolojik yardım -"terapi"- ilişkisi ile sağlanabileceğine). Her iki yönde de olabilecek bir değişimden söz ediyorum aslında. Yani, heteroseksüellikten homoseksüelliğe geçişin de her zaman ve her yaşta olabileceğini, homoseksüellikten heteroseksüelliğe geçişin de. Genetik belirlenimciliğin ve indirgemeciliğin ise bu iradi değişimlerin önünü kesiyor olduğunu görüyorum.

Tabii odaklandığımız konu itibariyle sadece homoseksüellikten heteroseksüelliğe geçiş hakkında konuşuyormuşum gibi algılanıyor rahatlıkla. Sempozyum konuşmam sırasında da maalesef bu algıyla oluşan refleks tepkilerle karşılaştım. Oysa vurgulamaya çalıştığım, ama o gün hakkıyla iletmediğim, cinsel ilgi ve yönelimin, cinsel kimliğin, ve cinsiyet rolünün, tüm toplumsal-kültürel etkilerle kuşatılmış olsak bile neticede bireysel seçimlerimizle ve kararlarımızla vücut bulan varoluşsal süreçler olduğuydu.

Meselenin özü şu: Birtakım araştırmalar gösteriyor ki, doğuştan olduğu düşünülen, genetik bir yapıya olduğu düşünülen homoseksüellik, eğer kişi isterse, psiko-sosyal süreçlerle değişebiliyor. Bu

psiko-sosyal süreçler bir yardım ilişkisi desteği ile de hayat bulabilir, kişinin kendi başına bu süreci yaşamasıyla da ("terapi" sözcüğüne başvurmuyorum; "yardım ilişkisi" demeyi tercih ediyorum; aslında, "terapi"nin orijinal anlamı, antik Yunan'da "eşlik etme, yardım etme, hizmet etme" imiş; "eşlik etme" özellikle en çok benimseyebileceğim anlamı; fakat günümüzde maalesef "terapi" "tedavi" ile eşanlamli kullanılıyor ve "iyileştirme" odaklı yaşıyor; bunu kabul edebilmem mümkün değil; orijinal anlamına dönebilme olanağımız olsa, ki artık yok bence, "terapi" sözcüğünü kullanmayı çok isterim; neticede bunun yerine "yardım ilişkisi" demeye devam edeceğim, en azından şimdilik).

Burada sadece iki kaynağa atıfta bulunacağım, bu değişimin olanaklı olduğuyla ilgili somut veriler sunan. Birisi, Joseph Nicolosi'nin "Erkek Eşcinselliğinde Onarıcı Terapi"(Reparative Therapy of Male Homosexuality) adlı 1991 tarihli kitabı. Kitabın başlığı hoşuma gitmedi, zira "onarım" vurgusu ortada "bozulmuş" bir şeyin olduğuna işaret ediyor, ki eşcinselliğin böyle görülmesini hiçbir zaman kabul edemem (tam da bu nedenle, yani işin içine "terapi" girince sürecin ahlaki zaafı ister istemez ortaya çıktığı için, mesleki pratiğimde bu tür uygulamalar içine girmeyi çok olağanüstü durumlarla karşılaştığım takdirde arzu etmiyorum). Fakat öyle ya da böyle bu değişimin olanaklılığını göstermesi açısından burada kaynak olarak atıfta bulunuyorum

İkinci kaynak çok daha temiz bir yaklaşım örneği sunuyor. 1970'li yıllarda eşcinselliğin psikiyatrik hastalıklar listesinden (DSM adlı teşhis el kitabından) çıkarılması için de yoğun mücadele vermiş olan Robert L. Spitzer'in çok yakın tarihli bir araştırması bu. "Homoseksellikten Heteroseksüelliğe Geçiş Yaptığını Söyleyen 200 Kişi" başlıklı araştırmayı ilk kez 2001 yılında bir kongrede sunmuş Spitzer (200 Subjects Who Claim to Have Changed Their Sexual Orientation from Homosexual to Heterosexual. Presentation at the American Psychiatric Association Annual Convention. New Orleans, May 9, 2001). Sonra da bu ay içinde "Cinsel Davranış Arşivi" adlı bilimsel dergide aynı çalışma yayımlanmış. (Archives of Sexual Behavior, Vol. 32, No. 5, October 2003, pp. 403-417).

Araştırma 200 kişiyle mülakatı içeriyor ve bu kişiler kendi başlarına homoseksüellikten heteroseksüelliğe geçiş yapmış ve en az beş yıldır da bu şekilde yaşayan kişiler. Spitzer'in eşcinselliğin psikiyatrik hastalıklar listesinden çıkması için mücadele vermiş birisi olması, konuya nasıl baktığını görmemize yeterli bence. Şunu söylemeye çalışıyorum: Bu türden değişimin olabildiğini savunmak, insanın, muhafazakarların değişimi şart gören ve dayatan yaklaşımlarının içinde yer aldığı anlamına gelmez.

Tam da bu noktada şunu savunabilmeyi doğru buluyorum, hem kendi adıma hem eşcinsellerin sivil haklarıyla ilgili mücadele verenler adına: "Biz bunu seçtik, sizler nasıl erkek olmayı, kadın olmayı seçtiy-

seniz, biz de gey olmayı, lezbiyen olmayı, travesti, transseksüel olmayı seçtik; siz de değişebilirsiniz, biz de. Ama istersek. Kimse kimseye bir şeyi dayatma hakkını kendine görmesin."

Bu değişimin olabildiğiyle ilgili verilerin benim için iki açıdan büyük önemi var: Bir, genetik iddiaları olduğu gibi çürütüyor; iki, her iki yönde de değişimin olabildiğinin önü kapanmamış oluyor.

Konunun "ahlaki" boyutlarına hiç girmeye gerek görmüyorum aslında; fakat, hem sempozyum sırasındaki tepkilere hem de bu yazıyı okurken oluşabilecek olası tepkilere baktığımda, kısaca da olsa buna değinmem gerektiğini düşünüyorum. Çok temel bir şey olduğu için gereksiz yere yazıyorum duygusu taşıyorum ama yine de burada tekrarlamak gerek galiba: Bu "değişim" hiçbir koşulda genç veya yetişkinine dayatılmamalı. Yukarıda parantez içinde de ifade ettiğim üzere, mesleki pratiğime ilişkin bir tercih olarak da buraya not düşmek isterim ki, bu türden talepler bireysel iradeyle karşıma çıktığında bile, böylesi homoseksüellikten heteroseksüelliğe değişim amaçlı çalışmalara olağanüstü koşullar dışında girmeyi arzu etmiyorum.

Bu noktada şöyle bir "yanlış" kaniya da değinmek isterim. Bilhassa eşcinsel yönelimli dostlardan sıkça duyduğum bir argüman var: "Değiştim" diyene aldırmayın siz, o aslında hâlâ içinde bu yönelimi taşıyor. Ya da, sonradan heteroseksüellikten homoseksüelliğe geçiş yapanların, bu yönelimi sonradan edindikleri doğru değil, onlar aslında küçüklükten beri bunu içlerinde

zaten taşıyorlardı, ancak şimdi ortaya çıkıyor.

Bu iki argümanın da herhangi bir geçerliliği olduğunu düşünmüyorum. En başta, insan varoluşunu kaba bir indirgemecilikle siyah-beyaz algılamının kabul edilir bir yanını göremiyorum. Cinsel yönelimleri geniş bir "yelpaze" içinde değerlendirmemiz gerektiğini, bu yelpaze içinde de her türlü değişimin süreç içinde olabilirliğini görmemiz gerektiğini düşünüyorum. Erkek veya kadın olmanın da binbir çeşidi var, bu iki ana cinsel yönelim dışında kalan cinsel yönelimlerin de.

Fakat yaşadığımız sosyal ve kültürel iklimler, bu "çeşitliliğe" ve "esnekliğe" genellikle pek sıcak bakmıyorlar (tam da bu nedenle, geylik-lezbiyenlik ve diğer cinsel yönelimlerin, hakim siyah-beyaz erkek egemen dünyayı dönüştürme gücünü çok ama çok önemsiyorum). Öylesine sıcak bakmıyorlar ki, en başta çocuk yetiştirme biçimlerimiz sürekli bu siyah-beyaz dünyayı besliyor.

Örneğin henüz iki ve üç yaşındaki çocuklara sorulduğunda bile, erkek ve kız çocukların özellikleri çok keskin ayrımlarla tanımlanıyor:

Hem erkek hem kız çocuklar, kızların özelliklerini şöyle tanımlıyor

- oyuncak bebekle oynamayı sever
- anneye yardım etmeyi severler
- çok konuşurlar
- hiçbir zaman vurmazlar
- "yardıma ihtiyacım var" derler
- büyüyünce hemşire ya da öğretmen olurlar

Hem erkek hem kız çocuklar, erkeklerin özelliklerini ise şöyle tanımlıyorlar:

- arabalarla oynamayı severler
- babaya yardım etmeyi severler
- inşa etmeyi, yapıp bozmayı severler
- "seni dövebilirim" derler
- büyüyünce patron olurlar

Çocukların bu kadar erken yaşlarda bile bu cinsiyet rolleriyle ilgili kalıp yargılara ulaşabiliyor olması şaşırtıcı gelebilir birçoğumuza. Gelmesin. Çocuk doğduğu andan itibaren her türlü etkiye o kadar açık ki ve ebeveynler başta olmak üzere yetişkinler çoğu zaman farkında bile olmadan öyle çok mesaj iletiyorlar ki çocuğa, çocuk erken yaşlardan itibaren kültürel birçok şeyi öğrenmiş oluyor. Şaşırtıcı gelmesin dedim ama, ilk duyduğumda benim de çok şaşırdığım bir başka araştırma sonucu var. Yine üç yaşlarındaki siyah çocuklara beyaz oyuncak bebek mi yoksa siyah oyuncak bebek mi istersin diye sorduklarında, çocukların verdikleri cevap beyaz oyuncak bebek oluyor.

Siyahi anne-babanın siyah çocuğu, çevresinde de hep siyah insanları görüyorken, neden beyaz oyuncak bebeği tercih etmiş olabilir dersiniz? Sebebi çok basit; çünkü beyazların egemen olduğu bir dünyada, TV'lerde de hep beyazların görüntüsüyle karşılaşan çocuk, bir de çevresindeki siyah yetişkinlerin beyazların dünyasında alt konumda olduğunu fark ediyor ve beyazlık onun için arzu edilir bir şeye dönüşüyor. Amerikalı pop şarkıcısı Michael Jackson gibi siyah sanatçıların tenlerini beyazlaştırmak için

neler yaptığını gördüğümüzde bu hiç de yabana atılacak bir arzu olmasa gerek.

Bu erken yaşlarda oluşan ter-cihler bir başka konuyu da irdele-memize zemin sağlıyor aslında. Eşcinselliğin doğuştan gelen bir şey olduğunu savunanlarca deniyor ki, biz kendimizi bildik bileli böyleyiz. Yani çevre etkisi, deneyimlerimiz, anne-baba tutum ve yaklaşımları, cinsel yönelimimizi belirleyen şeyler değil, biz doğuştan böyleyiz. Bu durumda sorulması gereken soru şu: Biz yetişkinler en erken kaç yaşımızı hatırlıyoruz? Beş? Dört? Üç? Üç yaşını ve öncesini hatırlayanımız var mı? Var mı sahiden ben iki yaşımdayken de böyleydim diyecek biri?

O halde, üç yaş öncesini hatırlayamayacağımızda hemfikirsek, o ilk üç yılda yaşadığımız deneyimler nereye koyacağız? Hiç yaşanmamış mı varsayacağız? Olabilir mi böyle bir şey? İşte yukarıda örneklerini verdim, üç yaşında bile çocuklar erkek ve kız olmaya çok farklı şeyler yüklüyorlar. Nasıl öğreniyorlar bunu? Doğuştan mı böyleler yoksa bu üç yıl içinde psiko-sosyal ve kültürel etkilenmeler sonucu mu bu değer yargılarını geliştiriyorlar? Sorunun cevabını vermeme gerek yok sanırım.

Başka ilginç bulgular da var cinsel ilgi ve yönelim, cinsel kimlik, ve cinsiyet rollerinin psiko-sosyal süreçlerle nasıl oluştuğunu gösteren.

Bu bulgulara geçmeden önce bir ara not olarak şunu da vurgulamak isterim: Cinsel ilgi ve yönelim, cinsel kimlik, ve cinsiyet rollerini birbirleriyle alakasız şeylermiş gibi

değerlendirenlere çok sık rastlıyorum. Elbette bunların her biri ayrı şeylerdir, tek başlarına ele alınabilirler. Fakat bunların hiçbiri diğerinden bağımsız varolan unsurlar da değildir. Aralarında da belli bir tutarlılığın olması bireyin iç dengelelerini koruması adına önem taşır. Tutarlılık derken, bir dönem sosyal psikolojide epeyce revaçta olan tutarlılık kuramlarının öne çıkardığı gibi bir tutarlılıktan söz etmiyorum. Biliyoruz ki, sözgelimi cinsel yönelimi temelde eşcinsel olan biri, toplumsal alanda erkek kimliğiyle yaşamını sürdürebiliyor. Yani cinsel yönelimi ve cinsel kimliği uyum içinde yaşamıyor. Fakat, bu tutarsızlık çok da rahat taşınan bir şey değil o birey açısından baktığımızda. Çeşitli zorlukları var. Belli bir "yabancılaşma" duygusunun da buna eşlik edeceği rahatlıkla söylenebilir. Neticede, bu tutarsızlıklar çok uç noktalarda yaşandığında, bireyin kişilik örüntüsünde de ciddi çatlaklar olabileceğini düşünmemiz gerek.

Bir yandan tam tutarlılık diye bir şeyin savunulamayacağını (böyle bir şey bireyin değişim potansiyelinin de önünü kapatır), bir yandan da uç noktalarda yaşanan tutarsızlığın bireyin yaşamını sekteye uğrattacak dengesizlere yol açacağını söylemek yanlış olmaz sanırım. Dolayısıyla, başka birçok konuda olduğu gibi, cinsellikle ilgili konularda da, bu unsurları, yani cinsel ilgi ve yönelimi, cinsel kimliği, ve cinsiyet rollerini, birbirlerinden tamamen ayrı unsurlar gibi ele almayı doğru bulmuyorum. Bireyin varoluş serüveni içinde bu unsurların birbirleriyle nasıl bir ilişki içinde hayat bulduğuna bakmanın insanı

anlamamız için daha elverişli olduğunu düşünüyorum.

Gelelim yukarıda sözünü ettiğim bulgulara...

Büyüdükçe hem kızlar hem erkekler giderek artan sayıda cinsiyete göre rol benimseme seçimleri yapmakta. Ancak erkekler tutarlı bir şekilde daha fazla bu tür seçimler yaparlar. Neden? Çünkü, birincisi, iki cinsiyet için de "erkeksi" faaliyetleri, "kadınsı" faaliyetlere üstün tutan talihsiz bir eğilim var (erkek dünyasında yaşıyoruz, unutmayalım); ikincisi, birçok kültürde erkeklerde kadınsı davranışlara karşı tabular, kızlarda erkeksi davranışa karşı tabulardan daha kuvvetlidir (gene erkek dünyasında olduğumuzu hatırlayalım).

Bununla ilişkili bir başka bulgu: 4-5 yaşındaki erkek çocuklar, kimse seyretmediği zamanlar, yani bir yetişkin yanlarında olmadığı zamanlar, daha çok kadınsı oyuncak ve faaliyetlerle ilgileniyorlar (oyuncak bebekler, ruj ve ayna, saç tokalar vb.). Diğer yanda ise, kızlar için bir seyredenin olup olmaması pek bir fark yaratmıyor.

Babalar, özellikle erkek çocuklar söz konusu olduğunda annelere oranla daha fazla cinsiyete göre rol benimseme davranışlarından kaygı duyuyorlar. Oğulları "kadınsı" oyuncaklarla oynadığı zaman babalar tepki gösterirken ve hemen müdahale ederken, anneler tepki göstermiyorlar.

Tüm bunlar birleştiğinde çocuğun çok küçük yaşlardan itibaren cinsiyet rollerini ayırtmaya ve kendine uygun olanı da benimsemeye başladığını görüyoruz.

Tam da bu noktada "özdeşleşme" konusuna girmemiz gerekiyor. "Özdeşleşme" öyle sanıldığı gibi öncelikle "psikanalizin" konusu değildir. Tamamiyle sosyal psikolojinin ana konularından birisidir. Örneğin sosyal psikolojik araştırmalar gösteriyor ki, sıcak ve şefkatli yetişkinlerin, bu özelliğe sahip olmayan yetişkinlerden daha fazla taklit edildiğini gösteriyor. "Erkeklik" testlerinde yüksek puan alan erkek çocukların, babalarıyla daha sıcak ve sevecen ilişkileri olduğu görülüyor.

Anne baskın olduğunda, kız çocuklar babaya oranla anneye çok daha fazla özdeşleşiyorlar, erkek çocuklar ise cinsiyet rolünü edinmede zorluk çekebiliyorlar.

(Bu bölümde yer alan psikolojik araştırmaların hepsi herkesin de rahatlıkla ulaşabileceği Sosyal Yayınlar'dan çıkan iki ciltlik Psikolojiye Giriş kitabında yer alıyor.)

Dolayısıyla, cinsel yönelimlerdeki farklılaşmanın da, çocuğun erken yaşlardan itibaren yetiştiği ortamdaki deneyimlere, bilhassa anne-babasıyla ilişkisinde neler yaşamış olduğuna bakarak anlaşılması mümkün.

Erkek bedenindeki çocuğun özdeşleşemediği bir erkek cinsiyet rolü ve kimliği, dişi bedenindeki çocuğun özdeşleşemediği bir kadın cinsiyet rolü ve kimliği, meseleyi bence özetliyor. Özdeşleşemediği dedim ama, belki daha doğrusu "özdeşleşmediği" demek olacak. Çünkü, bu farklı cinsel yönelimlerin aynı zamanda, geyler için tür erkeklik protestosu, lezbiyenler için de kadınlık protestosu olduğunu düşünme eğilimindeyim. Ben bu

erkekliği kabul etmiyorum, istemiyorum, ben bu kadınlığı kabul etmiyorum, istemiyorum, diyor sanki gey ve lezbiyenler. Bu anlamda da, erkek egemen kültürde bu siyah beyaz cinsiyet rollere kendilerini hapsedenlere de ciddi bir tokat atmış oluyorlar, uyanmaları için.

Sonuç yerine uzatmadan diyebilirim ki, bu siyah-beyaz kurulan cinsel kimliklerin ve cinsiyet rollerinin ortasında, geylik ve lezbiyenlik, toplumların geleceği açısından çok önemli bir işlevi de üstleniyor, kimi zaman belki tam da farkında olmadan.

Tam farkında olsalar, "seçim" sözcüğünden bu kadar uzak dururlarmıydı, genetik iddialara bu kadar kendilerini kaptırırlarmıydı diye sorasım geliyor.

Seçimlerimiz, nerden geldiğimizi, nerede durduğumuzu, ve nereye yöneliyor olduğumuzu bilinçle değerlendirerek hayat bulabilir. Aksi halde, bunlara seçim de denemez.

Ele aldığım konunun tartışmalı kısımlarıyla ilgili satır aralarında görüşlerimi olabildiğince netleştirmeye çalıştığımı düşündüğüm için, yazıyı bitirirken bir özetleme yapmaya gerek duymuyorum ve okuyucuyu satır aralarını tekrardan dikkatli okumaya davet ediyorum.

Sağlıkla kalın,

Üstün Öngel

Sosyal psikolog, Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Balcalı, Adana, 01330

tel: 0322. 338 71 50 (univ.direk); 457 74 50 (ev); 0543 573 30 31

uongel at cu.edu.tr

uongel at ttnet.net.tr

Kaynaklar:

Burr, C. (1996) Why Conservatives Should Embrace the Gay Gene. Weekly Standard. 9 Aralık 1996 sayısı.

Burr, C. (). A Seperate Creation: The Search for the Biological Origins of Sexual Orientation.

"Gay Genes, Revisited: Doubts arise over research on the biology of homosexuality," Scientific American, November 1995, P. 26.

Hamer, D. et al. (1993). A linkage between DNA markers on the X chromosome and male sexual orientation. Science, 261 16 July, 321-27.

Le Vay, S., ve Hamer, D. H. (1994). Evidence for a Biological Influence in Male Homosexuality, Scientific American, Vol. 270 (May, 1994), pp. 44-49

LeVay, S. (1991). A difference in hypothalamic structure between heterosexual and homosexual men. Science, 253, August, 1034-1037.

LeVay, Simon (1996). Queer Science, MIT Press.

Nicolosi, J. (1991). Reparative Therapy of Male Homosexuality. New Jersey: Jason Aronson, Inc.

Atkinson, R. L., Atkinson, R. C., Hilgard, E. R. (1995) Psikolojiye Giriş I-II. İstanbul: Sosyal Yayınlar. Çevirenler: Kemal Atakay, Mustafa Atakay, Aysun Yavuz.

Spitzer, R. L. (2001). 200 Subjects Who Claim to Have Changed Their Sexual Orientation from Homosexual to Heterosexual. Presentation at the American Psychiatric Association Annual Convention. New Orleans, May 9, 2001.

Wittman, Carl (1970). Refugees From Amerika: A Gay Manifesto. www.queerbychoice.com web sitesinden alıntılanmıştır.

Ayşe DÜZKAN

Pazartesi Kadın Gazetesi

kendi teorik çerçevemi anlatarak başlamak istiyorum. ben bir feministim ama

belli bir feminist akım içinde düşünüyorum. biz dünyaya bakarken sınıf, cinsiyet, cinsel yönelim gibi bazı toplumsal kategorilerle bakıyoruz. çünkü dünyayı değiştirmek için önce tahlil etmek zorundayız. bence tahlil ancak

soyutlamalarla, birtakım kategorilerle olabilecek bir şey. sınıf dediğimiz

zaman, emeğini satmaktan başka geçinme yolu olmadığı için sermaye tarafından

sömürülen insanlardan bahsediyoruz. bu benzerlik üzerine hareket ediyor ve

taleplerimizi de bu benzerlik üzerine kuruyoruz. aynı şekilde kadınlar diye

bir toplumsal cinsiyetten bahsettiğiniz zaman da, aralarında sınıf farkı

olmayan, hepsi aynı yaşta olan insanlardan bahsetmiyoruz. belli bir toplumsal konumdan bahsediyoruz. benden önceki arkadaşlarıma teşekkür etmek

istiyorum; çok vurgulandı. toplumsal cinsiyet biyolojinin üzerine kurulmakla

birlikte biyolojik bir fark değildir. erkekler ve kadınlar böyle doğdukları

için bizim aramızda bu kadar büyük bir fark yok. bu farkı yaratan bile

ataerkil sistemdir. çünkü biz belki böyle bir toplumsal hiyerarşi içinde

yaşamayıydık, saçımızı böyle taramayacaktık. bir kişinin yıllar sonra göz

rengini hatırlamayabilirsiniz ama cinsiyetini mutlaka hatırlarsınız. çünkü

bunun üzerine çok ciddi bir toplumsal hiyerarşi kurulmuş durumda. bu

hiyerarşilerin tesadüfen olmadığını düşünüyorum. ataerkillik, ailenin reisi

olan erkeğin kadınların ve çocukların ev içindeki emeğine topluluğun ücret

karşılığı el koyduğu sistemin adıdır. iki farklı sistemin iç içe geçmesinden

bahsedebiliriz. kapitalizm, emeğinden başka satacak şeyi olmayanların

emeğine ücret karşılığı el konulmasıdır, ataerkillik ise özel alanda kadın

ve çocukların emeğine ücret bile verilmeden el konulmasıdır.

dolayısıyla, kadınlık ve erkekliğin toplumsal olarak yapılandığını bir kez

daha söyleyebiliriz. bunlar feminist bakışımızın temel taşları.

heteroseksüelliğin ve eşcinselliğin de toplumsal olarak

yapılandırıldığını düşünüyorum. "ben bir erkeği arzuluyorum"

dediğiniz zaman neyi kasteder-siniz? penis arzuladığınızı mı? bütün penis

sahibi insanları ilk görüşte erkek diye tanımlayabilir misiniz? ya da ben

bir kadını arzuluyorum dediğin zaman neden bahsedersiniz? bir vajinayı mı?

örneğin bir travestiyi arzulayan birisi bir penisle karşılaşır

karşılaşmayacağından emin olabilir mi? kaldı ki, örneğin erkeklerde mutlak

dediğimiz sakal ve göğüs tüyü gibi özellikler bile ırksaldır. hiç sakallı

kızılderili gördünüz mü? bu tür mutlak sandığımız biyolojik farklar bile

aslında bizim kafamızdadır. bizim erkek ya da kadını arzuladığımız zaman

gözümüzün önüne gelen şey aslında bir stil ya da bir silüettir. Erkeksi bir

silüet, modayla estetikle var olan, tamamen kültürel şeylerle belirlenmiş

bir estetikdir.

cinsel edim ve cinsel ilişki, cinsiyetler arasındaki hiyerarşiyi kuran ve

belirleyen ilişki değildir, aksine bu hiyerarşinin ortaya çıktığı

alanlardan birisidir. biz, penis ya da vajina sahibi olanlarla sevişmek istediğimiz için bu hiyerarşi içinde değiliz. yatak ve cinsel ilişki, ataerkil

hiyerarşinin ortaya çıktığı alanlardan birisi. böyle çalışıp, üretip,

çocuklarımızı böyle yetiştirmek zorunda kalmasaydık yatakta da başka türlü

davranacağımız muhakkaktır. üstün öngel'in anlattığı şeyleri daha iyi

açıklayan bir şeyden bahsetmek istiyorum. bilinci değiştirmek kolaydır.

tartışırsınız, ikna olursunuz, bilinçli süreçleri değiştirebilirsiniz. ama

cinsel yönelim, cinsel arzu daha ziyade bilinç dışı şeylerde ortaya çıkan

bir şeydir. başka süreçlerle oluşmuştur. kitap okuyarak neyi

arzulayacağınızı öğrenemezsiniz. hayatımız boyunca oğlanı kıza âşık olurken

gördük, romantik kalıp bu. sindrella'dan beri böyle. aynı şekilde cinsel

yönelimin cinsiyetten bağımsız olduğu söylenebilir. bir insanın cinsel

yönelimi onun cinsiyet rolünü belirlemez. annenize açılmaya karar verip ben

lezbiyenim dediğiniz zaman "kızım tamam o zaman camları silme" demez anneniz

size :-)) ya da oğlanlardan hoşlandığınızı söylediğinizde anneniz "o zaman

hadi sana şiş verelim, yün örmeye başla" demez. cinsiyet rolünün en somut

örneği. ister oğlanları ister kızları, ister başka bir şeyleri isteyin,

erkekseniz okula gönderilirsiniz bu ülke de ve başka ülkelerde.

eşcinsellerin, eşcinsel oldukları için erkeklik rolünden ve ezen rolden ilk

hamlede kurtulmadıkları gerçektir. onlar da masallardaki diğer prensler gibi erkekler.

bundan kaçınmak mümkün değil. bilincimizde bizi belirleyen de maddi

süreçlerdir. dolayısıyla, "ben artık başka türlü düşünmek istiyorum, farklı

oldum" düşüncesi özellikle anarşistlerde yaygındır. ben artık başka bir tür

erkeğim dolayısıyla kadınları ezmiyorum demekle ezen rolden sıyrılmak mümkün

değildir. ben yirmi yıldır feministim ama adamlar sokakta bana laf atıyorlar

çünkü feminist olduğumu bilmiyorlar. ben adama dönüp de "sen bana nasıl laf

atarsın, ben ezilmeyi reddediyorum beyefendi" diyemiyorum :-)

çünkü olay öyle değil. toplumsal roller böyle değişecek şeyler değil.

Ataerkillik bir sistemdir, heteroseksizm bir ayrımcılık biçimidir.

cinsiyetçilik kadınlara uygulanan bir ayrımcılıktır. heteroseksizm eşcinsellere uygulanır, cinsiyetçilik kadınlara uygulanır. Ayrımcılık bir sistemin sadece bir sonucudur.

ataerkillik heteroseksizme iki temel açıdan muhtaçtır. bunlardan biri şudur ki, neslin devamı için kadın-erkek rolünü iyi bilmelidir. ikincisi, bu kutuplaşmaya katkıda bulunacak bir şeydir ve hiyerarşinin devamı için şarttır.

homoseksüelin türkçe karşılığı olarak eşcinsel diye bir kelime bulduk.

heteroseksüelliğin karşılığı bir kelime bulma ihtiyacı bile duymadık. çünkü

normal olanı sıfatlandırmaya gerek yok! heteronormativite diye bir kelime

var feministlerin kullandığı. homofobiden farklı bir şey. homofobi

eşcinsellerden korkmak anlamı taşır. heteronormatiflik ise

heteroseksüelliğin normal sayılması anlamı taşımakta. Bunun dışındaki her

şey kenara itilmelidir. bununla ilgili bir hikaye vardır. 1980'lerin

başında, ingiliz feministler arasında çok rağbet gören bir rozet varmış.

üzerinde "benim heteroseksüel olduğumu varsaymaya nasıl cesaret edersin"

yazıyormuş. bir grup feminist bu rozetlerle bir bara gidiyorlar, adamın biri

geliyor ve bunun anlamını soruyor. anlatıyorlar, adam anlamıyor. çünkü

adamda heteroseksüellik diye bir tanımlanmış kavram yok. dolayısıyla

heteronormativiteye de karşı çıkmak önemli. buraya kadar hep sıkıcı şeyler anlattık. bir de hikâyenin iyi kısmı var.

kadın hareketinin hedefi, son tahlilde ataerkilliği yıkmaktır. eşcinsellerin

kurtuluşu da tabi ki ataerkilliğin ortadan kalkışıyla olacaktır.

bir sistemin ortadan kalkması her zaman devrimci bir süreçle olur arkadaşlar. hiç sevilmeyen bir kelime kullandığımın farkındayım. devrimci

süreç, toplumsal alt üst oluşturma, artık hiçbir şeyin eskisi gibi olmaya

başlamasıdır. dünkü oturumda iki arkadaş dedi ki "biz sadece erkekleri

arzuluyoruz ve tüm haklarda eşit olmalıyız." doğru. Tamamen haklılar. Ama eşitlikçi politika ile

radikal politika arasında şöyle önemli bir fark var: eşitlikçi politika herkesin "dolap"tan çıkmasını ister, radikal politika ise dolabın ortadan kalkmasını ister. devrimci politika-nın ufak bir farkı var. dolabı ortaya çıkaran sebepleri de ortadan kaldırmak ister. dolabın yıkılması için bu sebepler üzerine düşünürsünüz ve tahlil etmek zorundasınız. du aralar tahlil de çok sevilmiyor, ayrı konu. sadece dolabı değil, sebepleri de ortadan

kaldırdığınız zaman bunun adı devrimci politikadır.

bizim bir feminist ustamız var, diyor ki: "bir devrimci adımla öteki

devrimci adım arasında reformist bir süreç olur." işte bu süreçle eşcinsel

hareketle kadın hareketi arasında sorunlar olacaktır. önce bu reformist

şeyin ne olduğunu izah etmek istiyorum kısaca. örneğin biz eşcinseller ve

heteroseksüeller arasında hiçbir farkın kalmamasını istiyoruz. böyle bir

konu olmasın istiyoruz muhakkak ki. kimin kimi arzulayacağını penis-vajina

meselesine de bağlı olmamasını istiyoruz. bu işin devrimci çözümü budur. ama

bunu yaparken biz bir sanatçının kadın veya erkek olmasının önemli

olmamasını da istiyoruz. Fakat bu yola giderken, o aşamaya gelirken tarihteki kadın sanatçıları tanımak zorundayız. çünkü diyorlar ki sizden sanatçı çıkmaz. Biz önce diyeceğiz ki, şu şu kadındır, şu şu eşcinseldir ve çatır çatır sanat

yapmışlardır. ancak bu reformist süreçle farkı ortadan kaldıralırız.

buralarda çok farklı sonuçlarla karşılaşacağımızı düşünüyorum. örneğin

evlilik kurumu biz kadınlar için baş belası. ama eşcinseller evlenme hakkını

istiyorlar, ne yapacağız şimdi? burada hiçbir gerilimin olmaması mümkün

değil. ikincisi taktik ve stratejilerle ilgili. kürşad'ın ilk gün verdiği manchester maden işçileri örneği çok parlak bir örnektir. eşcinseller için,

"yanına gitmek, birlikte yaşamak ve tanışmak" çok önemli bir taktiktir.

çünkü daha önce hayatında bilerek hiçbir eşcinselle tanışmamış olanlar eşcinselleri manyak ve acayip olarak sıfatlandırırken, yanına gelince fikirleri değişiyor. kadınlar içinse başka bir taktik iyidir:

cepheden, yüz yüze karşı çıkma. bu taktik her zaman başarılı olmuştur.

üstün öngel, geyler ve lezbiyenlerin oranı ikiye birdir dedi. karma bütün

yerlerde olduğu gibi erkekler ağırlıkta. zaten erkekler daha çok ortada.

benim gözlemim bu. bütün bunların yarattığı gerilimler var. muhakkak iki

kardeş hareketten bahsediyoruz, ama bu gerilimleri bilerek hareket etmemiz

gerektiğini düşünüyorum.

son olarak bir hatıra anlatmak istiyorum. 1987 yılı kadın hareketi için çok

önemlidir. ilk feminist dergisi çıktı, ilk yürüyüş yapıldı o yıl. duvarlara

yazılar yazıyoruz filan, böyle aldık başımızı gidiyoruz :-)) benim için o yılın bir de ayrıca önemi vardı. o sene evlenmeden çocuk doğurdum. şimdi bile skandalize bir durumdur. 17 Mayıs'ta ilk kadın yürüyüşü oldu, 1 Mayıs günü sosyalist hareket açısından da önemli bir gelişme vardı. ilk defa kitlesel olarak 1 mayıs kutlanıyordu. emek sinemasında, cinsel özgürlükçülük şahı sayılan can yücel'in ve yalçın küçük'ün konuşmacı olduğu bir 1 mayıs gösterisi vardı. aynı gün, ibrahim eren'in evinde bir grup travesti açlık grevi yapıyordu. ben beş aylık hamileyim, en yakın arkadaşım ile birlikte ilk önce o açlık grevini ziyaret ettik. bize dediler ki '1 mayıs kutlamasına bir mesaj

göndermek istiyoruz'. biz emek sinemasına gittik, can yücel'le yalçın küçük

atışıyorlarken sahnenin kenarına kadar gittik, ıh! bizi dinlemediler bile,

travestilerden kutlama mesajı getirdiğimizi falan. hayatta yandı-ğım

şeylerden biridir atik davranıp da o mikrofonu kapıp bunu okumamış olmak.

çünkü bu yapılabilecek bir şeydi. on beş yıl sonra kaos gl korteji 1 mayıs'a

katıldı. sadece bu bir gelişme değil. o dönem dinlediğim ve tanıştığım

travestilerle bu dönemin travesti ve eşcinsel arkadaşların politik bilinci

ve sorunları düşünme düzeyi arasında çok büyük bir fark var.

ama arkadaşlar bir şey hâlâ çözülmüş değil. başka muhalif hareketlerle

ilişkilerimizdeki sorun çözülmüş değil. yeni liberal politikalara karşı

çıktığımızda bize bayılıyorlar. ölüm oruçlarına destek verdiğimizde bizi

seviyorlar. ama bizim meselelerimize sosyalist hareket asla henüz sahip

çıkması değil. kendini aynı zamanda sosyalist olarak tanımlayan biri olarak

yine de bu meselenin önemli olduğunu düşünüyorum. neoliberal politikalara

karşı çıkmak gibi şeyler de bizim açımızdan önemli ama kendi taleplerimizin

başka muhalif hareketlerce benimsenmesini ve destek sağlamaya çalışmamız çok

önemli.

1 Asena Günal'a eleştirileri için teşekkür ederim.

1

1

26

II. GÜN / CUMARTESİ, 24
MAYIS 2003
ÜÇÜNCÜ OTURUM
EŞCİNSELLERE YÖNELİK
ŞİDDETİN SOSYO-KÜLTÜREL
BOYUTLARI

Oturum Başkanı: Murat
ÇELİKKAN, Gazeteci, Radikal Ga-
zetesi

Genellikle sanatçıların ilk yapıtlarının kusursuz olması imkânsızdır. Bütün bilgi ve birikimlerini aktarmak istedikleri için o yapıtların fazlalıklardan çoğunlukla arındırılması gerekir. Burada da Kaos GL'nin yaptığı bir ilk yapıt gibi düşünürseniz çeşitli aksaklıklar yaşıyoruz. Bunlardan bir tanesi bu oturma iki saat geç başlıyor olmamız. Dolayısıyla kısaltarak gitmek zorundayız. Bitiminde forumla devam edeceğiz. Yine de bu ilk yapıtların kusursuzluğu meselesine dönecek olursak bu ilk çocuklar için geçerli değil, ilk ve tek çocuk olarak bunu özellikle belirtmek isterim.

Bu oturumda, hem toplumsal hayatımızda eşcinsellerin ve transeksüellerin ve travestilerin karşılaştığı, hem medya aracılığıyla yeniden üretilen bir konuyu araştıracağız:Şiddet. GLBT'ye yöneltilmiş şiddet. İlk sözü İskender Bey'e veriyorum.

Batı'da Homofobinin Oluşumu

İskender SAVAŞIR, Psikoterapist

Güncel ve politik sorunların önemini hesaba katmadan diğer arkadaşların bunun üzerinde yeterince duracağını düşünerek ben tarihsel boyuttan bahsedeceğim. Homofobi elbette Batı ile sınırlı

değil ama Batı özgün biçimi üzerinde duracağım. Bu aslında toplumsal tarih araştırmaları, tarih bilgisi bakımından bizim çok büyük bir genel sorunumuzla ilgili. Batı'nın özgünlüğü nedir?

Antropolojinin verilerine bakacak olursak, ilkel diye adlandırılan toplumların tarihine bakacak olursak, bunlar hakkında büyük genellemeler yapamıyoruz. Toplumlar geliştikçe haklarında genelleme yapmak daha mümkün. İkel diye andığım toplumlar hakkında söylediğim her şey biraz ihtiyat payıyla anılmalıdır. Diğer medeni toplumlara kıyasla çok daha büyük çeşitlilikler gösteriyor bu farklı kabileler. Uygulamalar hakkında bir genelleme yapabildiğimiz ölçüde, bir şekilde homofobi diye bir duyarlık biçiminin kurumsallaştırılmamış olduğunu, aksine eşcinsel pratik

duyumsanış ve davranış biçiminin toplumsal hayatta kendilerine bir yer verilmiş olduğunu görüyoruz. Bunun çeşitli örnekleri var. En iyi bilinenleri Kuzey Amerika Kızılderililerinden geliyor. "Berdache" diye bilinen bir konum var ve bazı kadınlar kadınlık rolünü reddetmek istedikleri zaman, bugünkü terimlerimizle baktığımızda travesti diye adlandırabileceğimiz bir konum seçip savaşçı erkekler gibi davranmaya ve kendilerini savaşçı ve toplumsal normlar açısından bir erkek diye konuşlandırabiliyorlar. Keza bazı erkekler bu savaşçı konumu reddedip, çadır bakıcısı rolünü alabiliyorlar.

Psikanalitik bir açıdan bakıldığında neler söylenebilir?.

Bu kültürlerdeki ergenleme anına, özellikle erkek çocukların

gençlikten yetişkinliğe geçişe hazırlayan ayinlere baktığımızda, çok çeşitli, ritüelleştirilmiş eşcinsel törenlere rastlıyoruz. Bu, felatio biçimini alabiliyor. Yani delikanlının, yetişkin bir erkeğin penisini ağzına alıp oradan beslenmesi şeklinde olabiliyor. Yunan eşcinselliğinin gelişmesinde olduğu gibi, ritüel bir anal ilişki biçimini alabiliyor. Bunlara psikanalitik bir açıdan bakacak olursanız, anne kucağının, dişil ortamın sağladığı pasif hazları terk etmek zorunda kalmış olmayı telafi edici bir tören olarak okumak mümkün.

Büyük medeniyetler, yani büyük ırmak havzalarında kurulmuş, yazıya ve şehir hayatına geçmiş, devleti kurmuş medeniyetler bir süreklilik arz ederler. Mezopotamya'dan Roma'ya kadar bir süreklilikten bahsedebiliriz. Keza, Çin'de M.Ö. 6. yüzyıldan M.S. 600'lere kadar seyreden bazı temel davranış kalıpları açısından bir süreklilikten bahsedebiliriz. Burada, homofobi diyebileceğimiz bir yasaklar manzumesi görüyor muyuz? Buna evet ve hayır diye cevap vermek gerekir. Çünkü öğreti düzeyinde eşcinsellik yasaklanan bir şey. Ama bütün bu medeni kültürlerin ortak özelliği öğretinin insan hayatının bütün yönlerini tanzim edebilecek güçte olmadığına dair bir bilinci taşıyor olmaları. Dolayısıyla, öğreti bir ideali tanımlarken, aynı zamanda kendi içinde bu ideale ulaşılama çağının bilgisini de taşıyor. Benim çok sevdiğim örneklerden biri. Osmanlı'dan örnek vereceğim. Eşcinsellik hep lanetlenen bir davranış biçimi olarak öğreti düzeyinde görülüyor. 16-17. yüzyıllara ait bir

metinde şunlar yazıyor: 'Eşcinsellik haşa günahdır, sakın yapma! Ama yapacaksın yazın oğlanlarla seviş çünkü serindirler, kışın kadınlarla seviş çünkü sıcaktırlar'. Sürekli olarak, öğreti kendisinin ihlâl edildiği koşullara dair de ihtiyat payları, mazeret paylarına açık olan, bir şekilde kendisini mutlaklaştırmayan bir dogma olarak sunuyor kendisini. Özellikle

yönetici sınıflara bakıldığında, aslında hazzın mutlaklaştığını görüyoruz. Divan şiirleri içindeki aşk temalarının çoğunun eşcinsel içerikli olduğunu düşünecek olursanız., eşcinsellik, bir şekilde imrenilen ve yitirilmiş olan o çocukluk safiyetine dönüşün bir aracı. Heteroseksüelliğin ise üreme

araçlı cinselliğe indirgendiğine ve toplumsal süreklilik açısından katlanılan bir şey gibi tarif edildiğini görüyorsunuz. Bu aslında çok yeni bir tema değil. Osmanlı'ya özgü bir tema değil. Hellenistik dönemlerden başlayarak, kadınları seven erkeklerle, erkekleri seven erkelerin tartıştığı

diyalogların yazıldığını görüyoruz. Erkek sevgisi mi kadın sevgisi mi diye bir sürü diyalog yazılıyor. Bunların gönderme yaptıkları örnek aslında Platon'un Symposion'u. Daha ilginç olanı, bu farklı diyalogların yazılması Hıristiyanlık döneminde manastırlarda da sürüyor. Bir apstinans, cinsel perhiz yemini etmiş rahiplerin kadınlarla ilişki kurması ölümcül bir günah addedilirken, manastır içindeki eşcinsel ilişkilere karşı çok daha hoşgörülü davranıldığını görüyoruz. Kadın sevgisi mi erkek sevgisi mi daha iyidir tarzında metinlere

manastır edebiyatında da rastlıyoruz. Dönüş noktası aşağı yukarı 14. yüzyılın sonlarına doğrudur. Kritik sebeplerinden biri nüfus düşüşü. Avrupa'da yaşanan büyük veba salgınından sonraki nüfus düşüşü. Küçük toprak sahipliğine geçişi ve özellikle Kuzeybatı Avrupa'da geniş ailenin yerini çekirdek aileye bırakması ve buna bağlı olarak aynı dönemlerde Püritenizm'in tohumlarının atılmaya başladığını görüyoruz. Batı'daki

homofobinin kuruluşu derken hikayeyi buradan başlatmak gerekiyor. Aslında homofobinin kuruluşuyla cinsel hazzın reddi çok iç içe giden şeyler. 19. yüzyıla kadar süren hikayede aslında temel olan başlangıçta pasif hazların reddedilmesi, bunun hemen ardından kadın cinselliğinin reddedilmesi, kadınların bir cinsel haz aldığı fikrinin reddedilmesi ve sırf doğum için buna katlandıklarının kabul edilmesi, bu şekilde yaşamayan kadınların ise cadı, orospu diye damgalanmaya başlaması ve eşcinsellik aleyhine kanunların çıkarılıp, eşcinsellerin yakılmaya başlaması. Bütün bunlar bir paket haline 14 yüzyıldan sonra hızla yaygınlaşmaya başlıyor ve bir şekilde hazların ertelenmesi diyebileceğimiz bir zihniyet doğrultusunda bu dünyadan haz

almanın günah olduğu anlayışı yerleşiyor. Elbette tarihte bütün egemen sınıflar iktidarlarını genişletmek için ellerinden geleni yaptılar. İlkel kapitalizmin ayırt edici özelliği, birikmiş

iktidarı hazza dönüştürmekten sürekli ertelemeye, hazzı yasaklamaya yönelik. Bunun ilk evrelerinden biri eşcinselliğin inkarıydı.

Toplumsal benliğin kaçamağı olarak duyulan hazların inkarıydı. İkincisi kadın hazlarının inkarıydı ve son kertede cinselliğin kendisinin bir tür külfet halinde tarif edilmesiydi.

Dolayısıyla, Batı homofobisinin kuruluşu bugün bildiğimiz anlamda modern kapitalizmin kuruluşuyla zannedildiğinden çok daha iç içe geçmiş bir süreçtir. Evrensel olan cinsler arası eşitsizliğin derinleşmesi, homofobinin gelişmesi ve dünyevi hazların inkarı ve bütün bunların bir tür cansız soyut sermaye haline getirmek uğruna herkesin kişisel hazlarından feragat etmesi, bir

paket halinde dünyaya dayatılan bir şeydir.

Dünyadaki bütün büyük kültürlerin aşk yapma sanatları vardır. *Ars Amore*, *İtrü Bahçe*, *Kamasutra*, vs, ama Batı uygarlığının böyle bir sanatı yoktur. Batı uygarlığı hazları geliştirmek üzerine değil onların inkarı üzerine kafa yormuştur. Homofobi de bununla çok yakından ilişkilidir; çünkü iktidarı hazdan arındırma projesidir.

Bir Gruplar Arası İlişki İdeolojisi Olarak Homofobi ve Homofobik Şakalar

Melek GÖREGENLİ, *Ege Üniversitesi, Sosyal Psikolog*

Sunuma başlamadan önce, sosyal bilimler ve sosyal bilimcilerle ilgili birkaç sözüm var. Sosyal bilimlerin tarafsızlığı bir mit olmaktan öte, aslında bana göre artık bir 'geyik' haline gelmiş bir şeydir. Çünkü son otuz yıldır bu tartışılıyor ve bütün sosyal bilimciler de bunu biliyorlar. Bu tarafsızlık meselesi neden çok önemli? Ben dahil, sosyal bilimcilerden dinlediğiniz her şey,

sosyal bilimcinin hem araştırma konusunu seçerken hem o konuya bakmada kullandığı kuramları seçerken, kendisi de tüm inanç, değer sistemleriyle, tercihleriyle, varoluş biçimiyle bu sürecin bir parçası. Sosyal bilimin bilgisi asla dokunulamaz bir bilgi falan değildir. Çok çeşitlidir. Sosyal bilimlerin geldiği nokta, dünyanın açıklanabilir olmaktan çok anlaşılabilir bir yer olduğu yönündedir. Giderek artan eğilim budur. Hâlâ dünyaya açık olmaya çalışan, açıklamanın bir adım ötesinde dönüştürmeye, kendi doğru bildiği yönde evrilmesine çaba gösteren, bu yönde bilgi üreten sosyal bilimciler vardır, sakıncası da yoktur ama her tür bilgiyi olduğu gibi, sosyal bilimlerden gelen bilgileri de değerlendirirken, dinleyenlerin şunu bilme sorumluluğu vardır. Tıpkı İskender Bey'in biraz önce yaptığı gibi 'ben şu ekolden bakarak konuşuyorum ve olayı şöyle anlıyorum' diye önce söylemeleri gerektiğini ben artık etik olarak düşünmeye başladım. Çünkü sosyal bilim bilgisi para getirir bir bilgi haline dönüştü. Hep böyleydi belki ama bizim ülkemizde yeni.

Şiddet meselesine ve her tür şiddete, doğal olarak eşcinsellere yönelik şiddete çok değişik açılardan bakabilirsiniz. Psikoloji ve sosyal psikoloji literatüründen hareketle. Bireysel, içsel süreçler açısından bakabilirsiniz. Orada birkaç şey görürsünüz. Şiddeti biyolojik temelli olarak açıklayan yaklaşımlar vardır, bastırma-engellenme kuramları vardır. Freudien Psikanalitik yaklaşım vardır ve Yeni Freudçü dediğimiz yaklaşım vardır, sosyal öğrenme kuramı vardır vs. Ama orada

hep analiz birimi bireydir. Benim bir sosyal psikolog olarak tercihim bu yönde bakmak olmuyor. Ama bu asla bu yaklaşımları kullanmadığım anlamına gelmiyor. Bireysel düzeyde de cereyan edebilir şiddet, onu anlamak için kuşkusuz kullanabilirim. Ama ben sosyal bilimleri kendim için de, eğer anlayıp birileri ile paylaşacaksam onlar için de dünyayı değiştirmeye, yani nerede duracağımı bilmem konusunda bilgi edinmeye göre baktığımız zaman, her tür şiddet özellikle günümüz dünyasında gruplar arası ilişkilerin bir formuna dönüştüğü zaman önemli gibi görünüyor. Şiddeti bu perspektiften anlamak önemli. Özellikle söz konusu olan eşcinsellik olduğu zaman, yani homofobinin şiddete dönüştüğü noktayı anlamaya çalıştığımız zaman bana gruplar arası ilişki sürecini anlamak çok önemli gibi geliyor. Nasıl oluyor da bir grup, bir başka grubu dışsallaştırıyor ve o dış gruba şiddeti uygulamasa da meşru görüyor ve şiddetin izleyicisi olabiliyor. Çok uzun anlatamayacağım, bu izleme meselesini çok önemli görüyorum. Çünkü şiddete bulaşmamış olmak, onu sadece izleme durumunda kalmak sanki insanların sorumluluğunu azaltıyor ve davranışlarını meşurlaştırıyor gibi görünüyor. Aslında bunu her konuda görüyoruz. Oysa bugüne kadar hiçbir zulüm yoktu insanlık tarihinde ki sadece aktörleri tarafından yapılsın ve aktörlerinin varlığı bu zulmün gerçekleşmesi için yetsin, böyle bir şey yok. Bütün şiddet biçimlerinin aktörden çok izleyiciye ihtiyacı var. O yüzden izlemenin sorumluluğu bu. Yani bir şiddet sürecine aktör değil de aracı

olarak katılmak. Kendi iradesini bir aktörün iradesine devretme sorumluluğu bana göre şiddeti bizzat uygulamaktan daha ağır bir sorumluluk gibi görünüyor; çünkü onsuza olamaz hiçbir şiddet süreci.

Şiddetin genel inanç ve biliş sistemleri içinde anlaşılması sürecinde biz iç grup- dış grup ayrışmasının çok keskinleştiği durumlarda belirli bir stili görüyoruz. Bir kere şu konuda söylemek lazım ki aslında sadece homofobik olan bir insan türü var mıdır? Böyle bir sosyal durum var mıdır? Sanmıyorum. Olsa da çok tekil şeylerdir bunlar ve anlamak için başka bilgilere ihtiyacımız var. Daha çok homofobi ve homofobik şiddet, aslında diğer grup ayrımcılıklar ve şiddet türleriyle birlikte ortaya çıkıyor. Ama homofobinin biraz daha farklı bir tarafı var. Burada psikanalizin alanına girmek lazım, ben onu yapmıyacağım. Örneğin Kürtlerden hoşlanmıyorsanız, bir dış grup olarak bir etnik grubu saptamışsanız, onlardan sizde olup da açığa çıkacak bir ortak etnik vasfınız yok, o maddi olarak sizin dışınızda bir şey. Ama homofobinin nesnesinin ne kadar dışınızda olduğu tartışılır bir mesele. Bu nedenle belki biraz farklılık oluşuyor ama genel olarak ayrımcı ve dünyayla ilişkisini korku üzerine kuran grup anlayışı ya da bilişsel stil belirli özellikleri taşıyor. Bütün ayrımcılık stillerinde bunlar ortak. 'Recit katı' dediğimiz bir bilişsel stil var, kutuplaşmalara çok açık; yani dünyayı siyah-beyaz gibi algılama. Belirsizliği ve toleransı çok düşük. Yani her şeyin çok net anlaşılır, kalıcı ve sabit olmasına ihtiyaç duyuyorlar. Dış grubu farklılaştırıl-

mamış, homojen bir yapı gibi algılama eğilimindedir. Sabahki oturma ortamında ötekileştirme ve medya konusunda sırasında da üzerinde duruldu. Bunu eşcinsellere yönelik önyargılarda da çok açıkça görüyoruz. Bütün eşcinseller aynıdır. Bütün Kürtler aynıdır gibi. Ama bu eşcinsellikte, yani homofobik grup ayrışmasında biraz daha farklı. Değişime direnme söz konusu bu sitede. Hiçbir tür değişimle başa çıkamıyorlar. Belirli bir sabit, stabilite ihtiyacı oluyor. Bunların dışında iyi bildiğiniz otoriter kişilik, normatif sosyalizasyon dediğimiz şey. Thomkins diye birinin politik psikolojide geliştirdiği bir yaklaşım, ben çok seviyorum; çünkü bir sosyalizasyon süreci olarak anlıyor ve müdahale edilebilir bir şey gibi sunuyor bize. Başka türlü davranırsak başka türlü olabilir, yani dünyaya başka türlü bakabilir. Bunun ötesinde bir de iç-dış grup ayrışmasını yaparken öze dair inançlar geliştiriyoruz bu çok eskiden beri var sosyal psikolojide.

Biraz karışık oluyor belki ama hızlı gideyim diye kafamdaki sırayı da izleyemiyorum. Bu özsel inançlar meselesi, yani bir grubun diğer bir grubu dış grup haline getirirken, onu dışsallaştırırken kullandığı bütün tutum, önyargı, bilişsel sistemindeki o katılık vs oluşurken şunu görüyoruz: O dış gruba öze dair birtakım atıflarda bulunuyor. Özselci, özcü anlayışlar dediğimiz şeyler aslında sosyal psikolojide daha muhafazakar yaklaşımların savunduğu şeyler. Neden hoş değil? Çünkü eğer bir grubu öze dair değişmez birtakım özelliklerle tanımlıyorsanız o zaman kendinizle o

grup arasında koyduğunuz sınırlar doğal olarak çok katı olmak zorunda. Çünkü değişmez birtakım özelliklerle tanımlıyorsunuz. Bu yüzden özsel inançlar sosyal psikoloji üzerinde çok çalışılmamış, özellikle tercih edilmemiş şeylerdir. Çünkü dediğim sınırlılıkları getirmektedir. Yani gruplar arası geçirgenliği engelleyen bakış açısıdır. Oysa biliyoruz ki iç grupta dış grup ne kadar örtüşürse, yani iki grubun birbiri hakkındaki öze dair inançlar ne kadar azsa, öze dair olmazsa daha kolay değişebilir, çok daha geçirgenlik mümkündür. Son yıllarda yapılan çok iyi bir çalışmayı daha yeni okudum. Zencilere, kadınlara ve geylere yönelik tutumlar ve önyargılar konusunda bir çalışma yapılmış ve şöyle bir sonuç bulunmuş: Eğer geylere yönelik ön tutumlar, geyleri açıklama ve anlama süreci, atıf süreci, özsel birtakım özelliklere bağlanıyorsa ön yargı daha da azalıyor. En azından olumsuz tutum önyargıya dönüşmüyor. Derece derece düşünürsek olumsuz tutum önyargıdan biraz daha şiddetten uzak bir noktada duruyor diyebiliriz. Önyargı biraz daha şiddete yakın. En azından izlemeye yakın bir noktada. Bu paradoksal bir bilgi gibi görünüyor bana. Çünkü eğer özsel bir kategoriye bağlanarak eşcinselliği açıklıyorsa insanlar, o zaman eşcinsellere karşı önyargıları azalıyor, bu iyi bir şey. Ama bir kategoriye bağlı olarak bir grubu açıklama, aynı zamanda o gurubu -eşcinselleri- değişmez bir tip, cins olarak kabul edip, 'tamam orada dursunlar' şeklinde olmakta. Bana kalırsa gruplar arası ilişkileri, geçirgenlikleri, aşinalığı, ortak bir-

takım amaçları falan çok güçleştiren bir şey. Ama aynı zamanda da paradoksal bir biçimde, önyargıyı azaltan iyi bir şey gibi görünüyor. Hangisi iyidir, yani eşcinselliğin neye bağlı olduğunun açıklanması konusunda bir seçim asla dayatılacak bir şey değil. Tek bir şeyden hareketle bir ideoloji kurgulanamaz.

Özsel inançlar meselesini ben çok önemli görüyorum. Benim kendi adıma burada olmama yol açan motivasyon da bu biraz. Yani ben grupların belli kategorilerden hareketle tanımlanmasını, her şeyin bir yana bırakın, zihinsel dünyamızı çok fakirleştiren bir şey olarak görüyorum. Bana çok kimlikli olma, çok fazla grupta iç içe geçen bir sosyal hayat tanımlama ve bir politika tarzı oluşturma imkanımı elimden alan bir şey gibi görünüyor.

Bunun sonucunda bütün bu yapı, aslında sadece belirli bir gruba değil, bütün dünyaya bir bakış tarzı geliştirmemize sebep oluyor. Yani biz aslında benim anladığım çerçeveden baktığımda, tek başına, mesele bir azınlık grubuna ait olma da benim anlattığım bu yapıdan kurtarmıyor. Çünkü normatif bir oryantasyon içindeyseniz siz bir azınlık grubu üyesi olduğunuz halde, bir başka grubu dış grup haline getirebilirsiniz. Thomkins'in çok sevdiğim bir koku-tat şeyi var. Diyor ki: 'Normatifler dünyayı koku yoluyla algırlarlar. Koku dışımızda olan bir şeydir. Oysa tat içimize aldığımız bir şeydir. Bu hani gettolaşma, ayrı tutma üzerine hep konuştuk eşcinselleri. Normatif bir yapı, bilişsel stil kendinize benzemeyeni dışımızda tutmanızı gerektiriyor. Oysa diğeri, normatif olma-

yan bir stil, tat alma gibi içinize almayı mümkün kılıyor. Ve kategori meselesini bu koku meselesi haline geliyor. Her türlü ayrı tutmada bu var. Ayrı tutarken hep beraber muamelesi yapıyorlar. Bir arada oturun ki gözümüzün önünde olun ama itiraf ederken tek tek gelin şeklinde.

Ben galiba homofobik şakaları başka bir toplantıya bırakmak zorundayım.

Ataerkillik ve Eşcinsellere Yönelik Şiddet

Pınar SELEK, *Sosyolog, Amargi Kadın Akademisi Girişimi, Tarih Akademisi Girişimi*

Şiddet sürekli gündemimizde çünkü artık boğulmak üzereyiz. Kendimizi ve birbirimizi mahkum ettiğimiz şiddet bizi mutsuz ediyor. Bu durumu aşmak ve şiddete karşı politika yürütmek için şiddeti nasıl tarif etmeliyiz, beslendiği temelleri ortaya nasıl koymalıyız, gibi sorular soruyoruz. Ben, eşcinsellerin uğradığı şiddet biçimlerinden ziyade, bu sorgulamaların bazılarını spotlar halinde paylaşmaya çalışacağım.

Bundan yıllar önce, eşcinsellere yönelik şiddeti kaba yönüyle görmüştüm. Ülker Sokak'ta. Travesti ve transeksüellere yönelen bu şiddetin heteroseksizme, ataerkillikle, milliyetçilikle bağını o sokakta kurmuş-tum. İçinde bulunduğum kuyu bana biraz daha dar gelmişti. Gördüklerimin dehşeti bu durum üzerine hep düşünmeye itti beni. Şiddetin dili, üslubu birbirine çok benziyor. Daha sonra biraz daha anlamaya başladım. İdeolojik olarak şiddeti anlamada, heteroseksizm tartışmalarının çok yararını gördüm.

Şiddetin farklı tarifleri var. Bir başka varlığa bedensel ya da ruhsal

olarak zarar vermek, bir kişiye, bir varlığa ya da toplumsal bir gruba güç ve baskı uygulayarak isteği dışında bir şey yaptırmak, bedensel, maddi, ahlaki, moral, manevi bütünlüğüne, kültürel değerlerine zarar vermek. Benim en sevdiğim tarif şu: Bir varlığın kendini tamamlama sürecine herhangi bir biçimde müdahale etmek. Aslında şiddeti özgürlüğün karşıtı olarak görüyorum. Egemenliğin uygulandığı bizzat kendisi olarak. Egemenlik şiddetin kurumsallaşmış halidir. Buna göre, şiddeti egemenlikle birlikte tartışmak zorundayız. Egemenlik ilişkilerinin bu kadar içiçe olduğu bir toplumsal hayatta, yaşadığımız çelişkilerden ya da maruz kaldığımız şiddet biçimlerinden birini, onun içinde şekillendiği toplumsal gerçeklikten kopararak, kültürel bağlamından soyutlayarak ele aldığımızda sınırlı ve yüzeysel bir çözümlenmeden öteye gidemeyiz. Elbette toplumsal gruplar arası, diğer yandan varlıklar arası egemenlik ilişkilerini determinist nedensellik bağyla tanımlamak, analitik farklılıklara sahip olan bu çelişkilerin iç diyalektiğini tüm yönleriyle kavramaktan bizi alıkoyar. Ama diğer yandan bu çelişkilerin birbiriyle ilişkisini de ortaya koymalıyız. Ezilenler, binlerce yıllık toplumsal deneyimleriyle şunu öğrendiler. Herhangi bir egemenlik biçimi kendini uygularken, geliştirirken, egemen toplumsal yapıdan güç alır. Bu nedenle, diğer egemenlik biçimlerinin algısını,

söylemini ve politika yapma tarzını kullanır. Tarihsel süreç içinde ise, çeşitli egemenlik biçimleri, birbirinden beslenmenin ihtiyacıyla

iç içe geçmiş durumdadırlar. Kadın, eşcinsel, siyah, şu ya da bu olduğumuz için yaşadığımız herhangi bir şiddet, başka egemenlik ilişkilerinden de güç alarak karşımıza çıkıyor. Aynı dili, söylemi kullanıyor, arka planda aynı anlayışla karşımıza çıkıyor. Ataerkilliği de biz bu bakış açısıyla tanımlıyoruz. Şiddet ve egemenlik ilişkisinin cins çelişkisinde yaşantılanma biçimi ve burada üretilen kültürün egemenlik sistemine kattığı güç üzerinde duruyoruz.

Belirli bir toplumsal yapının biyolojik cinsiyet farklılıklarına atfettiği anlamlar bütünü olan toplumsal cinsiyet algısı, ataerkil sistem tarafından sürekli olarak yeniden üretiliyor ve tüm davranışlara, toplumsal ilişkilere, politikalara, yaşam biçimlerine, anlayışlarına kendi rengini veriyor. Sınıflar değişse de egemenliğin cinsel rengi aynı kalıyor. Milliyetçilik de bu rengi taşıyor, militarizm de, ırkçılık da, kapitalizm de, feodalizm de, kölecilik de, yaş hiyerarşisi de, heteroseksizm de.. Bu renk özsel değildir, toplumsal anlamda sürekli inşa ediliyor ve kültürler arası farklılık gösteriyor. Erkeğin kadını egemenliği altına alması ile diğer egemenlik biçimlerinin aile, devlet, ordu yapılarında kurumlaşmaları arasındaki bağı kuruyor, buralarda şiddetin doğallaşmasını görüyoruz. Şiddetin olağanlaşmasının, şiddete dayalı imgelerin, düşüncelerin, duyguların, kavrayış ve tahayyül şekillerinin bütün topluma nüfuz etmesinin bir diğer adı da militarizasyondur. Ulusal kimlik gibi militarizasyon da toplumsal cinsiyeti içeren bir süreçtir. Kültür-

ler arası farklılıklar gösteren "toplumsal cinsiyet ideolojisi" ise milliyetçi ve militarist düşünce üretiminin ayrılmaz bir parçasıdır. Ordu, erkeklige dayalı bir organize şiddet kurumudur ve buradaki sınıfsal ve etnik buluşma erkeklik örüntüsünde gerçekleşir. Yine ulus devlet de, tıpkı aşiret ve aile yapısı gibi ataerkil sistem içinde meşrulaşmış bir kurumsal şiddet aracıdır. Ulusal bir temsiliyeti olduğu için dışlama ve ayrımcılık üretir. Diğer şiddet biçimlerini de kendi varlığı adına meşrulaştırır. Bu topraklarda ise, devlet erkeğin babalığına dayanır, "döverim-severim" siyaseti bündandır. Irak savaşı da toplumsal yapıyla son derece bağlantılı. Eğer bu dünyada, toplumsal ilişkilerde gücü olanın her şeyi yapması meşru ise, ABD'nin saldırısı bu meşruiyete dayanmıştır. Dolayısıyla biz, cinsiyetçiliğe, heteroseksizme, emek sömürüsüne, insan merkeziliğe, yaş hiyerarşisine, milliyetçiliğe, ırkçılığa dayalı şiddet biçimlerini iç içe yaşıyoruz. Ama bunların yöntemleri toplumdan topluma ve iktidar aygıtının gücüne de göre değişebiliyor. Yani dışlama, inkâr, kendine bağlama, yok sayma, asimilasyon, ayrımcılık, yoksun bırakma, yok etme, marjinalleştirme, komploculuk, rehabilitasyon, kapatma, vs çeşitli dozlarla uygulanıyor. Özellikle Batı'da, kapma aygıtını iyi işleyen iktidar çok daha inceleyerek, sosyal bilimlerini kendi hizmetine alarak güçlendi. Eşcinsellere yönelik şiddet de, bu toplumsal örüntünün içinde şekilleniyor. Heteroseksüellik gibi bir cinsel yönelim olan eşcinselliğin maruz kaldığı şiddet, kendi başına cinselliğin tahakküm ilişkileri içinde

nasıl sarmalandığını açık ediyor. Bu açıklıktan, kadınlarla erkeklerin kurduğu cinsel ilişki biçiminin toplumsal kurumların işleyişine şu ya da bu şekilde bağımlı olduğunu görmek kolay olur. Eşcinsellik karşısında, toplumsal ve siyasal bir çok kurum harekete geçiyorsa, kadın ile erkek

arasındaki cinsel ilişkinin önemli bir toplumsal ve siyasal misyon taşıdığı aşikardır.

Heteroseksüel ilişki, düalist algının, toplumsal cinsiyet kurgusunun, dolayısıyla cinsler arası iktidarın sürmesini, hakim kültürün taşınmasını sağlar. Tahakküme dayalı toplumsal ilişkilerin sürmesi için, militarizmin, savaşın, sınıfların iktidarının sürmesi için, erkeğin kadınlara, insanın

doğayla kurduğu ilişkinin temel karakteri sürmelidir. Eşcinsellik, kadın ile erkek arasında kurumsal bir hayatla üretilen gerilimli iktidar ilişkisinin taşıyıcısı olmamasıyla ve bu ilişkiyi parçalamasıyla ataerkil mekanizmaları karşısına alır. Geleneksel kadın-erkek ilişkilerindeki ve rollerindeki farklılaşma, yaşamın tüm hücrelerine yayılan bir tehdit haline gelir. Ve ataerkil sistem, eşcinsellere yönelik şiddetini kurumsallaştırarak bir tahakküm ilişkisine dönüştürür.

Heteroseksizm, eşcinsellere yönelik şiddetin kurumsallaşmasıyla birlikte giderek bir ideoloji haline alır. Kurumsallaşan bu şiddetin yöntemi, aracı ve meşruiyet düzeyi ise hakim kültürel yapının özellikleriyle, kapma aygıtlarının gücüyle ve eşcinselliğin neyi ne kadar "bozduğu" ile ilgilidir. Tıpkı delilere, kadınlara, mahkumlara olduğu gibi,

eşcinsellere uygulanan şiddet biçimleri, içinde bulunulan toplumsal ve kültürel bağlamın özelliklerine göre şekillenir. Dolayısıyla, eşcinseller, Amerika'da farklı, Meksika'da farklı, Türkiye'de farklı ama bir yandan da çok benzer şiddet biçimlerine maruz kalıyorlar. Dışlanıyorlar, öldürülüyorlar, kapatılıyorlar, rehabilite ediliyorlar, yok sayılıyorlar, asimile ediliyorlar, ayrımcılığa uğruyorlar, kısıtlanıyorlar, kendilerini tanımlama süreçleri engelleniyor. Uğradıkları şiddet de militarizmden, ataerkillikten, kapitalizmden, milliyetçilikten besleniyor, bir yandan da bu ideolojileri besliyor. "İbne hakem" küfürü heteroseksizmle erkek egemenliği arasındaki bağı çok açık yansıtır. ABD'nin El Kaide militanlarının eşcinselliği üzerine geliştirdikleri söylemler de militarizm-milliyetçilik ve heteroseksizm arasındaki bağı ortaya koyar. Ülker sokakta travesti ve transeksüllere karşı geliştirilen bayrak asma kampanyası da öyle. Yine aynı sokakta polis-belediye-güzelleştirme derneği-medya-ülkücüler arasındaki ittifak kapitalizm-milliyetçilik-militarizm-cinsiyetçilik ve heteroseksizmin nasıl birlikte işlediğinin küçük bir örneğidir.

Peki ne yapmalı? Bu kadar sistematik ve örgütlü bir şiddet karşısında nasıl direnmeli ya da bu şiddeti nasıl aşmalı? Artık iktidar çok daha derin ve ince bir biçimde bizi kuşatmış durumda. Bundan kurtulabilmek için de gerçekten kuyularımızdan çıkmak zorundayız. Yaşadığımız şiddeti tek tek ele almak yerine, ya da o şiddete karşı koyarken onu yeniden üreten bir noktaya

girmek yerine, şiddeti gerçekten bütünlüklü aşmaya çalışmalıyız. Bunun iç içe geçen iki yolu var. Birincisi eşcinsellerin bağımsız örgütlenmesini geliştirmesi ve çevrelerindeki kuşatmayı kırmak için mücadele etmesi. Çünkü bu şiddet eşcinsellerin varlığına kastediyor. O halde varoluş mücadelesi önemli. Dolayısıyla ben, kimlik mücadelesini çok önemsiyorum. Fakat katılaşmayarak, dönüşerek, birbirimizi anlayarak. Ama bu da yetmez. Eğer heteroseksizm diğer egemenlik ilişkileriyle iç içe yürüyorsa, eşcinseller de diğer ezilenlerle ittifak geliştirmeli, şiddete ve egemenliğe karşı birlikte mücadele edilmelidir. Bu ittifak, sadece egemenlik sistemine karşı güçlenmek için değil, ideolojik bir derinleşme için de gereklidir. Şiddeti aşmak ancak onun beslendiği her türlü ideolojik dayanağı çözümlenmekle mümkündür, bu da farklı ezilmişlik biçimlerinin deneyimlerini anlayarak gerçekleştirilir. Herkes kendi yaşadığı ile derinleşiyor. O derinleşmelerin birbirine akması gerçekten çok ciddi bir dönüşüm yaratabilir, diye düşünüyorum. Hep birlikte şu soruyu sormamız lazım: Farklı çıkarlar, farklı yönelimler bir arada nasıl yaşayacak? Sadece farklılık da değil, aramızdaki iktidar ilişkilerine rağmen, bir arada nasıl yaşayacağız? Şiddeti aşarak nasıl çatışacağız?

Burada toplumsal barış arayışıyla yan yana geldik. Bu arayış salt eşcinsellere ait değil. Barış, ekosistem içinde yer alan tüm varlıkların sorunu. Örneğin, bugün Çerkesler Kefken'de bir araya geliyorlar. Orada olsaydım gene benzer tartışmalara tanıklık edecektim. Barış için,

hepimizi şiddete mahkum eden insan merkezci-ataerkil-militarist-heteroseksist sistemi analiz etmek zorundayız. Tersine durumda, toplumsal yaşama militer değerlerin ve gündemlerin neden giderek daha fazla hakim olduğunu kavramakta zorlanırsınız. Bu zorlanma, söz konusu eğilimleri tersine çevirmek için sonradan gerçekleştireceğimiz eylemlerin de başarısızlığa uğramasına neden olur. Ama bizler, bu gerçekliği aşmak istiyoruz. Tarihin tekerürüne taş koymak istiyoruz. Lambda ve Amargi bu konuda bir adım attılar. Toplumsal grupların, birbirleriyle ve diğer varlıklarla şiddetsiz bir çatışma ortamı içinde bir arada nasıl yaşayacağını deneyimlemek için toplumsal ekoloji adıyla yerel bir platform oluşturdular ve bu platforma farklı gruplar da katılmaya başladı. Hepimiz kuyularımızdan çıkarak birbirimizi sorguluyoruz, birbirimizi değiştirmeye çalışıyoruz, dayanışma ve birbirine saygı ile hayatımızı sürdürmek için politikalar geliştiriyoruz. Elbette akademik tartışmalar olacak ama bir yandan da bunları yaşama dönüştürme mücadelesine girmeliyiz. Çünkü şiddet çok örgütlü, çok sistematik ve çok gerçek. Şiddetin alternatifini de gerçek hale getirmek için somut çalışmalar yapmaya ihtiyacımız var. Eğer attığımız bu tür adımları hep birlikte büyütebilirsek, toplumsal barış arayışını tartışmalardan politikaya akıtabilirsek, barış bir hayal olmaktan çıkar. Çünkü biz ezilenler çoğunlukta. Kadınınız, yoksuluz, eşcinseliz, Çingeneyiz, Ermeniyiz, Kürdüz, sakatız, genciz, yaşlıyız,

çocuğuz, şişmanız ve daha pek çoğuz..

Cinsel Yolla Bulaşan Hastalıkların Eşcinsellere Karşı İdeolojik Saldırı aracı Olarak Kullanılması

Dr. Tuğrul ERBAYDAR, *Marmara Üniversitesi*

Ben bu konudaki ideolojik tutumları ortaya koymak için birkaç alıntı derledim sizler için. Konunun farklı boyutlarını sergileyen örnekler olmasına çalıştım. Krammer isimli biri şunları söylüyor: 'Tedbirsizce sevişmekten vazgeçmenin ölümünden beter olduğundan yakınan heriflerden bıktım. Nasıl olur da yaşama bu kadar az, çüklerine ve

kıçlarına bu kadar çok değer verirler. Benimle gelin çocuklar. Yoğun bakımdaki arkadaşları ziyaret edelim. Gözlerindeki ifadeye iyi bakın. Onlara yaşam vaat edebilirsiniz seksten sonsuza dek vazgeçmeye hazırlar.'

Bu alıntıyı Nikiforuk'un eserinden aktarıyorum. Bu nedenle bağlamından kopararak aktarıyoruz. Ancak, burada yansıyan düşünce daha önce püritenlik diye bahsettiğiniz yaklaşıma nasıl da denk düşüyor. Sanırım bunu açıklamama hiç gerek yok. Nikiforuk, 1991'de şöyle yazıyor: 'Eşcinsel Amerikaliler erkeklerin 1970'lerde cinsel serbestliği ve üçüncü dünya hijyen standartlarını özgürlük işareti olarak benimsemesiyle AIDS salgını yaydığına kuşku yok. Salgın, eşcinsel gettolarından, yoksulluk karşısında yeni bir kaçış sağlayan uyuşturucuyla, siyahların ve göçmenlerin gettolarına yayıldı.' Nikiforuk, salgın hastalıkların nüfusu dengeleyici işlevlerinden bahseden, yeni-Malthus'çu bir yazar. Dikkatinizi

çekiyorum, bu ifadesiyle Nikiforuk nasıl da bir taşla bir kaç kuş vuruyor: Hijyeni bozuk üçüncü dünya ülkeleri, eşcinseller, siyahlar ve göçmenler. Hepsi de AIDS salgını ile ilişkilendiriliyorlar. Türkiye'de kendi yaşam öyküsünü kitaplaştıran ve bu anlamda takdir edilmesi gereken bir AIDS hastası şöyle diyor: 'Ameliyatlı mısın diye sordüğümde, evet cevabı alınca kabul ettim transeksüel sevgilimi. Etmez olaydım. Çünkü o gün ağzından çıkan evet kelimesi, benim hastalığa yakalanmamın fermanı olacaktı. Ben o gün mal almak için yola çıkmamış olsaydım ona rastlamayacaktım veya bana travesti olduğumu söylediğinde hayır deseydim veya akşam buluşmaya gelmeseydi yine hayatım kararmayacaktı. Ama önce de belirttiğim gibi, bir kere kaderim çizilmişti.'

Burada, 'keşke'ler arasında dikkat ettiyseniz, kendi cinsel davranışıyla ilgili olarak, mesela 'keşke prezervatif kullansaydım' yok. Bu kişi, aslında kitabının birkaç yerinde cinsel kimlik ile AIDS arasında hiçbir ilişki olmadığını belirtiyor, ama daha derindeki düşüncesini bu

satırlarında görmek mümkün. Kendisinin AIDS hastalığına yakalanma sebebi prezervatif kullanmaması filan değil de o kişinin transeksüel oluşu.

Bu sempozyumun ilk günü açılışta Sezen Aksu'nun klibi vardı: 'Masum Değiliz'. Araya eklemek istedim ki tıp da masum değil. Sonuçta aile, okul gibi egemenliğin yeniden üretimini sağlayan çeşitli kurumlardan bir tanesi ve bunun çok açık örnekleri olduğu gibi o kadar açık olmayanları da var. 1950

yılından bir kitap diyor ki: 'Frengi, sağlık ülkülerini bozan, ferdin gövde ve beyin yeteneklerini önemli derecede azaltan, ailenin kutluluğunu baltalayan, şahsın şerefini alçaltan korkunç bir hastalıktır'.

Tıbbın bu tür meselelerle ilgili en temel kaygılarından bir tanesi ve aslında tıbbın toplumsal bir kurum olarak var oluş işlevlerinden de bir tanesi ailenin varlığını garantiye almak ve onun sürekliliğini sağlamak. Birçok başka işlevleri de var. Mesela emek gücünün sürekliliğini, askeri gücün garantisini, nüfusun kontrolünü sağlamak gibi. Ama bunlardan biri

aile ve bu konuda ciddi yorumlar var. Tabi, eşcinselliği aile kurumunun karşısında görerek eleştirmeleri doğal. Ben bir sosyolog değil, tıpcıyım

ama sosyolojik çalışmalardan öğrendiğimiz şu ki; tıp sosyal kontrolün çok önemli başlıca ekanizmalarından bir tanesi. 2003 yılından, S.Ünal imzalı çok yeni bir alıntı aktarıyorum: 'Hastalığın

il k tanımlanması homoseksüel erkeklerde ve az sayıda olduğu için fazla ilgi çekmemiş; ancak enfeksiyon biseksüel erkekler aracılığıyla kadınlara ve hamile kadınlardan da bebeklere geçmeye başlayınca tüm dünyanın ilgisi bu hastalığa odaklanmaya başlamıştır'. Tabi, aynı resme bakıp farklı şeyler görmek mümkündür. Siz Van Gölü'ne

bakıp manzara görürsünüz, öteki orada bir dalga kıpırtısını Van Gölü Canavarı olarak algılar. Eğer yeterince inanıyorsanız canavarı görebilirsiniz. Burada gerçekten de AIDS salgınının başlangıcında oranın eşcinsel erkekler arasında çok

yüksek olduğu bir gerçek. Daha sonra da heteroseksüel ilişkilerle bulaşmanın bugün ön plana geçmiş olduğu da öteki gerçek. Salgının kaynağı eşcinsellerdi ve biseksüeller aracılığıyla kadınlara taşındı iddiasında, dikkatinizi çekiyor mu, hiç erkek yok? Bu insanları tanıyorum, iyi niyetliler ama bu bir algı meselesi. Fotoğrafa baktığımız zaman ne göreceğimizle bağlantılı. Tüberküloz bu gün dünyada çok sık görülen bir hastalık. Bu hastalıktan dolayı yoksul insanları eleştirmeye asla hakkımız yok. Bu onların sorumluluğu değil. Açlıktan dolayı Afrika insanını suçlamak her halde en olmayacak şeydir bugün. Dönüp öbür taraflara bakmak gerekiyor. AIDS'in eşcinsellikle ilgisi yoktur demek yetmiyor. Hiçbir cinsel kimlikle ilgisi yoktur. Mesela, kadınlar arasında çok hızla artıyor. Bu sefer kantarın topuzunu başka bir tarafa kaçırmamak diğer bir kesimi

damgalamamak lazım. AIDS'in herhangi bir cinsel kimlikle ilgisi yoktur. Cinsel

davranışla ilgisi vardır. İnsanlar korunmalı davranırlarsa AIDS riskinden uzak kalırlar. Bunun birkaç sebebinden bahsedeyim: Cinsel kimliklerde çok yavaş bir değişim söz konusu, ama AIDS'in farklı gruplarda görülme sıklığında olagan üstü değişiklikler var. Dolayısıyla bu hastalık cinsel kimlikle bağlantılı olamaz. Diğer yandan, bir hastalığın bir grupta daha fazla görülmesi o gruba bir sorumluluk atfettirmez. Halk sağlığı açısından, bu durum sorunun

çözülmesine yönelik, o gruba yönelik daha özenli bir yaklaşım gerektirir. Bu bir

suçlama kaynağı olamaz. Önemli olan cinsel yada etnik grubunuz değil, hangi

şekilde davrandığınızdır. Sonuçta, bugün dünyada rakamsal olarak da heteroseksüel ilişki AIDS yayılması açısından çok ön plana geçti. Ama bunun sebebi AIDS'in heteroseksüellik hastalığı olması değil yine de. Hastalığın cinsel

kimlikle bir bağı yok yani. Bu değişimin sebebi herşeyden önce eşcinsel harekettir. Eşcinsel toplulukların bu konuda daha iyi refleksi vermeleridir. Eşcinseller bu konunun pasif mağduru olmak yerine, bu problemin çözümünün öznesi olmayı seçtikleri için bulaşma hızını yavaşlatmışlardır. Bu nedenle geriye

kalan, kendilerini koruma açısından daha dezavantajlı olan Afrika ve Asya

ülkeleri, kadınlar, gençler, başka gruplar ön plana çıkmaya başlamışlardır.

Özellikle gelişmiş ülkelerde uyuşturucu kullananlar ve fahişeler birinci derecede mağdurlardır. AIDS kriziyle eşcinsel hareket aslında bir şeyler kazanmıştır. Tabii çok acılar pahasına olmuştur ama bu krizi bir kazanıma dönüştürmüştür eşcinsel hareket. Bu sayede bir problemin etrafında kenetleneme, kendini diğer

toplum sektörleriyle ve çeşitli alanlarla birlikte ele alma ve bunun öznesi olma fırsatı haline getirmiştir. Sağlık sektörü de çok şey kazanmıştır. Bir kere sağlık alanında bir

değişim süreci zaten çeşitli alanlarda yaşanmaktadır ama AIDS krizi bu dönüşümü hızlandıran

faktörlerden biri olmuştur. İnsan haklarının sağlık açısından önemi arttı. Hastalığı iyi eden doktorlar yerine, kendi sağlığının öznesi olan topluluklar ve insanlar kavramı ön plana çıktı. Burada feminist hareketin kadın sağlığı konusunda ve eşcinsel hareketin AIDS konusunda etkisi çok önemli örneklerdir. Riskli cinsellik yerine güvenli davranış kavramı öne çıktı. Bu başka alanlarda da öne çıktı. Risk grubu kavramına vurgu yapmak istiyorum. Bu sanki nötürmüş gibi görünse de aslında riskin kaynağı olan grup çağrışımı yapan bir kavramdır. Buna çok dikkat edilmesi

ve literatürden kesinlikle silinmesi gerekiyor. Risk grubundan riskli

davranış kavramına geçilmesi lazım. Mesele grupla ilgili değil, davranışla ilgilidir. Mahatma Gandhi'nin bir sözüyle bitirmek istiyorum: 'Söylediklerinize

dikkat edin düşüncelere dönüşür, düşüncelerinize dikkat edin duygularınıza dönüşür, duygularınıza dikkat edin davranışlarınıza dönüşür, davranışlarınıza dikkat edin alışkanlıklarınıza dönüşür,

alışkanlıklarınıza dikkat edin değerlerinize dönüşür, değerlerinize dikkat edin karakterinize dönüşür, karakterinize dikkat edin kaderinize dönüşür'. Kendi kaderini

eline almak için yola çıkmış olan eşcinsel hareketi kutluyorum.

FORUM

Kolaylaştırıcı: Murat
ÇELİKKAN

Günümüzde, hem dünyada hem Türkiye'de GLBT'ye yönelik uygulanan şiddetin sosyokültürel kökenleri konusunda bir tartışma yapmaya çalıştık. Bu konuda çeşitli irdelemeler yapmaya çalıştık. Uygulamaya nasıl yansıdığını konuştuk. Bu forumda büyük ölçüde söz sizin. Ancak size söz vermeden evvel son söyleyeceğimi baştan söyleyeyim ki bugün GLBT'nin verdiği siyasal kimlik mücadelesinin, yani tanıma, ayrımcılığa karşı mücadele, eşit hak ve özgürlüklerle başlayan mücadelesinin, kendi mücadelelerinin çok üstünde bir öneme sahip olduğuna inanıyorum. Çünkü Türkiye toplumunun kendisine ayna tutma, kimlikler konusunda çok ciddi eksiklikleri ve zaafı var. Hatırlamak isterim ki çok yakın zamanlarla kadar, bedeli çok ağır şekilde ödenmemiş olsaydı Türkiye'de Kürtlerin varlığını bir kimlik olarak kabul etmeyecektik. Adları dağ Kürtleriydi. Özellikle demokratik uygulamaların rafa kaldırıldığı askerî darbeler sonrası yönetimler nedeniyle Türkiye toplumunun aynaları üzerine de bir tür örtü örtülmüş vaziyette. Farklılıklarımızı ve kendimizi görmemiz sürekli engelleniyor, biz de bu konuda yeteri kadar çaba vermediğimiz için bir toplum olarak olgunlaşamıyor ve büyüyemiyoruz. Dolayısıyla bu konuda özellikle bugüne kadar yok sayılan ve yok oldukları sürece de önemsenmeyecek olan gey-lezbiyen-travesti-transeksüel hareketin kimlik mücadelesinin, Türki-

ye'de toplumsal barışın ötesinde, demokratikleşme ve katılım açısından da çok önemli olduğuna inanıyorum.

Bu toplantının başlangıcında çok tarihsel bir momentumda olduğumuz ve hep birlikte bir şeye tanıklık ettiğimiz söylendi, doğru. Bu seminer bir ilk. Kaos GL'nin bu kapsamda gerçekleştirdiği bir ilk. Bu nedenle iki gündür takip edenlerin farkında olacağı gibi, hemen hemen her şeyi tartıştık. Tanımları, AB sürecindeki farklılıkları, eşcinsel kurtuluş hareketi önündeki kısıtlamaları ve düşebileceği tuzakları, açmazları, popüler kültürde, imgeler ve medyada gey-lezbiyen hareketi, transeksüel ve travestilerin durumlarını, konumlarını, öteki olarak kadını ve nasıl örgütlendiğini, şiddeti tartıştık. Elbette tartışmadığımız bazı konular var. Coming out, ya da açılma denilen, çok önemli kabul edilecek olan süreci ve deneyimleri yeteri kadar tartışmadık. Ailelerin konumunu yeteri kadar tartışmadık. Açıldığınız ve saklandığınız aileler konusunu yeteri kadar tartışmadık. Bu gibi tartışmadığımız birçok şey var.

Dolayısıyla bu kapanışta katkılarınızı yaparken, bundan sonra gerek gey-lezbiyen hareketin örgütlenmesi konusunda, gerekse bu tür toplantılar konusunda çözüm önerilerinize ağırlık verirseniz zannediyorum hepimiz için çok daha yararlı olacak. Ben son bir öneriyle sözümü bitirip size söz vereceğim. İki gündür katılımcılarla birlikte, her ne kadar valiliğin emriyle kapıya bir itfaiye arabası yerleştirilmiş olsa da, oldukça efendi bir toplantı geçirdiğimizi düşünüyorum. Bir dahaki

toplantılarımızda en fazla şiddete uğradıkları kurumlardan biri olan polislin arabaları tarafından çekilmiş travesti görüntülerini kabul etmeyelim. Bunu bilimsel olarak da kabul etmeyelim.

Kürşad Kahramanoğlu:

İyi akşamlar arkadaşlar. Çok yorgunsunuz ama ben de bu akşam konuşacağımı zannetmiyordum. Dün benden beklenen katkıları yapmıştım ama iki tane olay oldu. Bunlardan birisini sizinle paylaşmadan, ötekine de cevap vermeden Londra'ya dönersem çok mutsuz bir insan olacağım için yine karşınızdayım.

Sizinle paylaşmak istediğim olayı sona bırakıyorum, dün oturma kapandıktan sonra oldu. Akademik arkadaşlarımızın katkıda bulunduğu bir oturumda bazı şeyler söylendi. Bunu bizim düşünmemiz ve cevap vermemiz gerektiğini düşünüyorum. Kendim de bir akademisyen olarak hemen söylemeliyim ki onlar bizim başımızın tacı. Onların bize göstereceği desteğe, yardıma çok ihtiyacımız var. Fakat bu destek ve yardımın da bizim tarafımızdan yönlendirilmesi gerektiğine inanıyorum. Ayrıca, akademisyen oldukları için beklediğimiz başkaca bir şey var onlardan. Bu yüzden öğrenmeye, kritiğe çok açık olduklarını düşünüyorum. İnşallah bu söylediklerim de o anlamda alınır. Özel olarak hakkında sözüm olan arkadaşımız Üstün Öngel. Aslında tanışmıyoruz. Her ne kadar konuşmasına şikayetlerle başladıysa da sonradan devam edebildi. Şikayetlerinden biri de bir gey olmadığı için duyduğu rahatsızlıktı.

Konuşmasına dair asıl değinmek istediğim, yanlış noktalar olduğuydu. Bunu düzeltmek zorundayım. Özellik de çok eski bir tartışma olan 'insanların cinselliğinin doğuştan ya da genetik mi belirlendiği yoksa büyütülürkenki şartlandırılmalarından mı' tartışması. Arkasından şöyle bir şey söyledi; 'Artan bir oranda geyler bunun genetik olmasını çok iyi buluyor. Çünkü bu sayede suçlanmaktan kurtulacaklar'. Biz bu kadar korkak insanlar değiliz arkadaşlar. Böyle bir şeyin arkasına saklanmaya da ihtiyacımız yok. Evet, eşitlik istiyoruz ama son noktada eşitliğin ve demokrasinin esas olduğu yer, birbirimizin farklılıklarını kabul ve saygının olduğu yerdir. Herkesin bir noktada birleşmesiyle değil. Eşcinseller adına konuşma otoritesine, şansına biraz daha sahip olarak ben söyleyeyim ki 'aman genetik çıksın bu bizi kurtarır' diye bizim bir kaygımız yok. Bu bizim diskurumuz da değil, nedeni çok açık; belki hakkım yok ama bütün dünyadaki eşcinseller adına söylüyorum ki bunun sonu, nedeni bizim için önemli değil. Bizim için önemli olan ve organize olmamızın birinci nedeni, ayrımcılık kabul etmiyoruz. Bu kadar! Sebebi ne olursa olsun. Bunun için de savaşmak istiyoruz. Hemen arkasından şunu söyleyeyim, gene aynı gruptan daha eğlendirici bir konuşma yapan Ayşe Düzkan arkadaşımızın söylediği bir nokta vardı gene. Bununla ilgili olduğu için ondan da bahsedeyim. Benim de eskilerde bildiğim ama şimdi unuttuğum bir izahat tarzı. Reformcu, radikal ve devrimci görüşün 'dolap' hakkında izlemek

istediği yollardan bahsetti. Kendisinin cinsel yönelimini bilmiyorum, önemli de değil, ama şunu söylemek istiyorum ki, o dolap o kadar ıssız, el yordamıyla bile yürünemeyecek kadar karanlık ki, dolabı ortadan kaldırmadan önce dolaptan dışarı çıkmak lazım. Belki eşcinsel hareketin kadın haklarından öğrendiği şeylerin başında bu gelmekte. Çünkü kadın haklarından biz çok şey öğrendik. 1970 yıllarında dünyayı sarsan, bütün sistemlere etki eden kadın haklarının bugünkü durumunun birçok nedeninden biri de kadınların, bu işin teorisine çok dalıp sokaktaki mücadeleyi unutmamasıdır. O yüzden birçok kadın, kadın haklarına çok başka bakıyor 1970'lerle karşılaştırmca. Bizim için dolaptan çıkmak çok önemli. Dolabın içi soğuk, ıssız ve karanlık. Hiçbir şey yapılmıyor. Bu pratik çok önemli, önce dolaptan çıkacağız.

Güzel bir şeyle bitireceğim için memnunum. Çünkü son oturumun başkanlığını ben yapmıştım ve biliyorsunuz konu sendikalardı. Oturum bittikten sonra dışarıya çıkınca bir arkadaş yaklaştı. Kendisinin sendikacı olduğunu ve benimle bu konuda konuşmak istediğini zannettim. O da bana Anadolu'dan geldiğini, oğlunun gey olduğunu, kendisinin bir baba olarak sempozyuma geldiğini söyledi. Çocuklar inanın, bana bir demet gül verseydi yüzüme böyle gülücükler koyamazdı. Türkiye'de böyle babalar da var. Oğlu o gün çalıştığı için oğlunun yerine kendi gelmiş sempozyuma. Bana serzenişte bulundu, aile konusunu hiç konuşmadınız dedi. Bir daha anladık ki çok haklı. Bizim için çok önemli ve pratik bir konu.

Kendisi daha sonra anlattı. Aile içinde kabullenmede yaşanan sıkıntılardan, bu ailelerin nasıl organize olabileceğinden, nerelere başvuracağından yakındı. Doğrusu utanımdım. Biz bunu yapmadık, benim özellikle daha iyi bilmem lazımdı. Çünkü biz bunu mücadelenin en zor günlerinde en büyük silahımız olarak kullandık. Çünkü, 'oğlum gey, kızım lezbiyen, gurur duyuyorum' diye pankart taşıyan bir anneyle, bir babayla tartışamazsınız. Bize polisin, toplumun, herkesin en karşı olduğu zamanlarda o gurupların desteği ve himayesiyle birçok politik başarılarımıza imza attık.

Yani buradan çıkan politik sonuç, bu zavallı Kaos hangisiyle başa çıkacak bilmiyorum ama yapacağı işlerin başında aile konusu üzerine gitmek geliyor. Türkiye'deki bütün organize olan eşcinseller için bu aynı. Aile konusuna eğilmemiz lazım. Bu çok önemli. Hem bize hem onlara faydası olacak bir konu. Bu da şunu gösteriyor: Kaos bir yol kavşağına geldi. Bu sempozyumu başardılar, hepimiz memnun ayrılıyoruz ama zavallı Kaos başını ne belaya soktuğundan habersiz.

O kadar beklenti var ki Kaos'tan. Tekrar toplantılar düzenlenecek, merkezin çalışmaları devam edecek, dergi çıkacak, anne-babalar grubu istiyoruz, daha enternasyonal bir hale gelsinler istiyoruz, üyelerinde artış olsun istiyoruz, vs. Burada geçen bütün konuşmaları hakikate geçirsinler istiyoruz. Bu da hepimizin desteğiyle olacak. Hepinizi tekrar kucaklıyorum, iyi akşamlar.

Burcu Ersoy (Kaos GL):

Üstün Öngel'in bahsettiği 'ikiye bir oranı' hakkında bazı yorumlar oldu. Ancak şöyle bir şey var; biz geçen hafta Bilgi Üniversitesi'nde düzenlenen sempozyumdaki 'lezbiyen görünmezliği' üzerine bir oturumda da konuşmuştuk. Sanki oran olarak geyler daha çok, lezbiyenler daha azmış gibi konuşuldu. Fakat burada o kadar çok konuştuk ki. Toplumsal erkeklik ve toplumsal kadınlığa dair bir oturum bile vardı; hâlâ kadın eşcinseller az olduğu için böyle bir durum olduğunun düşünülmesi, benim o oturumda da söylediğim gibi toplumsal cinsiyet sorgulamasında biraz eksik olduğumuzu düşündürüyor bana. Çünkü kamusal alanda, ataerkillikten dolayı zaten kadının görünmezliği söz konusuysen, eşcinsel kadınların görünmezliği hayli hayli fazla olacaktır. Eşcinsel kadın az olduğu için böyle bir oran var denilemez. Zaten böyle bir orandan henüz söz edilemez. 'Erkekler kadınsılaştığında baskıya uğrarken kadınlar erkekileştiği zaman böyle bir şey olmuyor' yorumu bile kadınları bir anlamda yok saymaya giden bir yorumdur. Ayrıca ataerkilliği görmezden gelen bir yorumdur bu. Kadının erkekileşmesi yüceltiliyor gibi gelse de o sadece görünüşte öyle. Erkeklik ön planda olduğu için baskılanmak yerine tabi ki yüceltilirsiniz. Ama sonuçta biz lezbiyenlikten bahsediyoruz. Lezbiyenlik=eşcinsel kadın olduğunun hâlâ anlamadığını düşünüyorum. Eşcinsel kadınların da baskı görmediğini düşünmektir ki yok sayılmak bence en büyük baskıdır. Kadınların gördüğü en büyük baskı ise zorla evlendirilmeğidir. Bir erkek evlenmediği zaman

bekar erkek olur, bir kadın evlenmediği zaman kız kurusu olur. Lezbiyenlerin üzerindeki baskıları göremeyişimizin sebebi aslında genel olarak kadın üzerindeki baskıyı tam olarak göremeyişimizdir diye düşünüyorum.

Bu sempozyuma dair de ufak bir şeyler söylemek istiyorum. Aile konusu, söylenildiği gibi gerçekten önemli. Benim, annem ve abime açıldığım henüz bir buçuk ay oldu. Tam ben açılış konuşmasını yapmadan önce annem ve babam salona girdiler, olağan üstü heyecanlandım. Çünkü bana gelemeyeceklerini söylemişlerdi. Hatta annem gelirse ağlayacağını ve ikimizin için de kötü olacağını söylemişti. Onunla konuşmamın yararlı olmadığını düşünmüştüm, zorlamak da istememiştim. Aile toplumun en küçük çekirdeği olmasından dolayı, baskıları da en çok yaşadığımız yer ama sonuçta aileyi de dönüştürecek olan biziz. Bir şekilde etkileşimden kaçmak ya da saklanmak hiçbir zaman çözüme götürmeyecek bizi. O yüzden her zaman konuşmayı tartışmayı ve sorgulamayı aklımızda tutmamız, daha doğrusu pratiğe geçirmemiz gerekiyor. Bu sempozyum çok geniş kapsamlı olduğu için, bundan sonrakilerde hem eşcinsel hareketin özneleri olarak birlikte çalışmaya özen gösteriyoruz hem de çok daha güzel organizasyonlara imza atarak sadece kendi içimizde değil, toplumun her kesimiyle ve kimseyi yalıtmadan birlikte oluyoruz. Hepinize burada olduğunuz için teşekkür ediyorum. Kaos'la her zaman birlikte olan ve bütün çekimlerini gerçekleştiren Videa, bu iki gün boyunca da bura-

daydı. Hem video gösterimleri hem de çekimler için ayrıca çok teşekkür ederiz Vide'a'dan Oktay'a ve çalışanlarına.

Murat Çelikkan:

Katılımlarınızla bu sempozyumun gerçekleşmesini sağlayan hepinize Kaos GL adına teşekkür ediyorum. Kaos GL'deki organizasyondaki arkadaşlara ve bu sempozyumun görünmeyen kahramanlarına, yani bu masaları taşıyanlara, yemekleri yapanlara, geceleri sempozyum duyurusu için afişlemeye çıkanlara, bilumum tüm emeği geçenlere bir alkış ve büyük teşekkürlerimiz sunuyoruz.

Pek çok insan bugün aramızda değil. Çünkü pek çok eşcinsel, eşcinsel oldukları anlaşılacak korkusuyla sempozyuma gelmediler.

Pek çok insan bugün aramızda değil. Çünkü pek çok heteroseksüel, eşcinsel zannedilecekleri kaygısıyla sempozyuma gelmekten kaçtılar.

Pek çok insan bugün aramızda değil ve bundan sonra da olamayacaklar. Çünkü pek çok erkek eşcinsel intihara sürüklendi ve öldürüldü.

Pek çok insan bugün aramızda değil ve bundan sonra da olamayacaklar. Çünkü pek çok kadın eşcinsel zorla evlendirildi ve tecavüze uğradı. İntihara sürüklendi.

Pek çok insan bugün aramızda değil ve bundan sonra da olamayacaklar. Çünkü pek çok travesti ve transeksüel zorunlu seks işçiliğine mahkum edildi. Evlerinde, sokak aralarında ve otobanlarda öldürüldüler.

Pek çok aile bugün aramızda değil. Çünkü eşcinsel kız ve erkek evlatlarını tedaviye, evlenmeye, evi terk etmeye zorladılar. Fiziksel ve psikolojik şiddet uyguladılar. Evlatlıktan reddettiler ve intihara sürüklediler.

Pek çok aile bugün aramızda değil. Çünkü eşcinsel evlatlarından utanıyorlar. Çünkü komşularına, akrabalarına ve aynada kendilerine yüzleri olmadığı için biz ortaya çıktıkça onlar saklanıyor.

Pek çok aile bugün aramızda bulunmuyor. Çünkü kendi evlatlarının eşcinsel olabileceğini düşünmüyorlar bile.

Pek çok akademisyen bugün aramızda değil. Çünkü at gözlüklerini çıkarıp tüm çıplaklığıyla topluma bakamıyorlar.

Tüm bunlara rağmen bizler toplumun her yerinde olduğumuz gibi bugün de buradayız. Bu sempozyumun tüm bu korku, kaygı, önyargı ve düşmanlıkların yıkılmasında bir adım olacağına inanıyoruz.